

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ
KORUNMASINDA PLANLAMA- KORUMA İLİŞKİSİ
ÜZERİNE YENİ BİR SİSTEM ÖNERİSİ**

Y.Şehir Plancısı Elif ÖRNEK ÖZDEN

**F.B.E.Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir ve Bölge Planlama Programında
Hazırlanan**

DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi: 13 Ocak 2005

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Zekai GÖRGÜLÜ (YTÜ)

Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Zekiye YENEN (YTÜ)

Prof.Dr.Nuran ZEREN GÜLER SOY (İTÜ)

Prof.Dr. Cengiz GİRİTLİOĞLU (İTÜ)

Prof.Dr.Aykut KARAMAN (MSÜ)

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÇİZELGE LİSTESİ	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1.GİRİŞ	1
2. KORUMA KAVRAMI, İÇERİĞİ VE TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDEKİ GELİŞİM	16
2.1.Koruma İle İlgili Tanımlar	16
2.2. Koruma İle İlgili Kuramlar	19
2.3. Koruma Anlayışının Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi	26
2.3.1. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı - XIX. Yüzyıl	27
2.3.2. XX. yüzyıl başları	28
2.3.3. 1930'lar	29
2.3.4. II. Dünya Savaşı Sonrası	31
2.4. Kent Planlamada Korumanın Yeri	38
2.5.Bölüm Sonucu	42
3.ÜLKEMİZDE KORUMA İLE İLGİLİ KAVRAMSAL GELİŞİM, MEVCUT YAPILANMA VE SORUNLAR	43
3.1. Klasik Osmanlı Dönemi	43
3.2. Batıya Açılma Dönemi	44
3.3. Cumhuriyet Dönemi	47
3.4. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar.....	69
3.4.1. Kavramsal ve İlkesel Olumsuzluklar	69
3.4.2. Yasal Olumsuzluklar	70
3.4.3.Kurumsal Olumsuzluklar	72
3.4.4. Eylemsel Olumsuzluklar	80
3.4.5.Planlamaya İlişkin Olumsuzluklar	82
3.5.Bölüm Sonucu	84
4.ÖRNEK ALANLARDA ‘SİT ALANI’ KARARI SONRASINDA YAŞANAN SÜREÇ PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE GÜNÜMÜZE İLİŞKİN ÇÖZÜMLEMELER, DEĞERLENDİRMELER	88
4.1. Marmara Takımadaları	90
4.1.1. Konum	90
4.1.2. Sit Alanı Kararı ve Planlama Çalışmaları	92
4.1.3.Günümüze İlişkin Çözümlemeler Ve Değerlendirmeler	97
4.1.4. Aktörler ve Roller	119
4.1.5. Değerlendirme	126

4.2. Tarihi Yarımada	129
4.2.1. Konum	129
4.2.2. Sit Alanı Kararı ve Planlama Çalışmaları	130
4.2.3. Günümüze İlişkin Çözümlemeler	145
4.2.4. Aktörler ve Roller	163
4.2.5. Değerlendirme	167
4.3 . Beykoz İlçesi	170
4.3.1. Konum.....	170
4.3.2. Sit Alanı Kararı ve Planlama Çalışmaları	172
4.3.3. Günümüze İlişkin Çözümlemeler	183
4.3.4. Aktörler ve Roller	193
4.3.5. Değerlendirme	194
4.4. Bölüm Sonucu	195
 5. PLANLAMA- KORUMA İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR SİSTEM ÖNERİSİ	 201
5.1.Yeni Sistematiğe İlişkin Genel Kabuller	202
5.2. Planlama- Koruma Sistematiğinin Kurgulanması	207
5.2.1.Yeni Planlama – Koruma Sisteminin Olması Gereken İlkeleri.....	218
5.2.2. Yeni Planlama- Koruma Dizgesinin Hedefleri.....	224
5.2.3. Planlama- Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi	233
5.3. Bölüm Sonucu	237
 6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR	 240
6.1. Değerlendirme	240
6.2. Sonuçlar	247
KAYNAKLAR	254
EKLER	262
EK1: Unesco tarafından yapılan korunacak varlıkların tanımı.....	263
EK 2: Anket soruları	265
ÖZGEÇMİŞ	267

Şekil 4.45. Parçacı Nazım Plan ve Uygulama İmar Planı Sınırları.....	175
Şekil 4.46 Beykoz İlçesi sit alanı sınırları.....	178
Şekil 4.47.Beykoz İlçesi koruma amaçlı imar planı.....	183
Şekil 4.48 Kavacık merkezinden görüntüler.....	187
Şekil 4.49 Sit alanı içindeki yoğun yapılaşma (Acarkent).....	190
Şekil 4.50Topoğrafyadan dolayı yükselen altyapı maliyetlerine örnekler (Acarkent).....	191
Şekil 4.51 Toprak değerleri.....	192
Şekil 4.52. Beykoz mahalle ve köylerdeki sit dereceleri.....	192
Şekil 5.1. Marmara Takım Adaları imar izinleri.....	209
Şekil 5.2. İzinsiz çekme ve bodrum katlı binalara örnekler.....	210
Şekil 5.3. Kıyıda olması gereken uygulamaya aykırı yapılara örnek (Burgazada).....	211
Şekil 5.4. Heybeliada Doğal Sit Alanı İçindeki Yapılaşma.....	212
Şekil 5.5. Marmara Takım Adaları tescilli yapı analizleri.....	215
Şekil 5.6. “Bakım yapılmamış” bina iken, “yıkık” hale gelen binalara örnek.....	216
Şekil 5.7. Tarihi Yarımada silüet.....	217
Şekil 5.8. Mevcut yüksek kurulun yapılanması.....	226
Şekil 5.9. Öneri yüksek kurul.....	227
Şekil 5.10. Öneri koruma bölge kurulları.....	228
Şekil 5.11. Koruma bölge kurulu mevcut yapılanması.....	229
Şekil 5.12. Öneri koruma bölge kurulları	230
Şekil 5.13. Öneri teknik temsilcilik.....	232
Şekil 6.1. Öneri örgütlenme şeması.....	253

Şekil 1.1. Çalışmanın kapsamı	5
Şekil 1.2. Seçilen örnek alanlar	13
Şekil 3.1. Koruma kurullarının görev alanları	66
Şekil 3.2. Ankete katılan “Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Müdürlükleri”	73
Şekil 4.1. Örnek alanlar	88
Şekil 4.2. Marmara Takımadaları’nın konumu	91
Şekil 4.3. Marmara Takımadaları kentsel ve doğal sit alan sınırı	92
Şekil 4.4. Marmara Takımadaları koruma amaçlı imar planı (1994)	96
Şekil 4.5. Marmara Takımadaları arazi kullanışları	100
Şekil 4.6. Marmara Takımadaları tescilli yapı analizleri	103
Şekil 4.7. Bakım yapılarak günümüze gelmiş olarak nitelendirilen binalara örnek	104
Şekil 4.8. Restorasyon yapılmış olarak nitelendirilen binalara örnekler	105
Şekil 4.9. Bakım yapılmamış olarak nitelenen binalara örnek	106
Şekil 4.10. Yıkık olarak nitelenen binalara binalara örnek	106
Şekil 4.11. Tespit edilemeyen olarak işaretlenen binalara örnek	107
Şekil 4.12. Marmara Takım Adaları mülkiyet analizleri	112
Şekil 4.13. Bina derinliği kararını aşan uygulamalara örnek	113
Şekil 4.14. Kurul kararı- uygulama karşılaştırması	114
Şekil 4.15. Kıyıdaki kurul kararında farklı uygulamalara örnekler	115
Şekil 4.16. Değişen konut tipolojisi	120
Şekil 4.17. “Heybeliada Doğal Sit Alanı” içindeki yapılaşma	121
Şekil 4.18. Kınalıada’dan görünüm	121
Şekil 4.19. İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulları’nın görev alanları	122
Şekil 4.20. “Bakım yapılmamış”dan “yıkık” duruma geçen binalar	125
Şekil 4.21. “Ada Dostları Derneği”nce korunması sağlanan Burgaz Ada’daki anıt ağaç	126
Şekil 4.22 Marmara Takım Adaları turizm bölgeleri	128
Şekil 4.23. Tarihi Yarımada’nın konumu	129
Şekil 4.24 Tarihi Yarımada koruma bölgeleri	130
Şekil 4.25. Tarihi Yarımada sit alanları	131
Şekil 4.26. Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planı (1964)	134
Şekil 4.27 Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planı (1990)	136
Şekil 4.28. İstanbul I. Nolu Koruma Kurulu gündem konuları (Mayıs’96- Mayıs’01)	149
Şekil 4.29. Eminönü İlçesi kat yükseklikleri karşılaştırması	153
Şekil 4.30. Tarihi Yarımada sit alanı ilanı sonrasında belediye tarafından verilen ruhsat izinleri	153
Şekil 4.31. Kentsel ve arkeolojik sit alanı sınırı	154
Şekil 4.32. Kentsel ve arkeolojik sit alanına ilişkin analizler	156
Şekil 4.33. Kurul kararı olan parseller ve karara aykırı yapılaşan parseller	157
Şekil 4.34. Yapı kat yüksekliği alındığı karardan yüksek yapılara örnekler ...	158
Şekil 4.35. İzinsiz çekme ve bodrum katlı binalara örnek-1	158
Şekil 4.36. İzinsiz çekme ve bodrum katlı binalara örnek-2	159
Şekil 4.37. Yükseklik kararından farklı uygulamalar	159
Şekil 4.38. Yapı yaklaşma mesafesinin aşıldığı uygulamalar	160
Şekil 4.39. Yapı yapma yasağı kararına aykırı örnekler	160
Şekil 4.40. Yıkım kararının uygulanmadığı örnek	161
Şekil 4.41. Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı (2003)	165
Şekil 4.42. Tarihi Yarımada turizm bölgeleri	169
Şekil 4.43 Beykoz’un konumu	170
Şekil 4.44. Beykoz İlçesi yetki dağılımları	171

Çizelge 3.1. Koruma ile ilgili kurum ve kuruluşlar.....	67
Çizelge 3.2. Koruma kurullarındaki uzmanlık alanları dağılımı.....	74
Çizelge 3.3. Koruma kurullarındaki son 10 yılda yaşanan değişiklikler.....	75
Çizelge 3.4. Koruma kurullarındaki ekipman ve donanımların dağılımları.....	76
Çizelge 3.5. Koruma kurullarında raportör başına düşen dosya sayısı.....	77
Çizelge 3.6. Koruma kurullarındaki toplantı sıklığı.....	77
Çizelge 3.7. Koruma kurullarındaki üyelerin geldikleri yerler.....	78
Çizelge 3.8. Koruma kurullarındaki gündem konuları.....	78
Çizelge 3.9. Koruma kurullarında görüşülen dosya sayılarının dağılımı.....	79
 Çizelge 4. 1. Marmara Takım Adaları planlama süreci.....	98
Çizelge 4. 2. Marmara Takım Adaları arazi kullanım değerleri.....	101
Çizelge 4.3. Marmara Takım Adaları tescilli yapıları.....	102
Çizelge 4.4. Marmara Takım Adaları tescilli yapı oranları	102
Çizelge 4.5. Marmara Takım Adaları tescilli bina analizleri	108
Çizelge 4.6. Marmara Takım Adaları'nda belediyenin ve koruma kurulunun ruhsatı ile yapılan parsellerin analizi	116
Çizelge 4.7. İstanbul III. Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Daimi Personle İlişkin Uzmanlık Alanları	123
Çizelge 4.8. İstanbul III. Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Üyelere İlişkin Uzmanlık Alanları.....	123
Çizelge 4. 9. Tarihi Yarımada planlama süreci.....	132
Çizelge 4.10. Tescilli eserlerin analizi.....	147
Çizelge 4.11. İncelenen dönemdeki tescil konuları	150
Çizelge 4.12. İncelenen dönemde ruhsat başvurularının dağılımı.....	162
Çizelge 4.13. Beykoz İlçesi planlama süreci	184
Çizelge 4.14. 1995 – 2004 yılları arasında verilen yapı ruhsat izinleri	188
 Çizelge 5.1. Marmara takım Adaları tescilli bina / toplam bina oranları	210
Çizelge 5.2. Marmara Takım Adaları Kişi başına donatı değerleri	214
Çizelge 5.3. Marmara Takım Adaları tescilli yapı analizleri	216

ÖNSÖZ

Çalışmalarım süresince değerli katkıları ile beni yönlendiren ve her şeyden önce bana, bir bilimsel çalışmaya analitik düşünce sistemi ile yaklaşmayı ve sade düşünmeyi öğreten değerli danışmanım Sayın Prof.Dr. Zekai Görgülü'ye bana gösterdiği her konudaki titiz ilgi ve anlayıştan dolayı en derin teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Çalışma süresince tez izleme toplantılarında değerli yorumları ve eleştirileri ile tezin biçimlenmesine yaptıkları katkılardan dolayı Sayın Prof.Dr. Zekiye Yenen'e ve Sayın Prof.Dr.Nuran Zeren Gülersoy'a en derin teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Çalışmadaki haritaların üretilmesi konusunda her türlü katkı ve yardımlarından dolayı sevgili dostum Y.Şehir Plancı Devrim Keskin'e en derin teşekkürlerimi sunuyorum.

Ve son olarak okul yaşantımın başından beri her zaman her konuda yanımda olan en büyük destekçim; annem Güner Örnek'e, gösterdiği anlayıştan dolayı Sevgili eşim Sedat'a ve biricik kızım Melike Deniz'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde insanın doğrudan ya da doğa ile birlikte yarattığı ve bugün " Kültür ve Tabiat Varlıkları Mirası" diye adlandırılan belgeleri koruma olgusu, çağımızda insanlığın ortak sorunu olarak kabul edilen ve üzerinde önemle durulan bir olgu ve sorumluluktur. İletişim araçlarının ulaştığı hızlı gelişmenin dünya halklarını birbirine yaklaştırması, bu ortak mirasa sahip çıkmayı kuvvetlendirmekte ve sahiplerinin sorumluluğunu arttırmaktadır. Bu sorumluluğun en önemli getirisi ise, kültür ve tabiat varlıklarını korumada, tüm dünya ülkelerinin ortak bir dil ve kritere sahip olma zorunluluğudur. Bu amaçla korumacılığa ilişkin yasal sistemlerin gerekliliği kabul görmüş, önceleri bireysel çaba ve girişimlerle sınırlı kalan koruma kavramındaki gelişim giderek her ülke için uluslararası sorumluluğa ulaşan bir konuma gelmiştir. Çalışmanın temellendiği sorun da korumanın geldiği bu önemli noktaya rağmen ülkemiz mevcut planlama sistemi içinde Koruma Amaçlı Planlamanın, yasalara ve kurumlara rağmen "istenilen" / "olması gereken" düzeyde gerçekleşmemesidir. 'Korumada etkin olan aktörler' bugünkü yapılanma içinde planlamayı işlevsizleştiren ve koruma uygulamalarını engelleyen rolleri, oluşumları, birbirleri ile ilişkileri ve denetimsizlikleriyle sorunun temel kaynağı olarak görülmektedirler.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çalışmanın amacı, sınırları, kullanılan yöntem, çalışma alanlarının seçiliş nedenleri ve varsayımlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde; koruma kavramının ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği kavramsal gelişmeler kurumsal yargılara temellendirilerek ele alınmıştır. Tarihsel süreç içindeki gelişim korumanın çıkış yeri olan Avrupa'dan hareketle aktarılmış, bu kapsamda gerçekleştirilen uluslararası toplantılar, kurulan örgütler de bu bölümde aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ; Batı ülkelerinde gelişen koruma kavramının ülkemizdeki yansımaları ile şekillenen yasal ve kurumsal değişim ve günümüzde kazandığı anlam vurgulanmıştır. Tarihsel süreç içinde kavramsal, yasal ve kurumsal olarak irdelenen koruma anlayışının günümüzde şekillendirdiği yasal yapı ve kurumsal işleyiş mekanizması tanımlanarak, bu kavramsal, yasal ve kurumsal gelişmelerle şekillenen ülkemiz planlama sistemi içinde korumanın önündeki engeller irdelenmiştir.

Dördüncü Bölümde; üçüncü bölümde tanımlanan günümüzde koruma sistematigi içinde seçilen örnek alanlar özelinde "sit alanı ilanı" gerekçeleri, sit alanı ilan edilmelerini takiben yaşanan ve günümüze kadar gelen dönemde gerçekleşen planlama ve koruma faaliyetleri ile üçüncü bölümde genel olarak saptanan sorunlar, alanlar özelinde yapılan analizler doğrultusunda irdelenerek, koruma planlarının niçin üretilemediği, genel sorunlar bağlamında, alan özelindeki çalışmalar ile test edilmiş ve bu alanların planlama – koruma sorunları ortaya konulmuştur.

Beşinci Bölümde; teorik bilgilenmeler doğrultusunda, planlama – koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistemin kurgulanmasını gerektiği savunulmaktadır. Sözkonusu yeni sistemin işlerliğini ve etkinliğini sağlayabilmek adına, planlama ile iç içe geçmiş olduğu kabul edilen, koruma planlamasına ilişkin ana ilkeler / kabuller geliştirilmiştir.

Altıncı bölümde; sonuçlar ve değerlendirmeler sunulmaktadır; önerilen sisteme ilişkin yasal, örgütsel, işleyişsel düzenlemeler hakkında ipuçları belirlenmiş, öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Kentsel Koruma, Koruma Amaçlı Planlama, Korumada Etkin Olan Aktörler, Planlama- Koruma Sistemi

ABSTRACT

Preservation of the documents that humanity created directly or together with nature during the thousands years of civilisation history is today called “Heritage of Cultural and Natural Properties”. This preservation is a fact and responsibility recognised as a common problem of humanity and to which big importance is attached in our era. The rapid development of the communication means makes world’s people closer to each other day by day, reinforces the idea of preservation of the common heritage and increases the responsibilities of its owners. The most important result of this responsibility is that all the world countries should have a common language and criteria to preserve the properties of culture and nature. To this end, people recognised the need for a legal system or systems, and the improvement in preservation, which had been limited to individual efforts and attempts before, reached a level that imposes individual and international responsibility on every single country. The starting point of the study is based on the fact that the Planning for Preservation in the current planning system cannot be implemented at “desired”/“necessary” level in spite of relevant laws and institutions and that one of the main reasons of this problem is that the roles, formations, relations with each other and uncontrolled situation of the actors who are effective in preservation in the current structure hinders the functionality of the planning and prevents the preservation practice. This study consists of six chapters: Chapter One deals with the object, limits, methodology, reasons to choose the study areas and assumptions.

Chapter Two considers the conceptual evolution of preservation from its emergence till today with the support of institutional judgments. Historical evolution of preservation is started from Europe as the origin of preservation, giving details about international meetings held and organisations established to this end.

Chapter Three discusses the concept of preservation in our country, which was formed by the reflections of preservation of western origin, the legal and institutional evolution of preservation and the meaning attributed to it today in our country, the conceptual, legal and institutional dimensions of preservation, the legal structure and institutional operation mechanism formed by today’s approach to preservation, and hindrances in our current planning system caused by such conceptual, legal and institutional developments to preservation.

Chapter Four_ addresses the reasons of selecting and declaring “sit areas”, developments that have occurred after such declaration until today in the preservation system described in the chapter three. Planning and preservation activities in the model areas described in the and the problems established in the chapter two are examined in light of the analyses conducted in the areas specifically, and the reason why preservation plans cannot be created is discussed in the context of general problems. Further, the activities performed in the area is tested and the planning –preservation problems of these areas revealed.

Chapter Five is the one where “a new system” is suggested on the relations between planning and preservation in accordance with the teoric findings of the previous chapter. The main principles-assumptions related to the planning of preservation are developed to ensure the effectiveness and functionality of the new system.

Chapter Six presents the conclusions and evaluations. Same cues are determined and suggestion made about legal, organisational and functional arrangement of sugested system.

Key words: Urban Preservation, Preservation Plans, Actors Effective in Preservation, Planning, Preservation System

1.GİRİŞ

1950 yılından günümüze kadar, hızlı bir kentleşme sürecine giren ülkemizde, kırsal alanlardan kentlere olan göç, yerleşim sorununu beraberinde getirmiş, yerleşme alanları olarak bir yandan yeni alanlar seçilirken, bir yandan da merkezi tarihi doku içindeki alanlar cazip hale gelmiştir. Böylece; zengin tarihsel çevreye sahip olan kentlerimiz, bu değerlerin bir kısmını yitirmiştir, bir kısmını ise yitirme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Geçmişin tümünün kaybedilmesi korkusu ise “koruma” fikrinin doğmasına neden olmuştur. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının en önemli aracı ise planlamadır.

Bir toplumun yerleşik olması hali, çevresini oluşturan değerler dizgesine katkıda bulunması ve o değerleri benimsemesi ile gerçekleşir. Bu değerlerin doğru bir biçimde analizi ve nesnel yöntemlerle değerlendirilmesi, o toplumun geleceğinin daha sağlıklı biçimlendirilmesine, oluşturulmasına olanak sağlar. Kentsel doku, mimari ve mühendislik yapılarının varlıklarının sürdürülmesi, bu fiziksel verilerin bir kültürel dizgenin vazgeçilmez öğeleri olduğunun kabulü, korumanın işlevselliğini, önemini ortaya koymaktadır. Çünkü bu değerlerin oluşmasında yörenin ekonomik ve sosyal özellikleri (yaşama alışkanlıkları, gelenekler, iklimsel özellikler gibi bireyin dolaylı olarak da toplumun yaşam biçimlerine yön veren pek çok etken) önemli rol oynamakta; bu faktörler de fiziksel çevrenin oluşumuna etki etmektedir (Tapan, 1998).

Kişiler ve oluşturdıkları topluluklar geçmişsiz yaşayamazlar. Geçmişle ilişkileri ortaya koyan da mimari mirastır ve çağdaş yaşamla geçmişin bağıni anlamamıza yardım etmektedir. İnsan emeğinin, yaratıcılığının, üretiminin gerçek görüntüleri olan tarihi miras, bir toplumun kültürünü oluşturmada önemli taşlardan biridir ve yeni çağlarda, yeni yorumlarla, yeni olgulara olanak sağlayacak şekilde korunmalıdır (Çubuk, 1976).

Bir süre; “neyin, niçin ve kim için” korunacağı konusu tartışılan, gerekliliği mutlak olarak kabul edilmekle birlikte nasıl yapılacağı ise günümüzde de tartışılmakta olan koruma düşüncesinin özünde ise “Korumacılığa neden gereksinme vardır?” sorusunun yanıtı aranmaktadır. Sorunun cevabında ise öncelikle geçmişini bir “bütünsellik” içinde tanımak isteği yatmaktadır. Kültür değerlerinin üst üste tabakalaşması ile oluşan günümüzün kültür değerleri yeni kültür sentezlerinin oluşumuna ışık tutmakta ve günümüzü daha iyi değerlendirmemize, tanımamıza olanak tanımaktadır. Koruma eylemi bir anlamda, toplumu bilinçlendirme ile

eşdeğer bir olgudur ; yani özünde toplumsal bir amaç vardır. Bu amacın yerine getirilmesi ayrıca toplum bireylerinin birbirleri ile olan bağınyı güçlendirir ki bireyleri birbirlerine bağlayan en önemli öge de sahip oldukları bu ortak geçmişleridir. Bu geçmişin de en somut simgeleri kültür varlıklarıdır. “Bireyi toprağına ve o toprakta var olan değerlere saygılı kılan koruma eylemi, uygar olmanın bir aracı olarak da kabul edilebilir. Uygarlığın simgesi olan insanın insana saygı göstermesi, yine insanın tarih boyunca yarattığı ürünlere saygı ile başlamakta ve gelecek nesillere en az geçmiştekiler kadar başarılı ürünler vermekle sürmektedir (Tapan, M).

Bir devrin ya da bir toplumun gelişmişliğini kentsel ya da kırsal çevresinin iyi niteliklerinin yok olmasına, yok edilmesine karşı gösterdiği tepki ile de derecelendirmek olanaklıdır. Tarihin bir parçasının kalıntısı olan kültürel varlıkların korunması bulunduğu toplumun, aynı zamanda toplumlararası değerler de olan tarih ve estetik ölçütlerinin korunması demektir ve dolayısı ile tüm dünya kültürü için de korunmaları gerekmektedir.

Geçmişten geleceğe bir köprü oluşturan tarihi çevreyi korumanın önemi sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran genel görünümünün korunması değil, bütün bunların yanında ortaya koydukları “kimlik”ten dolayı da olmaktadır. Ulusal ve etnik çatışmaların arttığı günümüzde kültürel devamlılığın anlamı daha da önem kazanmakta ve uluslar gün geçtikçe tarihi çevrenin korunmasına daha çok önem vermektedirler.

Koruma kararlarının sadece tarihsel bölgeye yönelik olmaması, kent imar planları yapım aşamasında kentin özellikleri dikkate alınarak kent bütünü ile etkileşim içinde olması gereğinin kavranılması ayrıca önemlidir. Aksi halde kent içinde birbiri içine geçmiş alanlar için; birbirinden kopuk, birbiri ile çelişen kararlar alınmakta, bu da korumayı güçleştirmektedir.

Ülkemizde taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası” ile tanımlanan “Koruma Amaçlı İmar Planları” öncelikli işlev üstlenmektedir. Yasal ve kurumsal gelişim açısından Avrupa ülkelerine paralel bir gelişim gösteren ülkemiz; planlama açısından istenen düzeye ulaşamamıştır. Bunda en önemli etkenler koruma düşüncesinin toplumda yaygınlaşmaması sonucu ne kullanıcıda ne de uygulamayı yapan birimlerdeki aktörlerde ortak inanç ve bakışın sağlanamamış olması, koruma politikalarının koruma ile ilgili birimlerde benimsenmemesi ve hatta net bir koruma

politikasının bile olmaması, finansman sorunlarının bir türlü aşılammaması, korumanın bir kamu yararı olduğu bilincinin gelişmemesi olarak sayılabilir.

Mevcut planlama sistemi içinde koruma amaçlı planlama, yasalara ve kurumlara rağmen, “istenilen” / “olması gereken” düzeyde gerçekleşmemektedir.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı, yukarıda dile getirilen gerçekten hareketle, kent planlama olgusunun ayrılmaz bir parçası olan tarihi çevre korumasının planlama açısından sorunlarını saptamak ve bu sorunları gidermek üzere ülkemiz gerçeklerine temellenen ve işleyen yeni bir dizgenin nasıl kurgulanabileceğini irdelemek, bu doğrultuda önermeler yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda; seçilen örnek alanlar ile ilgili deneyimin araştırılmasından edinilen birikimle, koruma amaçlı imar planlarının yasal süresi içinde neden üretilmediği sorgulanarak, bugünkü yapılanma içinde planlamayı işlevsizleştiren ve koruma uygulamalarını engelleyen faktörlerin farklı boyutlarda tespit edilmesi ve buna dayanarak planlama- koruma ilişkisinin doğru bir şekilde yeniden nasıl kurgulanabileceği üzerinde düşünceler oluşturmak hedeflenmiştir.

Altı bölümden oluşan tezin birinci bölümünde amaç, çalışmanın sınırları, kullanılan yöntem çalışma alanlarının seçiliş nedenleri ve varsayımlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde; koruma kavramının ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği kavramsal gelişmeler kurumsal yargılara temellendirilerek ele alınmıştır. Tarihsel süreç içinde koruma kavramının gelişimi, ilk çıkış yeri olan Avrupa'dan hareketle aktarılmış, bu kapsamda gerçekleştirilen uluslararası toplantılar, kurulan örgütler vurgulanmaya çalışılmıştır. Sonuçta; “obje” ölçeğinden başlayarak “kentsel koruma”ya ve “bütünleşmiş korumaya” kadar uzanan süreçte korumanın değişen anlamı ve planlamada kazandığı yeni anlam vurgulanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; ikinci bölümde aktarılan batı kaynaklı koruma kavramının ülkemizdeki yansımaları ile şekillenen koruma kavramının yasal ve kurumsal açıdan geçirdiği değişim ve günümüzde kazandığı anlam vurgulanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreç içinde kavramsal, yasal ve kurumsal olarak irdelenen koruma anlayışının günümüzde şekillendirdiği yasal yapı

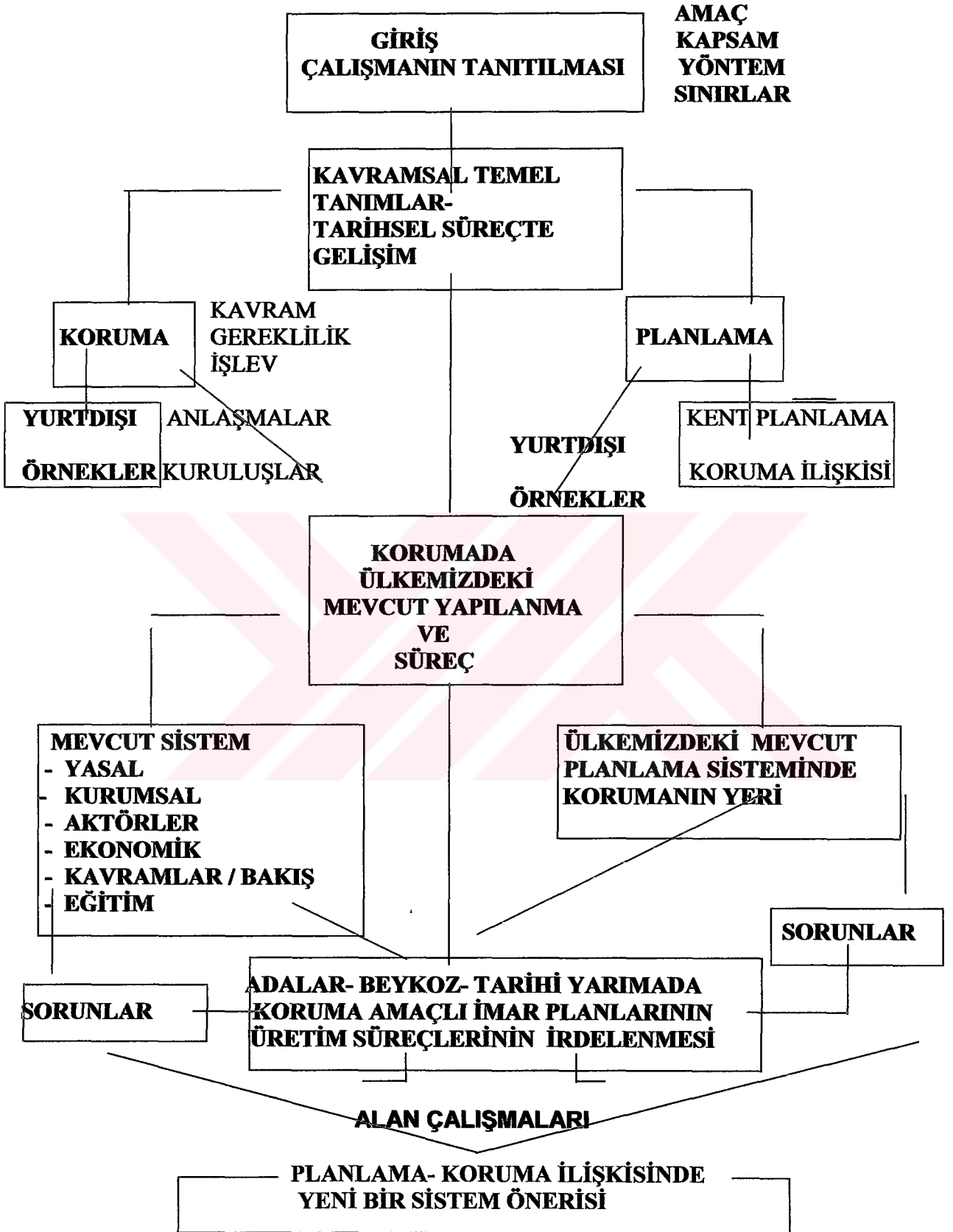
ve kurumsal işleyiş mekanizması tanımlanarak, bu kavramsal, yasal ve kurumsal gelişmelerin şekillendirdiği planlama sistemimiz içinde, korumanın önündeki engeller irdelenmeye çalışılmıştır. Yasalara ve kurumlara rağmen etkin koruma planlarının neden gerçekleşemediği ve uygulama (örneklerinin) sonuçlarının görülemediğinin sorgulaması yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; üçüncü bölümde tanımlanan günümüzde koruma sistematigi içinde, seçilen örnek alanlar özelinde, “sit alanı ilanı” gerekçeleri, sit alanı ilan edilmelerini takiben yaşanan ve günümüze kadar gelen dönemde gerçekleşen faaliyetler aktarılmış ve örnek alanların planlama ve koruma faaliyetleri ile üçüncü bölümde genel olarak saptanan sorunlar, alanlar özelinde yapılan analizler doğrultusunda irdelenmiştir. Bu bölümde koruma planlarının niçin üretilmediği, genel sorunlar bağlamında, alan özelindeki çalışmalar ile test edilmiş ve bu alanların planlama – koruma sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde; tez bütünü içinde yapılmış olan saptamalar doğrultusunda, planlama – koruma ilişkisi üzerine yeni bir “sistem önerisi” (denemesi) kurgulanmıştır. Öneri sistemin işlerliğini ve etkinliğini sağlayabilmek adına, planlama ile içiçe geçmiş olduğu kabul edilen koruma planlamasına ilişkin ana ilkeler-kabuller geliştirilmiş ve bu kapsamda ilgili yasal, örgütsel, işleyişsel düzenlemeler hakkında hedefler belirlenmiş, öneriler geliştirilmiştir.

Altıncı bölümde; sonuçlar ve değerlendirmeler yer almaktadır. Planlama- koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistemin kurgulanmasının gerektiği savunulan çalışma sonucunda, bu yeni sistemin işlerliğini sağlayabilmek adına, sistem bütünü için gerekli olan ana ilke ve kabuller yapılmıştır (Şekil 1.1)

Planlama - koruma ilişkisi üzerine “yeni bir sistem”in denendiği bu çalışmada ele alınan araştırmanın mevcut sistemde yaşanan tıkanıklıkların ve çözümsüzlüklerin önüne geçmede, planlamayı ve korumayı işlevsel ve etkin kılmakta yol gösterici nitelikte olması ve planlama - koruma sistemine katkı sağlaması beklenmektedir.

Şekil 1.1. Çalışmanın kapsamı

Çalışmanın Sınırları

Çalışmanın mekan sınırı, bir diğer deyişle seçilen örnek alanları Beykoz, Tarihi Yarımada ve Marmara Takım Adaları'dır. Ancak bu üç örnek alan özelinden hareketle hedef ülkemiz planlama- koruma ilişkisi üzerine yeni bir dizgenin kurgulanmasıdır.

Zaman sınırlaması, her alanın özelinde değişmekle birlikte, koruma amaçlı planlarının yapılmaya başlamasından günümüze dek ulaşan tarihsel süreci kapsamakta ancak ağırlıklı problem tanımlaması günümüz kesitini vurgulayan bir sistematik içinde yapılmaktadır. Konu ve açıklamalar varsayımların içeriği ile sınırlıdır. "Temel amaç" bu konudaki genel sınır ve kabulleri oluşturmaktadır.

Bilgi toplamadaki sınırlar; yerli ve yabancı literatürde konu ile ilgili yapılan taramalar, ilgili konularda çalışma tarihinden önce üretilmiş doktora tezleri üzerindeki irdelemeler, konu ile ilgili olarak ulaşılabilen ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlardan sağlanan bilgiler, çalışma alanlarının bağlı olduğu koruma kurulları, belediyeler ve ilgili diğer kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve planlama grupları / birimleri ile görüşmelerdir. Kimi kurumlardan bilgi alınamaması ya da istenen zamandan çok sonra bu bilgilere ulaşılması, kurullar özelinde arşivlerin olumsuz durumda olması ve görevli kişinin inisiyatifi ile kullandırılmaları, Marmara Takım Adaları özelinde analiz çalışmalarının olmaması ve bu nedenle tez süreci içinde alan çalışmalarının yeniden yapılması zorunluluğu, Kültür Bakanlığı'ndan ve Koruma Kurullarından bilgi almaktaki güçlükler bilimsel bir çalışma olan doktora tezinin önündeki sınırlar olmuştur.

Bir başka sınır ise çalışmanın sonuçlanmasına yakın bir dönemde yaşanan koruma kanunundaki değişikliktir. 14.07.2004 tarihinde kabul edilerek; 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Yasa'ya ilgili bölümlerde atıflar yapılarak yer verilmiştir.

Çalışma Planı ve Yöntemi

Çalışmanın farklı aşamalarında farklı yöntemler kullanılmıştır. Kuramsal ve kavramsal bilgilerin değerlendirilmesinde dayanan ikinci ve üçüncü bölüm için ağırlıklı olarak literatür taraması yapılmıştır. Bu amaçla yerli ve yabancı güncel kaynaklar (yüksek lisans, doktora tezleri, araştırma projeleri, yasa – yönetmelikler ve teklifleri, internet siteleri, gazete

arşivleri) incelenmiştir. “Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar “ tanımlanmaya çalışılırken (üçüncü bölüm), ülke genelinde hizmet veren 20 koruma kurulu ile anket çalışması yapılmıştır. Ülke geneline yayılmış olan ve her biri farklı özelliklere ve donanımlara sahip olan koruma kurullarına yöneltilen anket çalışmasında çalışanların uzmanlık alanları, üyelerinin geldikleri yerler, çalışma şekli ve sahip oldukları olanaklar gibi temel soru grupları ile kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında etkin olan aktörlerden biri olarak tanımlanan koruma kurullarının mevcut sistem içindeki olanakları / olanaksızlıkları ve sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır (EK-1 Anket Örneği).

Ülkemizde görev yapmakta olan (2002 kesiti ile); Adana, Antalya, Ankara, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, İstanbul (1, 2, 3), İzmir (1, 2), Kayseri, Konya, Muğla, Nevşehir, Samsun ve Trabzon koruma kurullarından ankete yanıt veren 15 tanesinden alınan cevaplar değerlendirilmiştir. Ankara, Bursa, İstanbul 1, İzmir 1, İzmir 2, Eskişehir Koruma Kurulları’ndan yanıt alınamamıştır.

Dördüncü bölüm, çalışmanın özgün bölümünü oluşturan ve ağırlıklı olarak alan çalışmalarına dayanan bölümdür. Seçilen örnek alanların sit ilan edilmelerine kadar geçen süreç, daha önce yapılmış analitik çalışmalar, koruma amaçlı imar planları ve raporları ve literatür çalışmalarına dayanmıştır. Örnek alanlar için özgün çalışmalar ise alan çalışmalarıdır.

- Marmara Takımadaları Kentsel ve Doğal Sit Alanı : Coğrafi konumu, tarihsel kimliği , özgün kullanıcı kimliği
- Tarihi Yarımada Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanı : Tarihsel kimliği, ölçeği, özellikleri nedeni ile ve tümü de İstanbul için farklı açılardan stratejik konumda olmaları nedeni ile seçilen örnek alanların her biri için farklı yöntemlerle çalışmalar yürütülmüştür.
- Beykoz Doğal Sit Alanı : Getirdiği yeni tanım, ölçeği, İstanbul Metropoliten alanı içinde kuzey yönü için stratejik konumu nedeni ile incelenme kapsamına alınmıştır.

Marmara Takımadaları Kentsel ve Doğal Sit Alanı'nda yapılan çalışmalar:

- ❑ Büyükkada, Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada'nın arazi tespitleri (kat yüksekliği, fonksiyon kullanımı, daire sayısı, dairelerin kullanılıp kullanılmadığı, apartman-müstakil ev ayırımları, bahçe kullanımları) gerçekleştirilmiştir.
- ❑ Adalar Belediyesi'nden alınan tescilli binalar ve tescilli binaların mülkiyet bilgileri elde edilmiştir.
- ❑ Tescilli binaların analizleri yapılmıştır. Analizlerde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları hakkındaki 5.11.1999 ve 660 nolu ilke kararında tanımlanan müdahale biçimleri temel olarak alınmıştır.
- ❑ Arazi Kullanış, Kat Yüksekliği, Bina Durumu, TAKS, Yoğunluk, Tescilli Bina Analizlerine ilişkin 1/ 2500 ölçekli şemalar üretilmiştir.
- ❑ Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları İrdelenmiş ve koruma kurulu tarafından alınan bu yapılaşma koşullarının mevcut durumda nasıl uygulandığı saptanmaya çalışılmıştır.
- ❑ Belediyeden, belediyenin ya da koruma kurulunun kararı ile yapılaşan parsellere ilişkin yapılaşma izinlerine ulaşılmış ve bu doğrultuda irdemeler yapılmıştır.
- ❑ Korumada etkin olan aktörlerin rollerini tanımlayabilmek için; İstanbul III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanı, raportörü, koruma amaçlı imar planı planlama ekibi üyesi, belediye planlama ve imar müdürlüğü personeli ve Ada Dostları Derneği Başkanı ile görüşülmüştür.

Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak fiziksel mekan çözümlemeleridir. Çalışmanın konusu gereği Adalar bütününde geçmiş döneme ait gerek koruma kurulu gerekse 1/5000 Marmara Takımadaları Koruma Amaçlı İmar Planı kararlarının mekandaki yansımalarını, değişim ve dönüşümlerin boyutlarını, niteliklerini izleyebilmek amacı ile yapılan bu analizlerin irdelenmesi gerçekleştirilmiş; değerlendirme ise korunması gereken alanlar özeline ele alınmıştır. Sosyal ve ekonomik mekan ile ilgili çözümlemeler gözlemler, yazılı ve sözel kaynaklardan elde edilmiştir.

Marmara Takımadaları ile ilgili olarak çalışmanın önündeki en önemli kısıt güncel arazi kullanımı ile ilgili bilgilerin bulunmaması ve bu alanla ilgili olarak gerek belediye gerekse İstanbul III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun arşiv sistemlerinin düzgün olmamasından kaynaklanan, mutlak varolduğu bilindiği halde "bilgilere ulaşamama" sorunu (kurul kararları, plan raporları gibi) önemli bir zaman kaybına neden olmuştur. Bu nedenle

günümüz kesitini ortaya koyabilmek için temel amaç analitik etüd yapmak olmadığı halde, tüm adalar için tespit çalışmaları yapılmış ve tescilli binalara ilişkin detaylanmıştır.

Alan çalışmalarının yaz aylarında yapılma zorunluluğu ise, tüm alanlar için bir başka kısıt olan “ ilgili görevlinin yıllık izinde” olması sorunu ile karşılaşılmasına neden olmuştur.

Tarihi Yarımada Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanı’nda yapılan çalışmalar:

Tarihi Yarımada için belediyenin koruma amaçlı imar planı hazırlıklarının yapıldığı dönem olması nedeniyle; analitik etüdlar ve kurul kararları “Tarihi Yarımada Planlama Grubu”ndan elde edilmiştir. Yine Tarihi Yarımada’nın planlama çalışmaları ve sit alanı ilan edilmesi sonrasındaki koruma amaçlı imar planları gerek bu planların raporlarından gerekse literatür taramalarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

- ❑ Tarihi Yarımada’nın sit alanı ilanından koruma amaçlı imar planı çalışmaları tekrar başlayıncaya kadar yaşananları daha iyi irdeleyebilmek için Mayıs 1996- Mayıs 2001 arasındaki dönemde alınan 703 adet koruma kurulu kararı elde edilmiş ve incelenmiştir.
 - ❑ İncelenen dönemdeki tescil konuları, ,
 - ❑ İncelenen dönemdeki gündem konuları,
 - ❑ Ruhsat izinleri,
- elde edilmiş ve irdelenmiştir.

Altbölge çalışması olarak tanımlanan kentsel ve arkeolojik sit alanında ise;

- ❑ 2002 Eylül ayında gerçekleştirilen alan çalışmalarında alanın tamamı tespit edilmiş ve 1/1000 ölçekli arazi kullanış, kat kullanımı, kat kullanımı / kurul kararı karşılaştırması, tescilli / tescili önerilen yapı / alan analizleri yapılmıştır.
- ❑ 1996-2001 dönemine ait kurul kararları mekanda test edilmiştir ve kurul kararından farklı olarak gerçekleşen uygulamalar saptanmıştır.
- ❑ Tarihi Yarımada için yapılan ruhsat izinleri analizlerinin sonucunda çalışma altbölgesi olarak saptanan Kentsel Arkeolojik Sit Alanı için de aynı dönemde (1996-2001) başvuruların olduğu görülmüş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.
- ❑ İstanbul I nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Müdürü ve Tarihi Yarımada ile ilgili raportörü ile görüşmeler yapılmış, sözlü bilgiler alınmıştır.

Beykoz Doğal Sit Alanı'nda yapılan çalışmalar:

Beykoz İlçesi içinde yapılan çalışmalar da diğer alanlarda olduğu sit alanı öncesi ve sit alanı ilanı sürecinde ağırlıklı olarak lüteratür taramasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Alan çalışması ise daha çok aktörler olarak tanımlanan grupların temsilcileri ile yapılan görüşmelere dayanılarak hazırlanmıştır. Bu görüşmeler;

- ❑ Beykoz Belediyesi Planlama Bölümü,
- ❑ İstanbul III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanı,
- ❑ İstanbul III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu raportörü,
- ❑ Koruma amaçlı imar planı (1/5000) planlama ekibi üyesi,
- ❑ Emlakçılar

ile gerçekleştirilmiştir.

Örnek Alanların Seçiliş Nedenleri

Tarih boyunca yerleşimler öncelikle yaşam kaynakları olan su havzalarında ve orman kenarlarında gelişmiştir. Bu anlamda su – toprak - yeşil için ; “Yerleşmelerin varoluş nedenleri bir anlamda da varolabilme koşullarıdır” da denilebilir. Bir tarih ve kültür kenti olmasının yanısıra doğal kaynaklarının zenginliği, iki kıtayı ayıran Boğazı ile de önemli bir potansiyele sahip olan İstanbul; bu özellikleri ile Dünyadaki pek çok önemli kentten daha ayrıcalıklı bir konumdadır.

“Dünya Mirası” kavramı , 1975 yılında UNESCO üyesi 25 devletçe ortaya konan “Dünya Mirası Sözleşmesi”nde yer almıştır. Sözleşmenin birinci amacı ‘Ulusal Sit’leri “Dünya Mirası” listesine alarak, korunmalarını sağlamaktır. İstanbul da bu listede yer almaktadır. Yine 1976 yılında Avrupa Konseyi, İstanbul’u “Avrupa’nın öncelikli korunacak tarihsel kenti” olarak kabul etmiştir. 1979’da da UNESCO ile “İstanbul Tarihsel Sit’lerin Korunması” tasarısı imzalanmıştır.

Sadece ulusal olarak değil, uluslararası öneminden dolayı çeşitli anlaşmalara ve koruma tasarılarına konu olan İstanbul, uzun yıllar su aksı boyunca lineer olarak gelişen ve planlarla da bu gelişmesi desteklenen makro formu sayesinde, kuzeydeki su havzalarının ve orman kuşağının korunmasını sağlamıştır. Ancak özellikle 1980 sonrası tüm ülke için geçerli olan “plana rağmen plansızlık” felsefesi ve seçilen yanlış kalkınma hedefleri ile özellikle bir dünya

kenti olma isteğindeki İstanbul'da gelişme işte bu hayat kaynaklarını hızla yok etmek üzere yönelmiştir. Bu gelişmelerin bir kısmı kaçak yapılaşma ve gecekondu. Ancak önemli bir bölümü de planlı olarak ve yasal izinlerle oluşan yerleşmelerdir.

- Kilyos – Karaburun'daki kömür ocakları 1977 yılında açılmaya başlamıştır ve plan dahilinde gelişmiştir.
- Sarıyer – Zekeriyaköy 1988 sonrasında yüksek gelir grubunun örgütlü girişimi ile hızlı bir yapılaşmaya sahne olmuştur. Bir bölümü plan dahilinde yasal olarak gelişirken, bir bölümü plansız olarak gelişmiştir.
- Beykoz – Saip Molla Özel Ormanı, 1988 yılında 1452 villa için inşaat izninin alındığı ve %6 olan yapılaşmanın %32 olarak kullanıldığı bir örnektir.

Sayılarının arttırılabileceği bu örnekler Boğaziçi'nde özellikle öngörünüm bölgesinde de izlenmektedir. Bu bölge gecekonduların, toplu konutların, süper lüks villaların, bitişik düzen apartmanların, gökdelenlerin işgalindedir. Çok farklı gelir gruplarının yer kapma savaşının önemli bir sahnesi olan Boğaziçi'nde seçilen Beykoz yerleşmesi de böylesine bir paylaşım savaşının en önemli sahnelerinden biridir. Güçlü ulaşım bağlantıları ile gelişimi desteklenen özellikle Fatih Sultan Mehmet Köprüsü' nün yapımı ile merkeze olan erişilebilirliğinin artması, ucuz arazi değerleri paralelinde, sermaye gruplarının yönlendirmesi ile iş merkezlerinin bu alana doğru kaymasını ve bu alanın alt merkez özelliğinin oluşmasını sağlamıştır. Oysa ki İstanbul su havzaları ve orman alanları gibi metropoliten alanın tamamı için sürdürülebilir yaşam kaynaklarına sahip bir bölgedir. İlçe bütünüünün doğal sit ilan edilmesi 15.11. 1995 tarihlidir. 2002 Mart ayında 1/ 5.000 ölçekli Nazım İmar Planları hazırlanmış ve kurul tarafından kısmi olarak onaylanmıştır.

Benzer özelliklerdeki bir başka yerleşim de Adalar'dır. Adalar tarih sahnesinin aydınlığına Bizans Dönemi'nde ve Bizans kaynaklarında girer. Ulaşım güçlüğü nedeni ile sürgün yeri olarak kullanılan Adalar'ın Bizans Dönemi'nde sadece manastır ve zindanlardan ibaret olmadığı, Adalar'da çoğu sur içinde olmak üzere balıkçı köylerinin bulunduğu, manastır çevrelerinde üzüm bağlarının yer aldığı ve bu zenginliğinden dolayı da defalarca kuşatıldığı ve yağma edildiği bilinmektedir. 20.yy. başına doğru Adalar, sadece Rum ve Ermeni, daha sonra da Yahudi azınlıkların yerleşme ve yazlık bölgesi olmaktan çıkıp, Tanzimat sonrasında Batılı yaşama özenen, Osmanlı devlet ricalinin, paşaların, beylerin de sayfiye yeri hatta sürekli yerleşim yeri haline dönüşmeye başlamıştır. Günümüzde Adalar hem rekreasyon hem

de kalıcı yerleşim bölgesi olma özelliğini sürdürmektedir. Adalar'ın sit ilan edilmesi 10.12.1974 tarihindedir. 8.2.1988 tarihinde 1/5.000 Koruma Nazım İmar Planı onaylanmıştır. Adalar Belediyesi 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları üretmiş ve görüşülmek üzere kurula göndermiştir.

Tarihi Yarımada, İstanbul Metropoliten Alanı'nda Eminönü ve Fatih ilçelerini kapsamakta olup, gerek fiziksel ve ulaşım ilişkileri bakımından gerekse ticaret merkezi kimliği ile ve tarihsel, kültürel açıdan İstanbul Metropoliten Alanı'nın merkezi durumundadır. Cumhuriyet döneminin ilk plan çalışmalarının yapılmaya başlandığı, tarihi ve kültürel çeşitliliğin yaşandığı bir alandır. Tarihi gelişim sürecinde, önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Doğal yapısının güzelliği ve topografyanın tekdüze olmaması nedeni ile, değişik yerleşim kurgularının oluşumunu olanaklı kılmıştır. Yerleşimin genel kurgusuna bakıldığında; yedi tepe üzerine kurulmuştur ve önemli binalar bu tepeler üzerine yerleştirilmiştir.

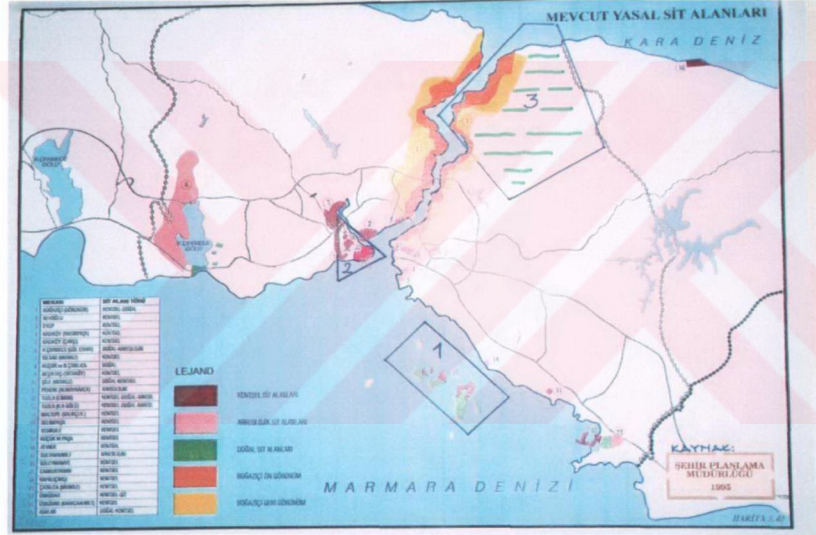
Planlama çalışmalarının 1933'lere kadar uzandığı Tarihi Yarımada için üretilen en son plan 2.11.1990 onanlı 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 10.5.1991 tarihinde iptal edilmiş ve sonrasında mahkeme süreci devam ederken de İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.7.1995 gün ve 6848 no'lu kararı ile Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit* ve Sur-u Sultani'nin içi 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir. Halen 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı birlikte üretilmektedir.

- Marmara Takımadaları Kentsel ve Doğal Sit Alanı : Coğrafi konumu, tarihsel kimliği , özgün kullanıcı kimliği
- Beykoz Doğal Sit Alanı : Getirdiği yeni tanım, ölçeği, İstanbul Metropoliten alanı içinde kuzey yönü için stratejik konumu,
- Tarihi Yarımada Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanı : Tarihsel kimliği, ölçeği özellikleri nedeni ile ve hepsi de İstanbul için farklı açılardan stratejik konumda olmaları nedeni ile seçilmişlerdir (Şekil 1.2).

Örnek çözümleme çalışması için bu alanların seçilmesindeki en önemli kriter, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası" ile sit ilan edilen alanların korunması için bir

* 4.9.1996 tarihinde 7981 sayı ile geçiş dönemi yapılanma koşullarında değişiklik öneriliyor. Bu doğrultuda;
 Sur-u Sultani : I.derece Arkeolojik Sit Alanı
 Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı : Kentsel Sit ve III. derece Arkeolojik Sit Alanı olarak değiştirilmiştir.

yıl içinde üretilmesi gereken Koruma Amaçlı İmar Planlarının her üç alan için de sit ilanının üzerinden 7 - 10 yıl geçmesine karşın halen, 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planlarının tamamlanarak uygulamaya geçememiş olmasıdır. Ülkemizde sit alanı ilan edilen hiçbir alanda söz konusu planların bir yıl içinde üretildiği ve uygulandığı örnek bulunmamaktadır. Çalışmada bu planların, neden hala üretilmediğinin ya da bu üretimi engelleyen faktörlerin neler olduğu irdelenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1.2. Örnek alanların konumu

Seçilen bu Koruma Amaçlı İmar Planları yerleşmelerin tarihsel gelişim süreçleri ve bu süreçleri etkileyen belirleyiciler açısından incelenmiştir. Yürürlükte olan ve daha önceki tarihlere ait bulunabilen tüm ölçekteki planlar ve raporları irdelenmiş ve detay araştırmalara geçilmiştir. Yine bu sistem içerisinde korumanın önündeki sorunları ortaya iyi koyabilmek için korumada etkin olan aktörlerin kimliklerini ve rollerini tanımlamak amacı ile görüşmeler yapılmış, bunların plan elde etme sürecindeki yönlendirici tavırları araştırılmıştır.

Alan çalışmalarında ise; Tarihi Yarımada ve Beykoz için yakın tarihlerde yapılmış olan analitik çalışmalardan yararlanılmış, Marmara Takımadaları için ise alanda tespit çalışmaları yapılarak analitik incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu irdelemeler sonucunda mevcut sistemde yaşanan tıkanıklıkların ve aksaklıkların neler olduğu ortaya konularak, bu sorunların önüne geçmek için; planlamayı etkin ve işlevsel kılmada yol gösterici olması amacı ile ülkemiz koruma- planlama ilişkisinin daha etkin ve doğru kurgulanmasına katkı sağlamak hedeflenilmiştir.

Çalışmanın Varsayımları

Beşinci bölümde test edilmek ve alan çalışmalarında hem sınır koymak hem de çözümleme çalışmalarının içeriğini belirlemek üzere aşağıdaki varsayımlara temellenen bir kurgu tezin bir anlamda da içeriğini ve kimliğini belirlemektedir :

1)**Koruma Planı:** Tarihi değerlerin, kültürel varlıkların ve kentsel sit alanlarının kontrol altına alınmasının, yaşatılarak korunmasının ve özgün niteliklerini yitirmelerinin önlenmesinin en önemli aracı planlamadır. Ülkemizde “Koruma Amaçlı İmar Planları” ile korunmaları sağlanmaya çalışılan bu değerler, sürekliliği olmayan politikalar ve parçacı müdahaleler nedeni ile etkin bir şekilde gerçekleşmemektedir. Yasal kısıtlamasına karşın “sit alanı” ilanını takiben planların elde edilmesinin uzun sürelerle yayılması bu alanlardaki değerlerin tahribine yol açmakta, aynı zamanda sürmekte olan uygulamalarda da çelişkili kararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2)**Sit Alanı :** Bir yerleşmenin, bir kent parçasının giderek bir bölgenin “sit alanı” ilan edilmesi, bir anlamda o bölgede koruma adına yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere, o bölgeye farklı bir statü kazandırmak ve planlanmasında da özel bir amaç belirlemek olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, planlamanın doğal akışı içinde korunamayan ve yitirmeye başlanan değerlerin korunması için sit alanlarının önemli olduğu söylenebilir. Ancak yaşanan pek çok örnek, koruma amacı ile bir bölgeyi hatta ilçenin tamamını sit ilan etmenin “mutlak koruma” ile eş anlamlı olmadığını ifade etmektedir.

3)**Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları :** 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası sit ilanını takiben bir yıl içinde koruma amaçlı imar planının yapımını zorunlu

kılmıştır. * Ancak uygulamalarda bir yıl içinde tamamlanan planın olmadığına daha önce de değinilmiştir. Bu nedenle uygulamalar “geçiş dönemi yapılaşma koşulları” ile devam etmektedir. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının temel amacı; plan yapılıncaya kadar bölgede yaşayanları imar haklarını engellemek ve sit kararının “çivi çakılamaz” şeklindeki yaygın ve yanlış imajını ortadan kaldırmak amacı ile yapılaşma ve nüfus yoğunluğu olası / beklenen plandan düşük olmak üzere yapılaşmayı olanaklı kılmaktır. Ancak plan yapım sürecinin çok uzun zamana yayılması, geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile uygulamaların çok uzun süreler devam etmesi, yarattığı belirsizlik ortamlarının yanısıra çelişkili kararlara ve yanlış uygulamalara neden olduğu gibi denetimsizliği de beraberinde getirmektedir.

4)Kentsel Rant: Özellikle 1950 sonrası kırsal alandan kentlere yaşanan hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kırdan kente göç olgusu, kentlerin plansız büyümesi, arsa spekülasyonu, 1980 sonrası ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması gibi nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini altüst etmiş; geleneksel kent dokuları tüm çabalara ve yasal sınırlamalara rağmen yok olmaya başlamıştır. Büyük kentlerde 1980 sonrası sermaye birikim süreçlerinin kentsel topraklara yönelmesi ve rant arayışı bir yandan kent merkezlerinde kendine yer ararken, bir yandan da kentin gelişme alanlarına doğru yönelmiş ve her iki hareketin sonucunda da kültürel ve doğal değer tahribine neden olmuştur. Korunacak alanlar açısından bakıldığında da; bir bölgenin “sit alanı” olarak ilan edileceğinin kullanıcı tarafından duyulması, yerel yönetimlere olumsuz yönde baskı yapılmasını da beraberinde getirmektedir. Tarihi çevre koruma konusunda belli bir bilinç düzeyinde olmayan kullanıcı, “sit alanı” ilan edilmesini kentsel rant anlamında kısıt olarak kabul etmektedir. Oysa korumanın “kamu yararı” olduğu düşünülmemektedir. *

* 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda , 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile değişiklikler yapılmış , 27.7.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre koruma planlarının üretilme süresi iki yıl olarak tanımlanmıştır.

*2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda , 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile değişiklikler yapılmış , 27.7.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre Madde 17:’Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planları ile yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planları ile yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunlar dışında valilikler yetkilidir’ denilmektedir. Ancak bu aktarım hakkının nasıl uygulanacağına ilişkin yönetmelik mevcut değildir.

2. KORUMA KAVRAMI, İÇERİĞİ VE TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDEKİ GELİŞİMİ

Kültür varlıklarının korunması kavramı, uygarlık tarihinin başlangıcına kadar uzanmakta olup; önceleri dini nedenlerle tanrılara, mabetlere ve kutsal yerlere gösterilen özen bilinçsiz de olsa koruma olgusunun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Giderek egemenliklerin simgesi olma niteliğini kazanan ve toplumlara egemen olan kişi ya da sınıfların, yaptırdıkları kalıcı ve anıtsal yapılarla güçlerini geniş toplum kesimlerine kabul ettirme amacı ile önemini sürdüren ve egemenliğe ağırlığını koyan burjuvazinin yarattığı kültürün taşınmaz belgelerini korumak için yasalar çıkartması ile kurumsallaşan koruma düşüncesi, giderek koruma bilincini topluma aşılama yollarını geliştirmeye ve arzuladığı şartları oluşturmaya çalışmıştır. Batı toplumlarında, koruma politikaları 1940 yıllarına kadar tek yapı ölçeğinde etkinliğini sürdürmüş, ancak II. Dünya Savaşı'nın yıkıntılarından çıkan Avrupa'da, özellikle halktan gelen üst düzey bürokratlar ve düşünürler tarafından koruma olayına toplumcu görüş boyutları geliştirilmiştir. 1969 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü'nde "belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin ve tarihsel bir olayın tanıklığını yapan kentsel ve kırsal bir yerleşmenin" de koruma kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmiştir.

2.1. Koruma İle İlgili Tanımlar

Koruma ; toplumsal, ekonomik, kültürel ve doğal koşullara göre yaratılan değerlerin insanlığa aktarılması amacı ile ortaya çıkan ve günümüzde ulusal boyuttan, uluslararası boyuta taşınan bir olgudur (Ek 1: UNESCO tarafından yapılan korunacak varlıkların tanımı).

"Bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak"(bkz.Meydan Larousse) olarak tanımlanabilen "koruma", kentsel anlamda Ruşen Keleş tarafından (1998), "kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapılarla, anıtların ve doğa güzelliklerinin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması" olarak tanımlanmaktadır. Korunacak değerler, Prof. Ergun Taneri (1979) tarafından ise şu şekilde tanımlanmaktadır :

- Tarihi ya da eski yapıtların bulunduğu bir dokuyu tümü ile korumak,
- Tarihi ve eski eser niteliğinde yapılar bulunmasa bile bazı yerleşik alanları, yerleşme koşulları ve yapı düzeni gibi nedenlerle korumak,

- Eski bir doku içinde ya da dışında bulunan eski yapıları korumak şeklinde genellenebilmektedir .

Koruma sözcüğünün kapsamı geçmişten geleceğe aktarılması gereken değerlere indirgendiğinde, uygulandığı varlık ve amaca göre değişik yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu değerler ve amaçlar;

- Geçmişin anımsanması için tarihsel belgelerin güvence altına alınması,
- İnsanlığın yararlanabileceği tüm kaynakların korunması,
- Sanat yapıtlarının güvenliğinin sağlanması,
- İçinde bulunulan ve korunacak değerler taşıyan çevredeki olumsuz değişimlerin denetlenmesi,
- Sosyal ve geleneksel yaşam biçiminde olabilecek değişim, daha doğru bir deyişle tahriplerin önlenmesi,
- Kültürel kavramların, gelenek, görenek ve düşüncelerin sürdürülmesi olarak tanımlanabilir (Zeren, 1981).

Anıtlar ve tarihi yapılarla bağıntılı olarak "conservation" terimi 1960'ların ortalarından beri yaygın olarak kullanılmaktadır. O zamana kadar "preservation" yapıların hatırd tutulması için kullanılan genel terimdir, fakat "preservation"ın statik çağrışımları nedeni ile alanlar için de kullanılabilen "conservation" terimi de buna eklenmiştir. Anlambilimde "preservation" ve "conservation" arasında gerçek bir fark yoktur, her ikisi de zarar ve çökmeden koruma anlamına gelmektedir ; fakat eş anlamlı iki kelime değildirler. Yapı ve yapı gruplarında "preservation" dan bahsedildiğinde sağlamlaştırma, bütünden malzeme, renk ve metod olarak ayırt edilebilecek biçimde değiştirme, rekonstrüksiyon gibi restorasyon ilkeleri anlaşılmaktadır. "Conservation" işlemlerinden bahsedildiğinde ise bütün öz yapısının (karakterinin) korunması, kentsel gelişmeyi yavaşlatmak ve/veya gelişmeyi belirli bir amaca ve yaratıcılığa yöneltmek, yapının yaşamasını sağlayacak en uygun kullanımları bulmak, yeni yapılanmada çevreye uyumlu mimari biçimler denemek ve hatta sokak dokusunun, meydanların açık alanların niteliklerini koruyup diğer alanlar ile doğal ve işlevsel bütünlük sağlaması anlaşılmaktadır (Middeson, 1979). Yani ; "preservation" varlığın olduğu gibi hatırd tutulmasını amaçladığı için varlığı özgün niteliğinde tutmak ister dolayısı ile fazla değişime izin vermez, "conservation" ise yapısal çevreye yapılacak uygulamalar için daha az sınırlandırılmıştır (Zeren, 1981).

Doğan Kuban batı dillerinde bizim koruma ya da restorasyon sözcüğüne karşı “preservation, restoration ve conservation” sözcükleri olduğunu belirterek restorasyonu : “Eski bir yapıyı ayakta tutmak için yapılan müdahaleye, içerdiği bütün düşünsel, estetik, teknik, kültürel, ekonomik ve örgütsel etkinliklerle birlikte, restorasyon denilmektedir” diye tanımlamaktadır. “Preservation : yapının varlığına hiç müdahale etmeden yapılan bakım” ; “Conservation ise daha çok sağlamlaştırma amacı ile yapılan müdahalelerdir” demektedir. (Kuban, 2000).

Paşış (1996) ise, ‘preservation’ kavramını ‘mevcut form, materyal ve dış görünüş değiştirilmeden korumayı hedeflemek’ olarak tanımlarken, ‘rehabilitasyon’u ‘orijinal fonksiyonuna veya modern ihtiyaçların tarihi yapı ile uyum sağlayacak şekilde binada, çevrede sağlanması ve binaya ya da çevreye bir fonksiyon yükleyip, uygun müdahale motedları ile tekrar yaşaması’ olarak tanımlamaktadır. Restorasyon ‘zarar görmüş yapıların orijinaline uygun şekilde geri kazanılması’, ‘conservation’ ise ‘ orijinal fonksiyona sadık kalınarak mevcut yapının korunması’ olarak tanımlanmaktadır.

Çevre koruması ise yine Ruşen Keleş tarafından “Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde (1998); “doğa değerlerinin, çağbilim ve yapıtasarcılık yapıtlarının ekinsel ve ekonomik değerini artırdığı yerlerin, kamu kuruluşlarının koruyucu ve geliştirici yönelti ve izlencelerine konu yapılması” olarak tanımlanmıştır.

"Kentsel Koruma"; toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziki oluşumun, günümüz sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve tarihi sitin gelişen kentle fonksiyonel bütünleşmesini sağlamak, tarihi kenti bir müze kent halinde bırakmayıp modern yaşama sokmak ve entegre etmektir (Zeren, 1977).

Tarihsel, mimari, görsel ve etnografik değerler taşıyan çevrelerin korunmasında temel amaç, bu uzun süreli korunmayı sağlayabilmek için çağdaş yaşamla ekonomik ve işlevsel yönden bütünleştirilmeyi, toplum için yararlı bir işlev kazandırılmayı ve sağlıklılaştırılmayı sağlamak biçiminde belirlendiğinde; “Kentsel Koruma”: Toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerinin yansıtan fiziksel yapısının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirilerek yaşamasını sağlamak” olarak tanımlamak mümkün olacaktır (Zeren, 1981).

Cevat Erder ise kentsel korumayı “toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının günümüzde değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirilerek yaşamasını sağlamak” şeklinde tanımlamaktadır (Erder,1975).

Bu bağlamda bakıldığında kentsel ölçekte yapılan koruma, köhneme sürecinde olan yapıların ya da bölgelerin özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Köhneme sürecine girmiş olan tarihi kent dokusu, sosyo-ekonomik ve mekansal durumuna bakılarak çeşitli yöntemlerle kent makro formuna kazandırılmaktadır. Bu yöntemler dört ana başlıkta toplanabilir:

- **Koruma Bölgesi (Conservation):** Bölgede fiziki ya da sosyal yapı açısından problem yoktur. Bina ölçeğinde koruma yapılmaktadır.
- **Sağlıklaştırma- Rehabilitasyon (Rehabilitation) :** Bakımsız, harap ya da terk edilmiş eski yapıların, tarihi çevrelerin toplumun değişen gereksinimleri karşılayacak biçimde onarılarak çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasıdır (Ahunbay, 1999).
- **Yenileme- Renovasyon (Renovation) :** Çağdaş yaşam biçimlerinin gereksinmelerini karşılayamaz durumda olan, bakımsız tarihsel konut ve öteki yapıların onarılarak günümüz standartlarına yükseltilmesi işlemlerini kapsamaktadır. Yenilenecek tarihsel yapının tasarımındaki işlevini sürdürmesi gerekli değildir (Ahunbay, 1999).
- **Yeniden Canlandırma- Revitalizasyon (Revitalization) :** Terk edilmiş, depolama, imalat gibi işlevlere tahsis edilmiş ya da düşük gelir grupları tarafından sağlıklı ve yoğun bir biçimde kullanılan tarihsel yapı ve kent dokularının ekonomik yönden ve kullanım açısından canlandırılması işlemidir (Ahunbay, 1999).

2.2. Koruma İle İlgili Kuramlar

İnsanın ve insanlığın varoluşundan bu yana koruma düşüncesi vardır. Önceleri korumak istedikleri hayatları ve yiyecekleri iken; giderek bu koruma ölçülerini gömmeye başladıktan sonra *manevi değerlerin korunması* anlayışına genişlemiştir. O dönemdeki koruma ve saklamayı gerektiren faktörler bugünkünden şüphesiz çok farklıdır. Eski Mısır’da anıt mezarlar korunurken “Helenler ve Antik Küçük Asya toplumları” din ile ilgili anıtların ve çevrelerinin düzeni kadar günlük yaşantılarında önemi büyük olan mekanları ve bu mekanlardaki kamu yapılarını değerlendirmeye çalışmışlardır (Sezgin, 1994).

Romalıların Helen uygarlığına olan hayranlıklarını, o uygarlığa ait örnekleri yaşantılarında yeni bir anlayış içinde değerlendirerek bir tür devamlılık sağlarlarken bir anlamda da korumaya *estetik boyutu* da eklemişlerdir. Ortaçağda ise dine bağlı farklı bir anlayış anıtsal yapılarda boy gösterirken; Roman ve özellikle Gotik dönemler yapı sanatının sürekliliğinin sağlandığı dönemler olmuştur (Sezgin, H. 1994). Batı uygarlığının bugünkü düzeye erişmesinin en önemli itici güç olan Rönesans döneminin ustalarından Leon Batista Alberti'nin ideal şehri tanımlarken "...eğer yerleşmede herhangi bir Roma kalıntısı bulunuyorsa korunmalıdır" şeklindeki deyişi *kültürel amaçlı korumayı* öngören ilk kayıtlı belge olarak kabul edilmektedir (1410-1472). (Sezgin, 1994).

Bir devrin ya da bir toplumun ileriliğini kentsel ya da kırsal çevresinin iyi niteliklerinin yok olmasına, yok edilmesine karşı gösterdiği tepki ile de derecelendirmek olanaklıdır. Tarihin bir parçasının kalıntısı olan kültürel varlıkların korunması bir toplumun, aynı zamanda toplumlararası değerler de olan tarih ve estetik ölçütlerinin korunması demektir ve dolayısı ile korunmaları insanlık kültürü için de büyük bir hizmettir.

1933 yılında Uluslararası Modern Mimarlık kongresinin Atina Anlaşması'nda alınan karara göre: "Bir şehrin hayatı yollar ve yapılar gibi maddi eserler vasıtası ile yüzyıllar boyunca ortaya çıkan sürekli bir olaydır; bu eserler şehre kendine has bir şahsiyet verir ve şehrin ruhu dediğimiz kavramı meydana getirirler. Bunlar geçmişin değerli tanıklarındır ve ilk olarak tarihi ve duygusal değerlerinden, ikincisi , bazılarının, en yüksek derecede insan dehasının eseri olan plastik bir değer taşımış olmaları dolayısı ile saygı göreceklerdir. Bu eserler insanların sahip oldukları servetin bir parçasıdır ve onlara sahip olanlar veya onları korumakla görevli bulunanlar, bu yüce mirası bozulmadan gelecek yüzyıllara iletmek için her türlü meşru araca başvurma sorumluluğunu ve yükümlülüğünü taşımaktadırlar (Üstünkök, 1971).

Bir süre; "Neyin, niçin ve kim için" korunacağı konusu tartışılan; gerekliliği mutlak olarak kabul edilmekle birlikte nasıl yapılacağı ise hala tartışılmakta olan koruma düşüncesinin özünde ise "Neden korumacılığa gereksinme vardır?" sorusunun yanıtı aranmaktadır. Sorunun cevabında ise öncelikle geçmiş bir "bütünsellik" içinde tanımak isteği yatmaktadır. Kültür değerlerinin üst üste tabakalaşması ile oluşan günümüzün kültür değerleri yeni kültür sentezlerinin oluşumuna ışık tutmakta ve günümüzü daha iyi değerlendirmemize, tanımamıza olanak tanımaktadır (Tapan, 1991). Koruma eylemi bir anlamda, toplumu bilinçlendirme ile

eşdeğer bir olgudur ; yani özünde toplumsal bir amaç vardır. Bu amacın yerine getirilmesi ayrıca toplum bireylerinin birbirleri ile olan bağımlı güçlendirir ki, bireyleri birbirlerine bağlayan en önemli öge de sahip oldukları bu ortak geçmişleridir. Bu geçmişin de en somut simgeleri kültür varlıklarıdır. Bireyi toprağına ve o toprakta var olan değerlere saygılı kılan koruma eylemi, uygar olmanın bir aracı olarak da kabul edilebilir. Uygarlığın simgesi olan insanın insana saygı göstermesi, yine insanın tarih boyunca yarattığı ürünlere saygı ile başlamakta ve gelecek nesillere en az geçmiştekiler kadar başarılı ürünler vermekle sürmektedir (Tapan,1991).

Toplumsal değişme, evrensel değişmenin bir uzantısı olarak ele alındığında, bu değişmenin insan ve toplumla bağlantılı hızını kontrol eden ve onu insan ya da toplum boyutuna indiren mekanizmaları kültür olarak tanımlanmaktadır. Değişmenin temel olgu sayıldığı bir dünya görüşü içinde tarihi çevre ve yapıların korunması, değişmenin doğasını ve hızını kontrol etmek isteyen bir kültürel iradenin ifadesidir. Kültürel süreklilik de işte bu değişmenin doğası ve hızının kontrolü ile gerçekleşir. Kültürün maddi varlığı yapılar ve üretilen her şeydir. Fiziksel, işlevsel ve simgesel olarak bugünün yaşamına katılan tüm bu kültür öğeleri üst üste gelerek zenginleşir ve kültürel birikimi oluştururlar. Bu bağlamda tarihi çevre, tarihi yapı ve koruma tarihi süreklilik içinde doğal bir statü kazanırlar (Kuban, 2000).

Değişme kaçınılmazdır. Ancak değişmenin istenmediği değişmezlerden biri de kentsel çevredir. Kentsel çevre sadece varlığı ile değil, sakladığı anlamlar, simgeleşmiş yapılar ile ve kültürel süreklilik araçlarından birini oluşturmaktadır. Doğal, fiziksel ve kültürel çevrenin bozulmasına ilişkin duyarlılık sanayi devrimi sonrası gelişmeye başlamakla birlikte asıl önemi savaşlar sonrası yaşanan yıkımlarla ortaya çıkmıştır. Bu felaketlerin olumlu sonuçları olarak ortaya çıkan “İnsan Hakları”, “Demokrasi” gibi çağdaş kavramlara “Koruma Kavramı” da eklenmiştir (Kuban, 2000).

Koruma düşüncesinin ortaya çıkışında ve gelişiminde batılı toplumlar önemli rol oynamaktadır. Batılı koruma kuramının arkasında şu olgular vardır: *

1. Avrupa kenti ve kentlilik bilinci: Bu planlı bir kent düşüncesi olarak Akdeniz antikitesine, bir sosyal ve ekonomik olgu olarak Ortaçağ *commune*üne dayanır. Kent planlama fikri,

* Kuban,D. 2000, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları,İstanbul.

Hellenistik kent planlarından Roma kentlerine, oradan Rönesans'a, Barok döneme ve sanayi devrimi kent düşüncesine uzanır. Kentlilik bilinci, Pazar kentlerinde aristokrasiye karşı örgütlenen kentlinin *commune*ün ve burjuvazinin tarihine dayanır.

2. Avrupa tarihi aristokrasi, feodalite ve burjuvazinin varlıkları üzerine dayalıdır. İslam'da, Osmanlı'da toprağa dayalı bir aristokrasi ve feodalite, *commune*'e dayalı bir burjuvazi yoktur. Kültür açısından onların yerini tutacak başka bir kurumlaşma da yoktur.
3. Antik dünyanın tabulaştırılması üzerine kurulu Rönesans ve Rönesanslar ve bunların batı kentlerinde yarattığı fiziksel ortam, İslam dünyasında ve Türkiye'de yoktur.
4. Avrupa kültürü 18.yy'dan öteye bir sanat tarihi disiplini ve arkeoloji yaratmıştır. Bu da Avrupa dışı kültürlerde yoktur.

Bu temel olgulara dayanarak Rönesans'dan öteye, Avrupalı'nın geçmişin maddi verilerine verdiği önem ve onları korumak için gösterdiği çaba da Avrupa'ya özgüdür. Bu ilginin gelişmesinde, dini içerikli ya da seküler ve pagan, figüratif sanatların, resim ve heykellerin büyük önemi vardır.

5. Avrupa dışındaki toplumların katılmadıkları ve restorasyon kuramının oluşturduğu dönemlerde gelişen iki sanat ve tarih akımı da bu bağlamda büyük önem taşır. Bunlardan biri Romantik akım, diğeri Tarihselcilik akımlarıdır. Her ikisi de Avrupa kültüründe geçmişe bakmayı, geçmişten esinlenmeyi vurgulamışlar ve milliyetçiliğin gelişmesine yardım etmişlerdir. Avrupa dışında, tarihe bilinçli bir geri dönüş ya da Batıda anlaşıldığı anlamda bir milliyetçilik 19.yüzyılda söz konusu değildir.

Bunlar, tarihi çevre ve tarihi anıt koruma kavramlarına içerik kazandıran ve korumaya ilişkin kuralları yönlendiren koşullar olarak tanımlanabilir ve “ Nasıl bir müze kavramı, saraylarda heykel, resim ve diğer eşyaların koleksiyonlarını yapan aristokratlar nedeni ile ortaya çıkmışsa, ona paralel bir tarihi çevre koruma fikri de, tarih bilinci, kentli bilinci olmadan ortaya çıkamazdı” denilebilir (Kuban, 2000).

Gelişmiş Avrupa ülkelerindeki koruma konusuna kamuoyunun gösterdiği ilginin artması ve korumanın planlama konusunda yasama süreci kapsamına alınmasının temel nedenleri; psikolojik, finansal, tarihsellik, moda ve miras olmasıdır (Larkham, 1996).

- Psikoloji ve koruma: 1969 yılında Lord Clark, medeniyetle ilgili çalışmalarında medeniyetin devamlılık ve kalıcılıkla tanımlanabileceğini belirtmiştir. ‘Medeni bir insan zaman ve mekan olarak bir zamanlar bir yere ait olduğunu hissetmek isterler; bu nedenle de geleceğe bakabilmek için geçmişlerine bakarlar’ demiştir. Bu konuda yapılmış daha pek çok çalışma da göstermektedir ki; psikolojik uyum için insanların görsel bir itici güce ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlar göreceli olarak değişmeden kalabilmiş bu tarihi alanlarda giderilebilir. Bu nedenle de kültürel miras koruması önemlidir.
- Finans ve koruma: Finansal kaynak yaratabilmek için de koruma önemlidir; tarihi alanların turizm amaçlı kullanımı, bu kaynakların yaratılmasında kullanılan araçlardan biridir. Merkezi ve yerel yönetimlerin belli yapıları ve alanları koruma alanı olarak belirlemesi ve kısıtlar getirmesi ise, koruma adına kaçınılmaz bir durumdur. Burada önemli olan fayda/maliyet analizlerinin yapılmasıdır.
- Tarihsellik ve koruma: Tarihi önemi olan anıtlar ve alanlar, bir döneme tanıklık etmeleri ve bize o döneme ilişkin bilgi vermeleri açısından önemlidir ve gelecek kuşaklara bu bilginin aktarılması için korunmaları gerekir.
- Moda ve koruma: Tarihi binaların belli dönemlerde ‘moda’ olması, koruma açısından değerlendirilebilecek bir eğilimdir. Bir anlamda marka olmuş kişi ya da firmaların tarihi binalara çekilmesi, bu binaların ve alanların ‘prestij’ kazanmasında etkili bir araç olarak kullanılabilir.
- Miras ve koruma: ‘Miras’ sadece yer ya da tarih değil, aynı zamanda mitoloji, ideoloji, milliyetçilik, gurur ve romantik fikirleri de içermektedir. Bu nedenle miras, tarihi kalıntıların korunmasının ötesinde bir anlam taşımaktadır. Tıpkı kişisel değerlerin miras bırakılması gibi, toplumsal değerler de gelecek kuşaklara geçmişin öğrenilmesi amacı ile miras bırakılırlar (Larkham, 1996).

Tarih bilinci, geçmişte yaşamak değil, kendi kimliğini oluşturan öğeleri tanımak ve onları bugünün ışığında, bugünü de onların ışığında yorumlamaktır. Toplum yaşamında tarih bilincinin, anıtların, tarihi yapıların korunması isteğini doğurması için de , toplumsal kimlik kavramının gelişmesi gerekmektedir. Asıl anlamını Avrupa’da ‘Ulusçuluk’ akımlarının güçlenmeye başladığı zamanlarda bulacak olan toplumsal kimlik kavramı ile mimari yapıtlar zaman içinde estetik ötesinde simgesel bir değer kazanacak ve toplumların tarihi kimliklerinin, hatta bazen bütün uygarlığın simgesi haline dönüşeceklerdir. Fiziksel çevreyi

oluşturan doğal ve insan yapısı kent, yapı ve bütün tarihi değerler onları yaratan kültür ortamının mesajını taşırlar. Ancak tarihten kalanın bir koruma çabası konusu olması için, geçmişin mesajını okuyabilecek öte yandan da bu mesajı günlük yaşam içinde değerlendirebilecek bir statüye sahip olması gerekir. Kültürel bir imge olarak korunması gereken mimari ve kentsel çevre özellikleri değerlendirildiğinde toplumda tarih bilincinin gelişmesini beklemek gerekmektedir. Tarihi değer, estetik değeri de içermekte ve bir kültür ortamının birçok niteliklerini yansıtmaktadır. Herhangi bir döneme ait yapı kalıntısı estetik boyutu olmasa bile geçmişteki bir insan etkinliğini yansıtmaları bakımından bir tarih belgesidir. Kuşkusuz kentler tek bir anıttan çok daha önemli bir tarih verisidir. Ancak salt tarihi belge olma bir koruma nedeni değildir. Koruma statüsü kazanabilmesi için değer, hangi çevre koşullarında, hangi işlevsel, kültürel ve simgesel bağlamda bugünün yaşamına katılacağı konusunda kamusal karar verilmesi gerekmektedir. Bir yapının koruma statüsünü saptayan ve tarihi konumunun sonucu olan özellikler iki değişik boyutta algılanmaktadır : *

1.Mimari Boyut: Bu mimari ve sanat tarihindeki statünün kazandırdığı bir yargıdır. Yapı, tümü ya da bazı özellikleri ile, bir sanat yapıtıdır. Estetik değeri vardır. Bir kültür belgesidir.

2.Kentsel Boyut: Yapı, çevre tanımlayıcı ve tamamlayıcıdır. Tarihi kent dokusuna boyutları ile katılır. Kent tarihi çevre yapıların oluşturduğu tek tek ve birlikte yapı dizilerinin ve onlar arasındaki boşluklar oluşturduğu bir fiziksel varlıktır. Bir biçim düzenidir. Kent sadece sokakları, bahçeleri ve boşlukları ile değil, o boşluklara mekansal bir değer kazandıran yapılarla varolduğu için kentsel ve mimari koruma etkinlikleri kesin bir çizgi ile ayrılmaz. Tek yapıya müdahale kararında, yapının kentsel konumu da rol oynar. Restorasyon kararının alınmasında ve tasarımını yönlendirmede etkin olan ölçütler :

- Birincil Ölçütler:

a- Estetik Değer: Sanat ve mimari tarihi içinde konum

b- Tarihi Belge Değeri: Geçmiş yapı tarihini belgeleyen özelliklere sahip olmak ya da tarihi bir olguya tanıklık etmek.

c- Çevresel Değer: Koruma statüsü kazanmış bir yapı, bir yaşama kültürü, teknoloji, sanat belgesidir. Bu olguların içerdikleri bütün etkinlikleri yansıttığı için çevreyi de tanımlar.

* Kuban,D. 2000, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları,İstanbul.

- İkincil Ölçütler:

d- Korunmuşluk derecesi,

e- İşlevlendirme olanakları,

f- Restorasyonu gerçekleştirecek ekonomik olanaklar olarak tanımlanabilir.

Kuşkusuz yapının harap olmuş olması ya da restorasyon için ekonomik olanaksızlıklar bir yapının korunma statüsünü değiştirmez. Bu statüyü birincil ölçütler saptar. Ancak, harp olma ya da ekonomik olanaksızlık, sanat tarihi içinde özel bir statüsü olmayan yapılar için yeni koruma kategorileri düşünülmesini gerektirir. Bu tür yapılar çokluk tarihi kent dokusunu oluşturan sıradan konutlardır. Mimarlık tarihi, yapı teknolojisi tarihi açısından kendi çağlarının belgeleridir. Fakat bunların tek yapı olarak korunma şansları, sanat tarihinde özel yeri olan yapılardan daha azdır. Çünkü bunların statüsü tümel kent gelişmesi içinde, tarihi çevreyi korumaya ilişkin genel kararlara bağlı olacaktır. Başka bir deyişle, kültürel ve sanat statüsü yadsınamayan anıtsal yapılara karşın, kentsel koruma bağlamında tek yapı daha karmaşık parametrelere bağlı olarak şekillenir. Koruma gereği sadece mimarlık ve şehircilik açısından değil, belirli bir tarihsel süreçte yaşamını sürdürmüş, insan topluluklarının toplumsal özelliklerini (örf, adet, nesneler vb.) sunan tüm bilgi ve belgeleri bir arada tutmayı, yitirilmesini önlemeyi amaçlar. Diğer yandan koruma ve geliştirme planlama açısından tüm bu öğelerin oluşturduğu çevrenin, günümüz koşulları da dikkate alınarak, kimliğe saygılı bir tavırla aktif ve ileriye dönük bir yaşama geçirilmesini, maddi yararlılığın (kullanım değerinin) sürdürülmesini amaçlamaktadır.

Çağdaş yaşam felsefesinin bir parçası olarak tarihi çevre koruma olgusuna bakıldığında, geçmişin mimari ve kentsel mirasının bugünün çağdaş yaşamına ne katacağı sorusu fiziksel görüntü, yaşamsal plüralite, simgesel anlam ve global ekonomi bağlamında değerlendirilerek gerçek boyutlarına ulaşmaktadır. Çağdaş kavramı, bütün eski birikimler üzerine, yeni oluşan, eskiden var olmayan bir varlığı anlatmaktadır. Bu bir maddi ürün, bir düşünce ya da bir kurum, bir örgütlenme düzeni olabileceği gibi bunların bir araya gelmesi de olabilecektir. Çevrenin görsel değerleri açısından, yeninin ya da yeniden oluşanın eskiye yeğlenerek estetik bir üstünlüğü savunulamayacağı gibi, kentsel çevre açısından da bugün başlayan yeni değil, geçmiş de içeren bir yeni olduğunda gerçek uygarlık göstergisi olacaktır (Kuban, 2000).

Bir kültür sorunu olarak tarihi çevre koruma, uygarlık bilinci, ulusal kimlik, özgün estetik duyarlılık, çevre verilerinde çoğulculuk, toplumsal psikolojinin stabilitesi gibi sorunları içeren çağdaş bir olgu ve söylemdir. Uygar ve uzun bir tarih deneyimine dayalı bir çevre imgesi; kendisini oluşturan öğelerin sayısal çokluğu, farklılığı, bakımı, onlara bağlı anıların toplum belleğindeki yeri, onlara verilen değerlerle harekete getirebildikleri etkinliklerin yoğunluğu ile anlam kazanır.*

Eskinin toplum tarafından kabul edilebilir bir anlamı olması için, toplum kültüründe fiziksel çevrenin varlığına ve estetik boyutlarına duyarlılık ve kent ve yapı olgusunun tarihten gelen bir yaygın simgesel içerik kazanması gerekmektedir. Bilinç düzeyi arttıkça günlük yaşam pratiğinde eski yapının çağdaş bir içerik ve kullanıma kavuşabileceğini öğrenmiş olmak ve kapsamda da yaşanan kültür ve ekonomi ikileminde kültüre öncelik verebilecek bir düzeye ulaşılabilir.

Korumanın amacının sadece işe yararlılık süresinin artırılması olarak ele alındığı sadece ekonomik kaygının öne çıktığı görülür. Ancak bu kaygının dışında, sadece estetik ya da kültürel nedenlerle koruma isteği, estetik duyarlılığın, toplum ve kişi yaşamında işlevsel-ekonomik nedenler düzeyinde bir önem kazanmasına bağlı olmaktadır. Ekonomik, kültürel, simgesel ve estetik nedenlerle bir yapının korunması çok eski devirlere uzanmaktadır. Günümüzde tarihi çevre koruma olgusu, hem ekonomik, hem duygusal olduğu kadar inanç ve toplumun kendilerini ancak geçmişleri ile tanımlarından kaynaklanan bir koruma statüsüne oturtmaları ve buna kültürel bir statü de eklemeleri ile farklı bir boyuta ulaşmıştır. Tarihi çevrenin ve dokunun yaşamlarını sürdürmeleri örgütlenmiş, düzenli ve sürekli bir çabayı gerektirmektedir. Tarihi çevrenin korunması, bir çağdaş bilimsel disiplin olarak bu gereksinim üzerine kurulmuştur.

2.3. Koruma Anlayışının Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi

Taşınır ve taşınmaz sanat eserleri korumasının insanlık tarihine eşit bir geçmişi vardır. O tarihlerdeki koruma, günümüz bilinci içinde bir koruma değildir, ancak önceleri doğa olayları korkusunun yarattığı bir çeşit büyü denilebilecek, bu koruma nedeni, giderek dinsel bir nitelik

* Kuban,D. 2000, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları,İstanbul.

kazanmış, tanrı yerine konan objeler yanında, kutsal yerler de titizlikle korunmuştur. Bugün hala yaşayan ilkel kabilelerin totemlerine gösterdikleri özen, bilinçsiz de olsa, koruma anlayışının bir parçasıdır. Koruma olayının dinsel nedenlerine daha sonra sanatsal koruma endişeleri katılmış, eski Roma yasalarında bina cephelerindeki plastik eserlerin yurt dışına çıkarılamayacağına dair hüküm konması, koruma olayının kurumlaşmasının ilk örneği olmuştur (Çeçener, 1982). Kültür varlığı korunmasında, Çeçener'in ortaya koyduğu en özet görüş, koruma ölçü ve derinliğinin, tarih içinde egemen güçlerin beğeni ve istemlerine göre değiştiğidir. Önce kralların kültür düzeyinin belgelerini saklamayı amaçlayan koruma, günümüzde egemenliğe giderek ağırlığını koyan geniş halk kitlelerinin yaşantılarını belgelemeye yönelmiştir ve bu olgu kültür varlığı korumasını "kentsel" ölçüye ulaştırmış, korumanın derinliği, kişilerin konutlarına kadar inmiştir (Kuban, 1975).

Bu bölümde korumanın kuramsal temellerinin, yasalar ve kurumlarla desteklenmeye başlandığı 18.yüzyılın ikinci yarısından (Sanayi Devrimi sonrasından) günümüze kadar gelen kesitteki gelişimi; 18.yüzyılın ikinci yarısı ve 19.yüzyıl, 20.yüzyıl başı, 1930'lar ve II.Dünya Savaşı sonrasından günümüze kadar olan dönemler halinde irdelenecektir.

2.3.1. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı - XIX. Yüzyıl

Avrupa'da özellikle anıtsal nitelik taşıyan eserlerin korunması için yasal önlemler, 18.yüzyıl ile 19.yüzyıl içinde alınmaya başlamış, bu konuda ön çalışmalar yapacak kuruluşlar oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak koruma yönündeki ilk kamusal davranışlar özellikle 15.yüzyılın ortalarındaki veba salgınından sonra Roma'da görülmektedir. Özellikle Papa IV. Martinius'un emri ile şehir önce temizlenmiş sonra da anıtsal binalara yapılan ekler yıktırılmıştır. Papa II. Pius zamanında da çıkarılan buyruk ile yalnız Roma içinde değil, kırsal alanlardaki tarihi anıtların yıkılmasını ve zarar görmesini yasaklar; bu emirnamesi ile Papa II.Pius tarihi anıtların korunmasında genel tedbirler alan ilk insandır (Sezgin, 1994). Bilimsel arkeoloji ve sanat tarihi çalışmalarının başladığı 18.yüzyılda Helen ve Roma eserlerine gösterilen ilginin yoğunlaştığı ve Avrupalı prenslerin tarihi eserlerin korunması için tedbirler almaya başladıkları görülür (Akçura,1973).

Bu dönemde Fransa'da Fransız İhtilali ile feodal yönetimi anımsatan her yapının ve eserin ortadan kaldırılmasını amaçlayan yıkım eylemlerine karşı aydınlar arasında tepki olarak doğan koruma kavramını temel alan bir koruma düşüncesinin başladığı görülmektedir.

İhtilalden sonraki yönetim tarafından da benimsenen bu kavram paralelinde anıtların korunmasını sağlayan komiteler kurulması, yasalar çıkarılması ve ilerleyen dönemlerde de bütün resmi örgütlere sanat ve eğitim için korunmaya değerli görülen eserlere sahip çıkmaları, zarar görmelerini önlemeleri ve koruyucu tedbirler almalarını bildiren komisyonlar kurulması dönemin temel belirleyicileridir. Benzer şekilde 1700'lü yıllarda büyük yangınlar ve doğal yıkımlar sonucu zarar gören eski eserleri ve eski kent kalıntılarını korumayı ve olabildiğince belgelemeyi amaçlayan İngiltere'de dernekler kurulması ve yasalar çıkarılması, Almanya'da birlik kuruluncaya kadar geçen sürede devletin her bölgesi için ayrı ayrı eski eserleri koruma makamları kurulması yine bu dönem anlayışı paralelinde yaşanan gelişmelerdir.

18.yüzyılın sonu ile 19.yüzyılın başında sosyal devrimlerin, endüstrideki gelişme ile bağdaştığı ve Avrupa'daki yerleşmelerde büyük değişmelere zorladığı bir devirde, Roma'nın merkezinde geniş bir alan tarihi ve sanat araştırmalarına tahsis edilmesi bu konuya yöneltilen tutumun ciddiyetini belirtmektedir (Erder, 1975). 19.yüzyılın ikinci yarısında, sanayi devriminin etkisi ile tarihi ve doğal çevrenin yok olma tehlikesi, sadece doğal çevreye değil, aynı zamanda tarihi kentlere ilgiyi de artırmış ve koruma olgusu kentsel boyut kazanmaya başlamıştır.

2.3.2. XX. Yüzyıl Başları

XX. yüzyılda anıtların korunması çabaları artmış, birçok ülkede korumanın ancak planlama yolu ile gerçekleştirilebileceği anlaşılmış, yasalar çıkarılmaya başlanmış, koruma ve denetleme komisyonlarının yetkileri arttırılmıştır. Bu dönemde çeşitli ülkelerde varolan birikim ve deneyimlerden yararlanılarak, kültürün maddi yansıması ve insanlığın ortak mirası olan anıtların korunması konusunda ortak evrensel kararlar alınması düşüncesine bağlı olarak uluslararası platformda tartışmaların başladığı görülür. (Sezgin, 1994). Bu doğrultuda ilk toplantı, 1904 yılında Madrid'te yapılan uluslararası mimarlar kongresidir. Bu kongrede; mimari anıtların korunması ve onarımı konusunda, “ölü anıtlar” ve “yaşayan anıtlar” kavramları ortaya çıkmıştır. Geçmiş uygarlığa ait olup artık kullanılmayan anıtları belirten ölü anıtların korunmasında; anıtın daha fazla bozulmasını önleyecek, sağlamlaştırma yapılarak olduğu gibi korunması tavsiye edilirken, ilk yapılış amacındaki hizmete devam eden anıtlar olan yaşayan anıtların onarımlarının, genelde stil birliğine uygun şekilde yapılmasının anıt bütünlüğü ve estetik açıdan uygun olduğu belirtilmekle birlikte, yapının bütününden değişik bir stilde yapılmış olan kısımlar, gerçek bir değerde ise anıtın estetik dengesini bozmuyorlarsa

saygı göstererek onarılması önerilmiştir. Ayrıca korumayı gerçekleştirecek elemanlara ve bunların örgütlenmesine ait önerilerde bulunulmuştur (Sezgin,1994).

Ancak asıl bu dönemin dönüm noktasını oluşturacak olay, I.Dünya Savaşı'dır. I. Dünya Savaşı'ndan önce tarihi bazı kasaba ve şehirlerin korunması, koruma yasaları aracılığı ile değil, daha çok planlama kararlarında yansıtılan bir dikkat ve duyarlılıkla sağlanırken, savaştan sonra, koruma olgusuna bakış değişerek, bir 'devlet politikası' ve 'devletin görevi' olarak algılanmaya başlamıştır. Savaşın getirdiği yıkımlar milli kültürün kalıntılarına duyarlılığı arttırmış, bilimsel onarım çalışmaları yapılmış tek eserlerin onarımında izlenecek ilkeler saptanırken eski eserlerin kentsel ve doğal çevreleri ile birlikte düşünülmesi gereği bu ilkeler arasında yer almıştır (Akçura, 1973). Bombalarla yıkılan kentler, siyasi amaçlarla, tarihi, geleneksel ve güncel değerler bakımından, aynen inşa edilmiş "Kentsel Alanların Topluca Korunması (Total Koruma)" kavramı da, planlama ilkeleri içinde yerini almıştır.

2.3.3. 1930'lar

Bu dönemde yasa ile çevre ölçeğinde koruma tedbirlerinin geliştirildiği, artistik, tarihi, bilimsel ve geleneksel değer taşıyan doğal ve mimari çevrelerin listelere kayıtlarının yapılarak tescil edilecek eserlerin sınıflandırma şeklini belirlendiği ve yerel yönetimlerin tarihi alanların korunmasını koruma planları yolu ile yapılmasının teşvik edildiği bir anlayışın geliştiği görülmektedir. Yine bu dönemde Atina Konferansı, Carta Del Restauro ve Atina Anlaşması ile desteklenen bir koruma anlayışı gözlenmektedir.

21-30 EKİM 1931 ATİNA KONFERANSI : 1904 yılında VI. Uluslararası Mimarlar Kongresi'nde alınan bu ilk uluslararası kararlardan sonra, Atina'da "Tarihi Anıtların Korunması İle İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı" toplanmıştır. Konferans, 21-30 Ekim 1931 tarihinde gerçekleştirilmiş ve bu konferansta, yıkım veya eskime sonucu restorasyonun acil olduğu durumlar dışında tüm restorasyon yapmayı terk etmek ve yerine anıtların korunmasını sağlayacak şekilde, hesaplanmış kalıcı ve düzenli bir bakım sistemini başlatmak önerilmiş ve anıtlarla birlikte anıt çevrelerine de saygı gösterilmesi gereği vurgulanmış, onarımların anıtın görüntüsünü estetik olarak bozmaması önerilerek, harabelerdeki koruma çalışmalarına olabildiğince orijinal parçaların yerine konması gibi ilkeler kabul edilmiştir. Ayrıca, koruma tekniği ve yöntemi konusunda ilkeler belirlenmeye çalışılmış ve yasal, yönetsel önlemler tartışılmıştır.

CARTA DEL RESTAURO: ANITLARIN KORUNMASI İÇİN 1931 YILINDA İTALYA'DA KABUL EDİLMİŞ OLAN TÜZÜK: Bu yıllardaki bir başka önemli tüzük Carta Del Restauro'dur. Carta Del Restauro (1931) ; bu tüzük, her türlü restorasyon çalışmalarının çok yönlü ve çok ağır sorumluluklar içerdiğini kabul etmiş ve bu alanda otuz yıldan fazla süredir yapılan ve her defasında başarıya ulaşılmış çalışmaların sonuçlarından yararlanarak oluşturulmuş, restorasyon teorisini destekleyecek ve açıklayacak, öğretici kurallar içermektedir. Bu kuralların pek çoğu günümüze halen geçerli olan ve uygulanmakta olan ilkelerdir.

ATİNA ANLAŞMASI : ULUSLARARASI MİMARLIK KONGRESİ 1933: Atina konferansını 1933 Atina “Çağdaş Mimarlık Kongresi (Atina Anlaşması) izlemiştir. Atina Anlaşması'nda anıtın çevresi ile bir bütün olarak düşünülmesi ve çevresi ile birlikte korunması gibi yaklaşımlar ile tarihi çevrede yeni yapılaşmanın nasıl olması gerektiği konularında kararlar üretilmiştir. 65. Ve 66. Maddeleri ile “Tarihi- mimari değerlerle, geçmişin önemli varlıklarının korunması” da hükme bağlanmıştır. Sonuçları 7 ana başlık altında toplanan Atina konferansının “Kuram ve Genel İlkeler” bölümü özellikle birinci ilkesi yeni bir bakış kazandırması açısından önemlidir: “Bütünü oluşturmaktaki tamamlayıcılıkları ve farklı devirlerin mimarisine tanıklık etme gibi özellikleri, nedeni ile daha sonra yapılan eklentiler korunması gerekli anıt niteliğindedir” (Binan, 1999).

1930'lu yıllarda, Atina Anlaşması çerçevesinde, koruma olgusunun bütün Avrupa ülkelerinde yaygınlaştığı ve amaca yönelik yasal düzenlemelere hız verildiği görülür. Atina konferansı genellikle Klasik Arkeologların bir toplantısı gibi olmasına rağmen, Kent, Kentleşme ve Anıtsal olmayan kentsel kültür mirasının önemi ve sorunları gibi öncü fikirlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu fikirler o dönemde Le Corbusier ve etrafındaki modernist mimarların şehircilik konularındaki anlayış ve yaklaşımları ile tam bir çelişki içindedir. Dönemin Avrupa kentlerinde ulaşım ve sağlık nedenleri veya tarihi yapıların etrafını açma gayretleri ya da Roma'daki gibi politik amaçlı yıkımlar yapılarak tarihi çevrenin karakteri değiştirilmektedir. Bütün bunlara karşı genellikle tesadüfen korunmuş ve ihmal edilmiş ancak içinde yaşayan insanların kültürlerini maddi olarak yansıtan bu eski kentler konusunda çekingen bir bilinçlenmenin yükseldiği görülür. Atina konferansı katılımcılarından, Nicodemi kentlerde koruma alanlarının sınırlandırılması ve bunların düzenleme planlarından etkilenmemesi gerektiği konusunda ısrar etmiştir. Mussolini'nin baskısı ile Roma İmar Planı eski kente karşı saygılı bir yaklaşımı içermesine rağmen, sıkışık kentsel doku üzerinde bir takım tahripleri

gerektirmiştir. Antik dönem harabeleri ve özellikle Forum konusu geniş yol aksları söz konusu olduğunda, tartışmalara neden olmuştur. Yapılan müdahaleler sonucunda ortaya çıkan anıtlar genellikle meydan veya yolların aks veya merkezlerinde yer almış, kentsel dokunun ve güncel yaşantının bir parçası olma özelliklerini kaybetmişlerdir (Binan, 1999).

2.3.4. II. Dünya Savaşı Sonrası

II.Dünya Savaşı'nın sebep olduğu trafik, yoğun yıkımlar, savaş sonrası spekülörlerin, şehirlerin, şehir çevrelerinin görünümelerini değiştiren tutumları karşısında çevre koruma anlayışında daha genel, daha kapsamlı tutumlara yönelmiş; tarihi kent, ya da kent parçalarının, tarihi, estetik, sosyal ve kültürel değerleri ile birlikte korunması ilkesi güçlenmiş, eski kentleri tümü ile korumayı amaçlayan faaliyetler hız kazanmıştır. Kendi başlarına anıt olmayan fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, şehirlerin kendine özgü karakterini yaratan tüm öğelerin bir arada konması gereği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla kapsamlı, etkili ve ileriye dönük ilk yasal ve idari önlemler alınmaya başlanmış ve koruma çabalarının, şehir ve hatta ülke çapında planlama çabaları ile bütünleştirilmesi gerektiği görüşü ilk bu dönemde savunulmuştur (Akçura, 1973). Bu dönemde yapı grupları; tarihi merkezler sentler ve hatta şehir ve kasabaların tümü ile korunmasını ve koruma çabalarını şehir, bölge ve ülke çapında planlama çabaları ile bütünleştirilmesini sağlamak üzere, birçok ülkede koruma ve imar mevzuatlarında değişiklikler yapmaya ve yeni yasalar çıkarılmaya başladığı görülmektedir. Savaş sonrasında yıkıma uğrayan alanların bir bölümünde, yıkılan binaların kimisi, (eskiye yeni kullanımın gerektirdiği bazı ilaveler de yaparak) “Eskinin Benzeri” veya tamamen çağdaş bir anlayış ile inşa edilirken; eski yapıların, toplumun ulusal benliğini biçimlendiren simgesel nitelikli öğeler olarak nitelendiği ve halkın bu bilince sahip olduğu yörelerde, yıkıma tepki olarak, “Eskinin Aynısı” anlayışına yapılanmaya gidilmiştir. Polonya’da Varşova, Poznan, Gdanuk, Fransa’da The Grand Place, bu tür uygulamalara örnektir (Zeren, 1981).

Kültürel değerlerin korunması konusu, bakım, onarım, sağlamlaştırma gibi teknik ve pasif sorunlar dışında, korunacak alanların şehir bünyesi ile ilişkisi yeni fonksiyonlar, koruma alanı sınırları içinde ve dışında yeni gelişmeler, bu gelişmelerle korunan değerlerin uyumu gibi sorunları da kapsayan geniş çaplı bilgi alanı niteliği kazanmıştır (Çeçener, Danışman, 1973). Yine bu dönemde tarihi ve artistik karaktere sahip şehirlerin ve şehir bölümlerinin veya bu şehirlerin ayrılmaz bir parçası olan çevrelerindeki alanların özel kesimler olarak tanımlanması

ve bu bölgeler için hazırlanacak imar planlarının yeni yasalara göre geliştirilmesi, fonlar oluşturularak tarihi dokulara destek sağlanması ve sadece yasaklayıcı kararlarla çözümlenemeyen koruma sorunlarına, aktif tedbirler getirme çabaları önemli koruma adımları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerek savaşların verdiği zararlar gerekse savaş sonrası ortamın kaotik düzeni Uluslararası dayanışma içinde bir değerlendirme ve kağıt üzerinde de olsa ilkeler ve ortak kararlar verme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1954’de iki uluslararası anlaşma vardır. Birincisi “Savaş Durumunda Kültür Değerlerinin Korunması Anlaşması”dır ve ne yazık ki günümüzde dahi sürekli olarak çiğnenmektedir. İkincisi “Avrupa Kültür Anlaşması”dır ki ileride birçok ortak çalışma, araştırma ve kurtarma kampanyalarının başlangıcını oluşturacaktır (Binan, 1999). II. Dünya Savaşı, tarihi çevre korumasında, önemli bir anlayışın daha gelişmesini sağlamıştır. “Tarihi ve kültürel mirasın, sadece sınırları içinde kaldıkları ülkenin değil, tüm dünyanın ve insanlığın ortak malı” olduğu düşüncesi benimsenmiş bu anlayışla yeni örgütlere gidilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan kuruluşlar (Alkan, 1990);

- ICOM (1946) (International Council of Museums),
- AVRUPA KONSEYİ (1949) (Council of Europe),
- ICCROM (1959) (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
- EUROPE NOSTRA (1963)
- ICOMOS (1965) (International Council for Monumentes and Sites)

1960’lı yıllardan sonra, birçok ülke tarihsel çevre ile çağdaş yaşamı bütünleştirerek korumayı sağlamak üzere yasalar çıkarmış ya da var olan yasalarda bu yönde değişiklik yapmışlardır. Yine bu dönemde kültürel mirasın tüm insanlığa ait olduğu düşüncesi paralelinde pek çok toplantılar düzenlenmiş ve bu uluslararası toplantılar ve tartışmalar sonucunda koruma alanları için daha önceleri benimsenmiş olan ‘dondurarak’ koruma düşüncesi yerine ‘etkin koruma’ felsefesi benimsenmiştir (Zeren, 1981).

Bu amaçla toplantılar düzenleyen kuruluşlardan biri de Avrupa Konseyi’dir. Amacı, üyeler arasında daha sıkı bir ilişki kurarak, ortak mirasın prensipleri ve ideallerini belirlemek, korumak ve ekonomik ve sosyal gelişimlerini sağlamaktır. Bu amaç ortak fayda sorunlarının incelenmesi, ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal ve idari alanlarda ortak bir işlemin

benimsenmesini gerektirmektedir. Kültürel İşbirliği Konseyi, 1 Ocak 1962'de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kurulmuş olan Avrupa Konseyi'nin kültürel politikasını ilgilendiren teklifleri geliştirmek, organizasyonunun kültürel programının tümünü ortaya koymak ve işbirliği sağlamak, kültürel fonun kaynaklarını belirlemek amacı ile, araştırma ve yüksek öğretim, genel ve teknik eğitimle, okul dışı eğitim için kurulan üç yüksek düzeyde daimi komite tarafından desteklenmektedir.

1963 yılında Avrupa Konseyi üyesi ülkeler hükümetlerinin, Avrupa'nın ortak kültürel ve mimari değerlerinin ivedilikle korunmasını sağlamak için, konu üzerinde tartışmak üzere yaptıkları toplantıda, tarihi ya da mimari değeri olan yapı grupları ve sahaların korunma ve rehabilitasyonunun prensip ve uygulama sorunları planlama ile ilgisi görüşülmüştür. Konseyin önderliğinde gerçekleştirilen bir başka eylem de çeşitli kent güzelleştirme ve koruma derneklerinin bir Avrupa Federasyonu halinde birleştirilmeleri ve "Europa Nostra" adı ile örgütlenmeleridir. Europa Nostra 1967'de Strasburg'da "Kıyı alanlarının korunması", 1968'de Bamberg'de "Şehir Yenileme ve Tarihsel Miras", 1969'da Amsterdam'da "Eski Yapıların Sağıklaştırılması" ve 1970'de Malta'da "Turizm ve Koruma" koşullarında toplantılar yapmıştır. Kültürel İşbirliği Konseyi ile toplantısını Barselona'da ve Palma'da (İspanya) 17-19 Mayıs 1965'de yapmış, "Tarihi ya da Artistik değerleri nedeni ile korunmaları ve değerlendirilmeleri gerekli bütünler ve sitlerin korunması ile ilgili bir envanter için metod ve kriterler tartışılmıştır.

Sitler ve peyzajları, kent bütünlerini, anıt çevrelerini değerli alanları korumak, kültürel mirasın çeşitli sorumlularınca önem kazanmaya başlamıştır. Sonraları, anıtların korunması önemli birçok ideolojik değişiklik geçirmiştir. İlgi merkezi tek yapıdan mimari bütünlere ve hatta bütün bir tarihi şehre kadar gelmiştir. Bu bütünlerin korunması, sadece içlerinde bulunan belirli bir miktar yüksek değerli anıt için değil, fakat bütünün ortak kazancına hizmet olarak, oldukça yeni bir fikirdir. Bu fikir ilk defa Saint- Jacques-de- Compostelle'de yapılan 1961 kongresinde ortaya koyulmuş ve 1964'de Venedik'te yapılan 2. Uluslararası tarihi anıtların mimarlar ve teknisyenleri kongresinde belirlenmiştir. 1964 yılında Venedik'te düzenlenen "II. Uluslararası Tarihsel Anıtların Mimarlar ve Teknisyenleri" kongresinde benimsenen Venedik Tüzüğü, koruma kararlarının tek yapı ölçeğinden çıkarılıp, çevre boyutunu kapsamasında, önemli bir adım ifade etmektedir. Bu tüzükte koruma ile ilgili merkezi ilk olarak tek yapıdan mimari bütünlere ve hatta bütün tarihi kente kadar gelmiş : "Tarihi anıt kavramı terk edilmiş

ve mimari yaratışı içerdği kadar özellik gösteren bir uygarlığın, anlamlı bir gelişmenin ya da tarihi bir olayın şahitliğini yapan kentsel ya da kırsal bir siti de içermektedir “ kararına varılmıştır. Tüzüğün uluslararası platformda benimsenmesinden sonra, alınan kararların uygulanmasında, dünya ölçeğinde eşgüdümü sağlayacak, bir örgüte ihtiyaç duyulmuş, UNESCO tarafından 1965 yılında CRACOW’da yapılan toplantıda, ICOMOS kurulmuştur. ICOMOS kuruluşundan sonra hem düzenlediği toplantılar (Levoca, Caceres, Tunus, Oxford, Leningrad vb.), hem de yayınları ile konuya ait kuramsal çevrenin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Venedik Tüzüğü’nün ardından 1965 yılından başlamak üzere Avrupa Konseyi bir dizi konferans gerçekleştirmiştir.

”Koruma Envanterinin Kriter ve Yöntemlerinin Saptanması” (1965- Barselona),”Anıtların Yaşatılması” (1965- Viyana),”Etkin Koruma Uygulaması İçin Yöntem ve Teknikler” (1966- Bath) , “Bölge Planlamada Etkin Koruma” (1967- Lahey) , ”Koruma ve Sağıklaştırma Siyaseti” (1968- Avignon), gibi konuların ağırlık kazandığı bu toplantılardan biri olan ve 1969’da Brüksel ‘de gerçekleştirilen “Avrupa Konseyi Tarihi Doku ve Kültürel Mirastan Sorumlu Bakanlar Konferansı” ; ”Anıtlar ve Sitler Komitesi”nin kuruluşu ve Brüksel kararları ile, kuramsal çerçevenin yanı sıra, uygulamaya yönelik kapsamlı faaliyetlerin de, geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Bunun sonucu, 1970 yılı “Avrupa Koruma Yılı”, 1975 yılı da “Avrupa Mimari Miras Yılı” olarak ilan edilmiş ve beraberinde de Amsaterdam Antlaşması (La Charte d’Amsterdam) kabul edilmiştir.

Antlaşmada mimari mirasın korunması kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu bildirge ile de, hedefin bütünleşik koruma olduğu belirtilmiş ve ekonomik, sosyal, yönetsel ve yasal yönleri gözetilen bir koruma modeli olarak tanımlanan bu yaklaşımın gerçekleşmesi için gerek duyulan araçlar tanımlanmaya çalışılmıştır. Geleceğe umutla bakan ve yerel yönetimlerin, merkezi hükümetlerin desteğini, halkın katılımını öngören “bütünleşik koruma” düşüncesi koruma uygulamaları için gerekli onarım teknik ve yöntemlerinin, uygulama yapacak ustaların yetiştirilmesini de öngörmektedir. Avrupa Konseyi desteğinde gelişen bu düşünceler, bağlı ülkelerde kamuoyuna mal edilerek başarıya ulaşılmıştır. Aynı yaklaşım 1976 yılında UNESCO toplantısında (Nairobi) gündeme getirilerek tartışılmış, toplantı sonunda alınan “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler” konulu kararlar üye ülkelerce benimsenmiştir (Ahunbay, 1996).

On bir madde haline getirilen bu antlaşma * 1964 yılından beri, gerek araziye bağlı pratik incelemeler, gerekse teorik çalışmalar üzerine dayanmaktadır. Tüm Avrupalıların; korunmanın önemini, eylem ilkelerini, otoritelerin rollerini ve yapılacak fedakarlıkların neler olduğunu anlamasına yardımcı olacaktır. "1975 Avrupa Mimari Miras Yılı" için Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen ilk sempozyum 22- 28 Ocak 1974 tarihleri arasında Edinburg'dadır ve "Korumanın Sosyal ve Ekonomik Yönleri" konusu işlenmiştir. 22- 26 Ekim 1974 tarihleri arasındaki Bologna sempozyumunda ise kamusal güçlerin girişi ile sağlanan olanaklar karşısında yeni gelişme bölgeleri gerçekleştirilmesi kadar tarihi merkezlerin bütünlüğü korunması, çözümlerin bir fonksiyonu olarak sosyal maliyetlerin ve ekonomik sonuçların değerlendirme ve karşılaştırmaları yapılmıştır. (21-24 Nisan 1975- Krems)'de: orta büyüklükteki bir Avusturya kentindeki restorasyon çalışmalarının estetik, ekonomik ve sosyal sonuçları- kent yöneticileri ve halkın işbirliği; (26-29 Nisan 1976 –Berlin)'de: "Büyük Avrupa Kentleri ve Değişim : Geçmişleri İçin Bir Gelecek", (26- 29 Ekim 1977-Granada)'da: "Bölge Planlama Kırsal Mimari" ve (10-13 Ekim 1979- Fransa)'da: "Kentsel Yerleşmelerin Canlılığı: Kır ve Kent Arasındaki Dengenin Bileşke ve Ürünü" konuları tartışılmıştır.

1975 Avrupa Mimari Miras Yılı çalışmalarının bir sentezi ve odak noktası olan ve Avrupa Konseyi'nin himayesinde, Büyük Kongre (Amsterdam Kongresi) Ekim 1975'de Amsterdam'da gerçekleştirilmiştir.

* Bu antlaşmanın maddelerini oluşturan ve genel anlamda yaklaşım ve ilkeleri ortaya koyan hususlar aşağıdaki şekilde maddelendirilmiştir.

1. Avrupa mimari mirası paha biçilmez kültürel değerinin yanında, aynı zamanda tüm Avrupalıları bir tarih ve kader ortaklığı bilincine iter. Bu mirasın korunması büyük önem taşır.
2. Bu miras, yalnız istisnai özellik gösteren binaları ve çevresini değil, aynı zamanda tarihi ve kültürel bir değer ortaya koyan kasabaları, kentlerin mahallelerini ve kentsel bütünlükleri de içerir.
3. Bu zenginlikler, Avrupa halklarının hepsinin ortak mülküdür. Bu halklar bu nitelikleri ihmal, bırakma, yıkmaya uygun olmayan yapılar ve aşırı sürkülasyon yüklenmesi gibi tehdit edici tehlikelerden korumak zorundadır.
4. Mimari mülkün korunması marjinal bir sorun olmayıp; Ülke Düzenleme ve Kentsel Planlamanın en büyük hedeflerinden biri olarak ele alınması gereken bir sorundur.
5. Düzenleme konusunda; Mahalli iktidarlar önemli kararların çoğunu ellerinde tutarlar, Mimari mirasdan özellikle sorumludurlar. Bu idareler kendi aralarında bilgi ve fikir alışverişinde yardımlaşmalıdırlar.
6. Eski mahallelerin iyileştirilmesi, burada oturanların sosyal karışımında önemli değişiklikler yapmaksızın, mümkün olduğu kadar, toplumun tüm tabakalarını bu fon üzerine finanse olan bir operasyondan yararlandırmalıdırlar.
7. İdari ve yasal tedbirler artırılmalıdır. Bütün ülkeler bu konularda daha etkin olmalıdırlar.
8. Mimari ve tarihi sitlerin, binaların bakım ve düzenlenmesinde restorasyonun maliyetini karşılayabilmek için mali yardım, hem özel mülk sahibine, hem de mahalli iktidarlara sağlanmalıdır. Ayrıca, özel mülk sahibi için vergi hafifletilmeleri öngörülmelidir.
9. Mimari miras ancak halk tarafından (özellikle yeni nesiller tarafından takdir edilirse) kabul edilip benimsenirse yaşayabilir.
10. Milli, uluslararası ve kamu yararı gözetilerek mahalli ve özel organizasyonlar kurulması teşvik edilmelidir.
11. Günümlümüz mimarisi, yarının mimarisidir. Bunun için yüksek düzeyde bir mimari elde etmeye gayret sarf edilmelidir.

Kongrenin asıl hedefi; sorumlu otoriteleri, bütünleşik koruma politikasına itmek, büyük halk kitlelerini Avrupa Mimari Mirası'nın korunması ile ilgilendirmek ve halk kitlelerini, basın-yayın araçları ile sorunlarından haberdar etmek olarak belirtilmiştir. Kongrenin sonuçlarını Hükümetlere, Parlamentolara, resmi özel ve mesleki kurumlara ve herkese hitaben tavsiyeler bütünü olarak ele almak gerekmektedir. Bu tavsiyeler genel olarak tarihi çekirdeklerin, eski mahallelerin ve gelenekleri içinde yaşayan kasabaların ve diğer tarihi ve mimari değerler içeren mekanların korunması, iyileştirilmesi ile ilgilidir.

1975 yılında yürürlüğe giren bir başka sözleşme, 1982'ye kadar 67 ülkenin imzalayacağı 1972'de UNESCO Genel Konferansında kabul edilen insanlığın ortak malı olan kültürel ve doğal varlıkların korunması sözleşmesidir. Sözleşmeye göre ; "Kültürel ve doğal miras yalnızca yozlaşmanın bilinen nedenleri yüzünden değil bozma ve tahrip etme gücü çok daha büyük olan fenomenlere yol açan sosyal ve ekonomik yaşamın evrimi yüzünden giderek artan bir tehdit altına girmektedir" (sözleşmeye giriş). Sözleşmede korunacak varlıkların tanımı yapılmış ve korumadan kimin sorumlu olacağına dair hüküm getirilmiştir. Buna göre sorumlu, öncelikle hükümetlerdir. Hükümetler, kendi toprakları üzerinde bulunan ve olağanüstü değerleri kendilerince ilan edilen büyük yapıtların, tarihsel kentlerin, doğal eserlerin vb. korunmasından sorumludurlar. Sözleşmeye katılan bütün hükümetler bu aynı varlıklar için kendilerini sorumlu tutmaktadırlar. Olağanüstü bir önem taşıması halinde, bu varlıkların insanlığın ortak malı olduğu kabul edildiğine göre bunu tehdit eden tehlikenin büyük olması, insanlığın mirasına katılma iddiasında bulunan toplumların ve insanların tümüne eşit bir sorumluluk yüklemektedir. Sonuç olarak ; tüm ülkeler "ilgili devletin eylemini üzerine almadan, bu eylemi etkili biçimde tamamlayan ortak bir yardımda bulunmakla mirasın korunmasına katılmak zorundadır.

1976 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Organizasyonu'nun Genel Kurulu Nairobi'de bir araya gelerek üye ülkelere tarihi alanların korunmaları ile ilgili kararlaştırılan tavsiyeleri kabul edilmiştir. Bu toplantıda, yerine konulmaz evrensel mirası oluşturan değerler olan tarihi alanlar ve çevrelerinin korunmaları için genel ilkeler, ulusal, bölgesel ve yerel politikalar, koruma önlemleri (yasal ve yönetsel önlemler, teknik, ekonomik ve sosyal önlemler) belirlenmiş, araştırma, eğitim ve enformasyon konularında önlemler saptanmıştır. Tarihi olan ve çevrelerini insan aktivitelerini de içerecek şekilde zamanımızın sosyal yaşamı ile bütünleştirilmeleri, her türlü zarara karşı etkin biçimde korunmaları, onarım etkinliklerinin

bilimsel ilkelere dayanmaları, her devletin, ulusal, bölgesel ve yerel otoritelerin bu konuda yasal, teknik, ekonomik ve sosyal önlemleri alabilmelerine olanak verecek bu ulusal, bölgesel ve yerel politika tanımlamaları gerektiği genel ilkeler olarak belirlenmiştir (Ahunbay, 1996).

1980-81 yıllarında başlatılan “Kentsel Yenilenme Kampanyası”, kentsel miras kavramının ışığı altında, planlama konusundaki gelişmelerin, geniş bir perspektifle tartışılması amaçlanmıştır. 1975 yılında ana hatları belirlenen ve 1980-81 yılları arasında geliştirilen ilkeler doğrultusunda, 1981-86 dönemi için Avrupa Konseyi’nin orta vadeli çalışma planı tespit edilmiştir. Bu yaklaşımla gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda; “Kentsel açık alanların oluşturulmasında, merkezi veya yerel yönetimlerin rolü ve uygulaması gereken gelişme politikaları”, “ Yeni teknolojinin kentsel gelişmeye etkileri”, “ Avrupa’da geleneksel endüstri yolu ile kentsel yenilenme”, ”Teknolojik ve toplumsal değişimin kent politikalarına etkileri”, “Kent işletmeciliğinde koruma politikaları” ,”Endüstriyel yenilemede yaşam kalitelerini artırıcı politikaların katkıları”,” Endüstriyel mirası koruma stratejileri”, ”İnşaat mühendisliği ve kültürel miras “ gibi konularda politikalar geliştirilmiş, örnek kentler için uygulamalarda, ilgili ülkelere teknik yardımda bulunulmuştur. Görülüyor ki, dünya ülkeleri korumacılık yolunda giderek organize olan ve gelişen bir yol izlemişlerdir. Önceleri uygar ülkeler kendi kendilerine genel- geçer ve sürekli olan bir takım yasa niteliğine erişen kurallar getirmişler ve bunlara uymuşlardır. Bu kuralların işleminde en önemli etken toplum bilincidir. Bu ülkelerde genel ahlak aslında korumacılığı da kapsamaktadır. Yapılan sadece kültür ve görgüden gelen kuralların hukuki bir temele oturtmaktır (Sezgin,1994). Daha sonra bu ülkeler bir araya gelerek koruma bilincini uluslararası bir tabana yaymak istemişler ve bu düşünce ile dünya kültür mirası fikri ve bağlı organizasyonları da doğmuştur.

Şüphesiz, bu kavramsal çerçevenin oluşumuna paralel olarak, her ülkenin kendi özgün nitelikleri de etkin olmak kaydı ile, tarihi kentlerin korunması ve yeniden fonksiyon kazandırılması, önemli uygulamalarda gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalarda karşılaşılan güçlüklerin, elde edilen sonuçlarının da, kuramsal çerçevenin gelişmesine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Bu dönemde, tarihi kentlerin korunmasında yasal ve kuramsal gelişmeler yaşanırken bir yandan da korumanın planlama yolu ile gerçekleşmesi gerektiği kabul edildiğinden kentsel planlamada koruma kavramı önem kazanmaya başlamıştır.

2.4. “Kent Planlama”da Korumanın Yeri

“Ulusal bir yerleşme ve kalkınma planı çerçevesi içinde bilimsel yöntemlere göre yapılan araştırmalara dayanarak, plan, program ve projelerini hazırlamasını ve bu amaçla girişilecek çabaların gerçekleştirilmesini de kapsayan bir sanat ve çalışma alanı” olarak tanımlanan (Keleş,1990) kentsel planlama, batı uygarlığının aydınlanma, sanayileşme, kentleşme süreci içersinde geliştirilmiş bir kavramdır. Özellikle sanayileşme sürecinde kentlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmek arayışları içerisinde ortaya çıkan bu kavram, kentsel mekan sorunlarını oluşturan düzene eleştiri getirmek ve sanayileşme sürecindeki kentlerde ortaya çıkan sorunları azaltmak, mekanı sağlıklılaştırmak ve yaşanabilir kılmak amaçlarına yönelmiştir. Bir yandan Batı uygarlığının düşünsel kaynaklarından beslenmiş, diğer yandan da uygulamada yaşanan sorunları aşmaya yönelerek sürekli bir sorgulama ile gelişmiştir. Sorgulama sürecinde kent planlamanın etkinliğini sağlamak ve bu etkinliği sınırlayan sosyal sistem ile onun karar çevresi konusundaki kazanımlar planlamanın sosyal ve politik boyutlarını ön plana çıkartmıştır.

Fiziki planlamanın kent ölçeğinden kent üstü ölçeğe sıçraması 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’nın ortaya çıkardığı sorunların bölge planlamayı kavramsallaştırması ile gerçekleşmiştir. Ülke fiziki planı ise 2.Dünya Savaşı sonrasındaki ilk yıllarda çıkmış ve böylece mekansal planlama kavramı, ülke, bölge ve kent planlamadan kır planlamaya inen bütünsel bir içerik kazanmıştır.

Ülkemizde için ilk planlama dönemi olarak tanımlanabilecek Cumhuriyet’in kuruluş yılları dünya ölçeğindeki ekonomik bunalım dönemi ile eş zamanlıdır. Ancak kriz döneminin 1950’li yıllara kadar kademeli devam edişi ve kapitalizmin öngördüğü liberal politikaların çökmesine karşın özellikle büyük kentlerde başlayan “kent planlama” anlayışı ve onun politikaları oluşturma çabası vardır. Bu çaba yeni kalkınma doktrinleri ile birlikte gündeme gelen “devletlerin sosyal işlev ve görevleri” ilkesinin yaşama aktarılma anlayışında izlenmektedir. İkinci dönem kentlere hızlı göç olgusunun ortaya çıktığı 1950’li yıllar ile başlayan ve kökten değişen ekonomik politikalara uyum süreci içinde planlamanın bir yana bırakılarak operasyonel çözümlerle sonuç aranmaya başlandığı dönemdir. 1960’lar askeri müdahale sonucu ”sosyal hukuk devleti” olduğu anayasasında yer alan bir ülke olarak kent planlamaya yansıyan “yeniden planlama”ya ağırlık verilen ve özellikle planlama eğitimi veren okulların

açıldığı, planlama kademelenmesine önem verildiği (özellikle bölge planlama) bir dönem olmuştur (Görgülü,1993). 1970’li yılların ortalarından itibaren yaşanmaya başlanan ekonomik kriz ile birlikte dünyanın dört bir yanını saran büyük bir değişim süreci oluşmaya başlamış ve 1980’den itibaren yeni dünya düzeni, küreselleşme, neo-liberalizm gibi kavramlarla tanımlanan süreç hayatın her alanına damgasını vurmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte kente farklı bakış açıları ve farklı önceliklerle yaklaşılmaya başlanmış, yarışan kentler, küresel kentler gibi yeni kavram ve tanımlar ortaya çıkmıştır. Bu süreç paralelinde 1970’li yılların sonlarından itibaren planlamanın 1960’lardaki bütünselliği reddedilmiş, parçacıl planlama yaklaşımları gündeme gelmeye başlamıştır. 1980’li ve 1990’lı yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yeni planlama yaklaşımları olarak adlandırılan bir dizi model ve kavram tartışılır ve savunulurken, genel anlamda planlamada bir gerileme süreci yaşanmıştır. Planlama kavramı üzerine benzer tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Bugün üç ayrı planlama yaklaşımından söz etmek mümkündür :

- Plan yerine kentsel projeler,
- Küreselleşmenin plan reddine karşılık, modernist kent ve planlamaya sahip çıkış,
- Modernist ve postmodernist yaklaşımları eleştirel bir bakış ile irdeleyen yaklaşım ki bu yaklaşım temelde bütüncül planlamaya sahip çıkmakla birlikte, süreç ve model açısından yeni yaklaşımlar ortaya koymaya çalışmaktadır (Uysal, 2001).

Ülkemizin izlediği planlama politikaları kısaca bu şekilde tanımlanabilir. Bu süreçte planlama çalışmalarının temel felsefesini oluşturan planlama yaklaşımları da zaman içerisinde dinamik değişkenlere uyum amacı ile değişiklikler göstermiş ve klasik kent planlama yaklaşımından, geniş kapsamlı yaklaşıma, sistem yaklaşımına doğru çeşitlenmiştir. Özellikle 1980’lerden bu yana, dünyada değişim ve küreselleşme sonucunda giderek daha fazla önem kazanan kentlerin planlamasında yeni yaklaşımlar gündeme gelmiştir. İçerdiği farklı planlama anlayışı ve uygulamada sağladığı başarılarla dikkat çeken stratejik planlama, giderek daha karmaşılaşan, hızlı değişen ve belirsizliklerle yüklü bir dünyada ve kent ötesi belirleyicilerin kentlerin gelişmesi üzerindeki etkilerinin arttığı süreçler içinde etkinlik sağlayabilen bir yaklaşımdır. Stratejik planlama, uzun vadeli gelişme hedeflerine veya seçilmiş bir vizyona ulaşılabilmek için gerekli stratejileri, kentin içinde yer aldığı dış çevrenin koşullarından ve kenti oluşturan yapıları ve aktörlerin özelliklerinden hareketle ortaya koymaktadır (Sökmen, 1996).

Stratejik seçme yaklaşımı “karar kuramı”na dayanmaktadır. Karar kuramındaki “mantıklı karar verme” olgusunda olduğu gibi, planlamada stratejik seçme yaklaşımında da, değişik olasılıkları içeren bir dizi seçenek arasından, bunları belirsizliklere karşı olası çıktıları ile alıp, karşılaştırarak bir seçme yapılması süreci tanımlanmaktadır. Planlama sürecinde, bu karşılaştırarak seçme işlemi, değerlendirme aşamasında gerçekleştirilmektedir (Bilsel, 1998).

Stratejik planlama; orta vadeli program, bütçe ve eylem planlarını içermektedir. Stratejik plan yapıldıktan sonra uygulama için eylem planlarına ihtiyaç duymaktadır. Eylem planlarının gerçekçiliği de bütçenin yapılması ile bütünlük göstermektedir. Bu kapsamda stratejik planlama; farklı kamu organlarını bir araya getirerek, birlikte karar üretilmesini sağlayan, orta ya da uzun vadeli geniş kapsamlı bir dizi stratejik gelişme hedefini ortaya koyan, fiziksel, mali ve kurumsal boyutları olan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, çok sektörlü yatırım planlaması, stratejik planlama formunda bir yönetim planı olarak algılanmaktadır. Güncel durumun değerlendirilmesi, aktör ve temaların belirlenmesi, alternatiflerin sunulması, fikir birliğinin sağlanması gibi aşamaları olan stratejik planlamada teknolojinin takip edilmesi de çok önemlidir (Levinsohn, 1989). Böyle yaklaşıldığında stratejik planlama;

- Uygulamaya ilişkin çerçeve politikaları içeren,
- Çok sektörlü stratejiler ve programlarla odaklanan,
- Kapital harcamaları ve operasyonlarla ilgili olarak bütçe bağlantılı,
- Tüm ilgili tarafların katılımına açık,
- Stratejik seçme olanağı sağlayan,
- 5 – 20 yıl ufku olan, orta – uzun vadeli gelişme perspektifi sunan,
- Denetim mekanizmaları ile, bütüncül bir süreç olarak ele alınmaktadır (Healey, 1996).

1950 sonrası yaşadığı hızlı ve plansız kentleşme hareketleri sonucu ortaya çıkan rantların kısa vadede elde edilme çabası kültür ve tabiat varlıklarının hızlı tahribine neden olduğu ve 1980 sonrası yaşanmaya başlanan planlama olgusuna ilişkin kavram ve tanımlardaki karmaşanın da “özel amaçlı planlar” kavramının ortaya çıkışı ile birlikte plan yapımından uygulanmasına kadar her boyutta yetki ve sorumluluklara da yansıdığı görülmektedir. Kültürel ve doğal değerlerin korunması da 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile tanımlanan ve “öncelikli görev” olarak nitelenen Koruma Amaçlı İmar Planları ile sağlanması hedeflenmiştir. Stratejik planlama yaklaşımı içerisinde, “Koruma Amaçlı İmar Planları”, bir “eylem planı” olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak denilebilir ki; yerleşmelerin gelişmelerini sürdürürken tarihi karakterlerini de kaybetmelerini önlemek ve kendilerine uygun olmayan kullanımlardan arındırılmalarını sağlayacak araç planlamadır. Tarihi varlıkların hem kontrol altına alınmasının ve hem de müzecilik anlayışının dışına çıkılarak kentin yaşayan bir parçası olarak değerlendirilmesinin en önemli aracı planlamadır. Kentlerde ve kent parçalarında kent planlamasının uygulanması, bu uygulamada insanla ilgili değerlere giderek daha çok önem verilmesi sonucunda, tarihsel çevrenin özelliklerine daha duyarlı ve saygılı bir kent planlama yaklaşımı gelişmiştir.

Avrupa ülkelerinde devletin koruma anlayışında öncelikle üzerinde durulması gereken konu, kültürel değerlerin korunması gerekliliğidir. Kültürel değerlerin önemi ise tartışılmaz bir tutumdur. Bundan dolayı, her ülke tespit ve tescil işlemlerini büyük bir titizlikle gerçekleştirmiştir. Tarihsel değerlerin korunması için, ülkece yasal, parasal, teknolojik, örgütsel, kültürel, sosyal ve coğrafi veriler oluşturulurken, ülke, bölge, kent ve sit ölçeğinden tek yapı ölçeğine kadar işlevsel tercih ve koruma yöntemleri belirtilmiştir. Yapılacak röleve, restitüsyon ve restorasyon tekniklerinde izlenecek yollar gösterilmiştir. Çoğunlukla anıtın nasıl onarılması gerektiğini gösteren rehberler vardır. Uygulama sırasında denetime önem vermektedirler. Mal sahiplerinin gerek dolaylı, gerekse dolaysız olarak tarihi evlerini onarma yükümlülükleri yasalarla desteklenmiştir. Yasalara uyulmadığı durumlarda gerek parasal, gerekse hapis cezaları uygulanmaktadır. Para cezalarının oldukça yüksek oluşu, kişileri yasalara uymaya zorlayıcı bir strateji olarak kullanılmaktadır. Ülke genelinde alınan kararlara göre örgütsel yapılanma, kullanıcı, sivil toplum örgütleri, yerel ve merkezi yönetim, mahalle komiteleri ile vakıflardan oluşmakta, aralarındaki ilişki düzenlenmektedir. Yerel yönetimler koruma konusunda aktiftirler. Avrupa ülkelerinde kültürel değerlerin korunmasında, kullanıcının ve halkın katılımı en önemli unsurdur. Özellikle İtalya’da gözlenen Mahalle Komiteleri’nin olduğu anlayış, dünyaca benimsenen örneklerdendir. Halkın katılımı sadece mal sahipliği ölçeğinde kalmamaktadır. Konuya duyarlı kişilerin kurabileceği vakıf ve dernekler de koruma politikasında yer almaktadır. Aynı zamanda bu birimler maddi destek de sağlamaktadırlar. Ayrıca Avrupa bazında eğitime verilen önem de, bilinçli bir halk katılımı sağlayarak, koruma anlayışını desteklemektedir.

2.5. Bölüm Sonucu

Bu bölümde; koruma kavramının, tek yapı ölçeğinden kentsel koruma ve planlama kavramına kadar olan genişlemesi ve günümüzde ulaştığı anlamı tanımlanmaya çalışılarak, bu süreci etkileyen faktörler aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kurgu içerisinde korumanın Avrupa’da ortaya çıkışı ve gelişimi tarihsel süreç içinde irdelenmiştir. Kuramsal çerçevenin çizilmeye çalışıldığı bu bölümden çıkan sonuçları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür :

- Önceleri dini nedenlerle tanrılara, mabetlere ve kutsal yerlere gösterilen özen ile başlayan koruma anlayışı günümüzde, toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerinin yansıtan fiziksel yapısının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirilerek yaşamasını sağlamak anlayışın genişlemiştir.
- Kişiler ve oluşturdıkları topluluklar geçmişleri ile vardır. Geçmişle ilişkileri ortaya koyan da kültürel mirastır ve çağdaş yaşamla geçmişin bağını anlamamıza yardım eder. İnsan emeğinin, yaratıcılığının, üretiminin gerçek görüntüleri olan tarihi miras bir ulus ve toplum kültürünü anlatır ve yeni çağlarda, yeni yorumlarla, yeni olgulara olanak sağlayacak şekilde korunmaları esas olmalıdır.
- Tüm uygarlıklar, kendilerinden önceki uygarlıklara ve onların ürünlerine ilgi duymuşlardır. Bu ilgi birçok nedene bağlı olup, bu ilgiye bağlı davranışlar da korumayı olumlu ya da olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra, günümüzde “kültür varlığı” olarak nitelendirdiğimiz, alan, yapı, yapı grupları için her uygarlık, kendine özgü koruma programları düzenlemiş, bunun sonucu olarak bu değerlerin büyük bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir.
- Günümüzün koruma anlayışı, geçmişten bize kalan bu ürünlerin sadece bu ülke insanların değil, aynı zamanda tüm dünya insanların ortak mirası olduğunu, görevimizin, bu mirası koruyarak ve geliştirerek gelecek nesillere bırakmak olduğu yolundadır.

Bu bağlamda, Üçüncü Bölümde tek obje ölçeğinde korumadan başlayarak giderek kentsel ölçeğe ulaşan koruma gelişimini etkileyen faktörler üzerinde durulacaktır. Ayrıca koruma kavramı, tarihsel sistematik içinde ve geçirmiş olduğu kavramsal dönüşüm çerçevesinde ele alınacak, kuramsal yapının yasal ve kurumsal örgütlenmeyi nasıl etkilediği üzerinde durulacak ve mevcut sistemdeki olumsuzluklara değinilerek, planlama açısından korumanın önünde yer alan sorunlar tartışılacaktır.

3.ÜLKEMİZDE KORUMA İLE İLGİLİ KAVRAMSAL GELİŞİM, MEVCUT YAPILANMA VE SORUNLAR

Kent kültürünün ve kent kimliğinin önemli bir parçası olan tarihi çevrenin gelecek kuşaklara aktarılması en önemli sorumluluklardan biridir. Bu sorumluluğun en temel sonucu ise, kültür ve tabiat varlıklarını korumada, tüm dünya ülkelerinin ortak bir dil ve kritere sahip olma zorunluluğudur. Bu amaçla korumacılığa ilişkin bir yasal sistem ya da sistemlerin gerekliliği kabul görmüş, önceleri bireysel çaba ve girişimlerle sınırlı kalan koruma kavramındaki gelişim; giderek her ülke için ulusal ve uluslararası sorumluluğa ulaşan bir konuma gelmiştir. Dünyada kentsel ölçekli koruma olgusu 19.yüzyılda yayılmaya başlamakla birlikte, ülkemizde koruma olgusunun gelişimi batı kaynaklı olarak 1880’li yıllarda kabul görmüştür ; ancak henüz yaygın ve etkin bir koruma politikamızın olduğundan ve gerek kavramsal, gerekse kurumsal açıdan bir temele oturmuş olmasından söz etmek pek mümkün değildir. Günümüze gelinceye kadar koruma kavramının gelişimi;

- Klasik Osmanlı Dönemi
- Batıya Açılma Dönemi
- Cumhuriyet Dönemi (1923-1950, 1950-1970, 1970-1980, 1980-günümüz)

olmak üzere dönemsel olarak irdelenecek ve bu dönemlerdeki yasal ve kurumsal yapılanmalar aktarılmaya çalışılacaktır.

3.1. Klasik Osmanlı Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu’nun olgunluk dönemi olarak bilinen bu dönemde, yerleşme yapısı açısından 16.yüzyıla kadar, klasik orta doğu kentlerine benzer bir yapının olduğu, bu yüzyılın sonlarından itibaren ise önemli değişimlerin başladığı; özellikle bedestenlerin çevresinde, belirli üretim dallarında, ticaret ve hizmet faaliyetlerinde uzmanlaşmış sokakların olduğu görülmektedir. Bu sokaklar çevresinde yeni konut alanlarının toplanması ile klasik Osmanlı dönemi kenti, yeni formunu, bulmaya başlamıştır *

* Bu yeni oluşumun temelinde;

-Nüfus artışı ve nüfus artışına bağlı yeni yerleşme alanlarının gelişmesi gibi birbirinden kopmayan, kentsel gelişimin dinamik öğeleri yer almaktadır. Mimari mirasın, kültürel değerlerin ve bunların kavramsal çerçevesinin bilinmediği dönemde, bu dinamik gelişme sürecinin, özellikle vurgulanabilecek bir yıkıcılık veya koruyuculuk niteliğinden söz edilemez. Bu dönemde devlete ilişkin yapılar hassa mimar ocağına yaptırılmakta; vakıflar kentsel hizmetlerin gerçekleşmesi için kurumlar eli ile yapılaşmayı sağlamakta; halk özel mülkiyete konu olan yapıları gerçekleştirilmektedir.

Klasik dönem Osmanlı kentinde, özellikle korumacı bir yaklaşımın olmamasına ve ahşap yapıların, toplu yangınlarla tamamının ortadan kalkmasına rağmen, benzer nitelikte mekan üretimi sürüp gitmiştir. Mekan üretim süreçlerinin, aynı ya da kendi içinde süreklilik anlayışı ile gelişen karakterde olması, mekansal sürekliliğin de temel belirleyicisi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik çağında onarım ve eski eser kavramlarında bilinç eksikliği ve bilgisizlikten söz edilebilir. Ancak yine bu dönemde vakıf kurumunun kurulması ile 16-18. yüzyıllar arasında günümüzde kadar gelebilen sayısız yapıtın, bakım, onarım ve değerlendirme işlemlerinde çok etkin mekanizmalar ve süreçler yaratılabilmektedir.

Bu dönemin onarım ve koruma nedenleri arasında, dinsel değer yargıları, geleneklere bağlılık, yapıların kullanma ve ekonomik değerleri ve vakıf kurumunun getirdiği devamlılığı sürdürme kaygısı yer almaktadır. “Belli bir malın, kamu yararına sonsuza kadar tahsisi” olarak tanımlanan vakıf, gerek yapıların oluşması, gerekse yaşamlarını sürdürmesi için yarattığı ve kendi kendini yenileyen kaynaklarla, onarım tarihinin en etkin ve olumlu kuruluşlarının başında gelmektedir. Yine bu dönemde, bir onarım süreci izlendiğinde, kuralları belli, hiyerarşik bir yapıya sahip, her aşaması kolaylıkla izlenebilen, sade fakat görkemli bir düzenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Onarım isteğinin oluşması ile başlayan bu süreç, yerel şer’i makamlarca onarım kararının alınması, merkez organlarınca bu kararın onaylanması ve karara bağlı keşif, onarım raporu ve projelerinin hazırlanması ile devam etmektedir (Madran, 1997).

3.2. Batıya Açılma Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun batıda sanayi devrimi ile birlikte başlayan yeni koşullara uyum çabaları, imparatorluk bünyesinde önemli değişiklikleri başlatmıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'ya öğrenim için gönderilen Türk aydınlarının, ülkemizden götürülen tarihi eserlerin batıda nasıl özenle korunup değerlendirildiğini görmeleri, diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanda da batının değerlerinin, ülkemize aktarılmaya başlanmasını sağlamıştır. Yani koruma anlayışımızın temelinde; “batı ile bütünleşme çabaları vardır” denilebilir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde koruma; önceleri müzecilik kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Eski eserler ‘sahipleri olmayan taşınabilir eşyalar’ olarak tanımlanmış ve bu tanım uzun yıllar geçerliliğini korumuştur (Görgülü, 1996).

Bu dönemde planlama hareketlerine bakıldığında;

- İstanbul Şehremaneti'nin kurulması (İstanbul'u Avrupa kentlerine benzetme amacı ile), Ebniye Nizamnamesinin çıkarılması (1848)
- Tüm İmparatorluk için uygulanacak Turuk ve Ebniye Nizamnamelerinin çıkarılması (1864) sayılabilir.

Koruma açısından ise, Asar-ı Atika'dan dolayı da olsa bahseden ilk yasal düzenleme, 1858 tarihli "Arazi Yasası"dır. Yasanın 107. Maddesi, tesadüfen bulunan taşınır eserlerin bulana ait olduğunu söylerken, aynı yıl çıkan "Ceza Yasası"nda de 'kutsal hayır yapılarını yıkanların' cezalandırılacağı belirtilmektedir (m.133). 1848 ve 1864 yıllarında yayınlanan ve kentleşme düzenine ilişkin ilk yasal düzenlemeler olan 'Ebniye Nizamnameleri'nde yangınları önlemek amacı ile, yapıların onarımına ilişkin bazı hükümler vardır. Ancak, İmparatorluğun koruma ile doğudan ilgili ilk yasal düzenlemesi, 1869 tarihinde yayınlanan 'Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir. Yedi madde olan bu nizamname, hemen tümü ile arkeolojik kazılara ilgili olup, kazı yapacak kurumların izin almasını ve buldukları eserleri yurt dışına çıkarmamalarını öngörmektedir (Madran, 1997).

Eski eserlere ait örgütlenme ise, bir müzecilik hareketi olarak görülmektedir. 16.yüzyıldan itibaren Saray'ın silah deposu olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi'nin, Tophane Müşri Fethi Ahmet Paşa tarafından düzenlenerek 1846 yılında ziyarete açılması, genellikle Türk Müzeciliği'nin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Müzenin, 1873 yılında, Aya İrini'den Çinili Köşk'e taşınması ile, müzecilikte "toplamacılık" dönemi sona ermiş, "sergileme/inceleme" dönemi başlamıştır. 1869 Nizamnamesi'nin yetersiz kalması üzerine, 1874 yılında İkinci Asar-ı Atika Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu nizamnamede, ilk kez eski eser tanımı ve sınıflandırılması yapılmış, ayrıca, günümüze değin sürecek bir kavram olarak, eski eserlerin devlet malı olduğu hükmü getirilmiştir (Madran, 1997). Burada, taşınır eserler kadar 'mükemmel' yapıların da devletçe korunması gereği kabul edilerek taşınmaz mallar da bu kapsam içine alınmıştır (Vidinlioğlu, 1994). Bu olumlu hükümlere karşın, arkeolojik kazılardan çıkan eski eserlerin belli koşullarla yurt dışına çıkarılması geri bir adım olarak nitelenebilir.

Dönemin en önemli etkinlikleri arasında, iki yeni yasal düzenleme yapılması, 'Müze-i Hümayun'un kurumsallaşması, Türklerin bilimsel arkeolojik kazılar yapması, il müzelerinin

gelişmesi ve müzeciliğe ilişkin yayınların başlaması yer almaktadır. Yeni yasal düzenlemelerin ilki olan 1884 tarihli III. Asar-ı Atika Nizamnamesi, Türk eski eserler hukukunun temeli sayılmaktadır. Bu düzenleme ile, tanımlar kapsamlı hale gelmiş, eski eserlerin yurt dışına çıkartılması önlenmiş ve taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin bazı önlemler getirilmiştir. Bu nizamnamede yer alan önemli bir diğer hüküm de, yurtdışına eski eser çıkarılmasının kesinlikle ve ayrıcalıksız yasaklanması hükmüdür. Bunlar için ayrıca yaptırımlar da getirilmiştir (Vidinlioğlu, 1994).

İmparatorluğun koruma ile ilgili son nizamnamesi olan IV. Asar-ı Atika Nizamnamesi 1906 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu nizamnamede, taşınmaz eski eser tanımının kapsamı genişletilmiştir. Harabe durumundaki duvarlardan yapı kalıntılarına kadar, tarihsel özellik gösteren ev, cami, medrese, kilise, sinagog, sur, tiyatro, köprü, stadyum, hipodrom, hamam, rıhtım, kuyu, sarnıç, şose, su yolu, höyük, mezar odaları vb. gibi yapılar kullanılabilir durumda olanlar da dahil, korunması gerekli eski eser sayılmış, çevreleri de dikkate alınarak, eski esere doğrudan ya da dolaylı zarar verecek yakınlıkta, her türlü işlemde bulunulması yasaklanmıştır (Vidinlioğlu, 1994). IV. Nizamname'nin getirdiği en önemli farklılıklardan biri, taşınmaz eski eserler kavramının Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan tüm kültür varlıklarını kapsayacak şekilde genişletmesi, bir diğeri de Türk -İslam Dönemi'ne ait eski eserlerin de ilk olarak bu kapsama dahil edilmesidir. İmparatorluğun koruma ile ilgili bir başka yasal düzenlemesi ise, 1912 yılında yayınlanan 'Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi'dir. Bu nizamname, yeni bir eski eser tanımı yapmakta, uygulamaya yönelik kararları yerel organlara bırakmaktadır. 1917 tarihinde kurulan "Asar-ı Atika Encümeni Daimisi", Osmanlı İmparatorluğu'nun koruma ile ilgili son örgütüdür (Madran, 1997). Asar-ı atika Nizamnameleri ağırlıklı olarak müzecilik anlayışı çerçevesinde kalmış ve daha çok klasik kalıntıların korunması amaçlanmıştır (Görgülü, 1996).

19.yüzyılın, tarihi eserlerin korunması bilincinin gelişmesi yanı sıra, İmparatorlukta, hem nüfus dengelerinin değiştiği, hem de şehirleşmenin hız kazandığı dönem olması bakımından ayrı bir yeri vardır. Bu sürecin sonucu, yeni merkez, eski merkezin dışında oluşarak, kente iki odaklı bir yapı kazandırmıştır. Merkezde ortaya çıkan bu dönüşüm, konut alanlarında da gözlenmektedir. Sınıf farklılıklarını da bünyesinde taşıyan bu değişimle beraber, yazlık-kışlık konut, konak- yalı farklılaşmaları gündeme gelmektedir. Bu farklılaşma da giderek, planlama ve uygulama tekniklerine yansımaktadır.

3.3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan dönem; kuruluştan kentleşme hareketlerinin başladığı 1950lere kadar, sonrasında ilk kurumsal yapılanmanın gerçekleşeceği 1950 ve ilk koruma yasasının çıkacağı 1970lere kadar, günümüzde de geçerli olacak yasanın çıkacağı 1980ler ve 1980 sonrası günümüz olmak üzere dört dönemde ele alınacaktır.

- 1923 - 1950 ARASI

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23.4.1920 tarihinde kurulması ile yeni ve yasal bir statü kazanan Anadolu hareketi, koruma ve müzecilik alanında Osmanlı'dan aldığı miras üzerinde şekillendirdiği bir anlayış içine girmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından sonra oluşan ilk "Heyeti Vekile" (Bakanlar Kurulu) 10 Mayıs 1920 gününde Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak, bir müdür ve bir katip kadrolu 'Türk Asar-ı Atıka Müdürlüğü'nü kurmuştur. Daha çok müzecilik hizmetlerini yürütmekle görevli olan bu birim, bir yıl sonra 'Hars (Kültür) Müdürlüğü' adını almıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında gerek koruma, gerekse müzecilik alanlarında bir etkinlik görülmemektedir. Savaşın hemen sonunda izlenen ilk çaba ise "Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat" başlığı ile 5 Kasım 1922'de yayınlanan ve Valiliklere gönderilen genelgedir. Bu genelge "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Umuru Maarif Vekaleti'nin konuya bakış açısını göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Madran, 1997). Dönemin eski eserlerle ilgili tek merkezi örgütü olan "Hars Dairesi" hemen tümü ile müzecilik ve kazı hizmetlerine yönelmiş; görevleri arasında koruma ve onarım hizmetleri sayılmamıştır. Bu müdürlük, 1922'de, Asar-ı Atika ve Müzeler, Kütüphaneler ve Güzel Sanatlar Müdürlüklerine ayrılmış ve ancak bu ayırımdan sonra, 'Asar-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü'nün korumaya yönelmiştir. Yine Hars dairesi tarafından yayınlanan bir başka genelge, ülke ölçeğinde bir kültür varlıkları envanteri hazırlanması konusunda ilk girişim olması bakımından önem taşımaktadır.

1924 yılında hükümet, 1917 yılında kurulan 'Asar-ı Atika Encümeni Daimisi'nin tüzüğünü, 'İstanbul'da Mütешekkil Muhafazai Asar-ı Atika Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname' olarak değiştirilip yeniden onaylanmıştır. Bu tüzüğe göre encümenin temel

görevi (m:2); İstanbul'da ve İstanbul İli içerisinde bulunan eski eserler ve anıtların belgelenmesi ve yapılarla ilgili yayınların hazırlanmasıdır. Bunun yanı sıra, Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin 5. maddesinde tanımlanan eski eserlerin, onarımı, taşınması ve yıkılması konularında gerek kamu görevlileri, gerekse halk Encümen'e başvuracak ve karar alacaktır (m:3). 'İstanbul'da Müteşekkil Muhafazai Asar-ı Atika Encümeni'nin yeni kadrosunda, bir bakan, dört üye, bir yazman ve 'Asar-ı Atika Müzeleri Mimarı' bulunmaktadır (Madran, 1997). Üyelerinin tarih, eski eser, güzel sanatlar, mimarlık ve eski yapılar konusunda bilgili olması gerekmektedir. Encümen üyeliği geçici değildir ve ancak üyelerinin istifası yolu ile boşalmaktadır. Encümen Asar-ı Atika Nizamnamesi'nde ve Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi'ndeki hükümleri uygulayabileceği gibi kendi incelemeleri sonucunda da yeni kurallar da koyabilecektir. Daha sonra 'Eski Eserleri Koruma Encümeni' olarak anılacak olan Muhafazai Asar-ı Atika Encümeni, Türkiye'de korumayı denetleyen ve karar organı olarak görev yapan ilk kurumdur. Görevi, İstanbul il ve kenti ile sınırlı olsa da, üyelere aranan nitelikler, üyelerin seçim yöntemi, ömür boyu üyelik ve yeni kurallar koyması gibi hususlar, 1951 yılında kurulacak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nu anımsatmaktadır (Madran, 1997). Bu dönemdeki bir başka komisyon da 1931 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile, Başbakanlık Müsteşarlığı Başkanlığı'nda, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Vakıflar Umum Müdürü, Antikiteler ve Müzeler Müdürü ile, Etnoğrafya Müzesi Müdürü'nden oluşmaktadır * Komisyonun hazırladığı iş programının temeli özellikle tek yapı ölçeğinde belgeleme, onarım, düzenleme yapmaktır. Bunun yanı sıra, kültür varlıklarının tanıtımının da ilk kez düşünüldüğü ve tanıtımın en önemli aracının turizm olarak görüldüğü de ilgi çekici bir noktadır (Madran, 1996).

Taşınır eserleri içeren müze katalogları oluşturmayı amaçlayan belgeleme çalışmaları, Cumhuriyet'ten sonra taşınmaz kültür varlıklarını da kapsamaya başlamıştır. Anıtların envanterinin hazırlanmasının, 1930'lu yılların ilk kapsamlı ve örgütlü etkinliği olduğu söylenebilir. Bu konuda, ilk kez 1922 tarihinde Hars Dairesi tarafında bir genelge gönderilmiş,

*Birçok kaynak, Atatürk'ün 19.2.1931 tarihinde Konya'daki gezi sırasında Başvekil İsmet İnönü'ye gönderdiği ve koruma konusunun uzmanlar eli ile yürütülmesi gerektiğini vurguladığı telgrafi, koruma etkinliklerine büyük ivme kazandıran önemli bir belge olarak değerlendirmektedir. Bu telgrafın hemen ardından, oluşturulan komisyon, öncelikle iki temel saptama yapmıştır : (Madran, 1997).

1. Anıtların bakım ve onarımları, çeşitli yasal düzenlemeler ile değişik kurumlara bırakılmıştır. Bu kuruluşların yeteri kadar ödeneği bulunmamakta, olsa bile bilimsel onarım yapamamakta, bu nedenle anıtlar ihmal edilmektedir.
2. Belediyeler ve Özel İdareler, anıtların değeri ve korumanın önemine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, yol açmak, eski eserlerin arsalarını satmak gibi nedenlerle bunları yıkmak istemektedir.

1931 yılında ise Maarif Vekaleti tarafından İl Maarif Müdürlüklerinden genelgenin hükümlerini yerine getirmeleri istenmiştir. Bu girişimler sonucu, 1933 yılında, 3500 anıtın fişinin hazırlandığı görülmektedir. Liste ve fişlerin hazırlanmasının yanı sıra, anıtların çizimsel belgelenmesine de önem verildiği görülmektedir. Geçmişten günümüze kalan kültür varlıklarının çağdaş mimarinin oluşmasında birer belge olarak kullanılması bir sentez arayışı olarak yorumlanabilir. Aynı yıl, Maarif Vekaleti, büyük olasılıkla bu bilgilere dayanarak, ‘Acilen Tamiri İktiza Eden (Gereken) Tarihi Binalar Listesi’ni yayınlamıştır. Listenin sonunda yer alan nottan, bu listenin onarılacak yapıların bir bölümünü içerdiği anlaşılmaktadır.

1935 yılında Atatürk, koruma hareketlerine bir kez daha ivme kazandırmak amacı ile, bir dizi ilke belirlemiştir. Bu ilkeler ana tema olarak, yeni gelişmekte olan ulusal arkeolojik etkinliklerin yönlendirilmesine ilişkindir. Bu dönemde; bir yandan “Batılılaşma”, bir yandan “Osmanlı” imajından kurtulma çabaları, eski eserlerin korunmasına bakış açısını da değiştirmiştir. Sosyal hayatın modernleştirilmesi anlayışı; fiziksel çevrede kültürel sürekliliği sağlamak yerine, “batıya benzemek” şeklinde gelişmiş, dinsel kökenli birçok gelenek, davranış ve yönetim biriminin ortadan kalkması ile, pek çok eski yapı boş kalmıştır. Boş kalan bu yapılara işlev kazandırılması çalışmaları, eski Anadolu kültürüne sahip çıkma düşüncesi ile birleştirilerek, “müzecilik” anlayışı ve “müze” kurumu geliştirilmiştir. Bu çalışmaların hayata geçirilmesinin başlangıcı olarak; Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, “Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü’nün kurulması önerilmiş ve yine Atatürk’ün emri ile 25 Eylül 1925’de Ankara Etnografya Müzesi’nin temeli atılmış ve müze 15 Nisan 1926’da açılmıştır. 1927’de “Evkaf-ı İslamiye Müzesi” yeniden düzenlenerek, “Türk ve İslam Eserleri Müzesi”, “İstanbul Müze-i Hümayun”da “İstanbul Arkeoloji Müzeleri” adını almışlardır.*

* Dönemin diğer önemli gelişmeleri:

- 1930- 1580 sayılı “Belediyeler Yasası” ile eski eser sayılan yapıların korunması ile ilgili olarak, belediyelere yetki verilmesi,
- 10 Haziran 1933 “Belediye Yapı ve Yollar Yasası” ile ilk olarak, eski eserlerin; imar planları aracılığı ile korunması benimsenmiş olmaktadır. Uzun yıllar uygulanan “bir tür gelenek niteliğini kazanan) “Anıtsal Nitelikli Eski Eserin her yönünde 10 m. Açıklık Bırakmak” ilkesi bu yasada yer almıştır.
- 1932- Jansen Ankara İmar Planı : Plan raporunda, Ankara Kalesi ve çevresinin, ulusal yaşamın simgesi olarak korunması gereği yer almaktadır. 1937 yılında da kale ve çevresi, ilk kez protokol alanı olarak koruma kapsamına alınmıştır.
- 1932 Eski Eserleri Koruma Encümeni’nin kurulması
- 1943 yılında Y.Mimar Ali Saim Ülgen’in “Anıtların korunması ve Onarılması” konusunda ilk Türkçe kitabın yayınlanması olarak sayılabilir.

• 1950 –1970 ARASI

1950 sonrası yaşanan hızlı kentleşmenin taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda yeni boyut getirildiği ve bu amaçla 2 Temmuz 1951 tarihinde 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Yasa" çıkarıldığı dönemdir.

Asar-ı Atika Encümeninin faaliyetini sürdürdüğü 1944 yılında Eski Eserler ve Müzeler Danışma Komisyonu'nun kurulduğu ve bu komisyonun koruma alanında yeni bir kuruluşun ortaya çıkmasına ön ayak olduğunu görmekteyiz. Bu Komisyonca hazırlanan ve Türkiye'deki taşınmaz eski eserlerin giderek yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğu ve tahribatı önlemek amacı ile yeni bir organa ihtiyaç olduğu belirtilen rapor uyarınca 1951 yılında çıkarılan 5885 sayılı yasayla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. Kurulun kuruluş amacı; yurt içinde korunması gereken eski eserlerin koruma, bakım onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak ve eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak özel araştırmaların üzerinde bilimsel görüş bildirmektir. O dönemde ülke çapında yaygın teşkilat olan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan ve çağdaş anlamda ilk koruma kurulu olan Anıtlar Yüksek Kurulu, yürürlükte olan Asar-ı Atika Nizamnamesi hükümleri içinde, ülkemizde bulunan tüm eski eserlerin tesciline ve bu eserlere yapılacak inşai müdahalelere ait işlemleri belirleme yetkisine sahip kılınmıştır. Yetkinin Asar-ı Atika Nizamnamesi çerçevesinde verilmesi ve bu nizamnamenin sadece anıtsal nitelikli eski eserleri kastettiği anlayışının yaygın oluşu, Anıtlar Yüksek Kurulu üyelerinin de büyük ölçüde bu konunun uzmanlarından oluşmasına neden olmuştur (Çeçener, 1995).

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nda arkeologlar, sanat tarihçileri, tarihçiler, mimarların yanı sıra sadece Müzeler Genel Müdürü ile Vakıflar Genel Müdürü yer almış, Bayındırlık Bakanlığı'na bir üye ile katılma hakkı tanınmıştır (Çeçener, 1981). Kurul ; Vakıflar Genel Müdürü, Eski Eserler Genel Müdürü ve Üniversite ve ilgili bakanlıklarca eşit sayıda seçilen toplam 14 üyeden oluşmaktadır.

Anıtlar Yüksek Kurulu bu yapısı ile antik eserler, anıtlar, sanat ve mimarlık tarihinin ilgi sahasına girebilen önemli sivil mimarlık örnekleri dışında, toplumun tüm

katkılarının mimari belgelerini, doğal güzelliklerini korumaya yönelik olamamıştır. Bu dönemdeki gelişmeler;

- 16.7.1956 tarih ve 6785 sayılı İmar Yasası beklenenin aksine, sadece 25.maddesi ile, “Eski Eserlere yaklaşma uzaklıklarının” özel nizamnameler ile belirlenebileceğini ifade etmekle yetinmiştir.
- 13.9.1957 “Aslında vakıf olan, tarihi ve mimari kıymeti haiz eski eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü’ne devrine dair yasa ile,
- 28.11.1960 “Hususi şahıslara ait eski eserlerle tarihi abidelerin istimlakı hakkında” yasa çıkarılmıştır.
- 1961 Anayasası’nın 50. Maddesi ile, devletin tarih ve kültür değeri olan eserleri korumakla yükümlü tutulması,
- Anayasanın bu hükmüne uygun olarak, 1963 yılından itibaren, koruma konusu, kalkınma planlarına girmiştir. Ancak, uzunca bir dönem eski eserleri koruma anlayışı “Belge arşivi”, “Müzecilik”, “Arkeolojik Alan”, kavramları ile sınırlı kalmış, “Mimari Eser” kavramına bile açıkça yer verilmiştir.
- 1964 Venedik Tüzüğü benimsenmiştir.

• 1970 – 1980 ARASI

Kültür varlıkları ve mimari miras konusunda, dünyada gözlenen hızlı gelişme ve değişimlerin, 1970’li yıllarda bizim ülkemizde de yansımaya başladığını ve korumada çağdaş yaklaşımların benimsendiğini görmekteyiz. Bu dönemin bir başka özelliği, koruma (tescil) kararları ile, kullanım haklarına kısıtlama getirirken, mülk sahiplerine, parasal destek sağlanması yolu ile araştırmaların başlamış olmasıdır. Bunun ilk uygulaması da, 17.7.1972 tarih ve 1610 sayılı yasa ile, tarihi eserlere vergi indiriminin sağlanmasıdır (Madde 30).

Koruma ölçeğinin tek eserden kent ölçeğine genişlemesi ile, 1973 yılında 1741 sayılı yasa ile 5805 sayılı yasa kaldırılmış ve Anıtlar Yüksek Kurulu yeniden oluşturulmuştur. Ancak 1710 sayılı yeni yasa her ne kadar SİT kavramı ve anıt ağaç korumasını getirmiş ise de, diğer maddeleri büyük ölçüde Asar-ı Atika Nizamnamesi anlayışını yansıtmış, taşınmaz kültür varlıklarının da korunmasına olanak vermesine karşın, adı dahi Eski Eserler Yasası olarak kalmıştır. Oysa eski eser kavramı, çok daha geniş bir perspektife sahip taşınmaz kültür varlığı kavramının küçük bir bölümüdür. Anıtlar

Yüksek Kurulu 1973 yılından görevine son verilen 1983 yılına kadar, SİT Alanları tescil yetkisini kullanarak, yıllardır sürdürülen eski eser koruma politikasını, taşınmaz kültür varlığı koruma politikası haline getirerek ülkemizin bu alandaki düzeyinin, çağımızın ölçü ve derinliğine gelmesi için önemli bir adım atmıştır (Çeçener, 1995).

1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Yasası “nda SİT “ler üç grupta ele alınmaktadır

- Önemli tarihi olayların geçtiği ve bu nedenle korunması gereken yerler “ TARİHİ SİT “;
- Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarını bulunduğu yer veya altında bilinen veya meydana çıkarılan yerler “ ARKEOLOJİK SİT “ veya “ ÖREN YERİ “ ;
- Korunması gerekli tabiat güzellik ve gariplikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görüntülere, asırlık ağaç ve koruluklar “ TABİİ SİT “

şeklinde tanımlandıktan sonra sitlerin tümü ile değerlendirilerek korunmasının esas olduğu belirtilmektedir.

1710 Sayılı Yasanın 5. Maddesinde “ tarih ve tabii anıtları bozmak ve değiştirmek, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun görüşüne uygun olmak kaydı ile, Milli Eğitim bakanlığının izni olmadan onarmak ve içlerinde veya emniyet sınırları dahilinde, inşaat, tesisat, sondaj ve kazı yapmak, Kireç Ocağı ve Tuğla Harmanı tesis etmek, hayvancılıkta, tarımda veya herhangi bir işte kullanmak, yıkmak veya tahriplerinden meydana gelen maddeleri almak, bunları geçici veya devamlı olarak herhangi bir maksatla iskan veya işgal etmek, kısmen veya tamamen tahrip etmek, tahriplerine sebep olabilecek hizmetlerde kullanmak, buralarda define aramak” yasaklanmaktadır (Kuran, 1994). Taşınmaz eski eserlerin sınıflandırılması ise Anıtlar Yüksek Kurulun 1978 yılında aldığı bir kararla belirlenmiştir. Buna göre;

- Gelecek kuşaklar için içi ve dışı olduğu gibi saklanması gereken yapılar I.Grup;
- Özellikle çevresel niteliklerinin önemi açısından yalnız dış görünüşleri ile korunması gereken yapılar II.Grup ;
- Çevresi ve gabari bakımından tümü ile yenilenmiş ve tek başına korunma imkanını kaybetmiş veya kamu yararına kaldırılması gereken ve rölevesi ve fotoğrafları arşive konulduktan sonra yıkılarak yürürlükteki İmar Yasası’na göre uygulama yapılabilecek yapılar III.Grup olarak sınıflandırılmıştır (Kuran, 1994).

1741 sayılı yasa ile Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yetki ve uygulama bakımından bir değişikliği olmamakla birlikte üye sayısı artırılmıştır; İlgili müsteşar ve genel müdürlerden oluşan 5 tabii üye ile 3 bürokrat, 10 akademisyen ve bunlar tarafından seçilen 3 üyeden oluşan 16 seçilmiş üye olmak üzere toplam 21 üye şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Bu değişen anlayış çerçevesinde, 1970'li yıllarda önemli gelişmeler:

- 6785 sayılı İmar Yasası'nı değiştiren 1605 sayılı yasa ile, kentsel koruma konusunda yeni düzenlemeler getirilmesi (R.G. 614.251)
- III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilkeler bölümünde: "Tarihi anıtlar, sanat eserleri, harabeler ve diğer kültürel kalıntıların koruma, geliştirme yolları tetkik edilerek, bunların yok olmasının, tahribatının önleneyeceği", hükmünün yer alması,
- Avrupa Konseyi Ulusal Komitesi'nin kurulması, 1975 Mimari Miras Yılı faaliyetlerine katılarak, Antalya, İstanbul, Göreme projelerinin uluslararası koruma kapsamına alınması,
- 6 Mayıs 1973 ve 1610 sayılı Eski Eserler Yasası ile korunacak değerler konusunda yeni tanımların getirilmesi, "Anıtsal Mimari Değer"den sonra, yapı gruplarının (külliye), doğal niteliklere sahip, topografik bölgelerinde "sit" kapsamına alınması,
- Kararları 1931 Milletlerarası Atina Restorasyon Konferansında kabul edilen esaslara ve 1964 tarihli Venedik Tüzüğünde yer alan restorasyon ilkelerine dayanan Anıtlar Yüksek Kurulunun özellikle iki konuda Türkiye'nin koruma önemli katkısı olmuştur : Birincisi "Tarihi Sit" kavramını koruma çerçevesi içine alarak korumanın tek eserle olduğu kadar çevre ile de ilgili olduğu fikrini topluma aşılama, ikincisi taşınmaz eski eserleri gruplandırarak korumayı geliştirmeye ve yenileşmeye imkan tanıyan bir platforma oturtmaktır.

Bu dönemde kentsel sit kavramını "yaşanılan kentlerin belirli bir devirde, belirli bir kesimde homojen olarak, sosyal, ekonomik, kültürel durumunu yansıtan özellikler veya tarihi, bilimsel ve artistik veya arkeolojik veya etnografik veya edebi, veya efsanevi önemi bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken yerler" olarak tanımlandığı görülmektedir. Yine bu dönemde koruma olgusuna kapsamlı bir "kentsel" boyut kazandırmış olması olarak ifade edilebilir.

• 1980'DEN GÜNÜMÜZE

1970'li yıllarda 1710 sayılı yasa çerçevesinde çalışan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1980 yılına kadar 100'e yakın "kentsel sit" kararı almıştır. Bu süre içinde, Antalya, Gaziantep, Safranbolu, Tekirdağ gibi bazı örnekler için ayrıntılı koruma imar planları ve açıklayıcı raporlar hazırlanmıştır. Ancak 1980 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun çalışmalarına ara vermesi ile, yeni yasanın kabul edilmesi (1983) arasında geçen uzun zaman boyunca, tescil kararlarına ara verilmiştir. Kuşkusuz, koruma alanının bu ölçekte genişlemesi, hızlı kentleşmenin yarattığı spekülasyon değer artışlarından yararlanan bir kesimin tepkisini çekmiş, bu etkin çevre, 12 Eylül 1980 hareketinin olanaklarından da yararlanarak, 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile 1741 sayılı Anıtlar Yüksek Kurulu Yasası'nı iptal ettirip 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nı çıkarttırmışlardır (Çeçener, 1995). Bugün Türkiye'de, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili temel hukuksal Yasası'dır. Bunun yanı sıra, diğer bazı yasalar ve ilgili belgeler de koruma etkinliklerinde önemli rol oynamaktadır (Madran, 2000). Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile doğrudan ilgili belgeler:

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası (14.07.2004 tarihinde kabul edilerek; 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5226 sayılı Yasa ile değişik)
- 2873 sayılı Milli Parklar Yasası,
- 2658 sayılı Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Yasa ve Sözleşme,
- 3534 sayılı Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Yasa ve Sözleşme,
- Özel Çevre Koruma Bölgesine İlişkin Esaslar,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları,
- 1580 Sayılı Belediyeler Yasası, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası, 2872 sayılı Çevre Yasası, 3194 sayılı İmar Yasası, çeşitli Devlet organlarının kuruluş yasa da yasa hükmünde kararnameleri de taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda hükümler içermektedir *

* Madran, E. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim, Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Melih Ersoy, Çağatay Keskinok, Yargı Yayınevi, 2000, Ankara,

Bazı maddeleri , 17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı yasa, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı yasa ile değiştirilmiş olan 2863 sayılı yasa günümüzde koruma olgusunu bazı temel konular çerçevesinde toplamış olan yürürlükteki yasadır. Bu yasa ile getirilen tanımlar (madde 3):

(1) "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat Varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(3) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alandır.

(4) "Koruma" ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma Alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır.

(6) "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

(7) "Ören yeri"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

(8) "Koruma amaçlı imar planı"; bu yasa uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet

gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır.

(9) "Çevre düzenleme projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

(10) "Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

(11) "Yönetim planı"; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânu ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır.

(12) "Bağlantı noktası"; yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır.

Korunacak Değerler “ taşınır” ve “taşınmaz” kültür varlıkları olarak iki ana bölümde incelenebilirler. ** 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı yasa ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır: (Madde 6):

** Tezin konusu gereği sadece taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tanımlanması yapılacaktır.

- a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
- b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
- d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Ancak, koruma bölge kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, külliyeleer, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

Ülkemizde korunması gerekli tarihi kentsel sitin tanımı ilk kez 25 Nisan 1973’de çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Yasası’nda yapılmıştır. Orjinali Fransızca ve İngilizce’de “yer” anlamına gelen “site” sözcüğü tarihi ve doğal çevrenin korunması bağlamında “korunması gerekli yer” anlamındaki “sit” terimi ile Türkçe’ye girmiştir* . “Sitler” sadece kendi

* Kuban, D,1998, Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları ,YEM Yayınevi, İstanbul.

ulusumuza özgü kültür varlığı olarak değil, evrensel bağlamda bir sahiplenmeyi amaçlamaktadır. Ancak buna karşın yasada belirtilen “kent kalıntıları” sözcüğü, daha çok SİT’in ören yeri anlamında alındığını göstermektedir (Okyay, İ). Günümüzdeki geleneksel sivil mimari ve tarihi kent dokularını anımsatmamaktadır. Oysa günümüzde sit kavramı uluslararası ifadesi ile “çevre ölçeğinde koruma” kavramı ile tanımlanmaktadır (Akçura, N.). Tek olarak anıt niteliğinde olmasalar da, bir araya geldiklerinde sivil mimari örneklerini ve geleneksel yerleşme dokularını oluşturan tüm öğeleri “yapı grupları, sokaklar, çeşmeler, eski kent mobilyalarını vb. da kapsamaktadır.

Ülkemizde sitler özelliklerine göre ; Kentsel Sit, Tarihi Sit, Arkeolojik Sit ve Doğal Sit olmak üzere 4 grupta incelenebilirler ;

- Kentsel Sit : Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo-ekonomik, sosyo- kültürel yapılanmasına, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır.
- Tarihi Sit: Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır.
- Arkeolojik Sit: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.
- Doğal (Tabii) Sit : Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır.

Yasada yer almamakla birlikte, kavramsal olarak yaşanan gelişmeler ve tartışmalar sonrasında “Kırsal Sit” de literatürde yer almakta ve; “Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapı karakteri, yapım tekniği ve gereci ile sayfiye ya da köy niteliği taşıyan yerler” olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni yasa ile yeni bir kurumsal yapı gelişmiştir. Buna göre ; Ülkemizde Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kuruluş Amacı

Kültür ve Turizm Bakanlığı 16.4.2003 tarih ve 4848 sayılı yasa hükmünde kararname ile kurulmuştur. Bu Yasanın amacı; kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığının kurulmasına, teşkilât ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir.

Görevi

Kültür ve Turizm Bakanlığının görevleri şunlardır:

- a) Millî, manevî, tarihî, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle millî bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak,
- b) Kültür ve turizm konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak,
- c) Tarihî ve kültürel varlıkları korumak,
- d) Turizmi, millî ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,
- e) Kültür ve turizm alanlarında her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek,
- f) Kültür ve turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek, gerektiğinde kamulaştırmak, bunların etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak,
- g) Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı faaliyetler ile her türlü imkân ve araçlardan faydalananak kültür ve turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini yürütmek,
- h) Yasalarla verilen diğer görevleri yapmak.

KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

- a) Yurdumuzdaki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtılmasını sağlamak, tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirler almak.
- b) Gerekli görülen yerlerde müzeler, rölöve ve anıtlar müdürlükleri, restorasyon ve konservasyon laboratuvarları kurulmasını düzenlemek ve yürütmek, özel müzelerin kurulmasına rehberlik etmek, desteklemek, belirli esaslar çerçevesinde kontrol altında bulundurmak.
- c) Milli sınırlarımız dışında kalan korunması gerekli ata yadigarı taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek, karşılıklı kültürel anlaşmalar ve kültürel mübadele programları çerçevesinde bunların bakım ve onarımlarını sağlayıcı tedbirler almak.
- d) Müzelerin geliştirilmesi, korunması kültür ve tabiat varlıklarının bakımı ve restorasyonu konularında gerekli tedbirleri almak ve uygulamak.
- e) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurullarına verilen görevlerin yerine getirilmesini sağlamak amacı ile araştırma, inceleme, tespit, değerlendirme ve planlamaya yönelik hizmetleri yapmak veya yaptırmak,
- f) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararlarının alınmasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamak,
- g) Gerekli görülen yerlerde kültür ve tabiat varlıkları koruma kurulları ve büro müdürlükleri kurulmasını Bakanlık makamına teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek,
- h) Her türlü imkan ve araçtan faydalanarak, koruma kültürünün geliştirilmesini sağlamak,
- ı) Bakan makamınca verilecek benzeri görevleri yapmakla görevlendirilmiştir..

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları ile ilgili düzenlemeler 30.01.1989 tarih ve 20065 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları Yönetmeliği’nde (08.02.1996 gün ve 22548 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan yönetmelik ile değişik) gerçekleştirilmiştir. Bu yönetmeliğe göre Koruma Yasası’nda belirtilen koruma ile ilgili faaliyet ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi amacı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak Ankara’da Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Yüksek Kurulu ile sorumluluk bölgeleri ve merkezleri Bakanlıkça tespit edilecek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'nın kurulması öngörülmüştür.

Bu esaslarla kurulan Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları'nın kararları kesindir ve kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler bu kararlara uymak zorundadırlar.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU

Yurt içinde bulunan ve bu 2863 sayılı Yasa kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları” kurulur (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Yasa ile değişiklik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 5. Bölümü'nde yer alan Kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekline ilişkin 51.madde ile tanımlanmıştır).

Görev ve yetkileri ; Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak, uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak şeklinde tanımlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir. Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Koruma Yüksek Kurulu Üyeliği 17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı yasa, 26.5.2004 tarih ve 5117 sayılı yasa ile değişik Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur: Üyeler;

Bakanlık Müsteşarı, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı, Eski Eserler ve Müzler Genel Müdürü, Turizm Genel Müdürü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı, Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı, Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı, Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye, Maden İşleri Genel Müdürü ve yardımcısı, Doğa Koruma ve

Milli Parklar Genel Müdürü veya yardımcısı olarak tanımlanmıştır. Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır. Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder.

Temsilci üyelerin nitelikleri ; Koruma Yüksek Kurulunun temsilci üyelerinin, yükseköğrenim görmüş olmaları ve 53 üncü maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihen yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır (madde 54). (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı yasa ile değişik) Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Koruma bölge kurullarının Bakanlıkça ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyelerinin görev süresi beş yıldır. Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyeleri, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin kurul üyeliği Bakanlıkça sona erdirilir.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyelerine, ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için Devlet memur aylık katsayısının (3000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir. Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan koruma bölge kurulu üyelerinin üyelikleri sona ermektedir.

KORUMA KURULLARI

5226 sayılı ile kabul edilen 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile hem adı hem de üyelik sistemi değişmiştir. Adı koruma bölge kurulu olarak değişirken, YÖK tarafından atana üye sayısı (2 üye) aynı kalırken; Bakanlık tarafından atanan üyeler 3 üyeden 5 üyeye çıkarılmıştır.

Görevi : (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı yasa, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı yasa ile değişik) Koruma bölge kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

- a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,
- b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,
- c) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,
- d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,
- e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,
- f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,
- g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak.

Koruma bölge kurullarının başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkanın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder. Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. Ancak karar yeter sayısı Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üye sayısının salt çoğunluğundan az olamaz. Alınan kararlar bu yasa ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır. Koruma bölge kurullarının teknik ve idari hizmetleri, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütülür. Koruma bölge kurulu, belgeleri tam olarak koruma bölge kuruluna ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar planlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Yasası'nın 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratlar; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır. Bunların dışında her türlü inşai ve fiziki müdahale koruma bölge kurulunun izni ile yapılır. Ancak, koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu parseller dışındaki inşai ve fiziki müdahaleler, koruma amaçlı imar planı hükümleri doğrultusunda, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Yasası'nın 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce yaptırılır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce ilgili koruma bölge kurulu müdürlüklerine gönderilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Üyelerin oluşumu ; Koruma bölge kurullarının oluşumu; (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı yasa, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı yasa ile değişik) Koruma bölge kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur;

- a) Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek beş temsilci,
 - b) Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi,
 - c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,
 - d) Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünden bir teknik temsilci,
 - e) Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,
 - f) Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci.
 - g) Görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdürü.
- İlgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

5226 sayılı ile kabul edilen 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 61.maddesine göre; Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları Resmi Gazetede yayınlanır.

Planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kurulu'na itiraz edebilirler. İtirazlar Koruma Yüksek Kurulu'nca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kurulu'na yapılacak itirazlar ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelik ile belirlenir. Günümüzde koruma kurullarının sayısı yirmiye ulaşmıştır. Mevcut kurulların görev alanlar ve görev alanları aşağıdaki gibidir: (Şekil 3.1). *

ADANA KORUMA KURULU: Adana + Adıyaman + Gaziantep + Hatay + İçel + K.Maraş + Malatya + Kilis + Osmaniye,

ANKARA KORUMA KURULU : Ankara + Bartın + Bolu + Çankırı + Kastamonu + Kırıkkale + Düzce + Zonguldak + Karabük + Çorum,

ANTALYA KORUMA KURULU: Antalya + Burdur + Isparta,

BURSA KORUMA KURULU: Bursa + Bilecik + Sakarya + Kocaeli + Yalova.

ÇANAKKALE KORUMA KURULU :Çanakkale + Balıkesir,

DİYARBAKIR KORUMA KURULU: Diyarbakır + Batman + Bitlis + Elazığ + Hakkari + Mardin + Siirt + Şanlıurfa + Şırnak + Van,

EDİRNE KORUMA KURULU: Edirne + Kırklareli + Tekirdağ,

ERZURUM KORUMA KURULU : Erzurum + Ağrı + Ardahan + Bayburt + Bingöl + Erzincan + Iğdır + Kars + Muş + Tunceli,

ESKİŞEHİR KORUMA KURULU : Eskişehir + Afyon + Kütahya,

İSTANBUL I NOLU KORUMA KURULU : Bakırköy + Beyoğlu + Bağcılar + Bahçelievler + Zeytinburnu + Eminönü + Eyüp + Fatih + Güngören + Kağıthane + Şişli,

İSTANBUL II NOLU KORUMA KURULU : Avcılar + Bayrampaşa + Çatalca + B.Çekmece + K.Çekmece + G.Osmanpaşa + Kartal + Kadıköy + Maltepe + Pendik + Ümraniye + Silivri + Şile + Tuzla,

İSTANBUL III NOLU KORUMA KURULU :Adalar + Beşiktaş + Beykoz + Sarıyer + Üsküdar,

İZMİR I NOLU KORUMA KURULU :İzmir (Balçova, Bornova, Buca, Gaziemir, Güzelbahçe, Karşıyaka, Konak, Narlıdere, Çeşme, Karaburun, Menderes, Seferhisar, Urla),

* (5226 sayılı yasa ile değişik 63.madde); Yüksek kurul ile koruma bölge kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile bu kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile olan ilişkileri bir yönetmelik ile düzenlenir.

İZMİR II NOLU KORUMA KURULU :Aydın + Manisa + Uşak + Denizli + İzmir (Aliağa, Bayındır, Beydağ, Bergama, Çiğli, Dikili, Foça, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Menemen, Ödemiş, Selçuk, Tire, Torbalı),

KAYSERİ KORUMA KURULU :Kayseri + Sivas + Tokat + Yozgat,

KONYA KORUMA KURULU :Konya + Karaman,

MUĞLA KORUMA KURULU :Muğla,

NEVŞEHİR KORUMA KURULU :Nevşehir + Kırşehir + Aksaray + Niğde,

SAMSUN KORUMA KURULU : Samsun + Sinop + Amasya + Ordu,

TRABZON KORUMA KURULU : Trabzon + Artvin + Gümüşhane + Giresun + Rize

Şekil 3.1. Koruma kurullarının görev alanları

www.kultur.gov.tr / koruma kurulu görev alanlarından yararlanılarak Elif Örnek Özden tarafından şemalaştırılmıştır.

KORUMA İLE İLGİLİ DİĞER KURULUŞLAR

Türkiye'deki yasal ve kurumsal çerçeve koruma alanının örgütlenmesi görev ve erkini 354 sayılı yasa Hükmünde Kararname ile (1989) T.C. Kültür Bakanlığı'na vermiştir. Koruma alanını yönlendiren temel organlar Kültür Bakanlığı (Bakanlık, Yüksek Kurul, Koruma Kurulları), İmar İskan Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belediyelerdir. Kentsel koruma sürecinin çeşitli aşamalarında, gerek tek yapı, gerek sit alanı

koruması ile ilgili uygulamalar yapan, bu sürece katkıda bulunan kuruluşlar ile yetki ve sorumlulukları Çizelge 3.1.'de izlenmektedir.

Çizelge 3.1. Koruma İle İlgili Kurum ve Kuruluşlar

ORMAN BAKANLIĞI	Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü “doğal sit” özelliği gösteren alanların korunmasından ve değerlendirilmesinden sorumludur. Milli Park olarak tanımlanan bölgelerde tarihsel ve arkeolojik sitler de bulunduğundan Bakanlık bu konularda da planlama ve uygulama çalışmaları yapmaktadır.
T.B.M MECLİSİ MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI	Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yönetiminde ve denetiminde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.
ÖZEL İDARELER	Sahipleri tarafından korunamayan eski eserlerin, tarihsel ve doğal anıtların korunma, bakım ve onarımına kendi teknik eleman ve ödeneği ile yardımda bulunabilir.
MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI	Askeri alanlardaki eski eserlerin bakımı ve onarımını yapmakla korumaya katkıda bulunur ve bu çalışmalarda Kültür Bakanlığı ile birlikte hareket eder. Ayrıca askeri yasak bölgelerde yapılacak araştırma ve kazılarda Milli Savunma Bakanlığı'nın izninin alınması gerekir.
MALİYE BAKANLIĞI	Bütçede ilgili parasal kaynakların ayrılması, parasal yardımların sağlanması, vergi indirimlerinin uygulanması konusu ile korumaya katkıda bulunur.
GÜMRÜK VE TEKEL BAKANLIĞI	Gümrük kapılarında eski eserlerin izinsiz yurt dışına çıkarılması konusunda sıkı denetim yapar
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	Ülke kalkınma planları çerçevesinde kültür siyasası içinde korumanın hedeflerini, ilkelerini belirlemekte yatırım programlarını düzenlemekle görevlidir. Ayrıca Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü bakanlıklarının sorumluluğundaki tarihsel değeri olan köprü, menfez, viyadük, sarnıç, su yolu, kanal, çeşme, tünel gibi yapıların bakımı ve onarımına yönelik çalışmalar yapmaktadırlar.
ÖĞRETİM KURULUŞLARI	Kurumsal öneriler, uygulama örnekleri, danışmanlık, incelenen saptama ve kontrol örgütlerinde kişisel ve kurumsal katkıları vardır.

Çeçener, B. (1983) ve Duyguler, F. (2003) den yararlanılarak Elif Örnek Özden tarafından şemalaştırılmıştır.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ÇABALARI

Ülkemizde 1950'li yıllardan başlayarak, koruma bilinci oluşturmak, bu amaçla çeşitli etkinlikler düzenlemek, doğrudan plân, proje üretimi ve korumaya yönelik uygulamalar yapmak gibi değişik amaçları bulunan yeni sivil toplum örgütlerinin kurulduğu görülmektedir. Bu örgütlerin arasında ICOMOS (Uluslar Arası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Türkiye Millî Komitesi ile ICOM (Uluslar Arası Müzecilik Konseyi) Türkiye Millî Komitesinin önemli çalışmalar yürütmektedir. UNESCO bünyesinde görev yapan iki uluslar arası kuruluşun Türkiye uzantısı olan bu Millî Komiteler, yarı-kamusal bir niteliktedir. Bir diğer kamu hizmeti gören kurum Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde görev yapan Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'dır. Odalar özellikle üyeleri arasında iletişim sağlamak, kamu bilinci oluşturma ve geliştirmek, ilgili kamu kuruluşlarına çeşitli konularda görüş bildirmek gibi görevlerini ülke ölçeğinde sürdürmektedir.

Tamamen sivil toplum örgütü niteliğindeki kuruluşların en eskileri arasında bulunan Tarihî Evleri Koruma Derneği 1976'da kurulmuştur. Amacı, geleneksel konutların korunması konusunda bilinç oluşturmak, sorunları belirlemek ve ilgili kuruluşların dikkatini çekmek olarak özetlenebilir. 1978'de EUROPA NOSTRA Birliğine giren Derneğin en önemli etkinliği 1983 yılından bu yana değin sürdürdüğü Tarihî Türk Evleri Haftası'dır. 1965'te kurulan Yapı Merkezi özellikle yayın alanında korumaya katkıda bulunmakta, bunun yanı sıra korumaya yönelik proje ve uygulamalar da yürütmektedir. Bunlar arasında Selanik-Atatürk Evi ve Çırağan Sarayı ile ilgili projeler bulunmaktadır.

1976 yılında Turizm Bakanlığının girişimiyle kurulan Türkiye Anıt Çevre ve Turizm Değerlerini Koruma (TAÇ) Vakfı korumaya yönelik proje ve uygulama hizmetleri yapmaktadır. İstanbul'daki çeşitli etkinlikleri dışında Ankara Kaleiçi Evleri, Bursa- Hünkar Köşkü, Birgi-Çakırağa Konağı ile de ilgilenen Vakfın kitaplığı ve dokümantasyon merkezi bulunmaktadır. 1990 yılında kurulan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma (ÇEKÜL) Vakfı, diğerlerine oranla yeni bir kuruluş olmasına karşın, gerek kültürel ve gerekse doğal değerlerin korunması ve geliştirilmesi konusunda en etkili kuruluşlardan bir tanesidir.

Oluşumu yeni tamamlanan bir diğer sivil toplum örgütü "Tarihî Kentler Birliği (TKB)"dir. Birlik, 1999 yılında 50. yılını kutlayan Avrupa Konseyinin yine aynı yıl başlattığı "Avrupa Tarihî Kentler Birliği" örgütlenmesinin de Türkiye ulusal kesimini oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyinin 1975’de ilân ettiği “Avrupa: Bir Ortak Miras” kampanyasının da 25. yılı olması nedeniyle, 2000 yılının örgütlenmede eyleme geçme yılı olmasını benimseyen Avrupa Tarihî Kentler Birliği, 7-8 Ekim 1999’da Strasbourg’daki toplantısında; “Üye ülkelerin de kendi tarihî kentler birliğini kurmaları gerektiğini” karar altına almıştır. 1991 yılında kazandığı “Avrupa Kenti Ödülü” nedeniyle Strasbourg’daki toplantıya Kültür Bakanlığının isteğiyle “Türkiye Temsilcisi” olarak katılan Bursa Büyükşehir Belediyesi, ilk hazırlıkları üstlenmiştir.

Taşınmaz kültür varlıklarını korumayı ve değerlendirmeyi amaçlayan bu kuruluşların yanı sıra, doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi alanında, 1955’te kurulan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, 1972’de kurulan Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, 1975’te kurulan Doğal Hayatı Koruma Derneği, 1978’de kurulan Türkiye Çevre Sorunları Vakfı ve 1992’de kurulan TEMA Vakfı sayılmalıdır.

3.4. Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar

Yaklaşık yüz elli yıldır yasal tabanı da olmak üzere ülkemiz korumacılıktan yana bir tutum sergilemekle birlikte, uygulanan politikalar, koruma düşüncesinin topluma yabancı olmasının da etkisi ile yeterince etkili olamamıştır. Yukarıda aktarılmaya çalışılan günümüz kesitindeki mevcut işleyiş, örgütlenme ve uygulamalar kapsamında var olan olumsuzluklar ya da tıkanmalar 5 ana başlık altında toplanabilir :

1. Kavramsal ve ilkesel olumsuzluklar,
2. Yasal olumsuzluklar,
3. Kurumsal olumsuzluklar,
4. Eylemsel olumsuzluklar,
5. Planlamaya ilişkin olumsuzluklar,

3.4.1. Kavramsal Ve İlkesel Olumsuzluklar

Koruma ile ilgili yasada kişisel değerlendirmelere açık tanımlamaların olması sakıncalıdır. Bir taşınmazın tabiat varlığı olarak tanımlanması için “ender bulunmak”, “özellikleri olmak”, ve “güzel olmak” şeklinde nitelikler tanımlanmıştır ki, bu niteliklerden “güzel olmak” çok göreceli bir nitelik saptaması olup çok değişik ve kişiye göre değişiklikler gösterebilmektedir.

Yine, “Devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir” hükmünde yer alan “yeteri kadar” sözcüğünün boyutlarının ne olduğu, bu ölçütün sayısal ya da niteliksel olup olmadığı açık değildir. Bu hüküm, Koruma Yasasının kavramsal olarak çağdaş koruma ilkeleri ile bağdaşmayan bölümlerinden bir tanesidir. Ayrıca bu tür bir seçmecilik, bütüncül korumayı öngören evrensel koruma ilkeleri ile de bağdaşmamaktadır.

Her sitin ayrı tanımı yerine, tek bir tanım verilmesi yine önemli eksikliklerdendir. Çok değişik kişi ve kurumlarca hazırlanan ya da onaylanan sit tespit ve tescil kararlarında uyulması gerekli esasların ayrıntılandırılması ve böylece ortak ilkeler oluşturulması gereği bu nokta göz ardı edilmiştir. Yine sit ölçeğindeki “sağlıklaştırma”, “yenileme”, “düzenleme” vb. tanımlara yer verilmemesi önemli eksikliklerdir. Bir başka eksiklik de Sit’in üç mekan boyutu tanımlanırken kullanılan “kent kalıntıları” sözcüğü daha çok siti “ören yerleri” anlamında bir çağrışım getirmekte olup, günümüzdeki geleneksel sivil mimari ve tarihi kent dokularını anımsatmamaktadır. Günümüzde, uluslararası planda “çevre ölçeğinde koruma” kavramı ile ifadelendirilen sit kavramı, yasadaki tanımı ile bu kavram ile örtüşmemektedir.

3.4.2. Yasal Olumsuzluklar

Kavramsal ve ilkesel olumsuzluklar kuşkusuz etkisini koruma ile ilgili yasal dayanak olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda ortaya koymaktadır. 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ve 2863 sayılı yasa da değişiklik yapan 5226 sayılı yasa ile yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve daha önceden eleştirilen kavramlara ilişkin bazı eksiklikler giderilmiştir. Yine de tam olarak yerini bulamayan ve şehircilik ve imar ile ilgili diğer yasalar ile örtüşmeyen yönlerinin olması önemli sıkıntılardır. Halen devam ettiği görülen en önemli sorun koruma amaçlı imar planının öngörülen iki yıl ve üretilmemesi sonucu tanınan ek bir yıl sonunda da uygulamaya geçilmemesi durumunda yaptırımın ne olacağı konusundaki belirsizliktir. Bunun yanı sıra daha önce denetleyici ve ilke koyucu olarak tanımlanan Yüksek Kurulu’un hem bürokratik ağırlığının artması hem de yetkilerinin arttırılması sakıncalıdır.

Gerek anayasamızda gerekse mevcut Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, bir evrensel değer ve uygarlık boyutu olarak toplum yararı kavramı yer almıştır. Yasal kısıtlamaların dayanağı olarak da bu kavram ya da ilke kabul edilmektedir. Ancak, mevcut sistemin öngördüğü örgütlenmede yetki dağılımındaki karmaşıklık bu ilkenin yaşama geçirilmesinde tıkanmalar yaratmaktadır (Görgülü, 1995).

Gerek tek yapı ölçeğinde, gerekse doku ölçeğinde korumanın en önemli sorunlarından birisi de parasal kaynakların yetersizliğidir. Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl Kültür Bakanlığı'nca bu amaçla konacak ödeneklerle yapılmaktadır. Yine kültür ve tabiat varlıklarının korunması için Kültür Bakanlığı vakıf kurabilir. Uygun gördüğü durumlarda Vakıflar Genel Müdürlüğü, İl Özel İdareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, maliklere, koruma, bakım ve onarım için teknik eleman ve ödenekleri yardımda bulunabilir

Amacı (madde 1): Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası hükümlerine göre tescili yapılmış olan taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarımları için Kültür Bakanlığınca yapılacak ayni, nakdi ve teknik yardımlar ile verilecek kredilerin usul ve esaslarını belirlemektir. Bu Yönetmelik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 3 üncü maddesinde tanımlanan, 6. ncı maddesinde sayılan ve 7 nci maddesine göre tescili yapılmış olan taşınmaz kültür varlıklarının korunması, bakım ve onarımı ile anıtsal ve mimari özelliğini bozmayacak biçimde sağlaştıırılması için yapılacak, ayni, nakdi ve teknik yardım ve kredilere ait uygulama esaslarıyla ilgililerin görev, yetki, hak ve sorumluluklarını kapsamaktadır (madde 2).Bu yönetmeliğe göre yapılacak yardımlar, ayni ve nakdi yardım, kredi, proje sağlanması ile onarım sırasında gereken hallerde hizmet yardımı şeklinde olabilmektedir. Nakdi yardımın tamamı kredi, bir kısmı kredi bir kısmı yardım veya tamamı yardım olarak verilebilmektedir. Ancak bu fonun yeterli işlerliğe sahip olmadığı da ortadadır. 5226 sayı ile kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda değişiklik yapılmasını öngören yasada 12.madde ile değişiklikler yapılarak emlak vergilerinin %10 oranında artışı sonucu elde edilecek gelirin 'Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı' olarak kullanılması öngörülmüştür. Yine aynı maddede 2985 sayılı Toplu Konut Yasası uyarınca verilecek kredilerin %10'unun tescili taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlerine ilişkin başvurularca kullanılması öngörülmektedir.

4.3.Kurumsal Olumsuzluklar

ünümüzde, koruması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili örgütlenme; (3386 yılı yasa ile değişik 2863 sayılı yasa*) Yüksek Kurul kararları ve Koruma Kurulları ırları şeklinde iki kademelidir. Yasa koyucunun amacı; bu iki karar mekanizmasının anik biçimde ve gerektiğinde birbiri ile alış-veriş yaparak işletilmesidir. Ancak /gulamalar bu organik bağın yeterince kurulamadığını göstermektedir. Yüksek Kurulun evcut sistemdeki bürokratik ağırlığın getirdiği “değişik hükümetlerin değişen koruma litikaları” anlayışından kurtularak ilkeli koruma politikalarının kalıcı bir şekilde rleştirilmesi gerekmektedir. Giderek birbirinden kopuk, birbiri ile çelişen, bilimsel görüş : fikirlerin ağır bastığı kurumlar haline gelen koruma kurullarının da yeniden gözden çirilmesi kaçınılmazdır.

üksek Kurulun asli görevi, koruma politikasını saptamak ve bu politikayı gerçekleştirecek celeri ortaya koymaktır. Koruma Kurulları ise bu doğrultuda karar üretmek durumunda e kuruluşlardır. Şu an sayıları yirmiyeye ulaşmış olan koruma kurullarının aldıkları kararlarda e kararlarına uyulup uyulmadığını denetleyecek ve aralarındaki eşgüdümü sağlayacak birim ilunmamaktadır.

ke geneline yayılmış olan ve her biri farklı özelliklere ve donanımlara sahip olan koruma ulları ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve uzmanlık alanları, üyelerinin geldikleri rler, çalışma şekli ve sahip oldukları olanaklar ile yaşadıkları sorunları saptamaya yönelik ular sorulmuştur. Ankete yanıt veren 15 koruma kurulundan alınan cevaplar ğerlendirilmiştir. ** (Şekil 3.2.). (Ek 2: Anket Soruları) Ülkemizde büyük kentlerdeki ruma Kurulları ile diğer Koruma Kurulları arasında gerek konuların çeşitliliği ve özellikleri : gerek bu konular karşısında kurulların yapısı ve gerekse uygulamanın kurullar tarafından i bi ve denetimi konularında önemli farklılıklar söz konusudur. Ayrıca kurulların çalışmak runda oldukları özellikle yerel yönetimler bazında ki buna merkezi yönetimin yerel nsilcilikleri de dahildir, teknik elemanların mesleki formasyonları ve konulara yaklaşımları

*2863 sayılı yasa ile kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda değişiklik yapılmasını ören yasa ile Koruma kurulları, koruma bölge kurulları olarak değişmiştir.
Ankara, Bursa, İstanbul 1, İzmir 1, İzmir 2, Eskişehir Koruma Kurulları'ndan yanıt alınmamıştır.

Koruma Kurullarının görevlerinin yerine getirmelerinde ve kararlarının uygulanmasında karşılaşılan sorunların en önemli nedenlerindendir.

Şekil 3.2. Ankete katılan “Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Müdürlükleri”

Kaynak : Elif Örnek Özden tarafından şemalaştırılmıştır.

Koruma kurulu, kararlarını beş uzman ve bir kurum temsilcisinin oyları ile almaktadır. Oysa yetkilerini yüklediği konular en az 10- 12 uzmanlık konusunu içermektedir. Koruma kurullarının kuruluş amacı, inceledikleri konuları çok özel uzmanlık gerektiren konular oluşudur. Alınan koruma kararlarının uzmanlık açısından tartışılmaz olması gerekir. 2863 sayılı yasanın belirlediği uzmanlık dalları beştir. Tarih, Mimarlık tarihi, Restorasyon, Botanik, Jeoloji gibi uzmanlık dalları yasada yer almamaktadır. Ayrıca, genellikle Koruma kurulları beş uzman üyesinin, beş ayrı uzmanlık dalını temsil edememesi, aynı uzmanlık dalından iki ya da üç üyenin bulunması, alınan kararların bilimselliğine gölge düşürmektedir. (Çizelge 3.2.) Kuşkusuz bu durum herkesten çok kurul üyelerini tedirgin etmektedir. Yine yapılan anket çalışmasında kurul müdürlüklerinin yaşadıkları sorunlar sorusuna üyeler açısından verdikleri en temel yanıt olarak Doğal sit alanı için uzmanlarının olmaması ve hukuk alanında uzmanın eksikliği görülmektedir.

Çizelge 3.2. Koruma kurullarındaki uzmanlık alanları dağılımı*

KURUL	ARKEOLOG	MİMAR	SANAT TARİHÇİ	RESTORATÖR	PLANCI	DİĞER
ADANA	1	1	1	1	1	
ANTALYA	2		1	1	1	
ÇANAKKALE		2	1		1	
DİYARBAKIR	1	2	1		1	
EDİRNE	1	1	1	1	1	
ERZURUM	1	2	1			
İSTANBUL II	2	1	1		1	2
İSTANBUL III	1	5			2	2
KAYSERİ		1	1		1	1
KONYA	1	1	1	2		
MUĞLA	2	1	1		1	
NEVŞEHİR	1	2	1		1	
SAMSUN	1	2	1		1	
TRABZON	1	2	1		1	

Diğer: Mühendis (Kayseri)

Diğer: Mimar- Restoratör, Harita Mühendisi (İstanbul II)

Diğer: Peyzaj Mimari (İstanbul III)

Koruma Kurulları'nın tarihsel çevrenin korunmasına yönelik tanımlı ve net bir politikasının bulunmaması; kurul üyelerinin politik baskılar ya da farklı nedenlerden dolayı sık sık değişmesinden buna bağlı olarak karar mekanizmaları ve kararların nitelikleri de etkilemesinden kaynaklanmaktadır. 2002 yılı verilerine göre ankete yanıt veren kurullarda son on yılda yaşanan değişikliklere bakıldığında (Çizelge 3.3.); görülmektedir ki; Adana, Erzurum ve Kayseri Koruma Kurullarında hem istifa eden hem süresi dolan hem de görevden alınan üyeler bulunmaktadır. Ancak pek çok kurul bu soruya yanıt vermemeyi tercih ettiğinden çok da sağlıklı yorum yapılamamaktadır.

* Bu bölümdeki çizelgeler Elif Örnek Özden tarafından 2002 yılında, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları ile Yapılan Anket Çalışmasından üretilmiştir.

Çizelge 3.3. Koruma kurullarındaki son 10 yılda yaşanan değişiklikler

KURUL	İSTİFA ETME	GÖREVDEN ALINMA	SÜRENİN DOLMASI
ADANA	+	+	+
ANTALYA			
ÇANAKKALE			
DIYARBAKIR			
EDİRNE	+		+
ERZURUM	+	+	+
İSTANBUL II			
İSTANBUL III			
KAYSERİ		+	+
KONYA	+	+	+
MUĞLA			
NEVŞEHİR		+	
SAMSUN	+		
TRABZON			

BOŞ OLANLAR YANITSIZDIR.

MUĞLA VE ÇANAKKALE YENİ KURULDUĞU İÇİN YANIT VERMEMİŞTİR.

Bir başka sorun ülke geneline yayılmış olmasına karşılık koruma kurullarında görev yapan akademisyenlerin genellikle İstanbul yada Ankara'dan gitmeleridir. Yakın çevreden akademisyen ihtiyacını karşılayan kurullar olmakla birlikte tamamı aynı ilden gelen koruma kurulları sadece belli başlı illerdir. Bu durum hem toplantı sıklığını, hem toplantı verimini hem de sadece toplantılara katılmak üzere illere gidildiği için bölgenin sorunlarına tam anlamı ile hakim olma süresini de etkilemektedir. Görev yapan kurul üyeleri bölgeyi tam olarak tanıyıp algıladıklarında ya görev süreleri dolmakta ya da görevden alınmaktadırlar. Bu durum sağlıklı karar almaktaki en önemli sorunlardan biridir.

Koruma kurullarının sorumluluk alanları içine giren bölgelerdeki il sayısı, alan büyüklüğü, alanın ulaşılabilirliği, ve konuların niteliği ve çeşitliliği ile yardımcı büro elemanlarının ve illerdeki müze müdürlüklerinin konuya yaklaşımları, kurulların sağlıklı karar üretmelerinde, amaçlanan hedeflere ulaşmada en önemli faktörlerdir. Değişik ölçeklerde halihazır haritalar, sağlıklı mülkiyet kayıtları, teknik altyapıyı oluşturan dokümanların eksikliği ya da yetersizliği kentsel ve özellikle kırsal alanlarda incelenen eserlerin yerlerinin sağlıklı olarak

saptanamamasına ve sınırların net olarak tanımlanamamasına neden olmaktadır. 2002 yılı verilerine göre (Çizelge 3.4.);

- Kurullar genelinde arşivleme sistemi oldukça yetersizdir (% 41 arşivleme sistemi yok, %33 yetersiz, % 26 arşiv var ve yeterli) Arşivleme sistemi var ve yeterli diye yanıt veren kurullarda da bilgilerin depolanması ve kullanımında bilgisayar ortamına geçilmemiştir.
- Ulaşım aracı büyük oranda yoktur (% 67). Aracı olmayan kurullar ihtiyaç halinde diğer kamu kurumlarından araba talep etmektedirler. Çok geniş alanlara yayılmış kurullar olduğu düşünülürse, rapor hazırlanması ve yerinde görülmesi kararlarının uygulanmasındaki olumsuzluklar daha da çarpıcı olmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da görev yapan ve görev alanında on il bulunan Erzurum ve Diyarbakır Koruma kurulları gibi kurullarda araç bulunmaması arazi ve hava koşulları göz önüne alındığında oldukça özverili çalışmayı gerektirdiği söylenebilir.

Çizelge 3.4. Koruma kurullarındaki ekipman ve donanımların dağılımları

KURUL	ARŞİVLEME	ULAŞIM ARACI	PERSONELİN YETERLİLİĞİ		MEKAN UYGUNLUĞU
			SAYI	UZMANLIK	
ADANA	■	×	■	■	×
ANTALYA	►	×	×	►	×
ÇANAKKALE	■	■	■	×	■
DİYARBAKIR	■	■	■	■	■
EDİRNE	►	■	►	■	■
ERZURUM	×	■	■	■	×
İSTANBUL II	×	■	■	■	×
İSTANBUL III	►	■	■	■	■
KAYSERİ	■	■	■	■	■
KONYA	×	■	×	×	×
MUĞLA	►	×	■	■	■
NEVŞEHİR	×	×	■	×	×
SAMSUN	■	■	■	■	×
TRABZON	►	■	×	×	×

■Yok/yetersiz , ►Kısmen, × Var/yeterli

Personel sayısını yeterli bulan kurulların oranı da oldukça düşüktür (%25). Bu durum raportör başına düşen dosya sayısının tüm kurullar genelinde ortalama 185 olduğu düşünüldüğünde bazı kurullar açısından oldukça yetersiz daimi personelin olduğu söylenebilir (Çizelge 3.5.).

Çizelge 3.5. Koruma kurullarında raportör başına düşen dosya sayısı

	RAPORTÖR	BAŞVURU YAPAN	RAPORTÖR BAŞINA
KURUL	SAYISI	DOSYA SAYISI	DÜŞEN DOSYA SAYISI
ADANA	7	1000	143
ANTALYA	11	3200	291
ÇANAKKALE	5	3500	700
DİYARBAKIR	4	600	150
EDİRNE	4	240	60
ERZURUM	2	400	200
İSTANBUL II	5	520	104
İSTANBUL III	9		
KAYSERİ	3	250	83
KONYA	10	200	20
MUĞLA	8	2400	300
NEVŞEHİR	6	1000	167
SAMSUN	4	320	80
TRABZON	9	400	44

Kurulların konulara ayırabildikleri zaman açısından sıkıntıları vardır. Koruma kurulları ayda 4 kez toplanmak durumundadırlar. Ancak pek çok nedenden dolayı her kurul her hafta toplanamamaktadır. . 2002 yılı verilerine göre (Çizelge 3.6.); sadece %33 oranında kurulda dört defa toplandıği görülmektedir.

Çizelge 3.6. Koruma kurullarındaki toplantı sıklığı

GÖRÜŞME SIKLIĞI	SAYI	%
AYDA 1	4	33,33
AYDA 2	4	33,33
AYDA 4	4	33,33
TOPLAM	12	100

Toplantıların her hafta olamamasının en önemli nedeni üyelerin aynı ilden değil de genellikle İstanbul, Ankara gibi illerden gelmeleri ve yine önemli bir bölümünün üniversitelerde görev alan öğretim görevlilerinden oluşması olarak değerlendirilebilir (Çizelge 3.7.).

Çizelge 3.7.Koruma kurullarındaki üyelerin geldikleri yerler

KURUL	AYNI İL	YAKIN ÇEVRE	İSTANBUL	ANKARA
ADANA		3	1	1
ANTALYA	1		1	3
ÇANAKKALE	1	2	1	
DİYARBAKIR	2	1	1	1
EDİRNE	2		3	
ERZURUM	1	2	1	
İSTANBUL II	3			
İSTANBUL III	3			
KAYSERİ	1	2	1	
KONYA	3			2
MUĞLA	1	2	2	
NEVŞEHİR				5
SAMSUN			3	2
TRABZON	1		3	1

Yine Konuların takdimi, belgelerin incelenmesi, her üyenin görüşünü bildirmesi, karşı görüşlere yanıt verilmesi, uzun zaman almakta ve bu konular görüşülmek zorunda olunan konuların çok altında kalmaktadır. Görüşülecek konuların niteliği de çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanlarda geçerli Koruma İmar Planlarının olmaması, kurulları adeta belediyelerin imar büroları gibi kullanılması getirmektedir. Konuların ağırlıklı olarak her kurulda yeni yapı talebi olduğu görülmektedir (Çizelge 3.8). Bu durum kurul üyelerini rahatsız etmekte, alınan kararlar üyeleri de yeterince tatmin etmemektedir . 2002 yılı verilerine göre (Çizelge 3.9);

Çizelge 3.8. Koruma kurullarındaki gündem konuları

1. SIRADAKİ GÜNDEM KONULARI	SAYI	%
YENİ YAPILAŞMA	8	66,67
ONARIM/ RESTORASYON	3	25,00
TESBİT/ TESCİL	1	8,33
TOPLAM	12	100

Çizelge 3.9. Koruma kurullarında görüşülen dosya sayılarının dağılımı

	1 YILDA GÖRÜŞÜLEN	TOPLANTI BAŞINA	BİR YIL İÇİNDE BAŞVURU
KURUL	ORTA.DOSYA SAYISI	ORTA.DOSYA SAYISI	YAPAN DOSYA SAYISI
ADANA	960	80	1000
ANTALYA	500	25	3200
ÇANAKKALE	780	30	3500
DİYARBAKIR	600	50	600
EDİRNE	240	20	240
ERZURUM	240	20	400
İSTANBUL II	520	40	520
İSTANBUL III			
KAYSERİ	240	20	250
KONYA	377	20	200
MUĞLA	1000	80	2400
NEVŞEHİR	300	30	1000
SAMSUN	300	20	320
TRABZON	350	20	400

Kurullar genelinde ortalama bir yıl içinde görüşülen dosya sayısı 490'dır. Buna göre bazı kurulların oldukça fazla yükleri olduğu görülmektedir. Ancak bu kurulların raportör sayılarına bakıldığında beklendiği gibi en fazla raportör sayısına sahip olmadıkları da görülmektedir. Bu durum ortalama toplantı başına görüşülen dosya sayısına da yansımaktadır. Kurullar genelinde 34 olan bu sayı, Adana, Diyarbakır ve Muğla Koruma kurullarında oldukça aşılmış durumdadır. Kurullar genelinde bir yıl içinde yapılan başvuruların ortalaması ise 1125'dir. Bu durumda da Antalya, Çanakkale, Muğla koruma kurullarının daha fazla yük aldığı görülmektedir.

Veriler de göstermektedir ki, kurullar oldukça zor ve yetersiz koşullarda özveri ile görev yapmaktadırlar. Ancak yaşanan bu sorunlar, koruma konusunda en etkin birim olması gereken kurulların çalışmalarının gerektiği gibi etkin kullanılamaması sonucunu ortaya çıkartmaktadır.

3.4.4. Eylemsel Olumsuzluklar

Çağdaş koruma; neyin , niçin, nasıl korunması gerektiği sorusuna verilen yanıt paralelinde gerçekleşmelidir. Bu doğrultuda da korumanın sosyal, ekonomik, kültürel boyutlarında yaşanan sorunlardan söz etmek gerekmektedir.

Sosyal Boyut: Planlamanın sosyal boyunu oluşturan en temel sorun mülkiyet sorunudur. Her çağdaş devlet yerleşme alanlarında mülkiyet hakkını imar hakkı kavramı ile sınırlamıştır. Mülkiyet hakkını kısıtlayarak sahiplerini tarihi mirası korumaya zorlayan ülkeler, demokratik yaşamın en çok yerleşmiş olduğu ülkelerdir. Bu demokrasi ile mülkiyet hakkı arasında doğrudan ve tek yönlü bir ilişki olmadığını gösteren açık bir örnektir. Tarihi çevreyi tahrip etme bir kent kültürü yoksunluğunun ifadesidir. Her kişinin yaşam alanı bir diğeri ile kesişir. Kişinin özgürlüğü diğer kişilerin özgürlüğü kadardır. Kamu yararı deyimi bu basit ve doğal olgunun kurumsallaşp hukuk kavramı haline dönüşmesidir. Uygarlık, düşün özgürlüğünün giderek artması, fakat toplumsal yaşamda kişi hareketlerinin giderek sınırlanması olgusudur. Bu sınırlamanın dayatma olmaması demokratik, yani herkes için eşit olmasına bağlıdır. Tarihi çevre koruma kavramı, uygarlığın bugünkü aşamasında evrensel statü olan bir kavram olduğu gibi aynı zamanda birçok toplumda yeni olduğundan yerleşmemiş bir kavramdır. Yeni bir kamu yararı tanımlayan bu kavram nüfus patlaması olan büyük tarihi kentlerde mülkün kullanılmasının kısıtlanması ile spekülâtif kazanç karşılaştığı için, kişinin ya da örgütlü kişilerin direnci isyan boyutuna ulaşmakta, yapıları tahrip etmek, yakmak, kural ve yasalara karşı çıkmak şekline dönüşmektedir (Kuban, 1999).

Ülkemiz için korunacak alanlardaki mülkiyet sorunların bir başka boyutu, yüzyıllardır farklı uygarlıklara ve farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmış olmaaktır. Bugün ülkenin pek çok yerinde ve özellikle İstanbul'da Müslüman olmayan azınlığın elinde bulunan pek çok yapı bulunmaktadır. Çoğunluğu tescilli bina olan bu yapılar ile ilgili en önemli sorunlar, sahiplerinin ülkelerine göç etmeleri ya da vefatları sonucu mirasçılarının ilgilenmemeleri ya da yaşanan veraset kavgaları sonucu terk edilme durumlarının ortaya çıkmasıdır. Kendi haline bırakılan bu yapılara çözüm getirilmediği sürece yıkılmaya terk edilmeleri kaçınılmazdır. Yine terk edilen alanlara göçle gelenlerin yerleşmesi ya da korunması sağlanan alanlarda oluşan rant artışı sonucu alanın asıl kullanıcılarının alanı terk etmek zorunda kalması ve bu

alanlara farklı bir sosyal grubun gelmesi planlamanın sosyal boyutunu oluşturan sorunlar olarak tanımlanabilir.

Ekonomik Boyut : Geçmiş dönemin kültürel mirasını temsil eden tarihi ve geleneksel konut stoku özellikle 1970’lerden bu yana koruma kararı altında bulunmaktadır. Çoğunlukla tescilli olan tarihi dokudaki konutlar, bakım, onarım zorlukları ve maliyet nedeni ile yeterince değerlendirilememekte; bozulmakta ve giderek yok olmaktadır. Önemli bir bölümü çok düşük barınma yoğunluğu içinde olan ya da terk edilen konut stoku ekonomik nedenlerin de etkisi ile yıkılmaya bırakılmış durumdadır. Ülke için korumanın, tarihi ve kültürel süreklilik bir yana, var olan yapı potansiyelinin değerlendirilmesi açısından da gerekliliği konusunda merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kurulların ve koruma ile ilgili diğer tüm kuruluşların ortak bir inanç ve düşünce birliğinde olmaları şarttır.

Ancak, ülkemizde tarihi değerlere potansiyel konut olarak bakılması bir yana, konfor koşullarının yetersizliği, bakımının masraflı oluşu gibi pek çok nedenle tercih edilmemektedir. Konut fonksiyonu olarak kullanılması tercih edilmeyen bu yapılar genellikle ticaret ve turizm gibi hizmet fonksiyonlarının kullanımına dönüşmektedirler. Bir yandan yeni işlev yüklenerek korunmaları mümkün olan bu yapılar, seçilecek işlevin uygun olmaması durumunda tahrip olmakta ve getirilen fonksiyona göre yapılan değişikliklerle özgünlüğünü yitirebilmektedirler. Tek kurtarıcı olarak görülen turizm fonksiyonu nedeni ile iç kullanıcıların değişmesi, ticaret ya da diğer hizmet alt sektörlerinin kullanımı için vitrin, bağımsız giriş gibi eklentiler ile korunurken tahrip edilmektedirler.

Kültürel Boyut: Tarihi çevrelerin korunması olgusu aynı zamanda kültürel bir olgudur. II. Bölümde de aktarılmaya çalışıldığı gibi fiziksel çevreyi oluşturan doğal ve insan yapısı kent, yapı ve bütün tarihi değerler onları yaratan kültür ortamının mesajını taşırlar ve bu mesajın gelecek kuşaklara aktarılması koruma ile gerçekleşir. Bunun temelinde de koruma bilincinin toplumda yaygınlaştırılması yatmaktadır. Ülkemizde henüz bu bilincin geliştiğini söylemek mümkün değildir.

3.4.5. Planlamaya İlişkin Olumsuzluklar

Kent planlamanın amacı, yaşamın getirdiği sorunlara, toplumun refah ve gelişmesi için yeni ve sürekli çözümler getirmektir. Bunlara ek olarak koruma planlaması “özünde geçmişî koruma” amacını da taşımaktadır. Dayandıkları temeller arasındaki farklılık ve karşıtlıklar, yönlendirdikleri ana amaçlar arasında bir çelişki oluşturmaktadır. Bu çelişkinin temeli, insan ile fiziksel çevre arasında hem bir varoluş hem de bir yenilenme dinamiği olması gerçeğine dayanır. Bu iki olgunun karşıtlığından ve ona bağlı olarak yaşanan somut olaylardan etkilenen taraf daha çok tarihsel çevre koruması olmuş ve planlama adına yapılan tarihsel çevre tahribatlarına duyulan tepkiler koruma bilincinin gelişmesinde ve yayılmasında etkili olmuştur (Öztürk, 1994).

Ülkemiz, nitelikleri ve türleri birbirinden farklı çok sayıda tarihsel çevreyi bir arada çoğu zaman da üst üste barındıran pek az yerden biri olmakla birlikte, hızla eriyip yok olan kentsel kültürel mirasımızın, korunmasında ilk adımın koruma amaçlı imar planları olduğu gerçeğinde birleşmiştir. Ancak ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşüncesidir. Oysa planlama eylemleri bir bütündür. Koruma amaçlı planlanacak alanlar, kent planlarından ayrı olarak ele alınmamalıdır. Tarihi bir çevrenin eski bir dokunun, özelliği olan bir iskan alanının ya da bir doğa parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmeli, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınmalıdır. Planın öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar olarak alınması planlama bütünlüğünü bozmaktadır.

Günümüzde tarihsel çevre koruması “çağdaş işlevlerle bütünleşerek koruma”yı amaçlayan bir anlayışa ulaşmıştır. Böylece salt korumanın yerine “koruma-değerlendirme- geliştirme” amacına yönelik bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu durumda kent planlama ile koruma planlama arasında varolan çelişki teorik olarak ortadan kalkmış görünmekle birlikte, özellikle ülkemiz kentlerinde uygulamalarda halen aşılmış değildir. Ülkemizde yanlış olduğu ve sakıncaları bilindiği halde, kentlerin imar planları yapılırken belirlenen sit alanlarının planlaması eş zamanda yapılmamakta, bu alanların planlaması daha sonraya bırakılmaktadır. Bu ise arazi kullanım, teknik altyapı, yükseklik, yoğunluk vb. birbirinden kopuk kararların

ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İmar planı bütünü içinde ele alınması gereken kentsel sit alanlarının , ayrı bir plan dahilinde ele alınmasının ortaya çıkardığı olumsuzlukları şu şekilde tanımlamak mümkündür:

- Planlamada bütünlük olması gerekirken parçacı yaklaşımlar getirmektedir.
- Kentin bütünü için tanımlanması gereken işlev alanlarında kopukluk yaratabilmektedir. Planlamanın üst ölçekten veri alan dizgesinde aksaklıklar olabilmektedir.
- Aynı şekilde planlama süreci içerisinde, planlanacak alana ilişkin her türlü fiziki, sosyal ve ekonomik verilerin de parçacı olmasını getirmektedir.
- Sit olarak ilan edilen alanının hemen bitişiğinde mevcut imar planı uygulaması devam edebilmekte; bu da uygulamada verilen imar hakları açısından sakıncalı olmaktadır.

İki plan türünün ikilem yaratmasının temel nedeni her iki planlamanın mantığının ayrı olmasıdır. Yerel yönetimlerin etkisi ile imar planlarının amacı kentsel rantları maksimum artırarak kullanmak iken, koruma planları doğası gereği daha baskıcı ve daha kısıtlayıcı davranmak durumundadır. Koruma planlarının bu kısıtlayıcı tavırları da özel mülkiyete konu olan parsel ve yapılara getirilen kısıtların koruma bilincine tam olarak hakim olamayan toplum genelinde olumsuz bir tavır oluşturmaktadır.

Koruma kararlarının sadece tarihsel bölgeye yönelik olmaması, kent imar planları yapım aşamasında kentin özellikleri dikkate alınarak kent bütünü ile etkileşim içinde olması gereğinin kavranılması önemlidir. Geçmişten geleceğe bir köprü oluşturan tarihi çevreyi korumanın önemi sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran genel görünümünün korunması değil, bütün bunların yanında ortaya koydukları “kimlik”ten dolayı da olmaktadır. Ulusal ve etnik çatışmaların arttığı günümüzde kültürel devamlılığın anlamı daha da önem kazanmakta ve uluslar gün geçtikçe tarihi çevrenin korunmasına daha çok önem vermektedirler.

Sonuç olarak; Belli bir tarihe, gelişmeye, dünya görüşüne toplum içinde saygınlığı olan bir platforma oturmadan Türkiye’ye ithal edilmiş olan koruma kavramı ve koruma örgütlenmesinden kaynaklanan sorunların aşılması gerekmektedir. “Korumada etkin olan aktörlerin” tümüne koruma bilincini yaymak amacı ile “korumada rol alacak birimlerin”

yeniden tanımlanması, mevcut birimlerin bu amaçla yeniden irdelenmesi gereği ortadadır. Ülkemizde yaşanan koruma sorunsalında tarihi çevre koruma bilincinin toplumda yaygınlaştırılmasının getirdiği sorunlar kadar, bilimsel altyapının – envanter sisteminin – de eksik ve güncelleşmemiş olması, konunun uzmanları arasında dahi ortak bir dil birliğinin olmaması, koruma konusunda yeterli tecrübe ve bilgi birikimine sahip teknik kadronun ve örgütlenmenin bulunmayışı ve koruma ile ilgili kurumlar arası eşgüdüm eksikliğinden kaynaklanan sorunlar önemli rol oynamaktadır.

Avrupa Topluluğu'na katılmak için yapılan başvuru ister istemez Türkiye'ye topluluğa uyum sağlayacak yaptırımlar getirmektedir. Kültürün önemli bir göstergesi olan ve bir ülkenin fiziksel görünümüne etkin bir gelişmişlik ölçütü olarak doğrudan yansıyan korumayı, başta devlet katında benimsetmek ve ülke çapında yaygınlaştırmak, Türkiye'nin Avrupa standartlarını yakalamaya çalıştığı bir dönemde, stratejik açıdan da öncelikli bir görev durumundadır.

3.5.Bölüm Sonucu

Koruma kavramının ülkemizdeki gelişim sürecinin kuramsal çerçevelerinin çizilmeye çalışıldığı bu bölümden şu sonuçları çıkartmak mümkündür:

- Koruma kavramı Türkiye'ye Avrupa'dan gelmiş Asar-ı Atika Nizamnameleri yolu ile bu konuda bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Başlangıçta amacın taşınmaz eski eseri korunmaktan çok arkeolojik kazıların bir düzene kavuşturularak, devletin kontrolüne alınması ve antik eserlerin gizlice yurt dışına kaçırılmasının önlenmesi olduğu görülmektedir. Giderek koruma faaliyeti kapsamının genişlediği ve Türk-İslam Eserlerinin de Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yetki alanı içerisine alındığını, buna karşılık Cumhuriyet Dönemi'nde önceleri korumaya önem verilmediği, vakıfların elinde bulunan eski eserlerin bakımsız kaldığını, hatta bir bölümünün kadro dışı kabul edilerek, özel şahıslara satıldığını ve eski eser kaybının büyük olduğunu görülmektedir.
- Görev başında bulunduğu 1951-1983 yılları arasında Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yaptığı işler arasında, eski eser restorasyonunun ilkelerini belirlemesi, anıt kategorisine giren tek yapıların restorasyonu anlayışının yerine eski eserin çevresi ile birlikte

korunması anlayışını getirmesi “SİT” kavramına ağırlık kazandırması, taşınmaz eski eserlerin gruplandırılarak özel şahısların elinde bulunan eski yapıların dış gabarileri ve görünümü bozulmadan yenilenmesine imkan veren uygulamayı başlatması başta gelir.

- 1964 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, Venedik Tüzüğü’nü benimsemiştir. Buna göre, tarihi anıt, tek başına bir mimari eserle birlikte özellik taşıyan bir uygarlığın, belirli bir gelişmenin veya tarihsel bir olayın tanıklığını yapan kırsal ve kentsel siteleri de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Korumanın tek yapıdan çevreye yayılması, konunun zorunlu olarak fiziksel planlama çalışmaları içinde düşünülmesine yol açmıştır. Böylece koruma çalışmaları tek tek yapıların onarılması ve sağlıklılaştırılması yanında, sosyal ve ekonomik bir boyut kazanmıştır.
- Kültürel ve doğal değerlerin korunmasında pek çok yabancı ülkede olduğu gibi ülkemizde de devletin güvencesinin rolü büyüktür. Dolayısı ile söz konusu varlıkların korunmasına yönelik görevler bugün Kültür Bakanlığı’na verilmiştir. Kültür varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere de, bu bakanlığa bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları öngörülmüştür. Bugün sayıları 20 olan bu kurullarda mimar, arkeolog, şehir plancı, sanat tarihçisi gibi çeşitli uzmanlar görev almaktadır.
- Günümüzde, koruması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili örgütlenme; (3386 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı yasa) yüksek kurul kararları ve koruma kurulları kararları şeklinde iki kademelidir. Yasa koyucunun amacı, bu iki karar mekanizmasının organik biçimde ve gerektiğinde birbiri ile alış-veriş yaparak işletilmesidir. Ancak uygulamalar bu organik bağın yeterince kurulamadığını göstermektedir. Yüksek Kurul’un mevcut sistemdeki bürokratik ağırlığın getirdiği “değişik hükümetlerin değişen koruma politikaları” anlayışından kurtularak ilkel koruma politikalarının kalıcı bir şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir. Giderek birbirinden kopuk, birbiri ile çelişen, bilim dışı görüş ve fikirlerin ağır bastığı kurumlar haline gelen koruma kurullarının da yeniden gözden geçirilmesi kaçınılmazdır.
- İlk ortaya çıktıkları dönemlerden beri kurumlar, korumanın kavramsal olarak gelişimi ile paralel bir gelişme göstermişlerdir. Ancak günümüzde koruma ile yetkili olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları’nda korumanın tam olarak istenildiği

gibi yapılamadığı ortadadır. Koruma Kurulları'nın yaşadığı problemler ve sahip oldukları olanaklarla bu durumlarından kurtulup, asli görevlerini yapan kurumlar haline dönüşmeleri ise oldukça zordur. Bu noktada devletin kurullara finans ve teknik altyapı (mekan, personel, teknik donanım vb.) konularında gerekli desteği sağlaması kaçınılmazdır.

- Koruma planı aracılığı ile korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amaçlanan çevrede planlanacak alana ilişkin tarihi, işlevsel ve mimari değerleri doğru saptamak, uygulanabilir koruma planları yapabilmenin koşullarındandır.
- Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı olarak nitelendirilecek yapı, yapı grubu veya alanların tanımının yapılmasında ve sunulmasında herkes tarafından benimsenmiş ortak dilin kullanılması bugün karşımıza önemli bir sorun olarak çıkmaktadır.
- Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin hazırlanan belgelerde ortak bir terminolojinin henüz tam anlamı ile oluşmamış olması, ayrıca kültür varlığını değerlendirmede kullanılan kriterdeki doğruluk ve objektiflik oranının istenilen seviyeye ulaşamamış olmasının somut örnekleri koruma yüksek kurulu ve koruma kurullarında konuların değerlendirilmesi sırasında gözükmektedir (Arslan, 1991).
- Günümüzde korumanın tam ve gerçek anlamda sağlanabilmesinin sağlıklı ve doğru biçimde hazırlanmış koruma planlarına göre kültürel ve doğal değerleri bir bütün halinde koruyan ve geliştiren, alt ve üst yapısı ile ele alan uygulamalarla gerçekleşeceği, kentin bütününe kapsayan ve bu bütünlük içerisinde daha önce getirilmiş yanlış planlama kararlarının da, koruma ilkeleri çerçevesinde revizyonunu öngören bütüncül koruma planları olması gerektiği gerçeğine rağmen, bugün hala parçacıl, daraltılmış sit alanları içerisinde üstelik kavram kargaşaları ve baskılar arasında koruma uygulamaları yapılmaya çalışılmaktadır (Cinoğlu, A. 1995)
- Devlet politikasında korumaya ağırlık verilmediği “korumada etkin olan aktörlerin tümünün” (uygulayıcı -merkezi, yerel, koruma kurulu-, kullanıcı ve planıcı) daha duyarlı, bilinçli ve etkin olmasının sağlanmadığı sürece, gerek tek yapı, gerekse tarihi çevre koruma çalışmalarında eski eserlerin yok olması önlenemeyecektir (Akın, N.1995).
- Koruma yönündeki kurul kararlarının uygulanmasında, kararın doğruluğu ve tutarlılığı, “*korumada etkin olan aktörler*”in inançsızlığı ve duyarsızlığı ile karşılaştığı sürece, istenilenlerin gerçekleşmesi mümkün değildir. Denetimsizlik, kötü uygulamalar, kurul

kararlarından sapmalar halen ülkemizde bir anlamda koruma mekanizmasının işletilmesi mümkün olmayacaktır.

Tarihsel ve kültürel mirasın zenginleştirilerek, sürdürülmesi, bilinçli, kararlı bir yaşama biçimidir. Bu anlayış, ülkemizde bugüne kadar tam anlamı ile açık olarak anlaşılamamıştır. Tarihsel ve kültürel mirasın korunması, değerlendirilmesi, tanıtılması, ayrıca dünyadaki tüm gelişmeleri günü gününe izlemeyi, çağdaş iletişim araçlarını sonuna kadar kullanabilmeyi de gerektirir. Bugün artık tarihsel ve kültürel mirasın korunması, değerlendirilmesi, yaşatılması başka gerçekleri de ortaya koymaktadır. Zaten 19.yüzyılda ulusların sadece bağımsızlık savaşlarını kazanmalarının yeterli olmadığı, sanayi devrimi ve sonrasının yarattığı sorunların, tarihsel ve kültürel mirasla yüklü ilginç yaşam çevrelerini hızla sağlıksızlığa itmesinin yeni bir mücadeleye ihtiyacı ortaya çıkardığı anlaşılmıştır. Böylece daha çağdaş, geleceğe dönük düşüncelerin yoğunlaşması sonucu ortaya çıkmıştır.

Dördüncü bölümde, İstanbul Metropoliten Alanı'ndan seçilmiş ve her biri de sit alanı olduğu halde henüz 'Koruma Amaçlı İmar Planları' hayata geçirilememiş olan üç örnek alanın sit alanı ilanı sonrası yaşadıkları planlama ağırlıklı süreç ve günümüze ilişkin çözümlerler irdelenecektir.

4.ÖRNEK ALANLARDA ‘SİT ALANI’ KARARI SONRASINDA YAŞANAN 3PLANLAMAYA İLİŞKİN SÜREÇ VE PLANLAMA ÇALIŞMALARI

1983 yılında çıkarılan “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ile sit ilan edilen alanlarda yürürlükteki imar planlarının geçersiz kaldığı ve bu alanlarda Koruma Amaçlı İmar Planlarının bir yıl içinde yapılmasının öngörüldüğü bilinmektedir. Ancak, bu yasa maddesine karşın, ülkemiz genelinde bu tür planların zamanında üretilemediği ve “Sit alanı” ilanından sonra geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile parsel ölçeğinde uygulamaların sürdüğü ortadadır. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları, sit ilanını takiben bir ay gibi kısa bir sürede ve temel amacına uygun olarak geçici olarak ilan edilmektedir. Dolayısı ile planların yapılması, çoğunlukla öngörülen bir yıldan daha fazla sürdüğü için uygulamalar uzun yıllar geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile gerçekleşmekte bu durum da zamanla özellikle kültür varlıklarının yitirilmesine ilişkin öncelikli sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Sit alanı ilan edildikten sonra planları henüz hazırlanmadığı için yukarıda tanımlanan süreci yaşayan; geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile uygulamaların devam ettiği alanlara örnek olarak İstanbul’dan üç alan seçilmiştir (Şekil 4.1.). Bu üç alanın hepsi İstanbul için farklı açılardan stratejik konumda olmaları nedeni önemlidir. Çalışmanın birinci bölümünde bu örnek alanlarının seçiliş nedenleri detaylı olarak aktarıldığı için burada tekrardan kaçınılarak kısaca özetlenecektir.

Şekil 4.1. Örnek Alanlar

Birinci örnek alan Prens Adaları olarak da bilinen **Marmara Takımadaları**'dır. İstanbul Metropolitan Alanı'nın bir parçası olmakla birlikte, coğrafi konumu itibarı ile ana karadan kopuk olan Adalar, bu özelliğinden dolayı tarihsel süreçte "Rekreasyon Alanı" ve "düşük yoğunluklu konut alanı" kimliği ile özdeşleşmiştir. Kullanıcısının ağırlıklı olarak azınlıklar olması ile özgün bir mimariye de sahip olan Marmara Takımadaları Kentsel ve Doğal Sit Alanı; coğrafi konumu, tarihsel kimliği, özgün kullanıcı kimliği ile özel bir öneme sahiptir.

Tarihi Yarımada yaklaşık 2700 yıllık bir geçmişe sahip olması nedeni ile pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin izlerini bir bölümüm ile günümüze taşıyan, bugünkü idari bölünüş ile iki ilçeyi kapsayan Suriçi; Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanlarını içermektedir. Tarihsel kimliği, ölçeği ve özellikleri nedeni ile sadece İstanbul için değil, tüm dünya kültürel mirası açısından da özel bir konumda olan Tarihi Yarımada çalışmanın ikinci örnek alanını oluşturmaktadır.

Üçüncü örnek alan **Beykoz Doğal Sit Alanı**'dır. Gerek kendi belediyesi ve mücavir alanı, gerekse yakın komşuluğunda yer alan, Boğaziçi öngörünün, geri görünüm, etkilenme bölgeleri, su havzası, orman alanları gibi tüm İstanbul için özel öneme sahip alanları içeren stratejik bir konumda yer almaktadır. Bu anlamda pek çok kurumun yetki alanına giren Beykoz, yerleşik kentsel alanı olmakla birlikte ilçe bütünü olarak doğal sit alanı ilan edilen ilk yerleşmedir (Sarıyer İlçesi ile beraber). Bu bakımdan; ilçe bütünüünün doğal sit alanı ilan edilmesi ile getirdiği yeni tanım, ölçeği, İstanbul Metropolitan alanı içinde su ve orman havzalarını içermesi nedeni ile kuzey yönü için stratejik konumda olması Beykoz İlçesi'ni özel bir konuma getirmektedir.

Her üç örnek alandaki çalışmalar yöntem bölümünde de sunulduğu gibi elde edilen veriler doğrultusunda farklılaşmıştır. Marmara Takımadaları ile ilgili olarak çalışmanın önündeki en önemli kısıt güncel arazi kullanım ile ilgili bilgilerin bulunmaması ve bu alanla ilgili olarak gerek belediye, gerekse İstanbul III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun arşiv sistemlerinin düzgün olmamasından kaynaklanan, mutlak var olduğu bilindiği halde "bilgilere ulaşılamama" sorunu (kurul kararları, plan raporları gibi) önemli bir zaman kaybına neden olmuştur. Bu nedenle günümüz kesitini ortaya koyabilmek için temel amaç analitik etüd yapmak olmadığı halde, tüm adalar için tespit çalışmaları yapılmış ve tescilli binalara ilişkin detaylanmıştır. Yine bu alan için geçiş dönemi yapılaşma koşulları elde edilmiş ve

yapılan günümüze ilişkin analitik çalışmalar ile “karar – uygulama” ilişkisi test edilmeye çalışılmıştır.

Tarihi Yarımada için belediyenin koruma amaçlı imar planı hazırlıklarının yapıldığı dönem olması nedeniyle; analitik etüdler ve kurul kararları “Tarihi Yarımada Planlama Grubu”ndan elde edilmiştir. Örnek alan çalışması Kentsel +arkeolojik sit alanı için yine Marmara Takımadaları’nda olduğu gibi arazi tespitleri ve “karar – uygulama” ilişkisi test edilmeye çalışılmıştır.

Beykoz İlçesi için de yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak çalışmadan kısa süre önce tamamlanan 1/5.000 Beykoz Koruma Amaçlı İmar Planı’nın analitik etüdlerinden ve belediyeden elde edilen geçmiş döneme ait planlama çalışmalarından yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde amaç, yöntem ve varsayımlarda da değinildiği gibi koruma amaçlı imar planlarının zamanında üretilmemesinin en büyük nedeni olarak tanımlanan “korumada etkin olan aktörler ve rolleri”ni tanımlamak üzere görüşmeler yapılmıştır. Alan çalışmalarının yaz aylarında yapılma zorunluluğu ise, tüm alanlar için bir başka kısıt olan “ilgili görevlinin yıllık izinde” olması sorunu ile karşılaşılmasına neden olmuştur.

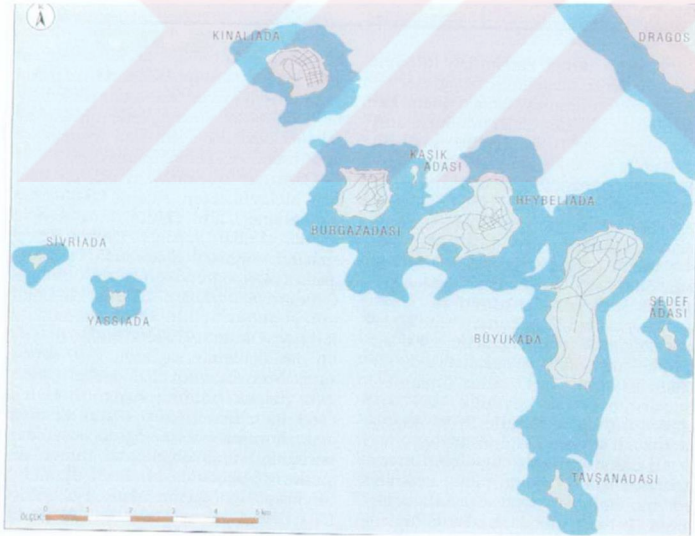
4.1. Marmara Takımadaları

4.1.1.Konum

Marmara Denizi’nin kuzeydoğusunda ve Kocaeli Yarımadası’nın Bostancı’dan Kartal’a kadar uzanan güney kıyıları karşısında yer alan irili ufaklı dokuz ada, İstanbul İli’ne bağlı Adalar İlçesi’ni oluşturmaktadır (Şekil 4.2.). Büyükada (Prinkipo), Heybeliada (Halki) , Burgazadası (Antigoni), Kınalıada (Proti) öteden beri yerleşim alanı olagelmıştır. Sedefadası (Terebintos) 1960’larda yazlık villaların yapılması ile mevsimlik olarak yerleşime açılmıştır. Yassıada (Plati), uzun süre “Deniz Kuvvetleri Tesisleri”ni barındırdıktan sonra halen kullanıcısı olan İstanbul Su Ürünleri Fakültesi’ne devredilmiştir. Kaşıkadası (Pita), 1950’den beri özel mülktür; Sivriada (Ohia) ve Tavşanadası (Neandros) ise tümü ile boştur. Bostancı açıklarındaki Batmaz Feneri kayalığı ile Maltepe açıklarındaki Vordonos kayalığının, geçmişte küçük adacıklar olduğu ve üzerlerinde yapılar bulunduğu, ancak kuzeyden gelen

şiddetli dalgaların aşındırması ile bin yıl içinde bugünkü durumlarına dönüştüğü bilinmektedir.

Tarih boyunca kaynaklarda ve dönemlerde çeşitli adlarla anılan ve en yaygını “Les Îles des Princes” (Prens Adaları ya da Prensler Adaları) olarak tanınan Adalar’ın Bizans Dönemi’nden beri toplumsal ve siyasal hayatta önemi olan yerleşmeler olduğu söylenebilir. Özellikle Tanzimat Dönemi’nde Adalar’ın İstanbul’un sayfiye yeri durumuna gelmeye başlaması ile önemli bir rekreasyon merkezi olarak tanınmaya başlamıştır. Giderek İstanbul’un sayfiye yeri olarak gelişmesi ve çoğunlukla azınlıklar ve üstgelir grubu tarafından tercih edilmesi Marmara Takımadaları’nın karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Adalar bu özelliklerini bugün de doğal imkanları (orman, deniz, kıyı); kent sorunlarından (gürültü, trafik) uzak olması gibi faktörlerle artırarak korumaktadırlar. İstanbul için bir banliyö yerleşmesinin ötesinde, metropoliten kent bütününde yaşayan insanlar için bir mesire yeri olma özelliğini de sürdürmektedir.

Şekil 4.2. Marmara Takımadaları’nın konumu

Kaynak: İstanbul Ansiklopedisi ‘Adalar’ bölümü

4.1.2. Sit Alanı İlanı ve Planlama Çalışmaları

Yukarıda aktarılan tüm bu özellikleri tarih boyunca sürdürebilen ve bugün de özelliklerini bozulmadan sürdürmeye çalışan Marmara Takımadaları dini, resmi ve sivil mimarlık örneklerinin korunması gerekli “kentsel sit”i ve tümü ile “doğal sit” olma niteliklerini oluşturduğu gerekçeleri ile 9.10.1976 tarihinde Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararı ile **kentsel ve doğal sit alanı** olarak ilan edilmiştir (Şekil 4.3.). Bugün kentsel ve doğal sit alanı olan Adalar; Büyükada, Heybeliada, Kınalıada, Burgazada ve Sedef Adası’dır.

Şekil 4.3. Marmara Takımadaları kentsel ve doğal sit alan sınırları

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Adaların planlama çalışmalarına ilişkin en eski bilgiler 1957’de Büyükada, 1966’da Kınalıda ve Heybeliada, 1970’de Burgazada için yapılan imar planlama çalışmalarıdır. Koruma adına ilk çalışma ise; kentsel ve doğal sit alanı (9.10.1976) olarak ilan edilmesi ile başlamaktadır. Bu doğrultuda da; her türlü yapılaşma için koruma kurulu izni gerektiği kararı getirilmiştir. Bu tarihten sonra ;

- Kentsel alandaki yapılaşma yoğunluğu,
- Kıyıdaki fonksiyonların kıyı- mekan ilişkisini kesmesi,
- Özellikle Kınalıda’daki kaçak yapılaşma ve bunun sonucunda doğal sit özelliklerinin yitirmeye başlaması,
- Yürürlükteki imar planlarının sit kararları doğrultusunda olmaması ve “koruma” bakışı ile tadil görmemesi,

gerekçeleri ile daha önce yapılmış olan imar planlarının yeniden ele alınması gerekliliği koruma kurulunun 10.11.1979 tarih ve 11572 sayılı kararı ile belirlenmiştir.

Sit alanı ilanından sonra yapılan üst ölçekli planlardan ilki olan 1980 Tarihli 1/5.000 Ölçekli Büyük İstanbul Nazım Planı’nda Marmara Takımadaları ” Rekreasyon Alanı” olarak belirlenmiştir. 31.3.1984 tarihinde (karar no:234) Marmara Takımadaları’nın her birinin doğal ve tarihi özelliklere sahip olması nedeni ile, tamamının yeniden ve “Sit Bütünü” olarak ilan edilmesine karar verilmiştir. Kırkbeş gün sonra belirlenen geçiş dönemi yapılaşma koşullarının (16.5.1984 tarih / 291 nolu karar) önemli kararları ise ; bugün uygulanmakta olan geçiş dönemi yapılaşma koşullarında da olan ;

- Tescil durumuna göre yıkılıp yeniden yapılma durumunda gabari ve cephe özellikleri korunur, birden fazla bağımsız bölüm yapılabilir.
- Tescilli esere komşu parsellerde yapılanmada irtifa eski esere göre verilir, onu geçemez.
- İfraz yapılamaz.
- Yerleşme merkezi dışındaki parsellerde yapılacak yapılarda yapı yüksekliği 6.50 metreyi geçemez.
- Yapı cephe ve derinliği çıkımlarla birlikte 12 metreyi geçemez.
- Ayrık nizamda kotlar, tabii zemin ortalamasından alınır, yapı yüksekliği 6.50 metreyi geçemez.
- Yapılarda ikinci bodrum yapılamaz.

maddeleridir.

Sit alanı ilan edildikten sonra Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlıklarına başlanması ancak iki sene sonra (10.12.1986 tarihinde) Adalar Belediye Meclisi'nin Koruma Amaçlı İmar Planını Mimar Sinan Üniversitesi'ne yaptırma kararı alması ile gerçekleşmiştir. Yasal olarak bir yıl içinde yürürlüğe girmesi gereken koruma amaçlı imar planının hazırlıkları iki yıl sonra başlaması son derece önemli bir sorundur. Mimar Sinan Üniversitesi'nin plan hazırlıklarında olduğu dönemde, Büyükkada ve Heybeliada'nın bir kısmı "Bakanlar Kurulu" kararı ile "Turizm Bölgesi" ilan edilmiştir.* Korunması gerekli bir alan olduğu tescil edilen ve bu amaçla farklı bir statü kazandırılarak koruma amaçlı imar planı yapılması zorunlu tutulan bir alan, plan hazırlıkları sürerken bir başka statüye daha konu edilmiştir : Turizm Bölgesi. Marmara Takımadaları'nın hem kentsel alanının doku özellikleri açısından önemli olduğu hem de doğal alanının korunması gereken nitelikler taşıdığı belirtilerek koruma kararı alındığı halde, yoğunluğu arttıracak, yapılaşmaları hızlandıracak, farklı kesimleri bu bölgeye çekecek ve toprak rantlarını arttıracak bir uygulamaya neden olabilecek turizm bölgesi ilan edilmesi kararı çelişki yaratmaktadır.

Hazırlandıktan onüç ay sonra, 1/25.000 Çevre Düzeni Planı ve 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nı Büyükşehir Belediyesi'ne gönderilmiş **, Adalar Belediyesi'nce 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın onayını beklenmeksizin "1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı" yapımına başlanmıştır. Planda revizyon yapılması istendiğinden, gerekli değişiklikler yapılarak altı ay sonra 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın Revize Planları, 1/25.000 Çevre Düzeni Planı ve 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na gönderilmiş ve "Marmara Takımadaları Koruma Amaçlı İmar Uygulama Planı" ve "Raporu" onaylanmıştır.*** 1/25.000 Çevre Düzeni Planı ve 1/5.000 Koruma Nazım İmar Planı ve raporları ise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile onaylanarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne gönderilmiştir****

Sit alanı ilan edildikten dört yıl geçtiği halde Koruma amaçlı imar planları üretilip uygulamaya geçilemediği için Bakanlar Kurulu kararı ile "Marmara Takımadaları İmar Planı

* 9.4.1987 tarih / 19426 sayılı karar.

** 1/25.000 Çevre Düzeni Planı ve 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 25.12.1988 tarihinde 874 Sayılı Bölge Kurulu Kararı ile onaylanmıştır

*** 14.6.1989 tarih ve 1516 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

**** 16.10.1989 tarih ve 1686 sayılı karar.

yapma, değiştirme yetkisi" 3 yıl süre ile Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı'na verilmiştir*. Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı'nca incelenen koruma amaçlı imar planında bazı değişiklik yapılması istenmiş ve yeniden hazırlanan planlar sekiz ay sonra bakanlığa gönderilmiştir. Plan yapma ve değiştirme yetkisinin Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı'na verilmesinden on ay sonra 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı yaptırma yetkisi Adalar Belediye Başkanlığı'ndan alınarak Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na verilmiştir.

Yaşanan bu yetki karmaşası içerisinde 4.10.1990 tarihinde 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın, 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nın ölçekli planların yürürlüğe girmiştir. Bir ay sonra 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve raporu Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na iletilmiş, bir yıl sonra tadilat yapılarak** onaylanmıştır. Onanan planlar hakkında ilgili koruma kurulundan Büyükşehir Belediyesi'nce görüş istenmiş ve Koruma Kurulu'ndan 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nın onaylaması sırasında 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın da yeniden ele alınması gerektiği ve gerekli çalışmaların iki ay içinde hazırlanıp Koruma Kuruluna iletilmesi görüşü çıkmıştır***. Bu süre içinde Koruma Kurulu ve belediyenin korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli parseller dışındaki konuların görüşülmemesi karar olarak alınmıştır. Alınan bu karar gereği 1/5.000 lekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonları Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na gönderilmiş ve planların üç ay içinde yeniden düzenlenerek kurula iletilmesi ve bu süre içinde Koruma Kurulu ve belediyenin korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli parseller dışındaki konuların görüşülmemesi kararı yeniden alınmıştır. Bu süre bitiminde henüz hazırlanmamış olan planlar için sekiz ay sonra Adalar Belediyesi'ne bir ay ek süre verilmiştir. Bu süre de olduğu halde Adalar Belediyesi'nin plan müellifince revize edilecek olan 1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nın henüz iletilmediği belirtilmiş ve belediye tarafından korunması gerekli kültür varlığı dışındaki konularda "Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları"na göre uygulama yapmaya başladığı tespit edilmiştir. Bu gelişmeler göz önüne alınarak yürütülmekte olan geçiş dönemi yapılaşma koşullarının**** koruma ilkeleri bakımından uygun olmadığı ve yeni koşullar belirlenmesi gerektiği, bu süre içinde uygulamaların durdurulması ve Koruma Amaçlı İmar Planı sonuçlanıp koruma kurulu onayı ile yürürlüğe girinceye kadar tescilli eski eser bulunan parsellerle eski eser niteliği taşıdığı

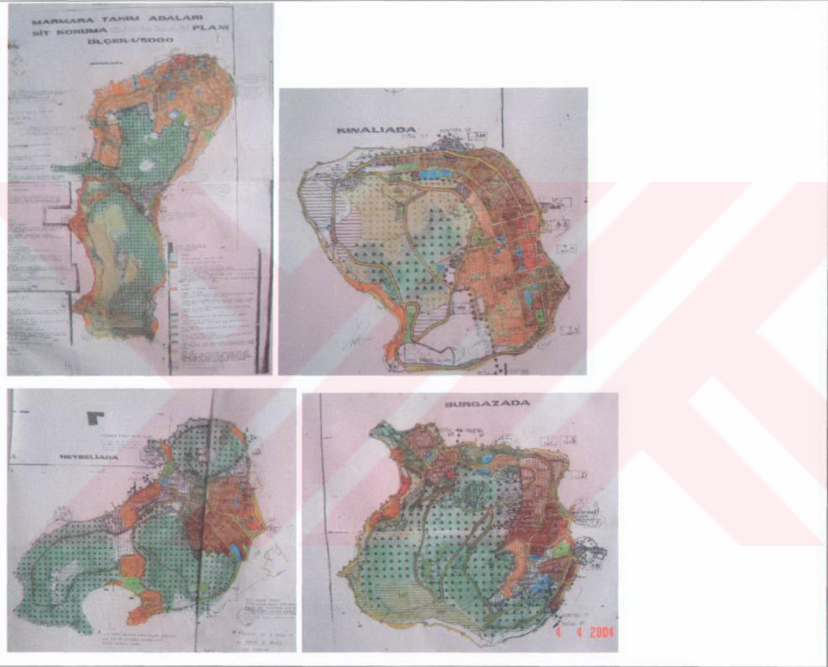
* 25.10.1989 tarih ve 138/2196 sayılı Başkanlık oluru ile

** Büyükşehir Belediye Meclisi karar tarihi: 8.2.1991

*** 5.3.1992 tarih ve 4372 sayılı ara karar

**** 16.5.1984 gün ve 291 sayılı karar ile kabul edilen

kurul tarafından belirlenecek parseller ve binalar dışındaki tüm parsellerde hiçbir imar ve inşaat yapılmamasına karar verilmiştir. Hazırlıklarına başlanan tarihten yirmi ay sonra 23.11.1993'de 1/1.000 ölçekli Koruma İmar Uygulama Planı ve raporu tamamlanarak teslim edilmiştir. 30.6.1994 tarihinde iki yıl önce iletilen 1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Plan ve raporları Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na onaylanmıştır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Marmara Takımadaları koruma amaçlı imar planı (1994)

1995 yılında İstanbul III. Nolu koruma kurulunun görüşmelerinde alınan kararda Marmara Takımadaları'nda geçiş dönemi yapılaşma koşullarına göre gerek belediyesine, gerekse koruma kuruluna verilen imar durumlarının plana yansıtılmadığı, alınan kararların mevcut yapılaşma ile örtüşmediği, bu nedenle öneri 1/1000 ölçekli planlar üzerinde bu düzeltmelerin yapılması amacı ile belediyesi tarafından değerlendirilerek, koruma kuruluna iletilmesi, plan müellifi olan Mimar Sinan Üniversitesi'nden lejand, plan notu, plan raporunun istenmesi ve

bu çalışmaların 3 ay içinde tamamlanarak, koruma kuruluna iletilmesi kararı alınmıştır.* Yine bu kararda planın hazırlanarak koruma kuruluna iletilmesi süreci içinde mevcut ve öneri planda da korunmakta olan yollardan cephe alan, büyüklüğü ve konumu itibarı ile imar planına göre parselasyon uygulamasına gerek duyulmayan, üzerinde eski eser bir yapının yer almadığı, boş ya da tescilsiz bina parsellerinde, 1/5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın onaylı plandaki yapılaşma koşullarına uygunluğu açısından belediyenin görüşü ve koruma kurulunun onayı ile ve her parselde tek yapı için uygulama yapılabilceği kararı alınmıştır (Çizelge 4.1. Marmara Takımadaları Planlama Süreci)

4.1.3. Günümüze İlişkin Çözümlemeler Ve Değerlendirmeler

Marmara Takımadaları için yapılan günümüz irdemeleri yöntem bölümünde de aktarıldığı gibi : Büyükada, Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada'nın arazi tespitleri yapılmıştır. Bu tespitlerde temel olarak kat yüksekliği, fonksiyon kullanımı, daire sayısı, dairelerin kullanılıp kullanılmadığı, apartman- müstakil ev ayırmaları, bahçe kullanımları belirlenmiştir. Bu kapsamda geçmiş dönemlere ilişkin verilerin olmaması nedeni ile analizlerin tümü 2002 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştirilmiştir. Bu tespitlere ve Adalar Belediyesi'nden alınan tescilli binalar ve binaların mülkiyet bilgilerine temellenerek; Arazi Kullanış, Kat Yüksekliği, Bina Durumu, TAKS, Yoğunluk, Tescilli Bina Analizlerine ilişkin şemalar üretilmiştir. Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak fiziksel mekan çözümlemeleridir. Çalışmanın konusu gereği Adalar bütününde geçmiş döneme ait gerek koruma kurulu gerekse 1/5000 Marmara Takımadaları Koruma Amaçlı İmar Planı kararların mekandaki yansımalarını, değişim ve dönüşümlerin boyutlarını, niteliklerini izleyebilmek amacı ile yapılan bu analizlerin irdelenmesi gerçekleştirilmiş; değerlendirme ise korunması gereken alanlar özelliğinde ele alınmıştır. Sosyal ve ekonomik mekan ile ilgili çözümlemeler gözlemler, yazılı ve sözel kaynaklardan elde edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde de tanımlandığı gibi koruma amaçlı imar planlarının üretilmesinin önündeki engelleri ortaya koyarken, korumada etkin olan aktörler ve rolleri bir sorun olarak tanımlanmıştı. Rollerden kaynaklanan sorunları ortaya koyabilmek için de ağırlıklı olarak sözel kaynaklar olarak nitelenen; koruma kurulu başkanı, raporörü, koruma amaçlı imar planı planlama ekibi üyesi, belediye planlama ve imar müdürlüğü personeli ve Ada Dostları Derneği Başkanı ile görüşülmüştür.

* 11.3.1993 tarih ve 5672 sayı

Çizelge 4.1. Marmara Takımadaları planlama süreci

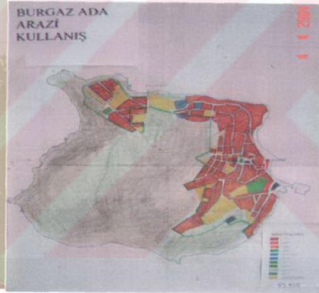
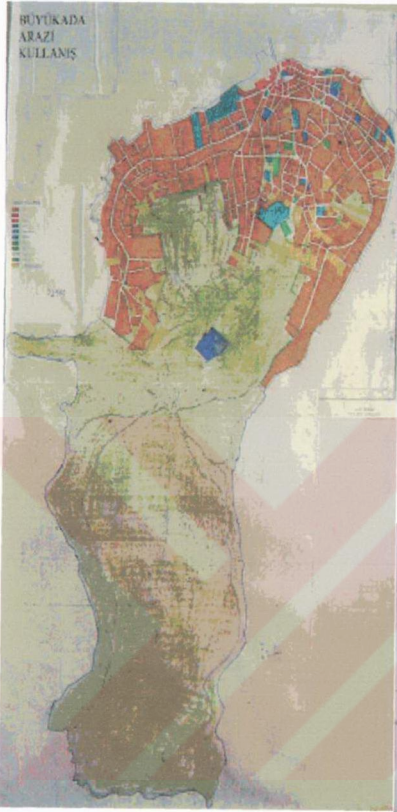
YIL	KONU	KARARI ALAN	PLANI YAPAN	KARAR
1980	1/50.000 Büyük İstanbul Nazım Planı	İstanbul Belediyesi	İstanbul Belediyesi	Rekreasyon Alanı
1984	Marmara Takımadaları	Kültür ve Turizm Bakanlığı		SİT BÜTÜNÜ
1984	Marmara Takımadaları	Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu		Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları
1986	Koruma Amaçlı İmar Planı Yapımı	Adalar Belediye Meclisi	MSÜ	Plan Yaptırma Kararı
1987	BAKANLAR KURULU KARARI İLE TURİZM BÖLGESİ İLAN EDİLİYOR.			
1988	1/25.000 Çevre Düzeni Planı ve 1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı	Adalar Belediye Meclisi	MSÜ	Plan Hazırlanıyor.
1988	1/25.000 Çevre Düzeni Planı ve 1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı	Adalar Belediye Meclisi	MSÜ	Bölge Kurulu Kararı ile Plan Onayı
1989	1/5.000 PLAN YAPMA YETKİSİ, BAŞBAKANLIK OLURU İLE ÜÇ YIL İÇİN BAYINDIRLIK İSKAN BAKANLIĞINA DEVROLUNUYOR.			
1990	1/5.000 PLAN YAPMA YETKİSİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI'NA VERİLİYOR.			
1990	1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı ve 1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı	Büyükşehir Belediye Başkanlığı	MSÜ	Plan Onayı.
1992	1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Onayı Süreci	İstanbul III.nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu ve Adalar Belediyesi		Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli parseller dışındaki konuların görüşülmemesi
1992	1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu	Adalar Belediyesi	Büyükşehir Belediye Başkanlığına iletiyor	Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli parseller dışındaki konuların görüşülmemesi
1993	1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı revizyonu hazırlanamamış olduğu halde geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile uygulamalar yapılması tespit ediliyor ve yeniden korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli parseller dışındaki konuların görüşülmemesi			
1993	1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı	Büyükşehir Belediye Başkanlığı	MSÜ	Plan Onayı
1995	1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı hakkında	İstanbul III.nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu	MSÜ	Plan Tadilatı

• Arazi Tespitleri Genel Değerlendirmesi

Marmara Takımadaları'nın doğal güzellikleri yanı sıra İstanbul'un çalışma alanlarına yakınlığının, tarih boyunca rekreasyon ve düşük yoğunluklu konut alanı olarak gelişmesini desteklediği daha önce belirtilmişti.

- Çalışma alanlarına deniz ulaşımı sık ve alternatifli (vapur, deniz otobüsü)dir. Saatinin ve süresinin tanımlı olması tek ulaşım türü olduğu halde karayolu trafiğine göre avantajlıdır. Bu nedenle Adalarda oturup, İstanbul'da çalışmak mümkündür.
- Özellikle yaz aylarında binaları sezonluk olarak kiralama talepleri bulunmaktadır.
- Prestij konut alanlarından biri olduğu için emlak değerlerinde bir düşüş yaşanmamaktadır.
- 'Adalı olmak' önemlidir ve bu nedenle adada doğup büyüyenler çeşitli zamanlarda çeşitli nedenlerle ayrılmak durumunda kalsalar da mülklerinin elden çıkarmayı tercih etmemekte ve dönem dönem bakım yapmaktadırlar.

Yukarıda sayılan bu nedenlerden dolayı, Marmara Takımadaları'nın tamamı konut alanı ağırlıklı yerleşimlerdir; nüfus büyüklüklerine göre olması gereken donatı alanlarının bir bölümü (sağlık tesisi bunlardan en önemlisidir) sağlanamamaktadır. Hizmet alanları çoğunlukla günlük ihtiyaçlara yönelik perakende ticaret birimleri ile Yine her adanın büyük bölümü doğal sit alanı (yeşil alan) olmakla birlikte, çocuk oyun alanı, spor tesisi, park gibi sahilde yer alan restaurant – cafe gibi kullanımlardır. Hemen her adanın önemli bir bölümü doğal sit alanı (yeşil alan) olmakla birlikte park, çocuk bahçesi, spor tesisi gibi yeşil alan fonksiyonunun alt açılımlarını oluşturan donatılar yoktur. Şekil 4.5.'de izlenen Arazi kullanım bilgilerinin detayları incelendiğinde donatı alanı olarak belirlenmiş olan pek çok birimin dini tesis (cami- kilise-sinagog) olduğu görülmektedir (Çizelge 4.2.)

Şekil 4.5. Marmara Takımadaları arazi kullanışları

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Çizelge 4. 2. Marmara Takımadaları arazi kullanış değerleri

BÜYÜKADA			BURGAZADA		
	ALAN (ha)	%		ALAN (ha)	%
KONUT ALANI	145,2	26,89	KONUT ALANI	44,8	31,77
EĞİTİM TESİSİ	2,4	0,44	EĞİTİM TESİSİ	0,1	0,07
SAĞLIK TESİSİ	0,1	0,02	SAĞLIK TESİSİ		
TİCARET ALANI	2,1	0,39	TİCARET ALANI	0,3	0,21
KAMU ALANI	3,1	0,57	KAMU ALANI	0,2	0,14
DİNİ TESİS	1,8	0,33	DİNİ TESİS	10,6	7,52
YEŞİL ALAN	1,1	0,20	YEŞİL ALAN	0,9	0,64
MEZARLIK	0,3	0,06	SOSYAL TESİS	0,2	0,14
BOŞ ALAN	383,9	71,09	BOŞ ALAN	83,9	59,50
TOPLAM ALAN	540	100,0	TOPLAM ALAN	141	100,00

KINALIADA			HEYBELİADA		
	ALAN (ha)	%		ALAN (ha)	%
KONUT ALANI	42,4	30,29	KONUT ALANI	53,3	23,17
EĞİTİM TESİSİ	0,2	0,14	EĞİTİM TESİSİ	0,5	0,22
SAĞLIK TESİSİ			SAĞLIK TESİSİ	3,3	1,43
TİCARET ALANI	0,3	0,21	TİCARET ALANI	0,4	0,17
KAMU ALANI	0,3	0,21	KAMU ALANI	0,2	0,09
DİNİ TESİS	10,3	7,36	DİNİ TESİS	1,1	0,48
YEŞİL ALAN	0,6	0,43	YEŞİL ALAN	0,3	0,13
MEZARLIK	0,6	0,43	MEZARLIK	0,8	0,35
SU SPORU KLÜBÜ	1,4	1,00	SOSYAL TESİS	0,3	0,13
TELEVİZYON ANTENLERİ	19	13,57	DENİZ KUVVETLERİ	63,3	27,52
BOŞ ALAN	64,9	46,36	BOŞ ALAN	106,5	46,30
TOPLAM ALAN	140	100,00	TOPLAM ALAN	230	100,00

• Tescilli Yapıların Analizi

Adalar için elde edilen ilk tescil bilgileri 1973 ve 1975 yıllarına aittir. 1985 yılında Büyükkada için bu bilgiler güncellenmiştir. Buna göre 1985 yılı itibari ile (Çizelge 4.3.); tescilli binaya ulaşılmıştır *.

Çizelge 4.3. Marmara Takımadaları tescilli yapıları

	ANITSAL MİMARİ		SİVİL MİMARİ		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	
BÜYÜKADA	14	6	217	94	231
HEYBELİADA	41	13	258	87	299
BURGAZADA	22	27	59	73	81
KINALIADA	18	13	117	87	135
TOPLAM	95	13	652	87	747

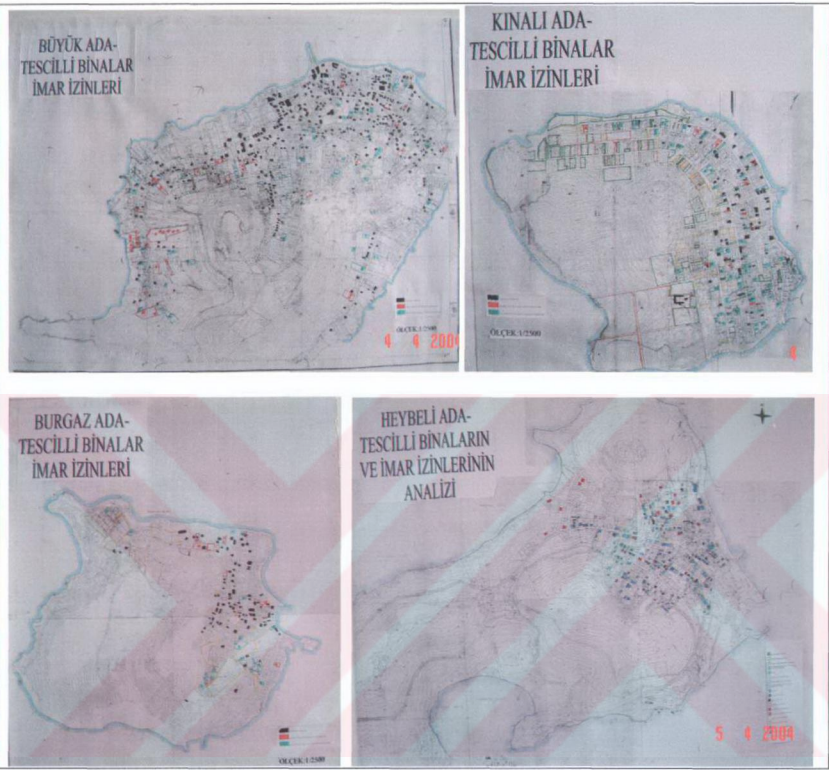
Zaman içinde ve özellikle 1984 sonrası Bölge Kurulları kurulduktan sonra tespit çalışmalarının arttığı adalarda bugünkü tescilli bina dağılımları ; 2002 kesitinde belediyeden elde edilen bilgilere göre; Büyükkada'da 471(%47) , Heybeliada'da 323 (%32), Kınalıada'da 89 (% 8) ve Burgazada'da 121 (%13) sivil ve anıtsal mimari örneği olmak üzere toplam 1004 tescilli yapı bulunmaktadır **. (Çizelge 4.4.) Büyükkada oransal olarak en fazla tescilli binaya sahipken, diğer adalara göre daha sonraki dönemlerde yerleşilen Kınalıada bu oran en düşüktür.

Çizelge 4.4. Marmara Takımadaları tescilli yapı oranları

	ANITSAL MİMARİ ve SİVİL MİMARİ TOPLAM	
	SAYI	%
BÜYÜKADA	471	47
HEYBELİADA	323	32
BURGAZADA	121	12
KINALIADA	89	9
TOPLAM	1004	100

* Bu dönemde tesciller İstanbul Belediyesi'nce yapılmaktadır.

** Son verilerde sivil ve anıtsal yapı ayırımı bulunmamaktadır.

Şekil 4.6. Marmara Takımadaları tescilli yapı analizleri

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

2002 Temmuz- Ağustos aylarında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında tescilli binaların analizleri yapılmıştır. Analizlerde **Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları** hakkındaki 5.11.1999 ve 660 nolu ilke kararında tanımlanan müdahale biçimleri temel olarak alınmıştır (Çizelge 4.5.). (Şekil 4.6). Buna göre; Korunacak yapılara müdahaleler, her yapının kendine özgü koşullarına göre saptanacaktır.

1) Bakım: Sadece yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde, mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen müdahalelerdir. (Çatı aktarımı, oluk onarımı, boya-badana vb.)

Şekil 4.7. Bakım yapılarak günümüze gelmiş olarak nitelendirilen binalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

2) Onarım :Yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde ve mimari öğelerde değişiklik gerektiren müdahalelerdir.

a) Basit Onarım :Yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen yada bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır.

b) Esaslı Onarım (Restorasyon) :Yapının rölöveye dayanan restitüsyon ve / veya restorasyon projeleri ile diğer ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri koruma kurulunca belirlenen müdahalelerdir. [Sağlamaştırma (Konsolidasyon), Temizleme (Liberasyon), Bütünleme (Reintegrasyon), Yenileme (Renovasyon), Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon), Taşıma (Moving)]. Projelerin bu ilke kararı ekinde verilen "**Rölöve - Restitüsyon - Restorasyon - Proje Hazırlama Esasları**" na göre hazırlanmasına, ilan edilmiş turizm alanları ve merkezlerinde yer alan tescilli yapıların, turizm amacıyla kullanılması halinde projelerin, Turizm Bakanlıgından görüş alınarak koruma kurulunca karara bağlanması gerekmektedir.

Şekil 4.8. Restorasyon yapılmış olarak nitelendirilen binalara örnekler

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

3) Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon) :Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve / veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut

belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, Şekil, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulamasının koşulsuz sağlanması gereken uygulamalardır.

Bu müdahale biçimlerinden herhangi birini görmediği için yıkılmak üzere olan binalar “Yıkık” olarak nitelendirilmiştir ve bir bölümü yıkılmış ancak esaslı onarım ile yıkılmaktan kurtarılabilecek binalar “Bakım Yapılmamış” olarak nitelendirilmiştir. (Şekil 4.9, Şekil 4.10).

Şekil 4. 9. Bakım yapılmamış olarak nitelenen binalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Şekil 4. 10. Yıkık olarak nitelenen binalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Çizelgelerde tespit edilemeyen olarak gruplanan binalar özel mülkiyetin sınırlarını yüksek duvarlar ile tanımlayan, giriş aldığı cepheden eğimden dolayı algılanamaya ve çoğunlukla geniş ağaç topluluklarının içinde kalan tarihi binalardır. (Şekil 4.11.)

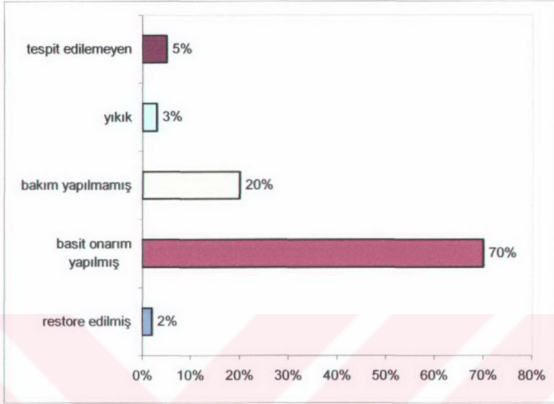

Şekil 4.11. Tespit edilemeyen olarak işaretlenen binalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(2003 Mart)

Yukarıda aktarılan 660 nolu ilke kararında tanımlanan müdahale biçimlerine dayanılarak, 2002 Temmuz ayında gerçekleştirilen gözleme dayalı olarak yapılan bu analizler sonucunda her adaya ilişkin ayrıntılar Çizelge 4. 5’de izlenmektedir.

Çizelge 4.5. Marmara Takımadaları tescilli bina analizleri *

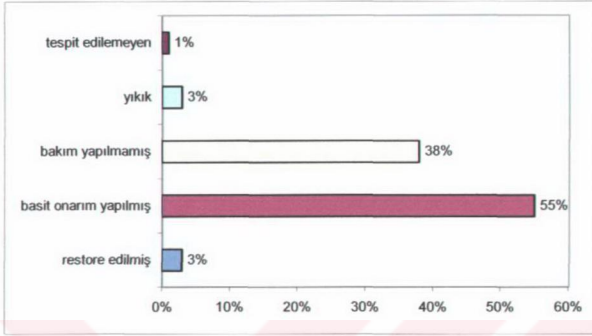

Büyükada

BÜYÜKADA TESCİLLİ YAPILARIN ANALİZİ		
ÖZELLİK	SAYI	%
Restorasyon görmüş	5	55.56
Restorasyonla orijinali bozulmuş	1	11.11
Restorasyon sonrası bölüntü yapılmış	2	22.22
Restorasyonla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	1	11.11
Toplam	9	1.94
Bakımla günümüze gelmiş	265	80.06
Bakımla orijinali bozulmuş	18	5.44
Bakım sonrası bölüntü yapılmış	40	12.08
Bakımla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	8	2.42
Toplam	331	71.34
BAKIM YAPILMAMIŞ	104	22.41
YIKIK	18	3.02
TESPİT EDİLEMEYEN	9	1.29
TOPLAM	471	100.00

* Çizelgede tespit edilemeyen olarak gruplanan binalar özel mülkiyetin sınırlarını yüksek duvarlar ile tanımlayan, giriş aldığı cepheden eğimden dolayı algılanamaya ve çoğunlukla geniş ağaç topluluklarının içinde kalan tarihi binalardır.

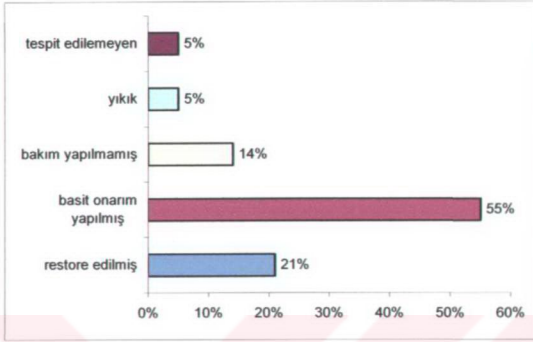
Çizelge 4.5.'in devamı

Heybeliada

HEYBELİADA		
ÖZELLİK	SAYI	%
Restorasyon görmüş	2	18.18
Restorasyonla orijinali bozulmuş	1	9.09
Restorasyon sonrası bölüntü yapılmış	0	0.00
Restorasyonla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	8	72.73
Toplam	11	3.41
Bakımla günümüze gelmiş	107	60.11
Bakımla orijinali bozulmuş	9	5.06
Bakım sonrası bölüntü yapılmış	44	24.72
Bakımla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	18	10.11
Toplam	178	55.11
BAKIM YAPILMAMIŞ	122	37.77
YIKIK	9	2.79
TESPİT EDİLEMEYEN	3	0.93
TOPLAM	323	100.00

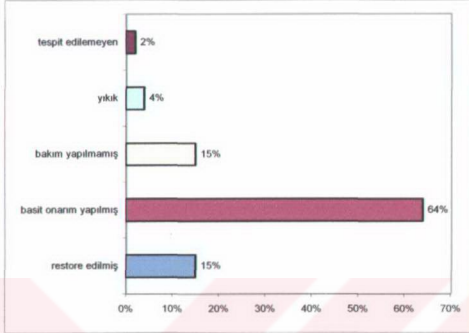
Çizelge 4.5.'in devamı

Kinalıada

KINALI ADA		
ÖZELLİK	SAYI	%
Restorasyon görmüş	2	10.53
Restorasyonla orijinali bozulmuş	1	5.26
Restorasyon sonrası bölüntü yapılmış	0	0.00
Restorasyonla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	16	84.21
Toplam	19	21.35
Bakımla günümüze gelmiş	40	81.63
Bakımla orijinali bozulmuş	1	2.04
Bakım sonrası bölüntü yapılmış	6	12.24
Bakımla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	2	4.08
Toplam	49	55.06
BAKIM YAPILMAMIŞ	12	13.48
YIKIK	4	4.49
TESPİT EDİLEMEYEN	5	5.62
TOPLAM	89	100.00

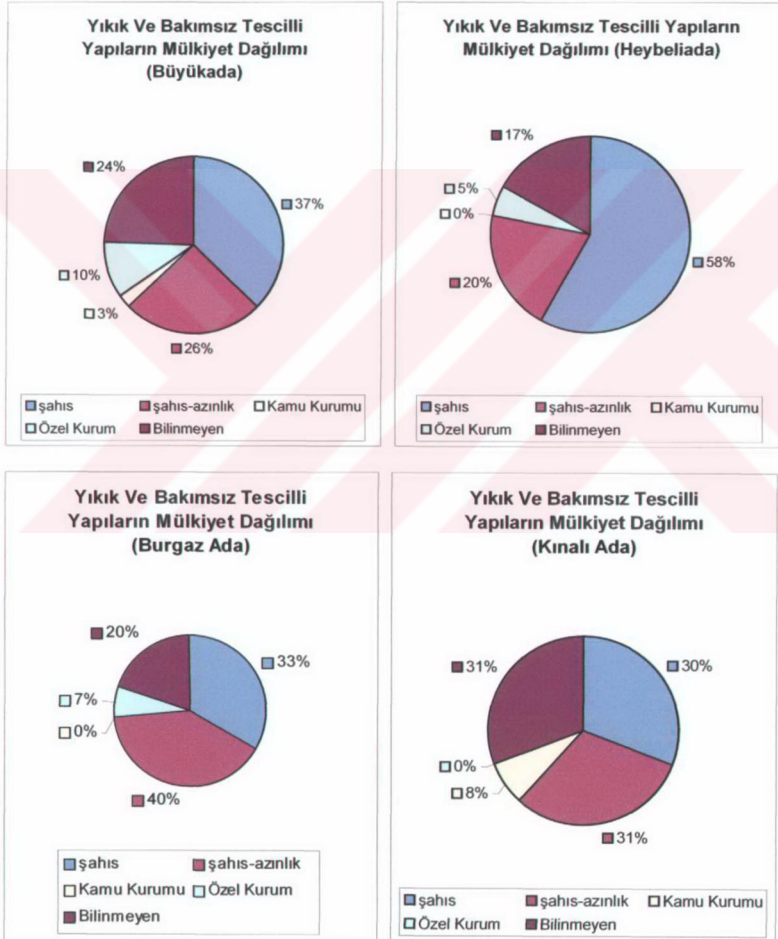
Çizelge 4.5.'in devamı

Burgazada

BURGAZ ADA		
ÖZELLİK	SAYI	%
Restorasyon görmüş	2	10.53
Restorasyonla orijinali bozulmuş	1	5.26
Restorasyon sonrası bölüntü yapılmış	0	0.00
Restorasyonla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	16	84.21
Toplam	19	15.70
Bakımla günümüze gelmiş	69	89.61
Bakımla orijinali bozulmuş	0	0.00
Bakım sonrası bölüntü yapılmış	5	6.49
Bakımla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	3	3.90
Toplam	77	63.64
BAKIM YAPILMAMIŞ	18	14.88
YIKIK	4	3.31
TESPİT EDİLEMİYEN	3	2.48
TOPLAM	121	100.00

Yapılan bu irdeleme sonucunda bakımsız ve yıkık durumdaki binaların neden korunamadığını tespit edebilmek için belediyeden emlak beyanlarına ulaşılarak, mülkiyet bilgileri elde edilmeye çalışılmıştır (Şekil 4.12), Buna göre; Bakımsız ve yıkık binalardaki mülkiyet dağılımlarında Türklerin ağırlıklı olduğu ancak azınlıkların da azımsanmayacak kadar çok olduğu görülmüştür. Bu durum veraset ve 3.bölümde tanımlanmaya çalışılan mülkiyet problemlerine örnek teşkil etmektedir.

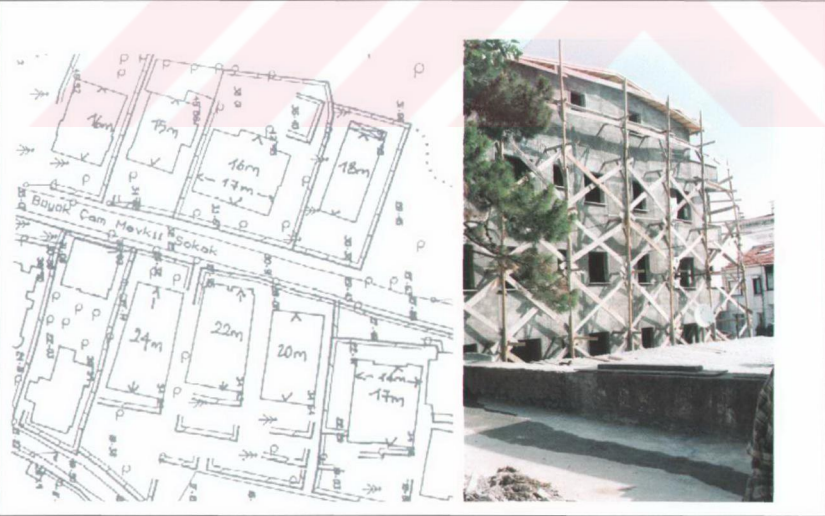
Şekil 4.12. Marmara Takımadaları mülkiyet analizleri

• Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının İrdelenmesi

31.03.1984 tarihinde Marmara Takımadaları'nın tamamı Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurul Kararı ile **sit bütünü** olarak ilan edildikten sonra 16.05.1984 tarihinde belirlenen geçiş dönemi yapılanma koşullarının mekana yansımalarını incelemek üzere yapılan alan tespitleri sonucunda bazı maddelerin uygulamasının karardaki gibi olmadığı görülmüştür. Bu maddeler genel olarak yapılacak yeni yapının ; yapı yüksekliği ve derinliği ile ilgilidir.

- Tescilli esere komşu parsellerde yapılanmada irtifa eski esere göre verilir, onu geçemez.
- Yerleşme merkezi dışındaki parsellerde yapılacak yapılarda bina yüksekliği 6.50 metreyi geçemez.
- Yapı cephe ve derinliği çıkıntılarla birlikte 12 metreyi geçemez (Şekil 4.13.)
- Ayrık nizamda kotlar, tabii zemin ortalamasından alınır, bina yüksekliği 6.50 metreyi geçemez (Şekil 4.14).

Kararlarıdır.

Şekil 4.13. Bina derinliği kararını aşan uygulamalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Şekil 4. 14. Kurul kararı- uygulama karşılaştırması

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Yine geçiş dönemi yapılaşma koşullarında belirtilen ;

- “Tescil durumuna göre yıkılıp yeniden yapılmada gabari ve cephe özellikleri korunur, birden fazla bağımsız bölüm yapılabilir” kararı ile de çok sayıda binada bölüntü yapılarak özellikle yaz aylarında turizm amaçlı kullanıldıkları görülmüştür. Bir başka karar aynı geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile getirilen ; “Yoğunluk artırıcı uygulama yapılamaz,” dır. Ancak ; “..... birden fazla bağımsız bölüntü yapılabilir” kararı ve kararın uygulanışında özellikle yaz aylarında turizm amaçlı olarak kullanılması nedeni ile “yoğunluk artırıcı uygulama yapılamaz “ kararı ile çelişmektedir.

Kurul tarafından alındığı şeklinden daha farklı uygulama gören bir başka karar da ;

- Kıyı ile ilişkili olan parsellerde 3621 sayılı kıyı kanunu hükümleri geçerli olacaktır. Bu parsellerde yapılaşma tek katlı olacak ve toplam inşaat alanının %15’ini geçemeyecektir

hükmüdür. Yapılan alan tespitlerinde bu durumu aşan uygulamalar olduğu görülmüştür. (Şekil 4. 15.). Yol cephesinden giriş aldıkları için giriş cephesi yüksekliği ile deniz cephesi yüksekliği arasında iki hatta üç kat fark bulunabilmektedir. Ancak giriş cephesi esas alınsa da çoğu binaların tek kattan daha fazla yükseklikte olduğu görülmektedir.

Şekil 4.15. Kıyıdaki kurul kararında farklı uygulamalara örnekler

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

• Yapılaşma İzinleri

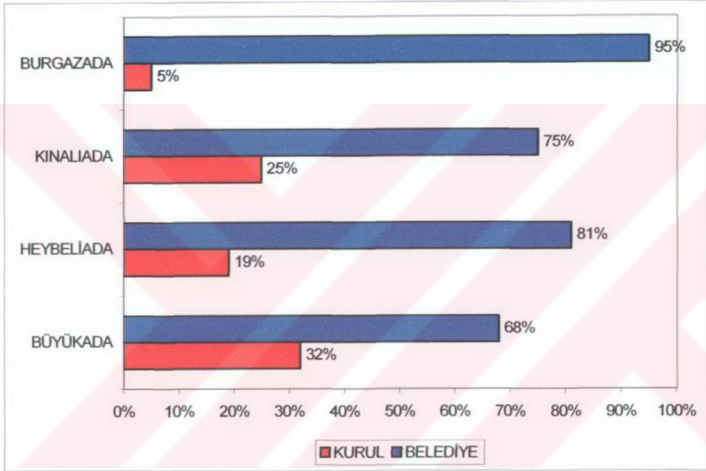
Yapılan analitik incelemelerde rastlanan bir başka ilgi çekici uygulama, yapı izinleri ile ilgilidir. Adalar bütünü ‘sit alanı’ olduğundan yapılaşmalar koruma kurul iznine bağlıdır. Ancak 11.2.1998 gün ve 9775 sayılı karar ile dönemin koruma kurulu,

- a) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 12.3.1997 gün ve 533 sayılı kararında belirtilen Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 16.5.1984 gün ve 291 sayılı ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 17.10.1984 gün ve 1515 sayılı Geçiş Dönemi Yapılanma Koşullarının uygun bulunduğu,
- b) Kurulun 25.6.1992 gün ve 4832 sayılı kararı ile Marmara takımadaları 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı hüküm ve koşulları ile ilişkisinin kurularak uygulama yapılabileceğine karar verilmiştir.

Ancak belediyeden elde edilen paftalara ve bilgilere göre 1989 yılından beri belediyenin yetkisinde olmadığı halde yapılara ruhsat verdiği görülmüştür (Çizelge 4.6). Belediye ve Koruma Kurulu’nun izni ile yapılaşan parseller değerlendirildiğinde görülmektedir ki; belediyenin ruhsatı ile yapılaşan parsellerin İstanbul III. Nolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile yapılaşan parsellerden çok daha fazladır ve kat kullanımları açısından her iki durumda da geçiş dönemi yapılanma koşullarının uygun gördüğü 2 katın (en fazla yükseklik: 6.50) çok üzerine çıkmaktadır.

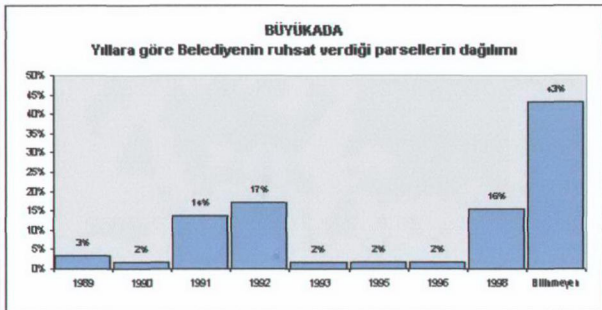
Çizelge 4.6. Marmara Takımadaları'nda belediyenin ve koruma kurulunun ruhsatı ile yapılaşan parsellerin analizi

PİLARA YAPI İZİNİ VERİLMESİ					
KURUL			BELEDİYE		TOPLAM
	SAYI	ORAN	SAYI	ORAN	
BÜYÜKADA	25	32%	53	68%	78
HEYBELİADA	9	19%	39	81%	48
KINALIADA	15	25%	61	75%	76
BURGAZADA	8	5%	18	95%	26
TOPLAM	57	25%	171	75%	228

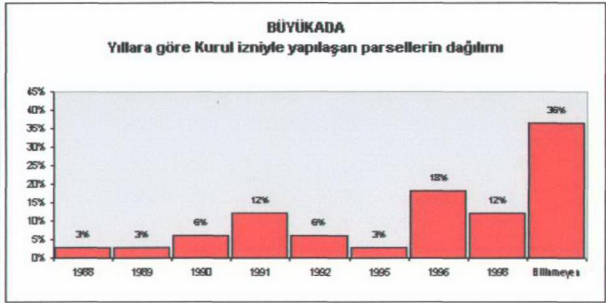
Adalar genelinde Çizelge'de de görüldüğü gibi, Belediye ruhsatı ile yapılaşan parseller en yüksek orandadır. Koruma kurulu ile yapılaşma nerede ise hiç yoktur.

BÜYÜKADA		
Belediye		
TARİH	SAYI	ORAN
1989	2	3%
1990	1	2%
1991	8	14%
1992	10	17%
1993	1	2%
1995	1	2%
1996	1	2%
1998	9	16%
Bilinmeyen	25	43%
Toplam	58	100%

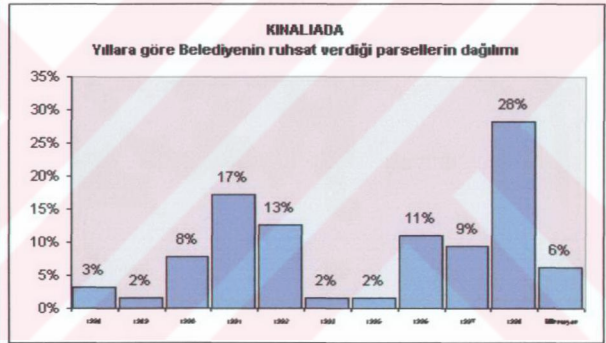

Çizelge 4.6.'nin devamı

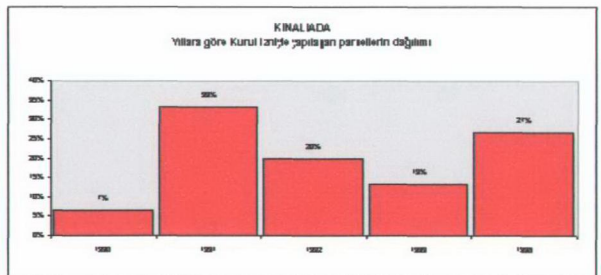
BÜYÜKADA		
Kurul		
TARİH	SAYI	ORAN
1988	1	3%
1989	1	3%
1990	2	6%
1991	4	12%
1992	2	6%
1995	1	3%
1996	6	18%
1998	4	12%
Bilinmeyen	12	36%
Toplam	33	100%

KINALIADA		
Belediye		
TARİH	SAYI	ORAN
1988	2	3%
1989	1	2%
1990	5	8%
1991	11	17%
1992	8	13%
1993	1	2%
1995	1	2%
1996	7	11%
1997	6	9%
1998	18	28%
Bilinmeyen	4	6%
Toplam	64	100%

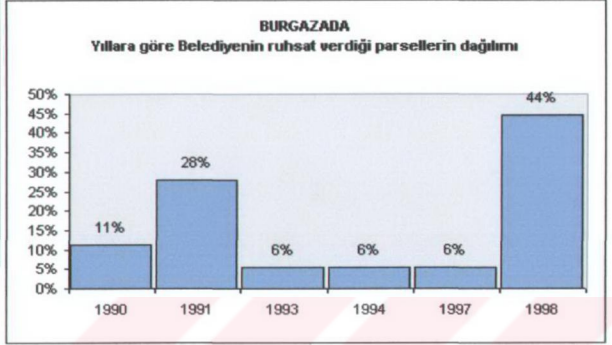

KINALIADA		
Kurul		
TARİH	SAYI	ORAN
1990	1	7%
1991	5	33%
1992	3	20%
1993	2	13%
1998	4	27%
Toplam	15	100%

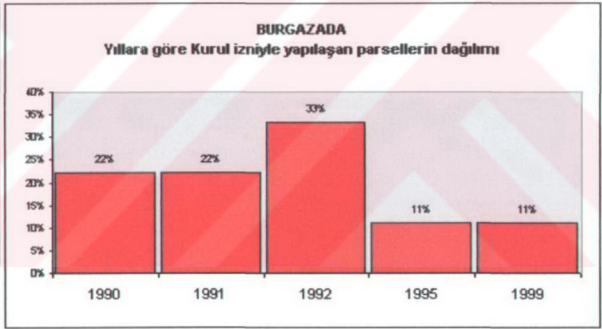

Çizelge 4.6.'nin devamı

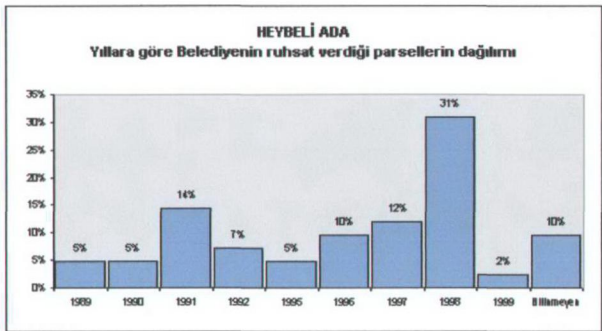
BURGAZADA		
Belediye		
TARİH	SAYI	ORAN
1990	2	11%
1991	5	28%
1993	1	6%
1994	1	6%
1997	1	6%
1998	8	44%
Toplam	18	100%

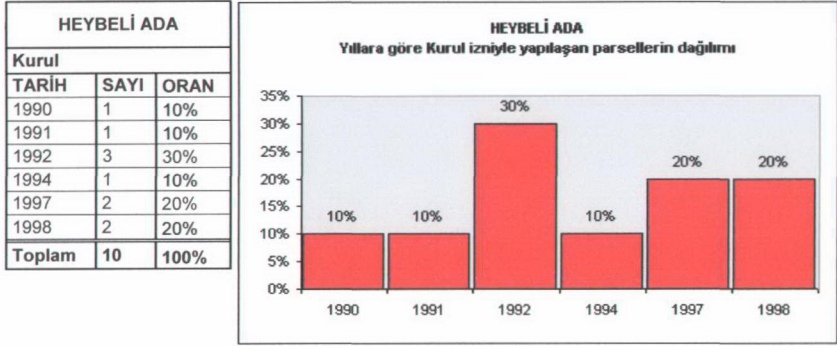
BURGAZADA		
Kurul		
TARİH	SAYI	ORAN
1990	2	22%
1991	2	22%
1992	3	33%
1995	1	11%
1999	1	1%
Toplam	9	100%

HEYBELİ ADA		
Belediye		
TARİH	SAYI	ORAN
1989	2	5%
1990	2	5%
1991	6	14%
1992	3	7%
1995	2	5%
1996	4	10%
1997	5	12%
1998	13	31%
1999	1	2%
Bilinmeyen	4	10%
Toplam	42	100%

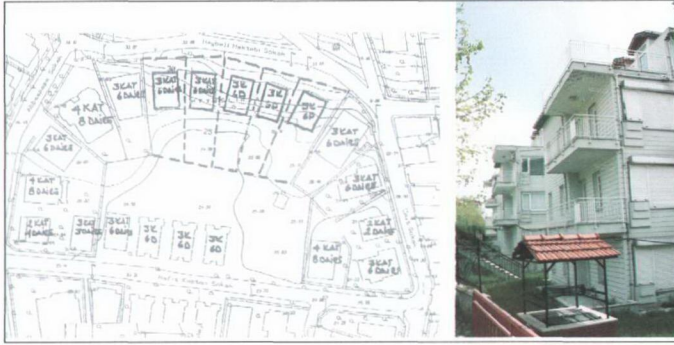
Çizelge 4.6.'nin devamı

4.1.4. Aktörler ve Roller

Bölüm girişinde yapılan çalışmaların aktarılmasında da değinildiği gibi aktörler ve rollerini ortaya koymak üzere görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır. Marmara Takımadalarında karşımıza çıkan en önemli aktör belediyedir. İstanbul'un rekreasyon alanı olarak kimlik kazanmasına karşın, aynı zamanda yapılaşma baskısının oldukça güçlü olduğu Marmara Takımadaları'nın tamamında kentsel sit alanı içinde günümüzde de devam eden yapılaşma sürecinin mekana yansıyan özellikleri şöyle özetlenebilir:

- Eski dokudan çok farklı mimari ile (daha çok site şeklinde, geniş taban alanlı, çok hanelik apartmanlar) yapılanmakta olan adaların özgün kimliğini değiştirmektedir (Şekil 4.16)
- Özellikle 1985 sonrası yoğunlaşan yapılaşma talepleri, daha önce de belirtildiği gibi kurul kararı olmaksızın belediyenin yapılaşmaya göz yumması ile destek görmüştür ve parsel bazında yenilemeler ile günümüzde de devam etmektedir.

Şekil 4.16. Değişen konut tipolojisi

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

- Marmara Takımadalarının her dönemdeki belediye başkanları, tüm oy kaygısı taşıyan belediye başkanlarından farklı olarak, aynı zamanda seçmeni ile yüz yüze ilişkilerinin güçlü ve yoğun olduğu başkanlar olduklarından, kısıtlayıcı koruma eylemlerini çok fazla desteklemediklerini düşündüren davranışlarda bulunmaktadır. Ancak bu kaygılar ile adaların siluet, doğal yapı, mimari karakter gibi özgünlükleri tahrip olmaktadır.
- Mevcutta doğal sit alanında konut kullanımları görülmektedir. Durumdan belediyenin de bilgisi vardır, ancak hali hazırda bu alanlarla ilgili bir işlem yapılmamaktadır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. “Heybeliada Doğal Sit Alanı” içindeki yapılaşma

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Kamuoyunun çok fazla tepki göstermesine rağmen Kınalıada'nın televizyon vericileri ile silueti bozulmaktadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Kınalıada'dan görünüm

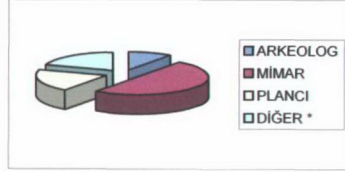
Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

- Koruma planlarının tüm baskılara rağmen tamamlanamaması ve geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile (hatta bu koşulları da esneterek) yapılaşmalara devam edilirken, nüfusun artmaktadır ancak bu artan nüfusun donatı alanları düşünülmemektedir.

Yukarıdaki gibi tanımlanabilecek sorunlar, Marmara Takımadaları için korumaya belediyenin bakış açısını göstermektedir.

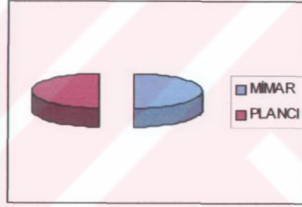
Çizelge 4.7. İstanbul III.Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Daimi Personele İlişkin Uzmanlık Alanları

UZMANLIK	SAYI	%
ARKEOLOG	1	10,00
MIMAR	5	50,00
PLANCI	2	20,00
DİĞER *	2	20,00
TOPLAM	10	100,00

Çizelge 4.8.İstanbul III. Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Üyelere İlişkin Uzmanlık Alanları

UZMANLIK	SAYI	%
MIMAR	2	50,00
PLANCI	2	50,00
TOPLAM	4	100,00

Yine bu görüşmelerde;

1. Kurulun denetleme yetkisinin olmaması,
2. Koruma Amaçlı İmar Planının olmaması.
3. Geçiş dönemi yapılanma koşulları çok kısıtlayıcı olmaması
4. Yetki alanlarının çok geniş olması,
5. Koruma amaçlı planların görüşülmesinin dahi iki yılı bulması,

önemli sorunlar olarak belirtilmiştir. Koruma Kurulu üyeleri ile yapılan görüşmelerde de Marmara Takımadaları özelinde Koruma Amaçlı İmar Planının olmaması ve bu alandaki yoğun yapılaşma talepleri karşısında kurulun çözüm olarak, daha önce bir dönem daha uygulanan, Koruma Amaçlı İmar Planı yapılıncaya kadar yeni yapı taleplerinin görüşülmemesi kararını aldıkları belirtilmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı yapım sürecini hızlandırmak ve bu dönemde her parselin konut fonksiyonu gibi değerlendirilmesini önlemek adına atılan bu adım önemli olmakla birlikte, belediyeden aynı doğrultuda destek görmedikçe sağlıklı sonuç vermesi güç olacaktır

Üçüncü aktör olan kullanıcı ise; planlardan en çok etkilenen kesim olmasına rağmen planla ancak yapıp bittikten sonra çıktığı askı evresinde tanışmakta ve planın uygulaması sırasındaki etkilerini bilememektedir. Marmara Takımadaları'nda gözlenen kullanıcının aşağıdaki davranış biçimlerinden birini benimsemektedir

- Korunacak binasında bölüntüler yaparak özellikle yaz aylarında artan sezonluk kiralama talepleri nedeni ile kiraya vermektedir.
- Özellikle ikinci kuşak mal sahiplerinin davranış biçimi olan alana yabancı kişilere kiraya verme sonucu mekana yabancılaşma- kültürel uyumsuzluk sorunları ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu grup tarafından binanın satın alınması durumunda kullanım açısından gerçekleştirilen değişikliklerle, korunacak değerler niteliklerini de kaybedebilmektedir.
- Korunacak binaların mal sahipleri korumak isteseler de mali olanaksızlıklar nedeni ile bakımsız kalan binalarda yaşamak zorunda kalmaları, koruma adına olumlu bilinçlenme sürecini etkilemektedir.
- Mülkiyet sorunu nedeni ile ölüme terk edilen, tescilli yapıların sit alanı için olan olumsuz etkisi görülmektedir, diğer yandan bu evlerde kiracılar söz konusu ise binaların bakımsızlık sorunu ortaya çıkmaktadır.
- Tüm adalarda özellikle Kınalıada'da tescilli binaların oranı mevcut yapılanmada çok düşük kalmaktadır. Zaman içinde tescilli binaların kaybedildiği ortadadır (1985'de 135 tescilli bina varken, 2002'de 89 tescilli bina bulunmaktadır). Şekil 4.20 'da izlenen bina tespit çalışmalarının yapıldığı 2002 Temmuz ayında "Bakımsız" olarak nitelenen yapılarıdır. Ancak Nisan 2004'de çekilen bu fotoğraf sonucunda "Yıkık" olarak nitelenmeleri gerekmektedir.

Şekil 4. 20. “Bakım yapılmamış”dan “yıkık” duruma geçen binalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Bir başka aktör, özellikle son dönemlerde adalara olan yapılaşma taleplerini konut edinme biçimlerinden en yaygını olan “yap – sat” şeklinde değerlendiren girişimcidir. Gelişme alanı kısıtlı olmakla birlikte, parsel bazında yenilemelerin yoğun olduğu ve büyük parsellerin siteler şeklinde yapılaşmalarla değerlendirildiği görülmektedir. Bu süreç, adalarda yoğunluğu artırdığı gibi, özgün mimarinin de değişmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir aktör olan Sivil toplum örgütlerinden Marmara Takımadaları’nda bulunan “Ada Dostları Derneği” adanın özgünlüğünün korunması adına başarılı çalışmalar yürütmektedir. Ancak çabaları belediye tarafından sınırlı olarak destek görmektedir. Adalarda evi bulunan mimar, plancı, öğretim görevlisi gibi koruma adına daha duyarlı kesimin bulunması şansını kullanan dernek, özellikle adaların doğal yapısının korunması konusunda hassas davranmaktadır. Bu çabaların tüm koruma ile ilgili kuruluşlarca desteklenmesi önemlidir. (Şekil 4.21).

Şekil 4.21. “Ada Dostları Derneği”nce korunması sağlanan Burgaz Ada’daki anıt ağaç.

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Mart 2003)

Sonuç olarak, Marmara Takımadaları özelinde yapılan çalışmalar da göstermektedir ki; ülke için korumanın, tarihi ve kültürel süreklilik bir yana, var olan yapı potansiyelinin değerlendirilmesi açısından da gerektiği konusunda, yerel yönetimlerin, koruma kurulların ve kullanıcının ortak bir inanç ve düşünce birliğinde olmadıkları sürece, şimdiye kadar yaşanan sürecin devam edeceği açıktır. Koruma yönündeki kararlarının uygulanmasında, “*korumada etkin olan aktörler*”in inançsızlığı ve duyarsızlığı olduğu sürece, kültür varlıklarının tahribi sürecelecektir. Denetimsizlik, kötü uygulamalar, kurul kararlarından sapmalar halen ülkemizde bir anlamda koruma mekanizmasının işletilmesi mümkün olmayacaktır.

4.1.5. Değerlendirme

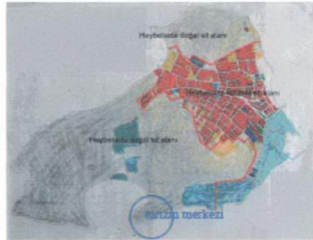
Sit ilanı 1976’lara kadar dayanan ve o dönemde de kimlik olarak İstanbul’un rekreasyon yeri olma özelliğini kazanmış olan Marmara Takımadaları’nda hem kentsel hem de doğal değerlerin korunması gerekliliği kabul edilmekle birlikte geçen 27 yıl içerisinde yapılan

yıllardan sonra yoğun yapılaşma talepleri ile karşılaşmış olan adalar, bu baskılara karşı koyacak ya da yönlendirecek plana sahip olamadığı için kentsel ve doğal sitin tahribati izlenmektedir. Planlama çalışmalarının başlaması, sit ilanından çok sonralara rastlamaktadır. Plan çalışması başladıktan sonra da planın tamamlanması, koruma kuruluna ulaşması, koruma kurulunda görüşülünceye kadar oldukça uzun zamanın geçmesi, bu süre içinde yapılaşma taleplerinin devam etmesi de önemli uygulama sorunları yaratmaktadır. Planın olmadığı dönemlerde yapılaşmaya izin verilmesi ile plan yapılıp- onaylanıncaya kadar geçen süreçte mevcut makroformun değişmiş olması gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu süreç içinde planın biran önce çıkarılması endişesi ile plan yapma yetkisinin sürekli farklı kurumlara verilmesi de ilginçtir. Ancak tüm bu çabalara karşın koruma amaçlı imar planları hazırlanmış ve onaylanmış değildir. Ayrıca koruma alanı olarak belirlenmiş bir bölgenin bir kısmına merkezi yönetimce (Turizm Bakanlığı) “Turizm Bölgesi” gibi yoğunluğu artırıcı bir karar getirilmesi de dikkat çekicidir. Yine turizm fonksiyonunun tüm adalar için önemli bir potansiyel olması ve koruma kurulu kararlarında da “bina içi bölüntülere” izin verilmesi özellikle yaz aylarında yoğunlukları oldukça arttırmakta ve geçiş dönemi yapılaşma koşullarının “yoğunluk artırıcı uygulama yapılamaz” kararları ile çelişmektedir.

Gerek mevcut planların ve geçiş dönemi yapılanma koşullarının irdelenmesi gerekse Temmuz 2002 tarihinde yapılan alan çalışmaları sonucunda görülmektedir ki:

1. Geçiş dönemi yapılanma koşulları, yeni yapılan alanlarda doğru uygulamalar oluşturacak nitelikte hazırlanmamıştır.
2. Koruma kurulunun aldığı kararlar belediye tarafından doğru (alınan karara uygun olarak) uygulanmamaktadır.
3. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarına göre yapılan yeni yapılar genellikle bir parselde birden fazla yapının olduğu ortalama 3 katlı binalar şeklindedir. Ancak kat yüksekliklerinin 4-5 kata çıktığı da görülebilmektedir.
4. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarında yoğunluk artırıcı uygulama yapılamaz ilkesi mevcut uygulamalarda gözardı edilmektedir. Bir parsel içinde birden fazla yapı ve eğimden dolayı kazanılan katların konut fonksiyonu için kullanılması ile yoğunluklar arttırılmaktadır.
5. Mevcutta doğal sit alanında konut kullanımları görülmektedir. Durumdan belediyenin de bilgisi vardır, ancak hali hazırda bu alanlarla ilgili bir işlem yapılmamaktadır.
6. 11.3.1993 tarih ve 5672 sayılı İstanbul III. Nolu Koruma Kurulu kararına göre; “Adalarda sürdürüldüğü anlaşılan geçiş dönemi yapılaşma koşullarına dayanan

6. 11.3.1993 tarih ve 5672 sayılı İstanbul III. Nolu Koruma Kurulu kararına göre; “Adalarda sürdürüldüğü anlaşılan geçiş dönemi yapılaşma koşullarına dayanan uygulamaları koruma ilkeleri bakımından doğru değildir. Plansız uygulamanın istendiği kadar sürdürülmesi düşünülemeyeceğinden ve 9.2.1993 tarih ve 304 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarında her yıl Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının gözden geçirilmesi istendiğinden, buna dayalı olarak 1984’ten buyana Adalarda sürdürülmekte olan yapılaşma koşullarının tarihi dokuya yaptığı etkilerin ve korumayı ne şekilde etkilediğinin incelenmesi gerekmektedir” kararı ile kurulun da mevcut uygulamalardan hoşnut olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak geçen 10 yılda bu durumu gidermek üzere bir çalışma da görülmemektedir.
7. Adaların mimari özellikleri son dönem “site” tarzı yapılar ile bozulmaktadır. Yeni binaların taban kullanımları daha geniştir ve mevcut dokudan ayrılmaktadır.
8. Plan henüz gerçekleşmediği için her parsel konut olarak değerlendirilmektedir; sosyal donatı alanları, yeşil alanlar ve gerekli diğer donatılar yok denecek kadar azdır.

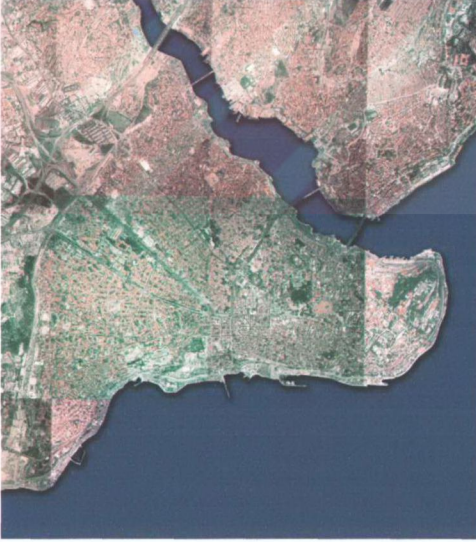
Şekil 4.22. Marmara Takımadaları Turizm Bölgeleri

Kaynak: Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

4.2. TARİHİ YARIMADA

4.2.1.Konum

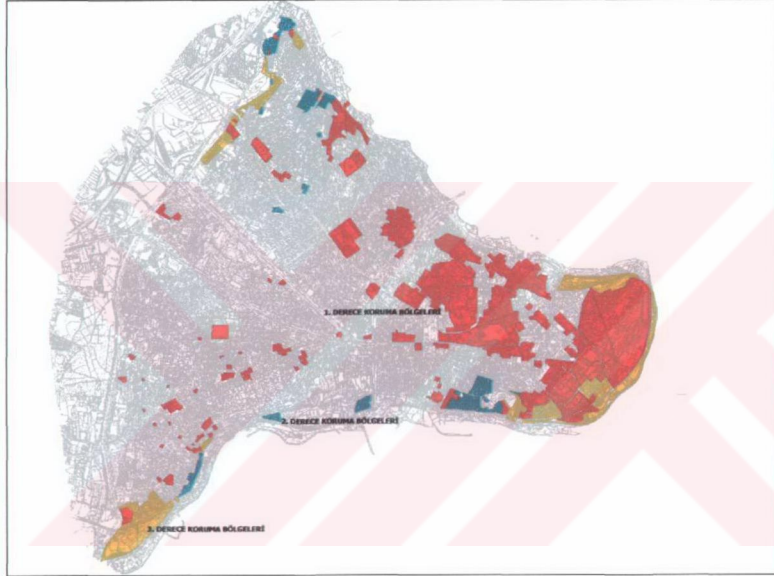
İstanbul Metropoliten Alanı'nın merkez işlevlerinin önemli bir kısmını barındırarak metropolün çekirdeğini oluşturan, yaklaşık 2700 yıllık bir geçmişe sahip ve bugün "Tarihi Yarımada" olarak adlandırdığımız eski İstanbul, Antik şehir Byzantion'dan günümüze pek çok uygarlıkların ve zenginliklerin özeği olagelmıştır. Günümüzde yönetsel olarak Fatih ve Eminönü İlçeleri'ni kapsayan Tarihi Yarımada, her türlü kentsel işlevin üstüste ve yanyana olduğu mekanların adresi durumundadır (Şekil 4. 23). Bu özelliği nedeni ile Tarihi Yarımada sadece barındırdığı kültürel mirasın önemli yapıları ile değil, içindeki geleneksele yakın yaşantısı ile de dünya turizminin en ilgi çeken yerlerinden biri durumundadır. Günün her saatine yayılmış her mekandaki ve her renkteki yaşantısı ile Tarihi Yarımada sadece ekonomik merkez olmadığını yansırı kültürel merkez kimliğinin giderek daha baskın hale geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Şekil 4.23. Tarihi Yarımada'nın konumu (Hava Fotoğrafı)

4.2.2.Tarihi Yarımada'nın Sit Alanı Kararı Ve Planlama Çalışmaları

Tarihi Yarımada'nın 12.7.1995 tarihinde 6848 sayılı karar ile sit ilan edilmesinden önce noktasal olarak ilan edilmiş koruma bölgeleri bulunmaktadır. Bu alanlar halen sivil ve anıtsal mimari eserler açısından yoğun bölgeler olarak örnek gösterebildiğimiz alanlardır (Şekil 4.24)

Şekil 4.24. Tarihi Yarımada koruma bölgeleri

Gündüz Özdeş Planı'ndaki koruma bölgelerinden yararlanılarak Elif Örnek Özden tarafından şemalaştırılmıştır.

1990 yılı nisan ayında (Tarihi Yarımada'nın 12.7.1995 tarihinde 6848 sayılı karar ile sit ilan edilmesinden önce) Prof.Kemali Söylemezoğlu, Prof.Dr. Mete Tapan, Prof. Dr. Doğan Kuban, Prof. Dr. Metin Ahunbay, Doç. Dr. Zeynep Ahunbay Tarihi Yarımada'nın sit ilan edilmesi ve yapılaşmanın yasaklanması istemi ile dilekçe hazırlamışlardır (Gökdağ, 1990). Aradan beş yıl geçtikten sonra Tarihi Yarımada için sit alanı kararı alınmıştır. Tarihi Yarımada'nın sit alanı ilan edilme gerekçeleri;

- Kaçak yapılaşmanın sürekli affedilmesinin ve bunun sonucunda bölgede artan yık-yap faaliyetlerinin önüne geçebilmek,
- Kentin silüetini bozan, tarihi eserleri olumsuz etkileyen inşaat faaliyetlerini engelleyebilmek,
- Tarihi eserlerin çevrelerindeki imar durumunu kontrol altına alabilmek

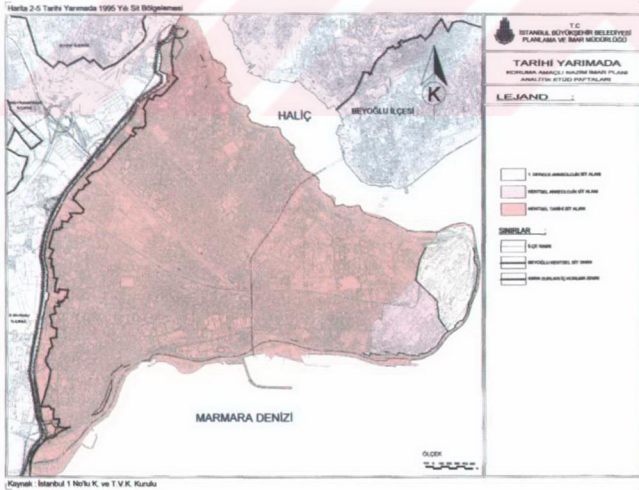
olarak sıralanabilir.

Kararın alınması sırasında dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı;

- Uygulamada I.derece sorumlu olan ilçe belediyelerinin oy hakkının bulunmaması,
- Eski eser bulunmayan bölgelerin sit ilan edilmesinin anlamlı olmayacağı,
- Tarihi Yarımada'nın tamamının sit ilan edilmesi durumunda kararın uygulanabilirliği olmayacağı

gerekçeleri ile karara katılmamıştır.

12.7.1995 gün tarihinde İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 6848 no'lu kararı ile Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-u Sultani'nin içi I.Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir (Şekil 4.25.).

Şekil 4.25. Tarihi Yarımada sit alanları

Planlama Çalışmaları

Bugün “Tarihi Yarımada” olarak adlandırdığımız “Suriçi” (Fatih ve Eminönü İlçeleri) için pek çok kez planlama çalışmaları yapılmış olmakla birlikte bazı çalışmalar uygulama olanağı bulamamıştır. Bu planların ortak hedefleri mevcut dokunun ve siluetin korunması yönünde olmuştur.

“Suriçi” için yapılan plan çalışmalarından ilki Von Moltke tarafından 1837 de yapılan plandır. Bundan sonra Marie De Lavnay (1864), Carl Ch. Lörcher (1922-1928), Herman Elgöztz (1933), Alfred Agache (1933), Jack H .Lambert (1933), Henri Prost (1936), Martin Wagner (1938), Piccinato (1960) ve 1960 sonrasında da Türk plancıları tarafından yapılmış plan çalışmaları mevcuttur. Bu plan çalışmalarından Tarihi Yarımada üzerinde en fazla etkili olanlar plan kararları açısından değerlendirilmiştir.

Çizelge 4. 9. Tarihi Yarımada planlama süreci

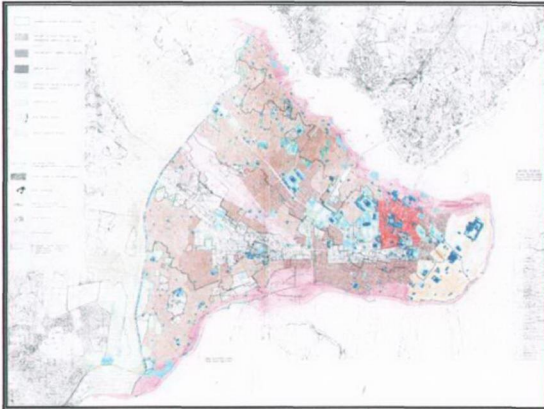
PLANLAR	KARARLAR
1933 ELGÖTZ PLANI (uygulama görmemiştir)	- Eski kültür yeni ihtiyaç ve çağdaş yaşam koşullarına uyarlanmalı, iki kıta arasında yer alan İstanbul’a gereken önem verilmeli. - Anıtların dikkatle korunması hedeflenmeli. - Bu amaçla anıtlar ana sirkülasyon yollarından ayrılmalı ve birbirine küçük yollarla bağlanmalı. - Kent denize dönük olarak ve silueti bozulmaksızın korunmalı. - Yol dokusu korunmalı.
1936 PROST PLANI	- Gereksiz yolların sayısı azaltılmalı, yol boyunca tek başlarına kalmış az sayıdaki binalar bu amaç doğrultusunda kamulaştırılmalı, yeşil alana çevrilerek, eğlence ve spor alanına dönüştürülmeli. - Atatürk Bulvarı gibi geniş caddelerde bu caddelerin önem ve estetiğine uygun olmayan küçük arsalar birleştirilmeli. - Sarayburnu ile Küçükayasofya arasında arkeolojik park oluşturulmalı. - Karadeniz ve Haliç surları temizlenerek korunmalı, - İstanbul’un siluetini korumak amacı ile +40 kotunda yapılacak yapıların üç kat ve 9.50 metre yüksekliği geçmemeli. - Büyük Cumhuriyet Meydanı, Beyazıt Meydanı, Uluslararası İstasyonun Gezinti Meydanı gibi meydanlar düzenlenmeli.

Çizelge 4.9.'un devamı

1964 SURIÇİ PLANI	• 40 rakımın ve yapıları az yoğun olan ve karakterini koruyan konut bölgelerinin dışında kalan yerlerde sokağın çoğunluğunu oluşturan yapılar, daha önceki planlama ve mevzuata göre yüksek oluşmuş ise en çok 18.50 metre yüksekliği geçmemek koşulu ile oluşmuş irtifa karakterine göre yükseklik verilmeli, • Planda yoğun konut bölgeleri olarak belirtilen yerlerde 1961 tasdik tarihli 40 rakım planı dahilinde kalan ve oturduğu zemin itibari ile topoğrafik 40 rakım kotunun altına isabet eden sokaklarda mevcut binalar çoğunlukla h:15.50 m. veya daha yüksek olarak yapılmış olduğu takdirde h:15.50 m. yükseklik uygulaması yapılmalı, • Süleymaniye çevresinde, yapıları az yoğun ve karakterini koruyan konut bölgelerine ait olmak koşulu ile bina yüksekliklerinin h:9.50 metreyi aşmaması sağlanmalı (Şekil.4.26).
1964-1968 DÖNEMİ ÇALIŞMALARI	• Zeyrek düzenleme planları, • Arkeolojik Park'ın ikinci kısmı, • Sultanahmet Parkı, • Edirnekapi Meydanı, • Sarayburnu, Beyazıt Meydanı, park ve bahçeleri düzenlenmiş, • 40 rakıma dahil olan bölgelerin imar planı, • Millet Caddesi İmar Planı ve Arkeolojik Park alanı tespit çalışmaları, • Suriçi'ndeki eski eserlerin tespit çalışmaları yapılmıştır. • Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu tarafından tescilli koruma bölgeleri için yapılan çalışmalar, Sultanahmet, Hanlar Bölgesi, Kumkapı, Sulukule planlama ve uygulamalarıdır. • Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun aldığı bir karar ile oluşturulan kurul üyelerinden seçilen bir komisyon ile İstanbul Belediyesi ve Nazım Plan Bürosu ilgililerinden oluşan bir heyetçe hazırlanan "1/5.000 ölçekli Suriçi Tarihi İstanbul ve Eyüp Koruma Bölgeleri Planı ve Uygulama Yöntemleri çalışması da bu dönemde yapılmıştır."

Çizelge 4.9'un devamı

1970-1980 DÖNEMİ ÇALIŞMALARI	▪ 1970-1971 : Süleymaniye Camii Çevresi Koruma Planı, Fatih Anıt Çevresi Tadilat Planı, ▪ 1971-1972 : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ile birlikte Fatih Zeyrek Bölgesi'nde sit anlayışına göre planlama çalışmaları, ▪ 1972-1973 : Sultanahmet Arkeolojik Park Sahası İmar Planı, ▪ 1974-1975 : Süleymaniye Camii Çevresi Bölge İmar ve Yol İstikamet Planı, ▪ 1976-1977 : Zeyrek ve Süleymaniye çevresinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun aldığı kararlarla gerçekleştirilen koruma planı, ▪ 1978-1979 : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından sit olarak belirlenen Fatih-Zeyrek, Eminönü-Süleymaniye bölgelerinde ve Fatih- Kocamustafapaşa ve Yedikule civarında koruma imar planı etüdleri, ▪ 1979-1980 : Fatih - Yedikule, Fatih - Edirnekapi koruma planı çalışmaları devam ederken, Zeyrek ve Süleymaniye koruma imar planı çalışmalarının tamamlanarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu onayına sunulması.
---	--

Şekil 4. 26. Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planı (1964)

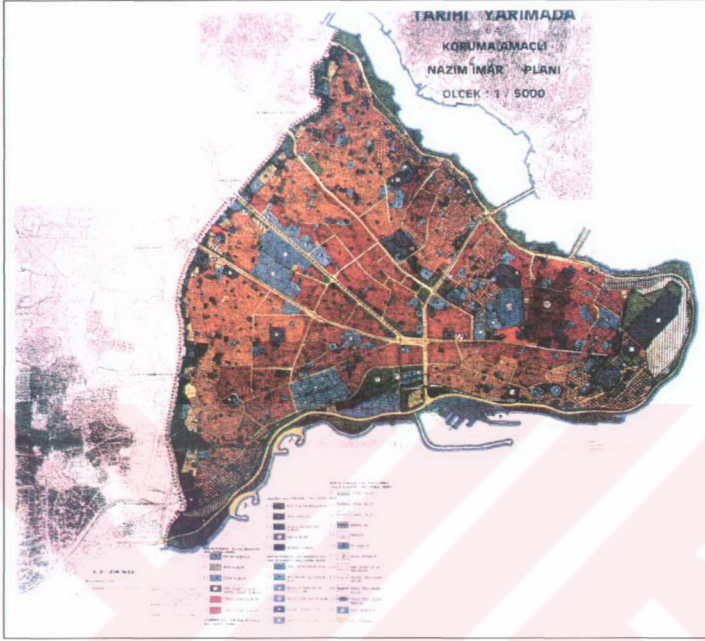
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü Arşivi

1984-1989 döneminin belediye yönetimi, özellikle kentin altyapı çalışmalarına ağırlık vermiş, bu doğrultuda Haliç'te “ Kurtarma Operasyonu” nitelemesi ile bir çalışma başlatılmıştır. Amaç Haliç'in kirliliğini temizlemek ve su yolu boyunca rekreasyon alanları yaratmak olsa da bu operasyon sırasında pek çok sivil mimari örneği ile endüstri yapıları yokolmuştur. Bu dönemde Tarihi Yarımada ile ilgili en kapsamlı çalışma Prof. Dr. Gündüz Özdeş tarafından hazırlanan 1/5.000 İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı'dır. 2 Kasım 1990 tarihinde onanan planın amacı; alanın kültürel, tarihi ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan kentsel alanlar olarak, gelecekteki gelişmesinin tarihi ve kültürel yönden varolan potansiyelini olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde düzenlenmesi olarak belirlenmiştir. Planın korumaya ilişkin hedefleri ;

- Tarihi eserler ve sit alanı kapsamına giren dokuların özgün konut yerleşme alanı olarak yaşatılması,
- Tarihi Yarımada'nın yapı ve potansiyeli ile uyumlu olmayan fonksiyonlardan arındırılarak tarihi kesimlerde canlı kentsel merkezler, odaklar oluşturulması,
- Haliç ve Marmara kıyılarının kültür, turizm, rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi ve kıyı ilişkisinin güçlendirilmesi,
- Tarihi Yarımada ile ilgili olmayan trafiği “by-pass” yollarla yarımada dışına alacak sistemin mevcut dokuyu bozmayacak şekilde oluşturulması,
- Tarihi Yarımada'nın kıyı boyunca elde edilmiş olan açık alanlarının uygun noktalarının estetik kalitesi yüksek olan, tarih ve kent kültürü ile tutarlı görsel objelerle desteklenen odaklar olarak geliştirilmesi

olarak tanımlanabilir (Özdeş, 1993).

Bu kararlar ilke kararları olarak benimsenerek Tarihi Yarımada bütünü için 1/5.000 ve Eminönü İlçesi için 1/500, Fatih İlçesi için 1/1.000 ölçekli planlar gerçekleştirilmiştir. Fatih İlçesi'nde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ve 1/5.000 ölçekli Nazım Planda belirtilen sit alanları dışındaki bölgeler ve sit alanları olarak ikiye ayrılmış fakat her iki farklı statüdeki bölgeye ilişkin planların bir kentsel bütünlük kavramı içinde oluşturulmasına karar verilmiştir. Planda koruma bölgeleri daha önce tanımlanan çerçevelerde üç dereceli olarak tanımlanmış ve Zeyrek, Fener-Balat, Ayvansaray, Sulukule, Yedikule Bölgeleri, Eski Galata Köprüsü ve Surlar özel proje alanları olarak belirtilmiştir (Özdeş, 1988) (bkz. Şekil 4.27).

Şekil 4.27. Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planı (1990)

Kaynak: Özdeş(1990) Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planı raporu

1/5.000 İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı'na en önemli eleştiriler^{*}; kentsel ve arkeolojik değerlerle, genel silüet ve yoğunluğun korunmadığı, kent içi yol ve Haliç Köprüleri önerilerinin bölgede varolan dokuyu parçaladığı, bostanlar, sur içleri gibi tarihsel önem taşıyan alanlara yapılaşma tehlikesi getirdiği yönündedir. Bu gerekçeler ile 11.01.1991 tarihinde Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi ve bir grup öğretim üyesince İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne itiraz edilmiş, itirazın reddedilmesi ve planın yürürlüğe girmesi üzerine de yürütmeyi durdurma ve duruşma istemi ile Büyükşehir Belediyesi'ne dava açılmıştır. 1990 tarihli 1/5.000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planının; Anayasa'nın "Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması" başlıklı 56. maddesi ile "tarihi, kültür ve tabiat varlıklarının korunması" başlıklı 63. maddesine aykırı olduğu, planla getirilen yapı yoğunlukları, geniş yollar, tarihsel-kültürel nitelik taşıyan birçok bölgenin koruma

^{*} Tarihi Yarımada tamamına yönelik olarak hazırlanan ilk koruma amaçlı imar planı olan ve uygulama olanağı bulamadan iptal edilen plan olması nedeni ile plana yönelik eleştiriler de tez kapsamında aktarılmaktadır.

kapsamı dışında bırakılması, bu açıdan planın, kültür ve tabiat varlıklarını koruma amacına, anlayışına ve yasasına bütün olarak ters düştüğü, işlemin imar yasasının plan hiyerarşisini düzenleyen 5.maddesine aykırı olduğu, 1/50.000 ölçekli Metropoliten Nazım İmar Planına uyum sağlayamadığı, sonuç olarak planın şehircilik bilimine, planlama ilkelerine ve imar hukukuna aykırılık teşkil ettiği ileri sürülerek planın iptali istenilmiştir. Mimarlar Odasının plana itiraz sebepleri şu alt başlıklarda toplanabilir:

- Planın kullanım ve ulaşım kararları açısından üst ölçekli plana (1980 tarihinde onanan 1/50.000 İstanbul Metropoliten Alan Altbölge Nazım İmar Planı'na) uygun olmaması,
- Tarihi ve arkeolojik sit alanlarının korunmasının sağlanamaması; toprakaltındaki kültür varlıklarının korunması ile ilgili önlemlerin planda ve raporda yer alması,
- 1.Derece koruma bölgelerinde her parselin koruma kurulunun kararına bağlanmasının yanlışlığı,
- Tüm Tarihi Yarımada'nın kentsel sit olması gerekliliği,
- Tüm Tarihi Yarımada için tescil işlemi tamamlanmadan plan üretildiği, Koruma Bölgesi kapsamına alınması gereken alanların koruma dışında bırakıldığı, asıl korunması gerekli alanların çöküntü bölgesi şeklinde gösterildiği düşüncesi,
- Karasurları dışında ve içinde "sit koruma bandı" düşünülmendiği, Prost Planındaki 500m.lik şeridin gözönüne alınmadığı, tasdik sınırının tam olarak korunması gerekli kültür varlıklarını kaplamadığı,
- Sur-u Sultani içinde üç büyük alanda turistik tesis yapılmasının uygun olmaması,
- Nüfus ve yoğunluklar arasındaki tutarsızlık,
- Daha önce yapılmış ve onaylanmış mevzii imar planlarının, uyulması zorunlu plan girdisi olarak kabul edilmesi,
- Yeni ve geniş yolların açılması ve BESAM (Beşiktaş – Samatya) Projesinin hayata geçirilmesinin sakıncası.

Bu itirazlar sonucunda dava konusu plan ile değişikliğin şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına uygun hazırlanıp hazırlanmadığının ve anılan planda kamu yararı bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla mahkeme kararı ile yerinde keşif ve bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilmiş, bilirkişi heyetini incelemelerini tamamlayarak 29.7.1994 günlü bilirkişi raporunu hazırlamıştır. Bilirkişi raporunun değerlendirilmesi üzerine Mimarlar Odası açtığı davayı kazanmış ve İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin 17.11.1994 gün ve 1993 /1455 esas no'lu 1994/1481 sayılı kararı ile plan iptal edilmiştir. Bu karardan sonra İstanbul

Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından Danıştay 6.Dairesine başvurularak 17.11.1994 günlü kararın usul ve yasaya aykırı olduğu öne sürülerek bozulması istenmiştir.

Danıştay 6. Dairesi'nin itiraz üzerine yaptığı incelemeler sırasında "Tarihi Yarımada'nın İstanbul'un iki yakasını birbirine bağlayan bir merkez olduğu, bu merkezin tarihi, ticari, turizm ve ulaşım fonksiyonlarının dikkate alınarak ve üstün kamu yararının da gözönünde tutulması suretiyle bir değerlendirme yapılması gerektiği, oysa iptal kararına esas alınan bilirkişi raporunda bu fonksiyonlar dikkate alınmadan yalnızca şehircilik, planlama ilke ve esasları bakımından değerlendirme yapıldığı, raporda sit alanı kararları ve planda getirilen önerilerin karşılıklı olarak incelenmeden soyut bir şekilde görüş bildirildiği, kararın eksik incelemeye dayandığı" görüşü ortaya çıkmıştır. Böylelikle İdare Mahkemesince eksik incelemeye dayalı bilirkişi raporunun esas alınması suretiyle verilen iptal kararında isabet görülmemiştir. 19.6.1995 gününde dosyanın İdare Mahkemesi'ne geri gönderilmesine karar verilmiştir (İstanbul Büyükşehir Planlama İmar Müdürlüğü 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım Plan Raporu)

Bu süreç yaşanırken, İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 6848 no'lu kararı ile Tarihi Yarımada bütünü ile sit alanı ilan edilmiş ve "Geçici Dönem Yapılanma Şartları" (6898 Sayılı KTVKK kararı ile) uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte iptal kararının belediyece temyize verilmesi üzerine Danıştay yeterli inceleme yapılmadığı görüşü ile bu kararı bir kere daha bozmuştur. Bozma kararına karşı yapılan düzeltme talebi Danıştay tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Mimarlar Odası İdare Mahkemesi'ne bir kere daha başvurmuş ve 4 nolu İdare Mahkemesi'nden 18.1.1996 tarihinde son karar olarak , İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca bölgenin tümünün sit alanı ilan edilmiş olması nedeni ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gereğince, 2 Kasım 1990 onanlı 1/5.000 Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı'nın geçerliliğini yitirdiği kararı çıkmıştır.

Sit Alanı İlanına ilişkin Kurul Kararları (12.7.1995-6848 Sayılı Kurul Kararı)

İstanbul-Eminönü-Fatih İlçelerini içeren Tarihi Yarımada (Suriçi) bölgesine ait, 2.11.1990 onanlı 1/5.000 ölçekli Koruma İmar Planı'na yönelik açılan iptal ve temyiz davaları devam ederken İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.7.1995 gün ve 6848 no'lu kararı ile "Tarihi Yarımada (Suriçi Bölgesi) ekli 1/10.000 ölçekli haritada sınırları belirtildiği şekilde Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-u Sultani içi 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı" ilan edilmiştir (bkz. Şekil 4.24).

Bu kararın alınmasındaki gerekçeleri; geçmişin en büyük iki imparatorluğuna başkentlik yapan sınırları 5. yüzyılda batıda II.Teodosios dönemi Kara Surları güney ve kuzeyde Marmara ve Haliç surları ile belirlenen Tarihi Yarımada (Suriçi), Ayasofya, Süleymaniye, Fatih, Sultan Selim, Mihrimah Sultan Külliyesi gibi ünlü anıt toplulukları, kente kimlik veren çeşme, sebil, han, sıbyan mektebi sivil yapıları, türbe, hazire ve mezarlıkları, köşk ve konakları kentsel sit özelliği taşıyan alanların yoğunluğu ile özel bir niteliğe sahip olduğundan, şimdiye kadar yapılan çalışmalardaki yaklaşımla, Tarihi Yarımada'nın anıtsal varlık yönünden daha yoğun bölgelerinin çevrelerinden soyutlanarak parça parça ele alınmasının kentin silüetini ve doku bütünlüğünü koruma açısından yetersiz kaldığı görüldüğünden, tarihi ve arkeolojik veriler bolluğu ile dünya kültürel miras listesinde yer alan kentin bilinçli veya bilinçsiz bunca talan ve tahribine rağmen günümüze kadar gelebilmiş tarihi kimliğinin korunabilmesine dayanak oluşturmaktır.

Yine aynı kararda, Tarihi Yarımada'nın Karasurları dışında kalan, Zeytinburnu ve Eyüp ilçeleri sınırlarındaki, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 19.06.1981 gün ve 12830 sayılı İstanbul I. Nolu Koruma Kurulu'nun 27.02.1991 gün ve 2523 sayılı kararları ile belirlenen Sur Tecrit Alanı sınırlarının aynen geçerli olduğu ve 8.3.1995 gün ve 6443 sayılı kararda belirtilen Sur Tecrit Alanı sınırının, Eyüp İlçesi sınırlarından Sakızağacı Şehitliğinden Defterdar Mahallesi'ne kadar olan kısmının, 21.06.1990 gün ve 2051 sayılı karar ile belirtilen sit sınırına kadar genişletilerek Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Sit Alanı Koruma Alanı olarak ilan edilmiştir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gereğince bir alanın sit alanı ilanından itibaren 1 yıl içerisinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanarak onanması gerektiğinden bu alan için Koruma Amaçlı Nazım Planı yapılması zorunluluğu doğmuştur.

2.8.1995-6898 ve 4.9.1996-7981 Sayılı Kurul Kararları

İstanbul'un Eminönü ve Fatih ilçelerini içeren Tarihi Yarımada (Suriçi) bölgesi, İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca alınan 12.7.1995 gün ve 6848 sayılı karar ile Tarihi ve Kentsel Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit, 1.Derece Arkeolojik Sit Alanları olarak belirlenerek ilan edildikten sonra, 2863 ve 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gereğince, aynı kurul tarafından 1 ay içerisinde Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının belirlenmesi çalışmalarına başlanmıştır. Bu amaçla, İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu 4.7.1995 gün ve 1276 sayılı yazı ile konu ile ilgili olan Belediyelerden, Üniversitelerin mimarlık tarihi, restorasyon, şehircilik, arkeoloji ve sanat tarihi bölümlerinden, Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odasının İstanbul şubelerinden Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları ile ilgili görüş istemiştir. Bu kuruluşlardan gelen görüşlerin ışığında yapılan değerlendirmeler sonucunda, koruma kurulu, 2.8.1995 gün ve 402 sayılı toplantısında 6898 no'lu karar ile Tarihi Yarımada Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları belirlenmiştir.

Eminönü ve Fatih İlçelerine ilişkin Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının belirlendiği, 2.8.1995 gün ve 6898 sayılı karar ile bu kararın bir yıl daha uzatılmasını öngören ve uygulamaya dönük açıklayıcı hükümler içeren, 4.9.1996 gün ve 7981, 8.10.1996 gün ve 8089, 11.12.1996 gün ve 8227 sayılı kararlar ile Koruma Amaçlı İmar Planlarının Belediyelerince henüz hazırlanmamış olması nedeniyle 2863 sayılı yasanın (17.6.1987 gün ve 3386 sayılı kanun ile değişik) 17.maddesine istinaden geçiş dönemi yapılaşma koşullarının bir yıl süre ile geçerliliğinin devamına kurul tarafından karar verilmiştir.

Bir yıllık süre dolduğunda; İstanbul 1. No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 4.9.1996 gün ve 461 sayılı toplantısında alınan 7981 sayılı kararında koruma kurulu, 12.7.1995 gün ve 6848 sayılı karar ile belirlenen Tarihi Yarımada Bölgesinde belirlenen sit alanlarının sınırlarının aynen korunması kaydı ile, Sur-u Sultani'nin 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak korunmasına, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanının adının 416 sayılı ilke kararı gereğince Kentsel ve 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak değiştirilmesine, Tarihi ve Kentsel Sit Alanının adının Tarihi Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanı olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca aynı karar ile 6898 sayılı karardaki Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının "Yeni yapılanma talepleri bölümü"nün 1, 2, 6, 9, 10. maddelerinde, kentsel ve arkeolojik sit alanı bölümünün 1, 2, 3, 4, 5. maddelerinde, tarihi ve kentsel sit alanı

bölümünün 4, 5, 6. maddelerinde, planlamaya yönelik öneriler bölümünün 4.maddesinde değişiklik yapılmasına karar verilmiştir.

Sit Alanı İlanı Kararı Sonrasında Alınan Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının Değerlendirilmesi

Yeni Yapılaşma Talepleri:

1. +40 rakım yeni yapılanma taleplerinde sınırlayıcı olarak dikkate alınacaktır. Buna göre;

- Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanıncaya kadar + 40 rakım üzerinde olan bölgelerde yapılaşma hangi yönden bakılırsa bakılsın H=9.50m.yi aşamayacaktır. Ancak topoğrafik özellik gösteren ve 1 kattan fazla kot farkı olan yerler kurulca değerlendirilecektir.
- +40 rakım üzerinde olan alanlarda bulunan adalarda tescilli ya da tescilsiz kültür varlığı nitelikli yapı varsa, bu parsel ve bu parselin görsel ve topoğrafik etki alanındaki parsellerde, eski 1/1.000 ve 1/500'lük planlardaki koruma alanları da dikkate alınarak, yapılaşmalarda H=9.50m. esas alınacak ve kurulca değerlendirme yapılacaktır. Buna ek olarak, aynı durumdaki adalarda tescilli ya da tescilsiz kültür varlığı nitelikli yapı yoksa, H=9.50m. yükseklikte ve daha önceki 1/1.000 ve 1/500'lük planlardaki istikametler esas alınarak +40 rakım sınırının geçtiği yoldan cephe alan adaların, bu yoldan cephe alan parselleri de bu koşullara göre değerlendirilerek, ilgili Belediyelerce uygulama yapılacaktır.
- +40 rakımın altında bulunan alanlardaki adalarda tescilli veya tescilsiz kültür varlığı nitelikli yapı var ise, bu parsel ve bu parselin görsel ve topoğrafik etki alanındaki parsellerde, bu parselin eski 1/1.000 ve 1/500'lük planlardaki koruma alanları da dikkate alınarak, yapılaşma talepleri kurulca değerlendirilecektir. Ayrıca, aynı durumdaki adalarda tescilli veya tescilsiz kültür varlığı nitelikli yapı bulunması halinde eski 1/1.000 ve 1/500'lük planlardaki yükseklik değerleri bir kat eksiği ile ve bu planlardaki istikametler esas alınarak ilgili Belediyelerce uygulama yapılabileceği belirtilmiştir. Ancak, 1/500 ve 1/1.000'lik planlardaki Karasurları Koruma Alanı'nda ve Cankurtaran'da H=6.50m. yükseklik alan yerlerde bu uygulama kurul onayı ile yapılacaktır.
- +40 rakım üzerinde ya da altında olmasına bakılmaksızın, eski 1/1.000 ve 1/500'lük planlarda koruma alanı olarak belirlenen Hanlar Bölgesi, Gedikpaşa, Kumkapı, Kadırga, Süleymaniye, Ayakapı, Zeyrek, Fener, Balat, Ayvansaray, Yedikule'deki

tüm projelerin kurul onayından geçerek uygulanmasına karar verilmiştir. (Aynı nitelikteki Cankurtaran, Kentsel Arkeolojik Sit Alanı da olduğundan tescilli olmayan parsellerde imar durumu verilmemektedir).

2. Yeni yapılaşma talepleri maddesinde fonksiyon değişikliği, öneri fonksiyonlarla ilgili kısıtlamalar da getirilmiştir. Buna göre; 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde kültür ve rekreasyon fonksiyonuna, Kentsel ve Arkeolojik Sit ile Tarihi ve Kentsel Sit alanları içinde konut, konaklama, kültür, perakende ticaret ve rekreasyon fonksiyonlarına yer verilebileceği düşünülmüştür.
3. Tarihi Yarımada'nın tümünde kamu yararına ve kamu tarafından kullanılmak üzere geçici yapılanma taleplerinin kurul tarafından değerlendirilmesine karar verilmiştir.
4. Kurul, Tarihi Yarımada içinde altyapı ile ilgili projelerin mevcut yol dokusunu tahrip etmeyecek şekilde hazırlanmasını ve koruma kurulu onayından sonra uygulamaya geçilmesini öngörmüştür.
5. Yoğunluk bu bölge için çok önemli bir problemdir. Yeni yapılacak plan çalışmalarında yoğunluğu artırıcı kararların alınmaması öngörülmüştür.
6. İlgili Belediyelerce imar durumu düzenlenebilecek parsellerde; imar mevzuatının gerektirdiği ve sit alanı ilanı tarihinden önce uygulamaya esas alınan bilgi ve belgelerden (1/1.000 ve 1/500 planlar v.b.) kaynaklanan sınır düzenlemeleri, yol terkleri ve yol fazlaları için gerekli ifrazın ve her türlü tevhidin ilgili Belediyece yapılabileceğine karar verilmiştir.
7. Ancak geçiş dönemi süresinde yukarıda tanımlanan durumlar dışında yeni imar parseli oluşturmak üzere ifraz yapılamayacağına kurulca karar verilmiştir.
8. Yeni projelerle ilgili olarak; koruma grubu daha önce belirlenmiş, kurulca rölöve ve restorasyon projeleri onaylanmış ve Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarına aykırı olmayan projelerin geçerli olacağı kararı verilmiştir.

Kara Surları Dış Koruma Alanı;

- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 19.6.1981 gün ve 12850 sayılı, 1 no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 27.2.1991 gün ve 2523 sayılı kararları ile belirlenen, "Sur Tecrit Alanı" sınırları aynı şekilde kabul edilmekle birlikte, bu sınırın Eyüp İlçesi sınırlarında E-5 ile Karasurları arasında kalan (Defterdar Mahallesi) kısmının kurulun 21.6.1990 gün ve 2051 sayılı kararla çizilen sit sınırına kadar genişletilmesi istenmiş ve bu alan "Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Siti Koruma Alanı" olarak belirlenmiştir.

- Son 35 yıl içinde molozla doldurulmuş olan, Karasurları hendeklerinin boşaltılması gerekmektedir. Ayrıca Karasurlarında arkeolojik çalışmalar yapılmalı ve karasurlarının bakım, onarım ve peyzaj düzenlemeleri Büyükşehir Belediyesi'nce yapılmalıdır.
- Plan tamamlanıncaya kadar, bu alandaki yeni yapılaşma taleplerinin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Karasurları İç Koruma Alanı;

- Sınırları 1/5000 ölçekli paftalarda belirlenen Karasurları İç Koruma Alanı içinde plan yapılıncaya kadar, İstanbul Bölge Kurulu'nun 25.9.1987 gün ve 4076 sayılı kararı ile belirlenmiş, koruma alanı sınırları aynen geçerlidir. Bu alandaki yapılaşma taleplerinin, İstanbul Bölge Kurulu'nun 25.9.1987 gün ve 4076 sayılı kararı ile onaylanan Karasurları Koruma İmar Planı'nda belirlenen koşullara göre kurulca değerlendirilmesine, yeni yapılarda yüksekliğin azami 6.50m. olmasına ve yalnız bir bodrum kat yapılabileceğine, ancak Eğrikapı'daki Mumhane duvarına bitişik ve duvar üstünde yeni hiçbir inşaatı izin verilmemesine karar verilmiştir.

Marmara Surları;

- Sur dışının, mevcut eski eser tescilli yapıların korunması kaydıyla yeşil alan olarak bırakılması; Marmara Surlarında arkeolojik çalışmaların yapılarak, bunların bakım, onarım ve peyzaj düzenlemelerinin Büyükşehir Belediyesi'nce yapılmasına karar verilmiştir.
- İçten surlara bitişik ve sur üstünde yeni hiçbir inşai faaliyete izin verilmeyecektir (Langa ve Kadirga Liman Surları dahil). Ayrıca, Marmara Surları ile eski limanı sınırlayan (Langa) iç surları arasında kalan alanın yeşil alan olarak korunması, bu alanda mevcutta bulunan gelişigüzel yapıların kaldırılması ve yine bu alana ilişkin yapılacak yeşil alan düzenleme projelerinin koruma kuruluna iletilmesine karar verilmiştir.

Haliç Surları

- Haliç Surları'nı ortaya çıkarmak için, surun dış yüzüne bitişik tescilsiz parseller yeşil alan olarak düzenlenmelidir. Buradaki, tescilli parsellerde bulunan yapıların durumları yeniden değerlendirilecektir.
- Haliç Surları'na bitişik ve sur üstünde hiçbir yeni inşaatı izin verilmemesine, ayrıca diğer surlarda olduğu gibi Haliç Surları'nda da arkeolojik çalışmaların yapılmasına, surların bakım, onarım ve peyzaj düzenlemelerinin Büyükşehir Belediyesince yapılmasına karar verilmiştir.

1.Derece Arkeolojik Sit Alanı : “Sur-u Sultani” ile çevrelenen ve 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olan bölgede yeni yapılanmaya izin verilmeyecektir.

Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı

- Bu alan 19.4.1996 gün ve 416 sayılı ilke kararı gereğince Kentsel Sit ve 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tanımlanmıştır^{*}. Tarihi Yarımada'nın tümüne ilişkin sağlıklı bir planlama çalışması yapılabilmesi için, 30.11.1993 gün ve 338 sayılı ilke kararında belirtildiği gibi, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilen alanın toprakaltı ve topraküstü envanter çalışması yapılmasının gerekliliği bulunmaktadır. Bu görev, Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na verilmiştir.^{**}

Tarihi ve Kentsel Sit Alanı

- Marmara ve Haliç silüetinin korunması için; Tarihi Yarımada'nın eşsiz silüetini oluşturan (mütevazi ve görkemli) anıtların görünümünü olumsuz yönde etkileyecek, doku karakterini bozacak iri kütleli ve yüksek gabarili yapılanma uygun değildir. İstanbul'un Haliç ve Marmara silüetlerinin 1/500 ölçekli fotogrametrik rölelerinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanmasına ve yeni yapılanma önerilerinin bu silüet üzerinde değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Tarihi Yarımada için 1990 yılına kadar 1964 tarihli 1/5.000 ölçekli İstanbul Suriçi İmar Planı ile uygulama yapılmıştır. 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 02.11.1990 tarih ve 704 sayı ile onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu plan Mimarlar Odası tarafından aynı yıl açılan dava sonucu İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin 17.11.1994 gün ve 1993 /1455 esas no'lu 1994/1481 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. 02.08. 1995 gün ve 6898 sayılı İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu kararı ile (kentsel) sit (alanı) ilan edilen Tarihi Yarımada için “Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları” 04.09.1996 (7981 Sayılı karar ile) uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamanın ardından Tarihi Yarımada (Fatih- Eminönü İlçeleri) bütününde Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planlarının tamamlanma süreci 1998 yılına dek sürmüş ve planlar 02.04.1998 tarih ve 936 sayı ile Büyükşehir Belediye Meclisi'ne iletilmiştir. Ancak sözkonusu planlama çalışmaları 3386 sayılı kanun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa göre 1 yıl

^{*} Bu alan 5.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararı gereğince yeniden “Kentsel Arkeolojik Sit Alanı” olarak yeniden tanımlanmış ve ilan edilmiştir. (04.06.2001 gün ve 12869 sayı)

^{**} Bu doğrultuda Büyükşehir belediyesi 2001 yılı Ağustos ayında başlayan ve 6 ay süren envanter çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

içerisinde tamamlanması ve yürürlüğe girmesi gerekirken o tarihten buyana hayata geçirilememiştir. Tarihi Yarımada'nın sit ilan edilmesinden itibaren yapılaşma ve ilgili imar faaliyetleri 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun ilgili kanun gereği belirlemiş olduğu "Geçici Yapılaşma Koşulları'na göre devam etmektedir" Ancak Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının ortaya koyduğu durum; "Tarihi Yarımada'nın korunması gerekli olan tarihi ve kültürel kimliğini koruyamayacağı ve bu ilkenin aksine bir dizi yapılaşma hükmü içerdiği" endişesi ile 17.11.1994 tarihinde iptal edilen planın olası uygulama sonuçlarından farklı değildir. Bugün izlenen süreç bölgenin tarihsel ve kültürel potansiyellerini erittiği gibi, aynı zamanda bütüncül, üst ölçekte metropoliten alanla ilişkilendirilen, çevre koşullarını dikkate alan bir yaklaşım olmaktan da çok uzaktır.** Üçüncü bölümde koruma amaçlı imar planlarının bütünden kopuk alanlar olarak değerlendirilmesinin sorunları aktarılırken de vurgulandığı gibi, planın bütünü görülmeden parsel ölçeğinde karar, o parsel için doğru olsa bile, bölge geneli ve ilişkileri düşünüldüğünde doğru olmayabilir. Bu nedenle bütüncül bakış planlama adına çok önemlidir.

4.2.3.Günümüze İlişkin Çözümler ve Değerlendirmeler

Tarihi Yarımada'ya ilişkin çözümler; Kurul kararlarının irdelenmesi ve altbölge mekan incelenmesi olarak iki bölümde ele alınacaktır.

1. Kurul Kararlarının İrdelenmesi

Tarihi Yarımada'nın sit alanı ilanından koruma amaçlı imar planı çalışmaları tekrar başlayıncaya kadar yaşananları daha iyi irdeleyebilmek için Mayıs 1996- Mayıs 2001 arasındaki dönemde alınan koruma kurulu kararları elde edilmiş ve incelenmiştir. İstanbul I. Nolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararlarının incelenmesi sırasında dikkati çeken konulara aşağıda ayrıntılandırılarak yer verilmiştir.

* Büyükşehir Planlama İmar Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 09.05.2003 gün ve 307 sayılı yazı ile Büyükşehir Belediye Meclisinden onay kararı alınmıştır; 03.07.2003 gün ve 2450 sayılı yazı ile de İstanbul I.Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na gönderilmiştir. 1/1.000 Fatih İlçesi Koruma Amaçlı İmar Planı 25.03.2004 gün ve 1008 sayılı yazı ile, Eminönü Koruma Kurulu İlçesi Koruma Amaçlı İmar Planı 25.03.2004 gün ve 899 sayılı yazı ile Koruma Kurulu'na gönderilmiştir. Koruma Kurulu 1/1.000 planların gelmesini takiben imar durumu vermemektedir.

** 19/02/2001 tarih ve 2001/0000012 sayılı meclis kararı uyarınca; 1/1000 ve 1/500 ölçekli koruma amaçlı imar planını yapma yetkisinin 3030 sayılı yasanın 7. maddesine göre Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'na devri sözkonusu olmuştur.

1. Koruma kurulunun görev alanında yapılaşmaya yönelik olarak aldığı kararlarda ya da kararların uygulanmasında dikkat çeken örnekler:

- 16.9.1998 tarihinde 10234 sayılı geçiş dönemi yapılanma koşullarında yer alan; I.A.3 : “+40 rakım üzerinde kalan alanlarda adada tescilli veya tescilsiz kültür varlığı nitelikli yapı bulunmaması halinde; h: 9.50 yükseklikte ve sit alanı ilan tarihinden önce uygulamaya esas alınan bilgi ve belgelerdeki (1/1.000 – 1/500) istikametler esas alınarak + 40 rakım sınırının geçtiği yoldan cephe alan yapı adalarının bu yoldan cephe alan parselleri bu koşullara göre değerlendirilerek belediyesince uygulama yapılabilir” ve I.A.5:” +40 rakım altında 1/1000 ve 1/500’lük planlardaki yükseklik değerinin 1 kat eksiği ile ilgili belediyesince uygulama yapılabilir” maddeleri, 1996 tarihli geçiş dönemi yapılanma koşullarında olduğu gibi, belediyelere uygulama kolaylığı getirmekte ve aynı zamanda da koruma kurulunun asıl çalışma alanı olan korunması gerekli değerler ile ilgili kararların üretilmesi, tescilli parsel, tescilli bina bitişiği ya da korunması gerekli alanların yoğun olduğu alanlar dışındaki yeni yapı talepleri ile imar bürosu gibi çalışmamak amacını taşımaktadır. Ancak geçen zaman içinde koruma kurulu bu maddelere dayanılarak maksadı aşan, yoğunluğu artıran uygulamalar yapıldığı gerekçesi ile maddelerin uygulanması durdurmak durumunda kalmıştır ((18.10.2000) sayı: 12309).
- Tarihi Yarımada gibi koruma açısından çok önemli bir yerleşmenin bile henüz tam olarak tespit ve tescil işlemlerinin tamamlanamamış olduğu görülmüştür. Sadece sivil mimari örnekleri değil, aynı zamanda anıtsal mimari örneklerinin (kamu kuruluşlarının kullanımında bulunanlar da dahil olmak üzere) de tescilleri tamamlanamamış durumdadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlıkları kapsamında 2001 yılında yapılan envanter çalışmasında tescilli eserlerle ilgili olarak Çizelge 4.10’da izlenen veriler elde edilmiştir.

Çizelge 4.10. Tescilli eserlerin analizi

ENVANTER LİSTESİ	ANIT ESER	RESMİ YAPI	SİVİL MİMARİ ÖRNEĞİ	TOPLAM
TESCİLLİ ESERLER	1513	3960	190	5663
TESCİLİ ÖNERİLEN ESERLER	960	1774	138	2872
TESCİLLİ KAYIP ESER	257	1	684	942
TESCİLLİ VE ÖNERİ YERALTI KALINTILARI				229
TESCİLLİ VE ÖNERİ YERÜSTÜ KALINTILARI				66
TESCİL DÜŞÜRME KARARI OLAN YAPILAR				32

Kaynak : İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlıkları kapsamında 2001 yılında yapılan envanter çalışması

- 6.12.1995 – 7311 sayılı kararda geçiş dönemi süresinde (plan yapılıp onaylanıncaya kadar) ‘1875 Ayverdi Haritası’nda bostan alanı olarak gözüken alanların ve su sarnıçları olan çukurbostanların yeşil alan olarak korunması öngörülmüştür. Ancak zaman içinde izinsiz yapılaşmalar ya da aflar sonucu yasal hale gelen yapılaşmalar olduğundan bostan alanlarında yapılaşma oranları %80’i geçince yeni yapıya izin verilmesi gündeme gelmiştir. (3.9.1997 tarih/ karar no: 8928)
- İptal edilen 1/5.000 planlarda yeşil alan ve sosyal donatı alanı olarak belirlenen alanlara ilişkin yapılanma taleplerinin plan yapılıncaya kadar değerlendirilmeyeceği kararı alınmıştır (3.4.1996 /karar no: 7620).

2. Koruma Amaçlı İmar Planı yapılması sırasında ve plan notları oluşturulmasında kullanılacak veriler üreten kararlar:

- Yedi parselin tevhid edilerek yeni yapı yapma talebi “doku özelliğini bozucu büyüklükte bir parsel oluşturacağı” gerekçesi ile kabul edilmemiştir. (7.5.2002 /12777)
- İki sokak arasına bir geçit düzenlenip düzenlenmemesi konusunun, koruma amaçlı imar planı çalışmasında dikkate alınması tavsiye edilmiştir. (24.1.2001/ 12556)
- Tescilli çeşme bulunması nedeni ile parsel sınırından ne kadar uzaklıkta uygulama yapılabileceği tanımlanmıştır. (15.11.2000 / 12414)
- Tarihi ve Kentsel Sit Alanı içinde kalan parselin geçiş dönemi yapılaşma koşulları gereğince H:9.20 m. üzerindeki katlarının iptal edilmesi, 1.kat üzerindeki saçığının kaldırılması, zemin kat penceresinin 1.kat pencereleri ile uyumlu olacak şekilde iki ayrı pencere olarak tasarlanması, 2.bodrum katının iptal edilmesi ve buna ilişkin tadilat projesinin kurula iletilmesi istenmiştir. (19.12.1997 / 9118)

3. Koruma Kurulu’nun görev alanındaki olumsuz gelişmelerden ancak tesadüfler ya da ihbarlar ile haberdar olduğunun ve uygulamadan sorumlu olan belediyelerin yanlış uygulamalara esnek baktığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilecek örnekler:

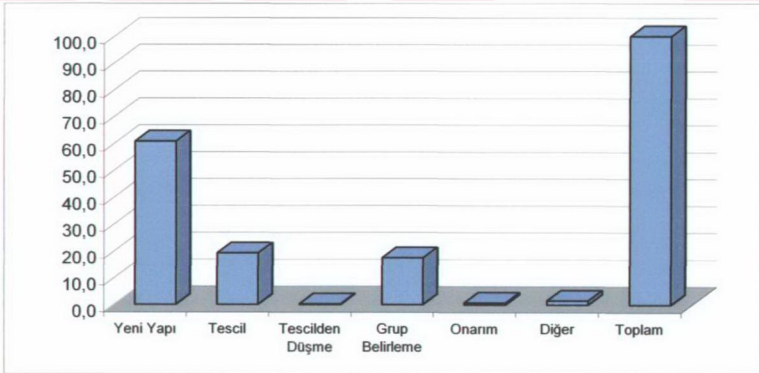
- Koruma Kurulu bir başvuru için yerinde görmeye gittiğinde tescilli yapının yıkılıp, parselinin tevhit edildiği görülmüştür; bunun üzerine denetleyici birim olan belediyeden bilgi istenmiştir. (07.05.1997/ karar no: 8617)
- Kaçak kat tespit edilmiş ve belediyeden bilgi istenilmiştir. Kaçak katın yıkılarak onaylı projesine uygun hale getirilmesi, aksi takdirde iskan izni verilmeyeceği belirtilmiştir. (23.10.1998/ karar no: 10364).
- Tescilli bina yıkılarak yerine 5 katlı bina yapıldığı tespit edilmiş ve belediyeden bilgi istenmiştir. (22.12.1999/ karar no:11494)
- Verilen karardaki gabariden daha yüksek yapılaşma tespit edilmiş ve savcılığa suç duyurusu yapılmıştır. (28.6.2000/ karar no: 11991)
- İzinsiz tabela asılmasının yasak olduğuna dair 5.11.1999 tarih ve 665 sayılı ilke kararını önceden belediyelere bir yazı (..... /481) ile bildirildiği halde izinsiz asılan tabelanın tespitinden sonra belediyeden ilke kararlarının gereğini yapması istenmiştir. (12.03.1999 / 638)

Üçüncü maddedeki örneklerde de görüldüğü gibi koruma kurulunun aldığı kararlar tam olarak uygulanmamaktadır. Uygulamadan sorumlu olan belediyelerin korumaya bakışları ‘olması gerektiği’ yönünde olmakla birlikte uygulamalarında çeşitli kaygılarla esnek davranabilmektedirler. Gerek sit alanı ilanına yerel yönetimi temsil eden kişinin katılmama gerekçesi gerekse yukarıda aktarılmaya çalışılan durum, koruma uygulamasındaki en etkin birimin konuya yaklaşım açısından önemlidir. Belediyelerin bu tutumu vatandaşın gelen baskılara ve oy kaygısına bağlanabilir. Ancak bir başka sorun da (şüphesiz), belediyeye baskı yapan vatandaşın koruma konusunda bilinçsizliği ya da duyarsızlığıdır.

Tarihi Yarımada’nın sorumluluk (görev) alanında kaldığı İstanbul I. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararlarında incelenen 703 dosyada benzer konulardaki kararların tutarlı olduğu görülmektedir. Bunun nedenini üyelerin çok fazla değişmemiş olmasına bağlamak yanlış olmaz. Üyelerin ve Tarihi Yarımada ile ilgili dosyaların incelenmesinden sorumlu raporörlerin kararlılığı da kararların tutarlılığında etkindir.

• İncelenen Dönemdeki Gündem Konuları

Yıllar ve ilçeler itibarı ile görüşülmek üzere koruma kurulu gündemine gelen kararlar incelendiğinde (Şekil 4.28); İlk sırayı yeni yapılaşma talepleri almaktadır. Tescilli binalar ile ilgili talepler ise son sıradadır. (Çizelge 4.11.)

Şekil 4.28. İstanbul I. Nolu Koruma Kurulu gündem konuları (Mayıs'96- Mayıs'01)

Çizelge 4.11. İncelenen dönemdeki tescil konuları

YILLAR	TESCİL KONUSU	İLÇE	TARİH	KARAR NO
1996	- Marmara Üniversitesi Rektörlük Binası - Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi - sivil mimari örneği →	Eminönü Eminönü Eminönü (6) Fatih (2)	31.05.1996 21.08.1996 çeşitli	7795 7950 çeşitli
1997	- Nagios Polycuktus Kilisesi - Çavuşbaşı Hanı - Mahmutpaşa Medresesi'nin ayakta kalan dersliği - Hatice Kadın Çeşmesi - Kambur Mustafa Paşa Camii - duvar kalıntısı 30 sivil mimari örneği →	Fatih Eminönü Eminönü Eminönü Fatih Eminönü Eminönü (22) Fatih (8)	12.03.1997 07.05.1997 07.05.1997 09.09.1997 10.12.1997 28.05.1997 çeşitli	8500 8617 8621 8949 9127 8681 çeşitli
1998	- İtfaiye Binası - Bizans Sarnıcı 18 sivil mimari örneği →	Fatih Fatih Eminönü (10) Fatih (8)	11.02.1998 16.09.1998 çeşitli	9254 10235 çeşitli
1999	- Sultanahmet Cezaevi bahçesindeki kazılar sonucu ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar - Çapa Yüksek Öğretmen Okulu - Sultanahmet Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi - Sultanahmet Cezaevi bahçesindeki kazılar sonucu	Eminönü Fatih Eminönü Eminönü	07.05.1999 24.11.1999 26.11.1999 07.05.1999	10797 11351 11373 10797

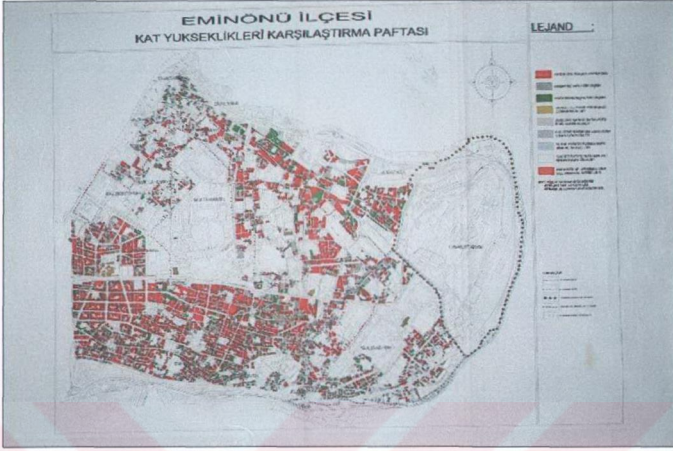
	ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar • Çapa Yüksek Öğretmen Okulu • Sultanahmet Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi • Çeşme • 57 sivil mimari örneği →	Fatih Eminönü Eminönü Eminönü (50) Fatih (7)	24.11.1999 26.11.1999 14.04.1999 çeşitli	11351 11373 10735 çeşitli
2000	• Güngörmez Sebili • Sultanahmet Çeşmesi • II. Mahmut Türbesi, sebili, haziresi • Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanlık Binası • Hıfssısihha Binası • Saidiye Han • Zahir Borsası (Hamdiye Medresesi) • Fransız Hapishanesi (Eminönü Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğü) • 35 sivil mimari örneği →	Eminönü Eminönü Eminönü Fatih Eminönü Eminönü Eminönü Eminönü Eminönü (25) Fatih (10)	09.02.2000 09.02.2000 12.04.2000 17.05.2000 28.06.2000 24.08.2000 22.11.2000 03.05.2000 çeşitli	11630 11630 11738 11827 11979 12177 12443 11783 çeşitli
2001	• 5 sivil mimari örneği →	Eminönü (1) Fatih (4)	çeşitli	Çeşitli

İstanbul'da Tarihi Yarımada'da tescil başvurularının çokluğu düşündürücüdür. Ancak tescil başvuruları incelendiğinde yukarıda izlendiği gibi anıt eser niteliğindeki çeşmelerin, sebillerin, duvar kalıntılarının, cami ve kiliselerin, kamu mülkiyetindeki binaların tescilsiz olması ülkemiz envanter çalışmalarında tespit ve tescillerin ne kadar yetersiz olduğunu göstermektedir. Koruma kurulunun aldığı kararlar incelerken de belirtildiği gibi, Tarihi Yarımada'nın (özellikle de Eminönü İlçesi'nin) tespit ve tescillerinin henüz tamamlanamamış olması nedeni ile anıtsal ve sivil mimari örneklerinin yoğun olarak bulunduğu Eminönü İlçesi için tescilin ilk sırada olması beklentiler doğrultusundadır. Fatih İlçesi'nde ise Prost döneminden buyana bilinen koruma bölgeleri dışında dönüşümün başladığı alanların yoğun olması nedeni ile yeni yapı talebinin fazla olması şaşırtıcı değildir. Ancak, koruma kurulunun görüşmek durumunda olduğu konular içinde tescilli binalar ya da tescilli bina komşuluğu, grup belirleme gibi konuların oran açısından son sıralarda olması düşündürücüdür.

Yine Eminönü İlçesi için koruma kurulu kararı ile imar durumu belirlenen parsellerde koruma kurulunun verdiği imar durumlarından yüksek yapılaşan parseller %33 ile en yüksek orandadır. Bu durum, alınan kararların uygulanmasını denetleyici bir birimin olmaması ve yerel yönetimlerin de bu konuda yeterli duyarlılığı göstermemelerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Koruma kurulunun getirdiği kararın gerçekleştiği, kararın alındığı gibi uygulandığı yapılaşmalar %22 oranındadır (Şekil 4.29). Bu durum, koruma kurulunun aldığı kararların 'mutlak uygulanan kararlar' anlamına gelmediğini göstermektedir. Bundaki etkenler uygulayıcının ve denetleyicinin koruma konusuna bakışındaki olumsuzluklar olarak değerlendirilebilir.

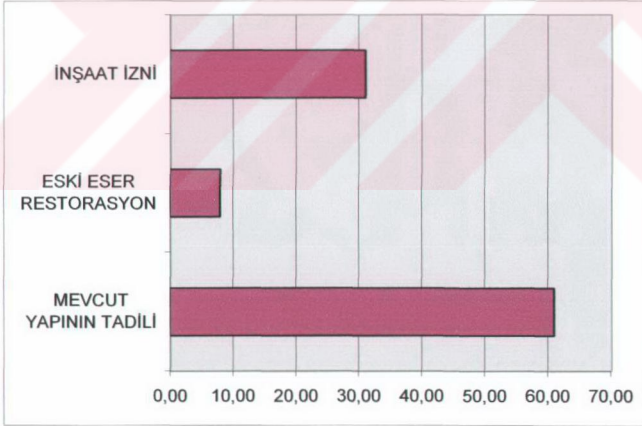
• Ruhsat İzinleri

Kurul kararlarının inceleme dönemlerine benzer tarihlerdeki belediyenin ruhsat izinleri ile ilgili olarak yapılan başvurularda, ilk sırada mevcut yapının tadili (%60), ikinci olarak inşaat izni istemi (% 31) ve son olarak da oldukça düşük bir oranda eski eserler ile ilgili olanlar (% 7) gelmektedir. İnşaat başvuruları içindeki dağılıma bakıldığında da dükkan+ büro inşaat izni birinci sırada, dükkan + konut inşaatı izni ikinci sırada gelmektedir (Şekil 4.30).

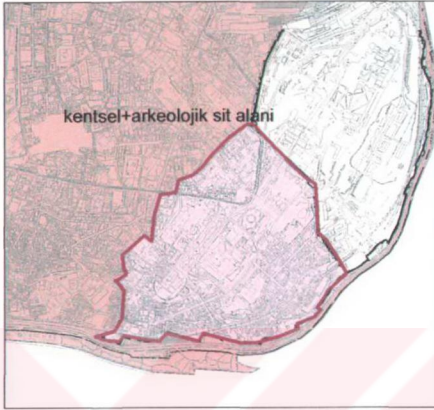
Şekil 4.29. Eminönü İlçesi kat yükseklikleri karşılaştırması

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü Arşivi

Şekil 4.30. Tarihi Yarımada sit alanı ilanı sonrasında belediye tarafından verilen ruhsat izinleri

2.Altbölge İncelemesi: Tarihi Yarımada’da kurul tarafından alınan kararların mekandaki irdelenmesinin yapılacağı alan olarak Kentsel Arkeolojik Sit Alanı seçilmiştir (Şekil.4.31)

Şekil 4.31. Kentsel Arkeolojik sit alanı sınırı

Kentsel Arkeolojik Sit Alanının İlanı ve Geçirdiği Aşamalar:

Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı tanımı ilk kez 30.11.1993 tarih ve 338 sayılı ilke kararı ile tanımlanmıştır. 19.4.1996 tarih ve 415 sayılı ilke kararı ile Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı tanımı iptal edilmiş, yerine alınan 19.4.1996 tarih ve 416 sayılı ilke kararla da Kentsel Arkeolojik Sit Alanı tanımı kaldırılmıştır. Bu tanımın kalkması ile alan içindeki her türlü imar taleplerinin görüşülür hale gelmesi üzerine (sekiz ay boyunca bu alandaki yapılaşma talepleri görüşülmek durumunda kalmıştır); İstanbul I. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 2.8.1995 tarih ve 6898 sayılı kararı ile belirlenen Tarihi Yarımada Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarına 4.9.1996 tarih ve 7981 sayılı kararı ile açılım getirmiş ve Kentsel Arkeolojik Sit Alanı, Kentsel Sit ve III.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tanımlanmıştır.

Danıştay’ın 19.12.1996 tarih ve 3313 sayılı kararı ile Kentsel Arkeolojik Sit Alanı tanımını kaldıran 416 sayılı kararın yürütmesi, “Bu karar ile korumanın sağlanamayacağı gerekçesi ile” durdurulmuştur. Bunun üzerine 14.7.1998 tarih ve 594 sayılı ilke kararı ile Kentsel Arkeolojik Sit tanımı tekrar getirilmiştir. Halen 5.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararı yürürlükte ve Kentsel Arkeolojik Sit tanımı geçerlidir. Alana ilişkin Koruma Amaçlı İmar Planı yapılıncaya ve onaylanıncaya kadar sadece tescilli yapılar ile ilgili kararlar görüşülmektedir. Herhangi bir yapılaşma talebinin görüşülüp değerlendirilmesi mümkün değildir.

Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun arkeolojik sitlerin koruma ve kullanma koşullarına ilişkin olarak 1999 yılında aldığı 658 nolu ilke kararına göre; “Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşullarına ilişkin 14.7.1998 gün ve 594 sayılı ilke kararı uygulamada çıkan sorunlar, mevzuatla çelişen hususlar ve Danıştay 6. Dairesinin 11.11.1997 gün ve 1996 / 3313 esas, 1997 / 4875 sayılı kararı gözönüne alınarak aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir” denilmektedir. Buna göre;

Kentsel Arkeolojik Sitler arkeolojik sitlerle, 2863 sayılı Yasanın 6. maddesinde tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve aynı yasa maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır. Kentsel Arkeolojik Sit alanlarındaki kullanımlara ilişkin olarak şu kararlar getirilmiştir :

a) Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin sağlıklı ve kapsamlı envanter çalışmasının yapılması, bu çalışma sonucunda hazırlanacak planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesi,

b) Bu alanlarda mevcut yıkıntı temeller üzerine, o temellerin ait olduğu eski yapı, korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyorsa, ayrıca içinde bulunduğu sitin tarihsel kimliğinin yeniden canlandırılmasına önemli bir katkı yaratıyorsa yapıya ait eski bilgi, resim, gravür, fotoğraf, anı belgeleri vb. dokümanlarla restitüe edilebileceği ilgili koruma kurulunca kabul edildikten sonra restitüsyon projesi düzenlenerek ve kurulca onaylanarak, eski yapının yeniden ihya edilebileceği,

c) Tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyan yapı ve yapı kalıntılarının rölöve ve restorasyon projelerinin koruma kurulunca onanması koşulu ile onarılıp kullanılabilmesi, yasa kapsamı dışında kalan taşınmazların ise yürürlükteki ilke kararında belirtilen esaslar kapsamında basit onarımlarının yapılabilmesi kararları getirilmiştir. Yine bu alanlarda yapılacak planlama çalışmaları sırasında;

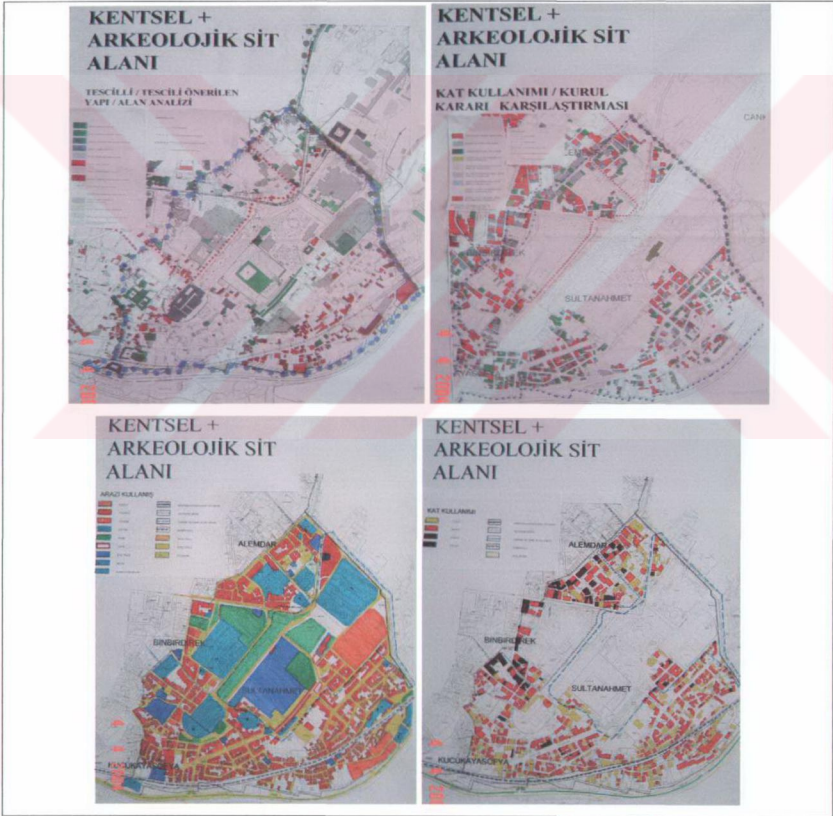
- Alana gelecek işlevlerin uyumuna,

- Günümüz koşullarının gerektirdiği altyapı hizmetlerinin proje aşamasından itibaren kültür katmanına zarar vermeyecek ve toprak kullanımını en alt düzeyde tutacak biçimde ele alınmasına,

- Öneri yapı gabarileri ile yapı tekniği ve malzemesinin geleneksel doku ile uyumuna özen gösterilmesine, karar verilmiştir.

Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

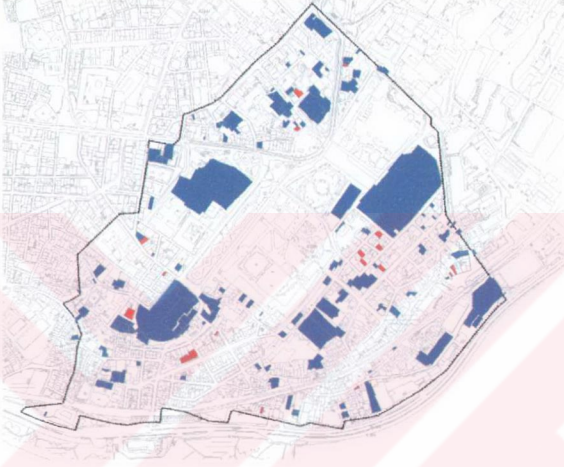
a)Kurul Kararlarının İrdelenmesi :Sultanahmet, Küçükayasofya ve Binbirdirek semtlerinin bir bölümünü içeren alan 65.2 hektar büyüklüktedir. Alan içinde yaklaşık 1960 parsel bulunmaktadır. Bu parsellerin % 33'üne (650 parsel) kurul kararı getirilmiştir. 2002 Eylül ayında gerçekleştirilen alan çalışmalarında alanın tamamı irdelenmiş ve arazi kullanış, kat kullanımı, kat kullanımı/ kurul kararı karşılaştırması, tescilli / tescili önerilen yapı / alan analizleri yapılmıştır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32. Kentsel ve arkeolojik sit alanına ilişkin analizler

Kaynak: 2002 yılı arazi çalışmaları sonucu elde edilen veriler ile Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Mevcut durumu ortaya koyan bu analizlerden sonra 1996-2001 dönemine ait kurul kararları mekanda test edilmiştir. Şekil 4.33 'de mavi ile belirtilen parseller koruma kurulu tarafından karar getirilen parsellerdir. Kırmızı ile gösterilen parsellerde kurul kararı getirilen, ancak uygulamada kurulun verdiği karardan farklı yapılaşan parselleri göstermektedir.

Şekil. 4.33. Kurul kararı olan parseller ve karara aykırı yapılaşan parseller

Büyükşehir Belediye İmar ve Planlama Müdürlüğü'nden alınan kurul kararlarından yararlanılarak Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Yapılan incelemelerden elde edilen sonuçlar:

- Kurulun verdiği kat yükseklikleri dikkate alınmamış, en az bir kat fazlası ile yapılaşma gerçekleşmiştir. Kat yüksekliği kararını aşan yapıların fonksiyonlarının genellikle konut dışı fonksiyonlar (otel, yurt gibi) olduğu görülmektedir (Şekil 4.34)

Şekil 4.34. Yapı kat yüksekliği kurul kararından yüksek yapılara örnekler

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi (Ekim 2002)

- Çekme kat ya da bodrum kat yapımına izin verilmemesi dikkate alınmamıştır. (Şekil 4.35, 4.36)

Şekil 4.35. İzinsiz çekme ve bodrum katlı binalara örnek-1

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Ekim 2002)

Şekil 4.36. İzinsiz çekme ve bodrum katlı binalara örnek-2

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Ekim 2002)

- Tescilli bina yüksekliğine göre uygun yapılaşma kararına uyulmamıştır (Şekil-4.37)

Şekil 4.37. Yükseklik kararından farklı uygulamalar

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Ekim 2002)

- Tescilli yapıya yaklaşma mesafe tanımlanması kararına uyulmamıştır.
(Şekil-4.38)

Şekil 4.38. Yapı yaklaşma mesafesinin aşıldığı uygulamalar

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Ekim 2002)

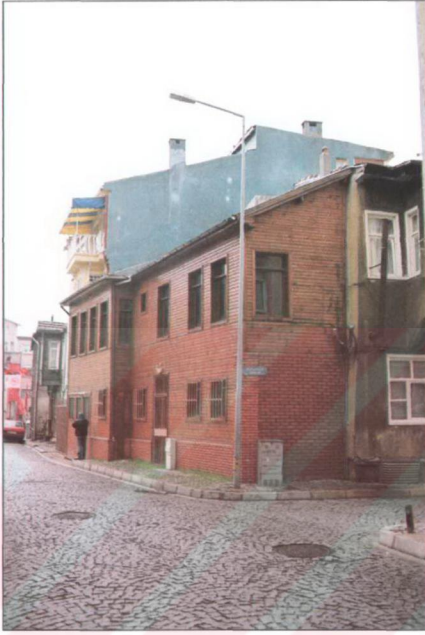
- Yapı yapma yasağı kararına çoğunlukla uyulduğu görülmekle birlikte bu kararın dikkate alınmadığı parseller de bulunmaktadır (Şekil 4.39).

Şekil 4.39. Yapı yapma yasağı kararına aykırı örnekler

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Ekim 2002)

- Ruhsatsız yapının yıkım kararına da uyulmadığı görülmektedir (Şekil-4.40)

Şekil 4.40. Yıkım kararının uygulanmadığı örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Ekim 2002)

b)Ruhsat İzinlerinin İrdelenmesi

Tarihi Yarımada için yapılan ruhsat izinleri analizlerinin sonucunda çalışma altbölgesi olarak saptanan Kentsel Arkeolojik Sit Alanı için de aynı dönemde (1996-2001) başvuruların olduğu görülmüştür. Bu başvuruların dağılımlarında Çizelge 4.13'den de izlenebildiği gibi 'Mevcut Yapının Tadili' % 58 ile ilk sıradadır. 'Otel inşaatı' başvuruları ve 'eski eser restorasyonu' için başvurular %9 oranındadır. Bunlardan ;

Çizelge 4.12. İncelenen dönemde ruhsat başvurularının dağılımı

MAHALLE	TARİH	NİTELİK
ALEMDAR	16.12.1996	Mevcut Yapının Tadili
	21.03.1997	Mevcut Yapının Tadili
	18.10.1997	Mevcut Yapının Tadili
	26.08.1998	Dükkan+konut İnşaatı
	02.11.1998	Mevcut Yapının Tadili
	26.01.1999	Mevcut Yapının Tadili
	20.08.1999	Mevcut Yapının Tadili
CANKURTARAN	24.12.1996	Eski Eser Restorasyon
	17.08.1998	Mağaza İnşaatı
	15.09.2000	Otel İnşaatı
BİNBİRDİREK	21.02.1997	Mevcut Yapının Tadili
	09.05.1997	Mevcut Yapının Tadili
	05.12.1997	Dükkan+ Büro İnşaatı
	14.01.1998	Mevcut Yapının Tadili
	17.07.1998	Mevcut Yapının Tadili
	16.12.1998	Binbirdirek Sarnıcı Restorasyonu
SULTANAHMET	18.07.1997	Mevcut Yapının Tadili
	22.04.1998	Mevcut Yapının Tadili
KÜÇÜKAYASOFYA	21.04.1998	Otel İnşaatı
	25.01.1999	Eski Eser Uygulaması

- Alemdar Mahallesi 49 pafta, 38 Ada, 49 parselde 16.12.1996 tarihinde ‘mevcut yapının tadili ‘ olarak belediyeden ruhsat alınan parsel için İstanbul İ.nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun “çekme katsız, azami 9.50 yüksekliğinde yapı yapılabilir” kararı bulunmaktadır. Ancak 2002 yılında yapılan tespitle mevcuttaki uygulamanın çekme katı da olan bir restaurant olduğu görülmektedir.

- Binbirdirek Mahallesi 42 pafta, 49 ada, 7 parselde 18.10.1997 tarihinde ‘dükkan + büro inşaatı ‘ olarak belediyeden ruhsat alan parsel için kurulun alması olduğu “parsel tamamında azami 6.50m. yüksekliğinde yapı yapılabilir” kararı bulunmaktadır. Ancak 2002 yılında yapılan tespitte mevcuttaki uygulamanın 12.50 metre yüksekliğinde bir yapı olduğu görülmektedir.
- Küçükayasofya 100 pafta,102 ada, 43 parselde 21.04.1998 tarihinde ‘otel inşaatı’ olarak belediyeden ruhsat alan parsel için kurulun alması olduğu ‘azami 6.50m. yüksekliğinde yapı yapılabilir” kararı bulunmasına rağmen 2002 yılında yapılan tespitte uygulamanın 15.50 metre yüksekliğinde bir yapı olduğu görülmektedir.

4.2.4. Aktörler ve Roller

Tarihi Yarımada’da etkin olan aktörler ; İstanbul I nolu Koruma Kurulu, ilçe belediyeleri (Fatih ve Eminönü Belediyeleri), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü ve kullanıcıdır.

İstanbul I nolu Koruma Kurulu : Görev alanı tarihi çekirdekteki ilçeler (Eminönü, Fatih), sit alanı içeren ya da tümü ile sit alanı olan ilçeler (Eyüp, Bakırköy, Beyoğlu) , önemli sayıda kültür varlığı içeren ilçeler (Şişli, Kağıthane), dönüşümün yaşandığı ve yeni yapı taleplerinin yoğun olduğu ilçeleri (Bağcılar, Zeytinburnu, Güngören, Bahçelievler) olarak belirlenmiş olan koruma kurulu (bkz. Şekil 4.10), üyelerinin çok fazla değişmemesi nedeni ile kararlarında çelişkilerin çok fazla yaşanmadığı, aldığı kararların mekandaki denetimi yapmaya çalışan ve zaman zaman olumsuz uygulamalarla karşılaştığında gerek ilgili belediyesine gerekse savcılığa suç duyurusunda bulunan, koruma konusunda ilkeli çalışan bir yapı sergilemektedir. Bunda en önemli etken 1995 yılında bütünü ile sit alanı olarak ilan edilmeden önceki dönemlerde de parçacı sit alanlarına sahip olması ve kimliği nedeni ile sadece ulusal değil, uluslararası koruma çalışmalarının da gerçekleştiği bir alan olmasıdır. Ancak iki belediyenin sınırları içindeki Tarihi Yarımada, Fatih İlçesi içinde ağırlıklı fonksiyon olarak konut alanlarının, Eminönü İlçesi’nde konut dışı fonksiyonların hepsinin birarada bulunması nedeni ile farklı baskılar yaşamaktadır. Koruma kurulu gündemine gelen konular da bu doğrultuda iki ilçe için farklılaşmaktadır (bkz. Şekil 4.27). Fatih ilçesinde daha çok yeni yapı taleplerinin olduğu görülürken, koruma kurulunun bu bölgede yaşadığı en önemli sorun, alınan kurul kararlarından farklı (taban kullanımı ve kat yüksekliği açısından)

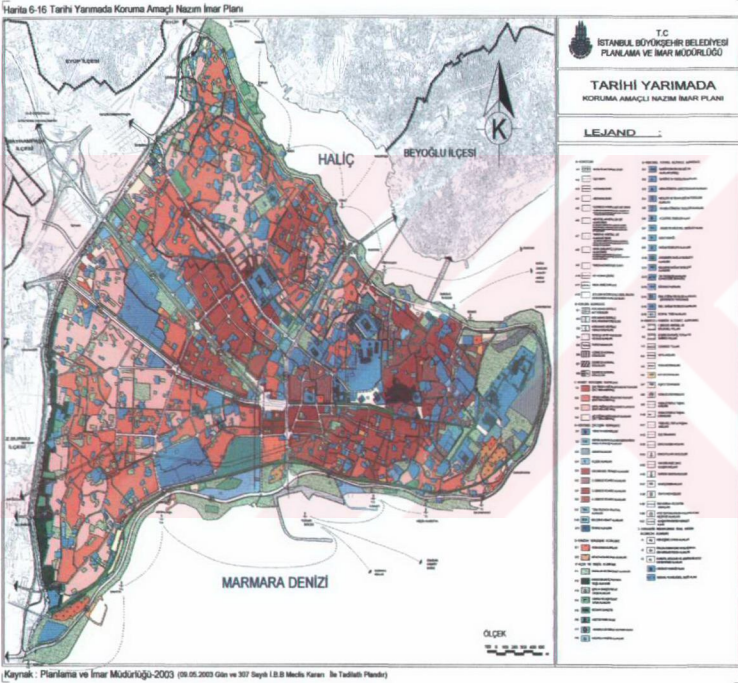
uygulamalar yapılmasıdır. Eminönü ilçesinde, çok farklı fonksiyonlar olmakla beraber, daha çok iş alanı olarak nitelendirilebileceğinden sorunlar daha çok donatı alanları (özellikle otopark gereksinmesi) ile ilgili olduğudur. Ancak bu bölge için koruma kurulu gündemindeki en önemli konu tescildir. Koruma Kurulu müdürü ve Tarihi Yarımada ile ilgili raportörü ile yapılan görüşmelerde sorunlar şöyle tanımlanmıştır:

- Koruma Kurulunun denetleme yetkisinin olmaması,
- Koruma Planlarının olmaması,
- Tevhid ve ifraz uygulamalarının yoğunluk kararlarını etkilemesi,
- Yerel yönetimlerin koruma planları yapılırken, eski eserlerin doku olarak yoğunlaştığı yerlerde parsel bazında birebir çalışan kurulların aldığı kararları planlara yansıtmamaları ve koruma konusunda kurullar ile birlikte çalışmaya gerek duymamaları,
- Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının yeni yapılaşma konusunda çok kısıtlayıcı olmaması,
- Koruma amaçlı planlarının olmaması nedeni ile parsel bazında karar üretilirken, alınan kararların kurul üyesine, dosyaya ve parseli özel olması ve bu nedenle de zamanla aynı kurulun birbiri ile çelişen kararlar üretebilmesi.

Bir başka aktör ilçe belediyeleri (Fatih ve Eminönü Belediyeleri)dir. Fatih ve Eminönü ilçeleri belediyeleri, tarihi kimliğin bilinci ile daha dikkatli davranmak durumunda olduklarının bilincindedirler. Ancak yine de yapılan altbölge incelemesinde de görüldüğü gibi kararların farklı uygulamaları, aslında bu belediyelerin de oy kaygısı ile hareket ettiklerini göstermektedir. Çok kısıtlı bir alanda gerçekleştirilen bu inceleme “Tarihi Yarımada’nın tamamı incelense nasıl sonuçlar elde edilirdi ?” sorunu düşündürmektedir.

Yerel yönetim adına diğer aktör Koruma Amaçlı İmar Planlarını hazırlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü’dür. Bu birim kapsamlı bir analitik etüt sürecinden sonra 1/5000 ve 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı ve Uygulama İmar Planını birlikte üretmiş (Şekil 4.41) ve 1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planları’nı 09.05.20003 tarihi itibarı ile Büyükşehir Belediye Meclisi’nden geçirerek 03.07.2003 tarihinde İstanbul I nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’na göndermiştir.

12.04.2004 tarihinde Eminönü ve Fatih İlçe Belediyeleri'nin 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planlarının ve açıklama raporlarının kararını aldıktan sonra her iki ilçeye ait uygulama imar planları 25.03.2004 tarihinde ilgili koruma kuruluna gönderilmiştir. Hem ciddi bir envanter ve tespit çalışması yapmaları hem de planlama süreci adına nazım plan ve uygulama imar planı birlikteliği açısından gerçekleşen süreç olumlu görülmektedir.

Şekil. 4.41. Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı (2003)

Koruma bilincinin oluşmadığı, bu nedenle de koruma çalışmalarını en olumsuz yönde etkileyen aktör ise “kullanıcı”dır. Tarih boyunca çeşitli kültürlerin, çeşitli sosyal grupların ve farklı aktivitelerin bulunduğu, değişik tarihsel dönemlere ait mekan ve yapıların bütünleştiği Tarihi Yarımada, bu çok katmanlı yapısı ile zengin bir kültür mirası yansıtmaktadır. Sosyal mekan açısından incelendiğinde ise Tarihi Yarımada'nın tıpkı ekonomik mekanda olduğu gibi büyük bir çeşitlilik içerdiği, aynı kent mekanında farklı gelir gruplarının, farklı alt kültürlerin

bulunduğu, konut ve çalışma alanlarının çeşitli kesimler tarafından kullanıldığı gözlenmektedir.

Tarihi Yarımada'nın pek çok konut fonksiyonu ağırlıklı bölgesi, prest kaybı sürecinde ucuz kira ya da düşük el değiştirme maliyeti semtte göçle gelen alt gelir grubunun yerleşmesine neden olmuştur; bağlı olarak buradaki yıpranma bir yönü ile sosyal yapıdan kaynaklanan fiziksel eskimedir. Eskimenin diğer nedeni alanın kentsel arkeolojik sit alanı özelliği, dolayısı ile müdahalenin kısıtlanmış olması, bağlı olarak çok yakın geçmişe değin burada mülk sahipliğinin makbul sayılmamasıdır. Cankurtaran'ın alt gelir grubuna terkedilmesi de, arkeolojik park kısıtı nedeni ile, yık- yap-sat yöntemi ile kent mekanını değiştiren apartmanlaşmaya konu olmaması ile ilgilidir (Yenen, 2001).

“Kullanıcı” hem konut hem de çalışma alanlarını içeren gündüz ve gece kullanıcısı, ziyaret edeler olarak değerlendirilmelidir. Tarihi Yarımada'da kullanıcılarda izlenen davranış biçimleri şöyle tanımlanabilir :

- Kullanıcı korunacak binasının günün yaşam koşullarına uymadığını düşünmekte, bu amaçla satmakta ya da özellikle göçle gelenlere kiraya vermektedir.
- Özellikle ikinci kuşak mal sahiplerinin davranış biçimi olan alana yabancı kişilere kiraya verme sonucu mekana yabancılaşıma - kültürel uyumsuzluk sorunları ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu grup tarafından binanın satın alınması durumunda kullanım kolaylığı amacı ile gerçekleştirilen değişikliklerle, korunması gereken yapı ‘korunacak değer’ niteliğini kaybedebilmektedir.
- Korunacak binaların mal sahiplerinin, korumak isteseler de mali olanaksızlıklar nedeni ile bakımsız kalan binalarda yaşamak zorunda kalmaları koruma adına olumsuz bakışın kırılamamasına ve sürdürülmesine neden olmaktadır.
- İmar durumu verilmesi durumunda, daha önce de belirtildiği gibi belediyenin denetim eksikliği nedeni ile kullanıcı, kurul arşivindeki projesinden farklı içerik ve boyutlarda uygulama yapılması yönünde baskı yaratmakta ve bu isteklerini uygulamaya geçirmektedirler.

4.2.5. Değerlendirme

Tarihi Yarımada ile ilgili yapılan planlama çalışmaları değerlendirildiğinde; Prost ile başlayan planlama döneminde koruma anlayışının anıtsal mimarinin korunmasından öteye gidemediği, getirilen kararların da ağırlıklı olarak geniş yollar açma endişesi taşıması sonucu sivil mimari örneklerinin tahrip edildiği görülmektedir. 1964 Sur-içi Planı ise bir bölgeleme çalışması olmuş ve her bölge için ayrı ayrı yapı yoğunlukları tanımlanırken, bu yoğunlukların yüksek olması kentsel rantların oluşumunu hızlandırmıştır. Bu dönemde kat mülkiyeti kanununun yürürlüğe girmesi de bu oluşumu hızlandıran bir etmen olarak tanımlanabilir. Yine koruma açısından döneme bakıldığında sivil ve anıtsal mimariye ait bazı eserlerin tescili yapılamadan yıkıldığı görülmektedir. 1980'e kadar parçacı da olsa koruma adına çalışmaların başladığı Tarihi Yarımada için 1980 sonrası ise kapsamlı planlama çalışmalarının yapıldığı dönem olmuştur. İstanbul bütünü için hazırlanan nazım plan ve askeri darbe sonucu yaşanan yeni yasal ve kurumsal yapı oluşturma çabalarının damgasını vurduğu bu dönemde hazırlanan 1/5000 Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı gerek planın getirdiği kat artışına olanak veren rant arttırıcı ve dokuyu tamamen tahrip edebilecek ulaşım ağırlıklı plan kararları gerekse Eminönü'ne ve Fatih'e ait uygulama planlarında uygulama sırasında planlama hiyerarşisine uyulmadığı gerekçeleri ile bir çok eleştiriye maruz kalmıştır. Hazırlanan plan onaylandığı 1990 yılından 1996 yılına kadar karşılıklı açılan davalar nedeni ile kısmen uygulanabilmiştir; uygulamalar daha çok Fatih İlçesi'nde 1990 planına göre imar durumu verilmesi, yol terklerinin gerçekleştirilmesi, kamulaştırma (yeşil alan ve diğer donatı alanları için), tevhid – ifraz işlemleri yapılması şeklinde gerçekleşmiştir. Söz konusu plan Tarihi Yarımada bütünü için sit alanı ilan edilmesi ile yürürlükten kalkmıştır. 1990 tarihli 1/ 5.000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, halen Tarihi Yarımada için uygulamalara esas bir başvuru belgesi olarak kullanılmaya devam etmekle birlikte yeni 1/5.000 Koruma Amaçlı İmar Planı ve 1/1.000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı önerileri de oturumlarda değerlendirilmektedir ve yeni imar durumu verilmemektedir.

Tarihi Yarımada için mevcut geçiş dönemi yapılanma koşullarının irdelenmesi ve Temmuz 2002 tarihinde yapılan altbölge alan çalışmaları sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Koruma Kurulu üyelerinin çok fazla değişmemesinin getirdiği kararlardaki tutarlılık çok önemlidir. Ancak üyelerin devamlılığının garantisi olmadığından en sağlıklı tutum

tarafarla kuralların titizlikle uygulanması olacaktır. Bu durum gerek üyeler gerekse raportörler açısından alanın tanınması ve getirilen kararlardaki görüşlerin devamlılığı açısından son derece önemli görülmektedir.

- Yeni yapılaşma taleplerinin koruma kurulu gündeminde ilk sırayı alması, koruma kurulunun 3. bölümde de aktarılan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tanımlanan asıl çalışması gereken konuların * görüşülmesini geciktirmekte ve gereksiz zaman kaybına neden olmaktadır. Hatta kurulun asıl işi imar durumu vermek olarak ortaya çıkmakta ve bu noktada "sit alanlarını korumak için yapılması gerekenler" geri planda (atılmak zorunda) kalmaktadır. Bu alanlarda yetkinin belediyelere bırakılması durumunda ise belediyeler ilke kararlarını kendi istekleri ya da vatandaşların talepleri doğrultusunda esnetebilmektedirler. Bu da korunması gereken değerlerin yitirilmesi sürecini hızlandırmaktadır.
- Tescil taleplerinin fazlalığı, bu durumun Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlıklarının olduğu dönemlerde de devam etmesi sağlıklı bir envanterin olmadığına göstergesidir. Bu durum özellikle uygulama planının sağlıklı olmasını olumsuz olarak etkileyebilecektir.
- Sadece sivil mimari örneklerinin değil, anıtsal nitelikteki yapıların da tescilinin tam olarak yapılmamış olması, Tarihi Yarımada'nın İstanbul'un en eski yerleşim alanı olduğu düşünüldüğünde, dikkat çekicidir.
- Altbölge incelemelerinde görülmektedir ki; kurulun vermiş olduğu kat yüksekliği sınırı, çekme kat ya da bodrum kat yapılmasına ilişkin kararlar büyük ölçüde farklı uygulamaya konu olarak mekana yansımıştır. Yoğunluğu artırıcı bu durumun kesinlikle önlenmesi gerekmektedir.
- Yine tescilli yapıya yaklaşma, yüksekliğini aşmama gibi kararlar uygulamada "önemsenmeyen" kararlar olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Benzer şekilde yapı yasağı olan parselde yapılan yapının yıkılması ya da ruhsatsız binanın yıkılması kararları da uygulama görmemektedir.

* a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip onamak,

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla ilgili uygulamaya yönelik kararlar almak.

Tarihsel ve kültürel miras, esas itibari ile yüzlerce ve binlerce yıllık uygarlık tarihindeki sürekli gelişime ve ilerlemeye dönük bir değişimin belgelerini ve belleğini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda “turizm” tarihi ve kültürel çevre korumasının bir nedeni değil, bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Gerek Tarihi Yarımada’da gerekse Marmara Takım Adaları’nda bakım yapılan ya da restore edilen binalar daha çok turizm işlevini yüklenen pansiyon, otel, restaurant gibi birimlerdir. Binalar bu fonksiyonlar nedeni ile bir anlamda korunurken, bir yandan da ilkelere aykırı yapılaşmaya neden olmaktadır (Şekil 4.42)

Tarihi Yarımada’da bu durum koruma kurulunun aldığı yükseklik kararının aşılması, bodrum ve çekme kat yapılması olarak mekana yansırken, Marmara Takım Adaları’nda çelişkili geçiş dönemi yapılaşma koşulları doğrultusunda yoğunluk artışı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4.42 Tarihi Yarımada turizm merkezleri

4.3. BEYKOZ

4.3.1. Konum

Boğaziçi'nin kuzey kesiminde, Anadolu Yakası'nda, Paşabahçe ve Anadolukavağı arasında, aynı adla anılan koyun çevresinde kurulu boğaz yerleşme olan Beykoz İlçesi, Beykoz Belediye ve Mücavir Alanı sınırları içinde olup, doğuda Riva deresi, batıda Boğaziçi sınırı ve Polonezköy yerleşmesi ile sınırlandırılmıştır (Şekil 4- 43). Alan toplamı orman alanı hariç 4153 hektar olup, 7 mahalle ve 11 köyden meydana gelmektedir. Belirli bir döneme kadar düşük yoğunluklu bir yerleşim alanı olarak görülen Beykoz İlçesi, günümüzde sanayi alanlarının burada yer seçmesi ve ulaşım bağlantıları ile bir çekim merkezi haline gelmeye başlamıştır. Yaşanan yeni gelişmeler ve eğilimlerle merkezden uzaklaşmak isteyen üst gelir grubu için doğal kaynaklar ve arazi bakımından elverişli olan alanda, kullanıcı kitlesi değişim göstermiş, yapı tipolojilerinde de farklılıklar oluşmaya başlamıştır.

Şekil 4.43. Beykoz'un konumu

Kaynak: İ.B.B., 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt bölge Nazım İmar Planı Raporu, İstanbul, Mart, 1995)

Beykoz İlçe sınırları içinde farklı yetkililerin bulunduğu farklı altbölgeleer mevcuttur (Şekil 4. 44). Bunlar:

- Öngörünüm - Geri görünüm ve etkilenme
- Beykoz'a ait mahalleler
- Beykoz'un köyleri
- Beykoz mücavir dışı alanı
- Çavuşbaşı beldesi

Şekil 4.44. Beykoz İlçesi yetki dağılımları

Kaynak: Beykoz Belediyesi Planlama Müdürlüğü

Bölge genel olarak değerlendirildiğinde; Kavacık, Rüzgarlıbahçe mahalleleri merkez olma özelliğine erişmiş mahalleler, Yenimahalle ve Rüzgarlıbahçe' nin bir bölümü (merkez fonksiyonu dışında kalan bölgeleri) düzensiz ve kentsel baskının (Orman alanı iken 2/B maddesi ile ormandan çıkarılan alanlar, kaçak yapılaşma) görüldüğü alanlardır. Köyleri iki grupta ele almak mümkündür. Birinci grup, kaçak gelişen, özel mülkiyetin bulunmayıp, orman alanı iken 2/B maddesi ile ormandan çıkarılan alanlar üzerinde kurulu olan, Görele, Zerzevatçı, Elmalı köyleridir. İkinci grubu oluşturan Akbaba, Dereseki, Mahmutşevketpaşa, Alibahadır, Paşamandıra, Öğümce, Cumhuriyet köyleri ise köy nüfusunun yanında yazlık konut ve üst gelir grubunun yerleşme eğilimi gösterdiği, doğal yapılaşmanın öne çıktığı çekim merkezleridir (Beykoz Belediye ve Mücavir Alanı Analitik Etüd ve Araştırma Çalışması Raporu).

4.3.2.Sit Alanı Kararı Ve Planlama Çalışmaları

Beykoz İlçesi'nin 1995 yılında sit alanı ilan edilmeden önceki planlama çalışmaları 1950 öncesi köy yerleşim planlarına dayanmaktadır. 1950 öncesi yabancı uzmanlar tarafından planlama çalışmalarının gerçekleştirildiği dönemdir. Bu dönemde olumsuz konut gelişmeleri izlenmemektedir. Yaşanan olumsuzluklar daha çok devlet eli ile getirilen ağırlıklı olarak sanayi yatırımlarını içeren kararlardır (Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Beykoz Sultanîye civarındaki gaz depoları ve gemi bağlama yerleri, Şişe Cam Fabrikası, Paşabahçe Rakı Fabrikası, Çubuklu Gaz Depoları, Göksu Deresi içindeki Tuğla Fabrikası, Üsküdar sahildeki 4 tütün fabrikası gibi).

Sit Alanı Kararı ve Gerekçeleri

1973'te 1710 Eski Eserler Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra, tüm uygulamalar Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararları ile yönlendirilmeye başlanmıştır. Boğaziçi'nin yeşil dokusu üzerindeki tahribatı azaltmak amaç olarak benimsenmiş ve bu doğrultuda "Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları" alınmış, koru ve mesire alanları tespit ederek, kamuya ait korulara inşaat yasağı getirilmiştir. 1975'te Kültür Bakanlığı, Boğaziçi'ni "Doğal ve Tarihi Sit Alanı" olarak ilan etmiştir. "Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı" ile etki alanlarını bir bütün olarak kapayacak biçimde, 1/ 5.000 ölçekli Boğaziçi Nazım İmar Planı'nın elde edilmesi için Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'na görev verilmiştir. İmar ve İskan Bakanlığı, hazırlanan 1/ 5.000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit" değerlerini içeren Nazım Planı ve raporunu 1977'de onamış ve su yolu çevresi ve gerideki kara kesimi göreceli korumaya alınmıştır. Gelecekteki kullanışlar da rekreasyon, turizm ve konut olarak kabul edilmiştir. Plan 1978 ve 1979'da revize edilmek durumunda kalmıştır. Revizyon sonucunda da korumaya aykırı hükümler içerir duruma gelmesi nedeni ile 1980'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından yeniden düzenlenmesi istenmiştir (Zeren Gülersoy, 1998).

1980 sonrası Boğaziçi'ne kamuoyunun artan ilgisi yoğun yapılaşmayı getirmiş ve bu yapılaşmayı kontrol altına almak amacı ile de 1982 yılında koruma ilkelerine uygun plan hazırlanılmasına karar verilmiş, bu plan ile; "Boğaziçi Alanı Sahil Şeridi", "Ön Görünüm Bölgesi", "Geri Görünüm Bölgesi" ve "Etkilenme Bölgesi olmak üzere dört kesime ayrılmıştır. Bu plan ile Boğaziçi alanı rekreasyon, turizm ve konut alanı olarak

değerlendirilmiş, doğal ve tarihi sit değerlerinin orman, koru, mesire alanı gibi tüm yeşil alanların korunmasına karar verilmiş; ancak özel koru alanları içinde yeni konut alanları önerilmiştir (Zeren Gülersoy, 1998). 22 Kasım 1983'te özel bir alana ilişkin ilk koruma kanunu olan "2960 sayılı Boğaziçi Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Amacı; Boğaziçi'nin kültürel ve tarihi değerlerini, doğal güzelliklerini kamu yararı gözeterek korumak ve geliştirmek, alan içinde nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılaşmayı sınırlamak olarak tanımlanmıştır. Bu kanun ile Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar İdare Heyeti, Boğaziçi İmar Müdürlüğü adı altında yeni organlar oluşturulmuştur.

22 Temmuz 1983 tarihli Nazım Plan sınırları içinde kalan alanda ortaya çıkan kaçak yapılaşma ve sonuçları neden gösterilerek, 9 Mayıs 1985 tarihli İmar Kanunu'na Boğaziçi ile ilgili 46, 47 ve 48. madde ile geçici 7.madde eklenmiştir. Bu maddeler 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun korumaya yönelik temel ilkelerini yol etmiştir (Zeren Gülersoy, 1998).

7 Haziran 1986'da 3290/ 2981 sayılı İmar Affı'na ilişkin kanunun Boğaziçi'nde uygulama koşulları belirlenmiş ve 10 Ekim 1985 tarihinden önce yapılmış olan kaçak yapılar da imar affı kapsamına alınmıştır. 23 Haziran 1986 tarihinde 3290 sayılı imar affına ilişkin kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelik çıkarılmıştır. İmar Affı Yasası ile Beykoz için de Islah İmar Planları sürecini başlatmıştır. Bu kapsamda ilk olarak 23.03.1987 tarihli Beykoz Belediyesi tarafından onaylanan Rüzgarlıbahçe Islah İmar Planı yapılmıştır. Orman rejiminden çıkarılan 2/B alanları üzerinde toplam 1033207 m² büyüklüğünde bir alan üzerinde yapılan planın uygulaması da yapılmıştır (Şekil 4.45). Halen orman statüsünde olduğu halde, fiili durum ve plan bütünlüğü göz önünde bulundurularak planlama alanına dahil edilmiş olan alanlarda, bölgenin Orman Yasası 2. maddesine göre orman alanı dışına çıkartılması halinde uygulama yapılabilir hükmü getirilmiştir.

Bu dönemde Boğaziçi geneline bakıldığında, Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgelerini kapsayan, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 48.maddesini temel alan 1/5.000 ölçekli Boğaziçi Revizyon İmar Planının 17 Temmuz 1988'de koruma kurulu onayı olmaksızın İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanarak yürürlüğe girdiği görülmektedir. Plan ile Boğazın her iki yakasında Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri'ndeki açık ve yeşil alanlar yüksek yoğunluk ile yapılaşmaya açılmıştır. (Zeren Gülersoy, 1998)*

Bu süreç içinde Beykoz için 1/50000 İstanbul Metropoliten Alan İmar Planını takiben yapılan bir diğer üst ölçekli plan 04.03.1988 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan 1/25000 Ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri Çevre Düzeni Nazım İmar Planı' hazırlanmıştır. Plan genel esasları ile Beykoz köylerinin doğal değerlerini ve orman alanlarını korumayı amaçlamıştır. Söz konusu planda konut alanları kentsel baskı altında kalanlar ve köy yerleşik alanları olarak sınıflandırılmıştır. Kentsel baskı altında kalan alanlar olarak Soğuksu, Rüzgarlıbahçe, Kavacık, Akbaba, Karlıtepe olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda brüt yoğunluk değeri 250 kişi/hektar olarak belirlenmiştir. Köy yerleşik alanlarında, Cumhuriyet, Mahmutşevketpaşa, Alibahadır ve Dereşek köylerinde brüt yoğunluk değeri 200 kişi/hektar, Öğümce, Paşamandıra köyleri ve diğer köy gelişme alanlarında brüt yoğunluk 150 kişi/hektar, orman içi kırsal gelişme alanlarında ise 120 kişi/hektar olarak tanımlanmıştır. Kırsal ekonomik faaliyetlerin yapıldığı alanlarda ise tarımsal fonksiyonun yanı sıra brüt yoğunluk 20 kişi/hektar olacak şekilde, 4000 m² büyüklüğündeki parselde 250 m² yapı yapılabileceği belirtilmiştir. Riva, Akbaba, Alibahadır, Zerzevatçı dereleri boyunca güneybirlik alanlar önerilmiştir. Bunun dışında bu plana göre Polonezköy bölgesi turizm alanı olarak tanımlanmıştır. Günümüzde konut kullanımında olan ve orman rejiminden çıkarılan alanlar üzerinde gelişen Elmalı, Zerzevatçı, Görele köyleri söz konusu 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Nazım İmar Planında orman alanı olarak gösterilmiş, Cumhuriyet ve Öğümce köyleri civarında Riva Deresi boyunca görülen düzlük alanlar ise tarım alanı olarak belirlenmiştir.

* Mimarlar Odası 14 Aralık 1988 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'na hazırlanan bu plan için "Planın korumaya yönelik olmaması nedeni ile" iptal davası açmıştır. 29 Haziran 1995'e kadar süren davalar sonucunda Danıştay 6.Daire Başkanlığı " 1991, 1992, 1993 yıllarında Üsküdar, Beykoz, Beşiktaş İlçeleri için yapılan revizyonların koşullarında değişiklik getirdiği ve bu ilçeler açısından artık davanın konusu kalmadığından karar verilmesine yer olmadığı, Sarıyer için yürürlükteki planın tespitinden sonra kararına" varılarak iptal kararı bozulmuştur. Temmuz 1995'te Mimarlar Odası kararın bozulmasına karşı dava açarak karar düzeltme isteminde bulunmuş; bu karar düzeltme istemi Danıştay tarafından ret edilmiştir (Zeren Gülersoy, 1998).

Korumaya Yönelik Planlama Çalışmaları

Beykoz İlçesi 1/5000, 1/1000 Ölçekli Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi İmar Planları

1/ 1.000 ölçekli Beykoz İlçesi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Uygulama İmar Planı, İstanbul III.No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 Mart 1990 gün ve 2181 sayılı kararı ile uygun görülmüştür. Kararlarda Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1983 yılında onaylanan Boğaziçi Sit Alanı Ön Görünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgelerine ait Nazım İmar Planı ile 15 Temmuz 1988 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nca Koruma Kurulu görüşü alınmaksızın onaylanan 1/ 5.000 ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı'nın birbiri ile uyuşmaması ve 1/1.000 Uygulama İmar Planı hazırlanırken bazı yerlerde revize planın esas alınarak oluşmuş durumun denetim altına alınması hedeflenerek, işlev değişikliğine gidilmesi, 1/ 5.000 Nazım Plan ve 1/ 1.000 ölçekli Uygulama İmar planlara uygun olarak revize edilmesi ve koruma kurulu görüşü alınması gerekliliği ortaya konmuştur. 1/1.000 ölçekli Beykoz İlçesi Geri Görünüm Ve Etkilenme Bölgesi Uygulama İmar Planları, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 27 Aralık 1990 gün ve 1018 sayılı kararı ile revize edilmiş, 13 Ekim 1991 tarihinde onaylanmıştır. 1/ 1000 Uygulama İmar Planları ile plan notları ve bilgi için gönderilen 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planları bir bütün olarak İstanbul III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından değerlendirilerek 21 Aralık 1991 gün ve 3095 sayılı kararda belirtilen konular dışında, konuya acil çözüm getirmek üzere gerekli düzeltmelerle ve plan sınırları içinde kalan mevcut korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları üzerinde yasal haklar saklı kalmak koşulu ile uygun bulunmuştur (Zeren Gülersoy, 1998). Bu dönemde bir yandan da ıslah planlarının yapılmaya devam ettiği görülmektedir;

- 25.09.1989 tarihinde 124.058 m² lik bir alanı kapsayan Soyken Islah İmar Planı onaylanmıştır. Kavacık mahallesinin Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi ile sınır oluşturan bölümde yapılan ıslah imar planı uygulama görmüştür.
- 27.11.1989 tasdik tarihli Soğuksu Islah ve Uygulama İmar ve İlave Planı onaylanmıştır. 276845 m² büyüklüğünde bir alan üzerinde yapılan plan, Boğaziçi alanı ile sınır oluşturmaktadır. Söz konusu bu plan uygulama görmüştür.
- 01.03.1991 tasdik tarihli 61-62 parsellerde yapılan 1/1000 ölçekli Beykoz Çubuklu Islah İmar Planı 164459 m² lik bir alan kaplamaktadır. 31.08.1990 gün ve 27 sayılı karar ile Beykoz Belediye Meclisi tarafından ilave plan hükümleri getirilmiştir. Park

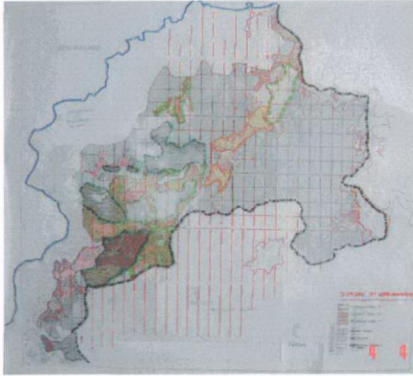
ve rekreasyon alanları için alan ayırımının yapıldığı söz konusu bu plan uygulama görmüştür.

- 19.08.1991 tarih ve 48 sayılı Belediye Meclisi kararı ile 776209 m²' lik bir alan üzerinde yapılan Akbaba-Derekesi İslah İmar Planı onaylanmıştır. Riva yolu üzerinde güntübirlik tesis alanları, park ve piknik alanları, çocuk bahçeleri de planlanmış, ancak bu plan Beykoz ilçesinin sit alanı ilanı ile yürürlükten kaldırılmıştır ve uygulama görmemiştir.

Söz konusu planların hepsi 15.11.1995 tarihinde İstanbul III no' lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 7755 sayılı Doğal Sit İlanı kararı ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır. 15.11.1995 onanlı 1/50000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alanı Alt Bölge Nazım İmar Planı' nın bütünü 6. İdare Mahkemesi tarafından yetkisizlik kararı ile iptal edilmiştir.

1995 Sonrası İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Beykoz Doğal Sit Alanı İlanı Sonrası Dönemi

Boğaziçi Beykoz ve Sarıyer ilçe ve mücavir alan sınırları içinde ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamı dışında kalan ve yoğun yapılaşma tehdidi altında bulunan alanlar III. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 15 Kasım 1995 gün ve 7755 sayılı karar ile Doğal Sit olarak tesbit, tescil ve ilan edilmiştir (Şekil 4.46). Beykoz İlçesi Doğal Sit Alanı sınırları içinde, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ile belirlenen Boğaziçi Sit Alanı sınırları dışındaki Kavacık, Baklacı, Karanlıkdere, Çavuşbaşı, Çengeldere, Soğuksu, Elmalı, Zerzevatçı, Akbaba, Derekesi, Kaynarca, Alibahadır, Halayıkdere, Çayağazı, Değirmendere, Ayvalıdere, Mahmutşevketpaşa, Paşamandıra, Öğümce, Cumhuriyet, Bozhane, Göllü, Kılıçlı, İsaklı ve Polenezköy yerleşik alanları bulunmaktadır. Önemli bir bölümü gecekondu niteliğinde olan bu alanlar İstanbul için hayati önem taşıyan kuzey ormanları ve su havzalarına yayılmış ve yayılmasına devam etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Akbaba, Derekesi köyleri, Soğuksu, Kavacık, Yenimahalle, Rüzgarlıbahçe, Gökusu Havacılar mevkiinde lokal islah planları mevcuttur. Bu sınırlar dışında 1/ 25.000 ölçekli Beykoz İlçesi ve Köyleri Çevre Düzeni Nazım İmar Planı'na göre uygulamalar yapılmıştır. Sit alanı içinde plana uygun olmayan yasadışı gelişen alanlar (ki tamamı Muhafaza Ormanı ve Elmalı Su Toplama Havzası içinde yer almakta olan Çavuşbaşı, Elmalı köyleri gibi) da görülmektedir (Zeren Gülersoy, 1998).

Şekil 4.46. Beykoz İlçesi sit alanı sınırları

Kaynak: 1/25.000 Sit derecelendirme planından yararlanılarak Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Beykoz İlçesi Belediye Mücavir Alanı içinde kalan, Mahmut Şevket Paşa, Alibahadır, Paşamandıra, Değirmendere, Öğümce, Cumhuriyet ve Polonezköy yerleşik alanları ve tarımsal alanlarına 1989 onaylı 1/ 25.000 ölçekli Beykoz İlçesi ve Köyleri Çevre Düzeni Nazım İmar Planı'na göre uygulamalar yapılmaktadır. Özel ormanlarda ise, Orman Kanunu'na göre Orman Bakanlığı'ndan izin alınmak koşulu ile 0.06 oranında yapılaşmaya izin verilmiştir (Zeren Gülersoy, 1998). Paşabahçe'nin doğusundaki Saip Molla Özel Ormanı'nda Orman Bakanlığı'ndan izin verilmiş olan Acarlar ve Beykoz Konakları yapılmıştır. Polonezköy 1/ 25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında tercihli kullanım olarak ayrılmıştır. Planda, Dereseki Köyü'nün deniz kenarına yakın kısmı olan villa tipi lüks konutların yer aldığı Kabakoz Mevkiinde turizm tesis alanı öngörülmektedir. Riva Deresi'nin doğusunda kalan kısım, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nün yetkisindedir. Riva, Göllü, Bozhane, Kılıçlı ve İshaklı Köyleri'nde uygulamalar 1/ 50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Altbölge Nazım Planı'na göre yapılmaktadır.

Riva köy merkezinin 1989 yılı onaylı 1/ 5.000 Nazım Plan ve 1/ 1.000 ölçekli Uygulama İmar Planları mevcuttur. Köy merkezinin doğusunda yer alan Büyük Mandıra Mevkiine ilişkin 1992'de 1/ 50.000 ölçekli Nazım Plan Revizyonu yapılmıştır. Plan revizyonu yapılan bölgede özel mülkiyet sahiplerince bir organizasyon gerçekleştirilerek 1/ 1.000 ölçekli Mevzii Plan hazırlanmış ve 1994 yılında onaylanmıştır.

İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Beykoz Doğal Sit Alanına İlişkin Koruma Kararları

İstanbul III. Nolu nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 15 Kasım 1995 gün ve 7755 sayılı karar ile Boğaziçi Beykoz ve Sarıyer ilçe ve mücavir alan sınırları içinde ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamı dışında kalan alanları doğal sit olarak ilan etmesinden sonra 1 ay içinde geçiş dönemi yapılaşma koşullarını belirlemek üzere çalışmalara başlamıştır. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarını belirlenmek üzere ilgili kurum ve kuruluşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından görüş istenmiştir. Bu süreçte Bahçeköy, Sarıyer ve Beykoz Belediye Başkanlıkları 15 Kasım 1995 gün ve 7755 sayılı doğal sit kararının iptali ve dava sonuna kadar yürütmenin durdurulması için 19 Ocak 1996 tarihinde Kültür Bakanlığı aleyhine dava açmak üzere İstanbul 2 nolu İdare Mahkemesi'ne başvurmuşlardır (Zeren Gülersoy, 1998). Bu süreçte koruma kurulu mahkeme sürecinde olan bir konuyu görüşemeyeceği gerekçesi ile geçiş dönemi yapılaşma koşullarını ilan edememiştir.

2 Şubat 1996 tarihinde İdare Mahkemesi'nin ara kararı ile ilgili belediyelerin sit alanı kararının iptali ve yürütmenin durdurulması isteminin keşif ve bilirkişi incelemesinden sonra değerlendirilmesine karar verilmiştir. Dava konusu konuların kurullarda görüşülemeyeceğine ilişkin ilke kararı doğrultusunda kurul çalışmalarına bir süre ara vermiş; ancak Yüksek Kurul'un ilke kararlarında yaptığı değişiklikten sonra III.nolu Kurul 7 Mart 1996 tarihli 7935 (Beykoz), 7936 (Sarıyer), 7937 (Sarıyer, Bahçeköy) sayılı kararlar ile Sarıyer ve Beykoz Doğal Sit Alanı'nda sit sınırlarını teyit etmiş ve geçiş dönemi yapılaşma koşullarının esaslarını ve doğal sit derecelendirme ilkelerini belirlemiştir. Ancak bu kez de kararlar, karar eki olan 1/ 25.000 ölçekli sit derecelendirme paftasının Bakanlık elemanları tarafından hazırlanamaması üzerine dağıtılmamıştır. 5 Haziran 1996'da Sit derecelendirme paftalarının tamamlanmasından sonra, III. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 8284 ve 8286 sayılı kararları ile 7 Mart 1996'da Beykoz ve Sarıyer- Bahçeköy için aldığı kararlarda belirlediği ilkeleri ve esasları teyit ederek, bu ilke ve esaslara uygun olarak hazırlanan 1/25.000 ölçekli Beykoz ve Sarıyer- Bahçeköy sit derecelendirme paftalarını onaylamıştır.

Sarıyer Belediye sınırları içinde kalan alan için ise 20 Haziran 1996 tarihinde 8374 sayılı karar ile benzer şekilde sit derecelendirme paftalarını onaylamıştır. (Zeren Gülersoy, 1998). Bu süreçte belediye başvuruları sit alanı kararı alınmamış gibi değerlendirmeye devam etmiştir. Sit kararının kesinleşmesinden sonra uygulama 1/25.000 Sit Derecelendirme

üzerinden yapılamaya başlamıştır. Beykoz ilçe sınırlarını içeren İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Doğal Sit Alanında,

I.DERECE DOĞAL SİT ALANLARI

Koruluklar ve sık ağaç dokulu araziler, Devlet ormanı olarak belirlenen ve Orman Bölge Müdürlüğü haritalarında bu şekilde gösterilen alanlar, 04.04.1990 tarih ve 3621 sayılı Kıyı Kanununun 4.maddesinde belirlenen sahil şeridi ile, bu alan dışında kalmasına karşın jeomorfolojik yapısı nedeni ile özellik gösteren kayalık alanlar ve falez ve kumul alanlar, I., II. ve III. sınıf tarım alanları ile özel ürün alanları ve meyvelikler, içme suyu havzalarındaki (Elmalı bendi) mutlak koruma alanları ve havzayı besleyen akarsu, dere güzergahlarındaki koruma kuşakları I.Derece Doğal Sit Alanı olarak saptanmıştır.

II.DERECE DOĞAL SİT ALANLARI

Özel orman niteliğindeki alanlar (Bu alanlarda kurulca belirlenecek imar ve yoğunluk koşullarına göre hazırlanacak Koruma Amaçlı İmar Planları ile işlevlendirilebileceğine ve özel orman alanlarının 6831 sayılı Orman Kanununun 52.maddesine bağlı olarak uygulama yapılabileceğine karar verilmiştir), orman alanı dışında olup, günübirlik rekreatif ve turizm amaçlı kullanıma elverişli alanlar II.Derece Doğal Sit Alanı olarak saptanmıştır.

III.DERECE DOĞAL SİT ALANLARI

Beykoz ilçe sınırları ve Beykoz Belediye sınırlarını kapsayan ve Boğaziçi Sit Alanının dışında kalan İstanbul Kuzey Kesiminin Karadeniz Kuşağı Doğal Sit Alanında yukarıda tanımlanan I. ve II. Derece Doğal Sit Alanı dışında kalan alanlar III.Derece Doğal Sit Alanı olarak saptanmış ve bu bölgelerde yapı yoğunlukları önceden kurul kararı ile belirlenmek üzere Koruma Amaçlı İmar Planları ile uygulama yapılabilecektir. Bu alanlar :

- Köy ve belde yerleşik alanları,
- Orman ve tarım alanı vasfı olmayan köy-belde yerleşik alanı bitişiğindeki alanları,
- Daha önce imar mevzuatındaki belirtilen ilgili kuruluşlarca imar planları onanmış alanları,
- İlgili kurum ve kuruluşlarca orman alanları içinde kalmasına karşın ağaçlandırılması öngörülmemen açıklık alanla, tarımsal karakteri düşük olan (IV. ve daha düşük sınıflı) alanlar olarak belirlenmiştir.

III. Derece Doğal Sit Alanlarında, gerek Koruma Amaçlı İmar Planlarına esas olacak İmar Uygulama ve yoğunluk kabullerinin belirlenmesi, gerekse bu planlar yapılmaya kadar geçiş

dönemi yapılaşma koşullarının geliştirilerek yürürlüğe sokulabilmesi için öncelikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Beykoz İlçe Belediyesi, Orman Bölge Müdürlüğü'nden olmak üzere ilgili kurumlardan görüş ve önerilerini gerekli belgelerle birlikte ivedi olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna sunulması istenmektedir. Alınan kurul kararına göre; 1/25000 ölçekli halihazır haritalar üzerinde zonlar halinde gösterilmiş olan Sit Dereceleri ile ilgili sınıfların uygulamaya esas olacak koruma planı kapsamında yeniden değeriendirilebileceğine, İstanbul için yaşamsal nitelikte bulunan Kuzey Kesimine Yönelik Doğal Sit Alanlarında, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasının 17.maddesine göre ilgili kuruluşlarca hazırlanacak "Koruma Amaçlı İmar Planı ve Notları" ile önerilecek yapılaşmalarda bölgenin önemini gözeterek ve yukarıda belirtilen Sit Dereceleri ile ilke kararları Eko Sisteme uyumlu, gerekli teknik önlemlerin alınarak çalışmaların kurula sunulmasına ve ilkelere uygun olarak,

- 3621 sayılı Kıyı Kanununun 4.maddesi belirlenen sahil şeridi ile bu sınır dışında olmasına karşın jeomorfolojik yapısı nedeni ile ilginç doğa özellikleri bulunan kayalık, falez ve kumul alanlar I.Derece Sit Kapsamında olup, 1/25000 ölçekli ve şematik olan bu haritada gösterilmeyen alanlar (1/5000 ve 1/1000) ayrıntılı olarak belirlenecektir
- İlgili kurum ve kuruluşlarca ağaçlandırılması öngörölmeyen açıklık alanlar, tarımsal niteliğini yitirmiş ve IV. sınıf tarım alanları, köy ve belde yerleşik alan bitişindeki orman ve tarım dışı alanlar, III.derece sit alanı kapsamında olup 1/25000 ölçekli planlarda gösterilmeyen alanlar, alt ölçekli planlarda (1/5000,1/1000) ayrıntılı olarak belirlenecektir.
- Çevre Kanunun ve İSKİ Su Havzalarını Koruma Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uygun olarak Mutlak Mesafe Koruma Alanının I.Derece Sit kapsamında, kısa, orta ve uzak mesafe koruma alanının III.Derece Sit kapsamında olup 1/25000 ölçekli şematik olan bu haritalarda gösterilmeyen bu alanlar, alt ölçekli planlarda (1/5000, 1/1000) ayrıntılı olarak ayrıca gösterilecektir.

06.06.1996 GÜN VE 8287 SAYILI KARAR: İstanbul, Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşaağı Doğal Sit Alanlarının Beykoz İlçe sınırlarını içeren kısmı ile ilgili Geçiş Dönemi Yapı Şartları' na ait değeriendirmeler sonucunda; 14.12.1995 gün 7809 sayılı kurul kararının 4.maddesi, 1.bendinde belirlenen esasa koşut olarak, bölgedeki sit kararından önce imar

mevzuatına uygun biçimde düzenlenmiş ve onaylanmış planların uygulanmaları ile ilgili olarak bu planlara göre Doğal Sit kararından (15.11.1995 tarihinden) önce ruhsatı alınmış inşaatların ruhsat eki onaylı projeye göre tamamlanabileceği, tevhit ve ifraz işlemlerinin yapılabileceğine, ruhsat sürelerinin imar mevzuatına uygun olarak ilgili belediyesince uzatılabileceğine, ayrıca ilgili belediyelerden Sit kararından önce verilmiş ruhsat listeleri istenmesine karar verilmiştir.

Koruma Amaçlı İmar Planı onayına değin, Doğal Sit kararından önce koruma kurulunca uygun görülmesine karşın imar mevzuatına göre plan onay kademeleri tamamlanmamış mevzii imar planları ilgili kurumlarca (ilgili Belediyeler ve Bayındırlık Müdürlüğü) da uygun görülmesi durumunda koruma ilkeleri açısından koruma kuruluna sunulması karıştırılmıştır.

Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları esas olmak üzere tüm yerleşik alanlardaki onaylı ıslah, imar ve mevzi imar planları ile köy ve belde yerleşik alanlarındaki planların ilgili belediyelerce yoğunlukları ve yapılaşma koşulları ile birlikte 1/ 1000 ölçekli tespitlerin hazırlanarak kurula sunulmasından sonra Geçiş Dönemi Yapı Şartlarının saptanabileceği ve mevcut onaylı planların 1/ 25000 ölçekli bir harita üzerine plan koşulları ile birlikte işlenmesi kararı verilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 1/ 5000 Ölçekli Beykoz Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı tarihinde onaylanarak İstanbul III no' lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu' na sunulmuş ve kurulda yapılan görüşmelerle kısmi olarak onaylanmıştır (Şekil 4.47). (Çizelge 4.13)

Şekil 4.47. Beykoz İlçesi koruma amaçlı imar planı

Kaynak: Beykoz Belediye ve Mücavir Alanı Analitik Etüd ve Araştırma Çalışması Raporu

4.3.3. Günümüze İlişkin Çözümlemeler ve Değerlendirmeler

Beykoz ilçesi için yapılan planlama çalışmaları değerlendirildiğinde aşağıdaki çıkarımları yapmak mümkündür:

- 20 Ekim 1995 günü ile İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nce kabul edilen "1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı"nda yaklaşık olarak TEM Otoyolu ile Karadeniz kıyıları arasında kalan İstanbul'un kuzey bölgeleri bu kesimlerde yer alan ormanlık alanlar, tarım alanları, kıyı kuşağı ve su havzalarının koruma alanları gibi doğal değerlerin korunabilmesi açısından, genel yerleşme bölgesi olarak değil, yine doğal karakteri korunacak alanlar olarak kabul edilmiş ve plana böyle yansıtılmıştır.

Çizelge 4.13 Beykoz İlçesi planlama süreci

YIL	PLANLAMA ÇALIŞMALARI
1950	Köy yerleşim planları ile yapılaşmalar gerçekleşirken, olumsuz konut gelişmeleri izlenmemektedir. Olumsuzluklar devletin sanayi yatırımlarını içeren kararlardır
1973	1710 Eski Eserler Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararları ile yönlendirilmeye başlanmıştır. "Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları" alınmıştır.
1975	Kültür Bakanlığı, Boğaziçi'ni "Doğal ve Tarihi Sit Alanı" olarak ilan etmiştir.
1977	1/ 5.000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit" değerlerini içeren Nazım Planı ve raporu onamıştır. 1978 ve 1979'da revize edilmek durumunda kalmıştır.
1982	"Boğaziçi Alanı Sahil Şeridi", "Ön Görünüm Bölgesi", "Geri Görünüm Bölgesi" ve "Etkilenme Bölgesi olmak üzere dört kesime ayrılmıştır.
1983	"2960 sayılı Boğaziçi Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar İdare Heyeti, Boğaziçi İmar Müdürlüğü adı altında yeni organlar oluşturulmuştur.
1985	İmar Kanunu'na Boğaziçi ile ilgili 46, 47 ve 48. madde ile geçici 7.madde eklenmiştir. Bu maddeler 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun korumaya yönelik temel ilkelerini yol etmiştir
1986	3290 sayılı imar affına ilişkin kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelik çıkarılmıştır ve bu yasa ile Beykoz için de İslah İmar Planları süreci başlamıştır.
1988	1/5.000 ölçekli Boğaziçi Revizyon İmar Planı koruma kurulu onayı olmaksızın İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanarak yürürlüğe girmiştir.
1988	İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan 1/25000 Ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri Çevre Düzeni Nazım İmar Planı' hazırlanmıştır.
1990	1/ 1.000 ölçekli Beykoz İlçesi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Uygulama İmar Planı, İstanbul III.No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile uygun görülüyor. Plan İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 27 Aralık 1990 gün ve 1018 sayılı kararı ile revize edilmiş, 13 Ekim 1991 tarihinde onaylanmıştır.
1995	İstanbul III no' lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 7755 sayılı kararı ile ilçe bütünü "Doğal Sit" ilan ediliyor.
1996	Bahçeköy, Sarıyer ve Beykoz Belediye Başkanlıkları Doğal sit kararının iptali ve dava sonuna kadar yürütmenin durdurulması için dava açılmıştır.

Çizelge 4.13 Beykoz İlçesi planlama süreci (devamı)

1996	1/25.000 ölçekli Beykoz ve Sarıyer- Bahçeköy sit derecelendirme paftalarını onaylamıştır. <i>Bu süreçte belediye başvuruları sit alanı kararı alınmamış gibi değerlendirmeye devam etmiştir. Sit kararının kesinleşmesinden sonra uygulama 1/25.000 Sit Derecelendirme üzerinden yapılamaya başlamıştır.</i>
1999	1/ 5.000 Kısmi Koruma Amaçlı İmar Planı Hazırlanıyor ve onay için kurula gönderiliyor.
2001	1/ 5.000 Kısmi Koruma Amaçlı İmar Planı kurul onayını alıyor.

- Beykoz İlçe ve Mücavir Alanı'nı oluşturan bölgelerde özellikle 1980'li yıllardan sonra yine bu bölgelerde nazım plan ilkelerine aykırı olarak mevzii planların üretilip onaylanması, benzer şekilde İmar Affı Yasası'na bağlanan İslah İmar Planları'nın devreye sokulduğu görülmektedir. Buna koşut olarak Orman Yasası'nda yapılan değişikliklerle özel orman alanlarında imar olanaklarının sağlandığı ve tüm bunların yanı sıra kaçak yapılaşmada gözlenen yoğun artışlar sonucunda bu bölgelerdeki korunması gerekli doğal değerler bütünü, koruma kaygısı taşımayan yapılaşma izinleri ve kaçak yapılaşma ile sürekli tahrip edildiği izlenmektedir. Böylece, İstanbul kentini bir bütün olarak yaşam kaynaklarını oluşturan bu bölgelerdeki tahribatın aslında sadece yöresel ölçekte değil, metropoliten yerleşme ölçeğinde olumsuz sonuçlara yol açtığı görülmektedir
- Beykoz İlçe ve Mücavir Alanı'nda da bu olumsuz gelişmelere karşı SİT statüsü içerisinde korunabilen alanlar ise sadece Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri'ni içeren Boğaziçi SİT alanı ile sınırlıdır. Ayrıca, Beykoz mücavir alanı kapsamında Polenezköy ve yakın çevresi ise 15.07.1994 tarihinde Orman Bakanlığı'na "Tabiat Parkı" olarak ilan edilmiş, dolayısı ile imar açısından belli yasal koruma disiplini kavuşabilmiştir.
- Bu korunabilen bölgeler dışındaki tahribatın daha fazla sürmemesi ve bölgedeki doğal ve kültürel değerlerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yasası'nın kapsamı içerisinde ve bu yasanın 8.ve17.maddelerindeki yetkilere dayanarak, "DOĞAL SİT" olarak 15.11. 1995'te tespit, tescil ve ilan edilmiştir.

Sonuçta yapılan tüm çalışmalar, yasal düzenlemeler, koruma kararları, yeni planlar ve plan revizyonları çelişki içermektedir. Özellikle son 25 yılda Boğaziçi doğal güzellikleri bozulmakta, kaçak yapılaşma yasallaşmaktadır. Alınan koruma kararları Kültür Bakanlığı ve yerel yönetimler başta olmak üzere, ilgili planlama ve koruma kuruluşları tarafından benimsenmemiş ve desteklenmemiştir. 1995 yılında ilçe bütünüünün doğal sit alanı ilan edilmesi ise, koruma adına yapılan bir hareket olmakla birlikte korunmayı sağlayabilmiş değildir. Bunun nedenleri ise şöyle sıralamak mümkündür:

- “Doğal (Tabii) Sit: Jeolojik devirlerde, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunana korunması gerekli alanlardır. Bu alanlarda yapılacak tespit çalışmalarında, alanın özelliğine göre ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınması esastır.” denilmektedir (Yüksek kurul ilke kararı).

Ancak doğal sitin bu tanımının ve ilan edilme gerekçelerinin tartışılması gerekmektedir. Çünkü Beykoz özelinde ve genel anlamda tüm doğal sit alanlarının aynı niteliklerde olmayacağı açıktır. Doğal sit alanlarının hangi kriterlerle değerlendirileceği, hangi analiz çalışmalarının yapılması gerektiğine ilişkin tam bir tanımlama yoktur. Beykoz’da doğal sit alanı olarak ilan edilen alanların hangi özelliklerinden dolayı sit ilan edildiği belli değildir. I. Ve II. Dereceler arasındaki ayırım da net değildir. Oysaki; II.derece doğal sit alanları özel ormanlardır ve turizm amaçlı yapılaşmaya açılacak alanlardır. Bu nedenle tanımının doğru konulması gerekmektedir.

- Belediye ile yapılan görüşmeler sonucunda sit öncesi, 5000 m²’den küçük parsellerde yapı izni verilmez ve 250 m²’yi geçemeyen, her parselde tek yapıya izin verildiği öğrenilmiştir. Sit sonrasında ise geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile çok daha yoğun yapılaşmaya izin verilir hale gelinmiştir. Yine II. Derece doğal sit alanlarında turizm tesislerine izin verilmesi apart otel izni ile villa inşaatlarını mümkün kılmıştır.
- Sit ilanı sonrası verilen yapı ruhsatları incelendiğinde Çizelge 4.14’de de izlendiği gibi yeni yapıların daha çok Kavacık, Kanlıca ve Anadoluhisarı’nda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alanlardan Kavacık, hem konut hem de çalışma alanları ağırlıklı gelişmektedir (Şekil 4.48)

Şekil 4.48. Kavacık merkezinden görüntüler

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Eylül 2002)

Çizelge 4. 14 1995 – 2004 yılları arasında verilen yapı ruhsat izinleri

1995 – 2004 TARİHLERİ ARASINDA VERİLEN YAPI RUHSAT İZİNLERİ		
MEVKİİ	SAYI	%
KANLICA	46	17
KAVACIK	41	15
ANADOLU HİSARI	124	45
SOĞUKSU	12	4
ÇAVUŞBAŞI	5	1
MERKEZ	5	1
PAŞABAHÇE	9	3
ÖĞÜMCE	6	2
GÖKSU	15	4
ÇUBUKLU	4	1
MAHMUTŞEVKETPAŞA	4	1
DERESEKİ	1	1
RÜZGARLIBAHÇE	2	1
POLONEZKÖY	1	1
YENİMAHALLE	1	1
ORTABAHÇE	3	1
TOPLAM	270	100

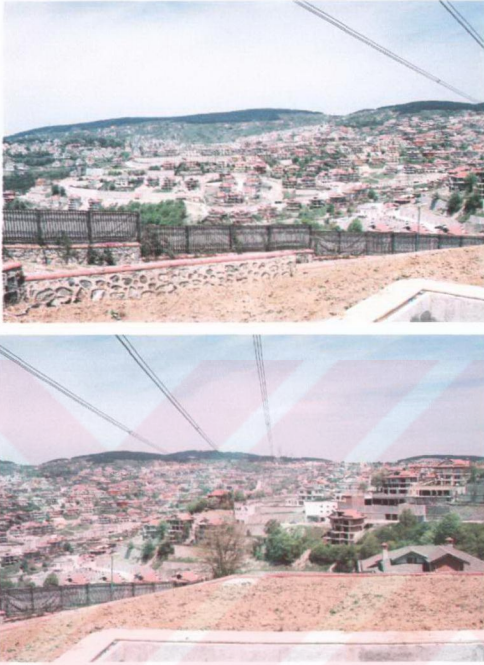
Ruhsat sahipleri arasında Nilüfer Yapı Kooperatifi, Değirmendere Kooperatifi, Fakülteler Kooperatifi, Acarlar İnşaat, Körfez Yapı Kooperatifi, Rüzgarlıbahçe Yapı Kooperatifi gibi firmaların olması ve geçiş dönemi yapılaşma koşullarında bir parselde birden fazla yapıya izin verilmesi nedeni ile 270 ruhsatla kaç bina yapıldığı tam olarak bilinmemektedir.

- Kentin mekansal biçimlenmesinde ekonomik yapının temel belirleyici olması, kentin mekansal dönüşümündeki belirleyici faktörün de yaşanan ekonomik değişimler olması getirmektedir. Günümüzde hakim ekonomik sistemin ‘küreselleşme’ sonrasında ikili yapılar ile mekana yansımaları, İstanbul Metropoliten Alanı’nda pek çok bölgede olduğu gibi Beykoz’da da görülmektedir. Beykoz’da kuzeye yöneliş, sermaye gruplarının desteklediği ve yönlendirdiği rant paylaşımı süreci ile paralel ilerlemektedir. İkinci köprü’nün yapılması ile çevre yolu bağlantılarını bir avantaj

olarak değerlendiren sermaye grupları, Avrupa Yakası'ndaki Merkezi İş Alanları'nda yeterli yer edinememesi ve mevcut alanların genişlemeye elverişli olmaması ile kendine yeni gelişme alanları arayışını Anadolu Yakası'na yöneltmiş ve bu noktada Kavacık, Rüzgarlıbahçe gibi alanlar önem kazanmıştır. Özellikle hizmetler sektörünün tercih ettiği görkemli plazalardan oluşan prestijli merkezler hızla değer ve önem kazanırken, kent arsası da hızla değerlenmekte ve rant kazanmaktadır. Bu süreçle birlikte yerli ve yabancı büyük holdinglerin İstanbul'da Boğaziçi, ormanlık alanlar, temiz kalmış su havzası bölgeleri lüks konut yapımı için rağbet görmeye başlamıştır.

- Özellikle 1980 sonrasında orta-üst ve üst gelir grubunun konut tercihlerinin farklılaşması, bu eğilimleri iyi kullanan emlakçıların tanımlamalarına göre; ulaşım kolaylığı, sağlam zemin, boğaz manzarası, seçkin site sakinleri ve cazip fiyat nedeni ile İstanbul'un her iki yakasında da orman alanları ve su havzalarına doğru yeni yapılaşmaları getirmiştir. Beykoz'da bu dönemde öne çıkan siteler; Göksu Evleri, Hisar Evleri, Kandilli Ayışığı Vadisi Evleri, Boğazgören Sitesi olurken, bu sitelerin pazarlanmasındaki sloganlara bakıldığında şu ortak özelliklerin öne çıkarıldığı görülmektedir: Şehrin stresinden uzakta, dışarıdan izole, ulaşım kolaylığı, ormanla çevrili, sağlam zemin, boğaz manzarası, 24 saat güvenlik, profesyonel site yönetimi, seçkin site sakinleri (sanat ya da müzik çevrelerinin önemli isimleri belirtilerek), sorunsuz otopark.

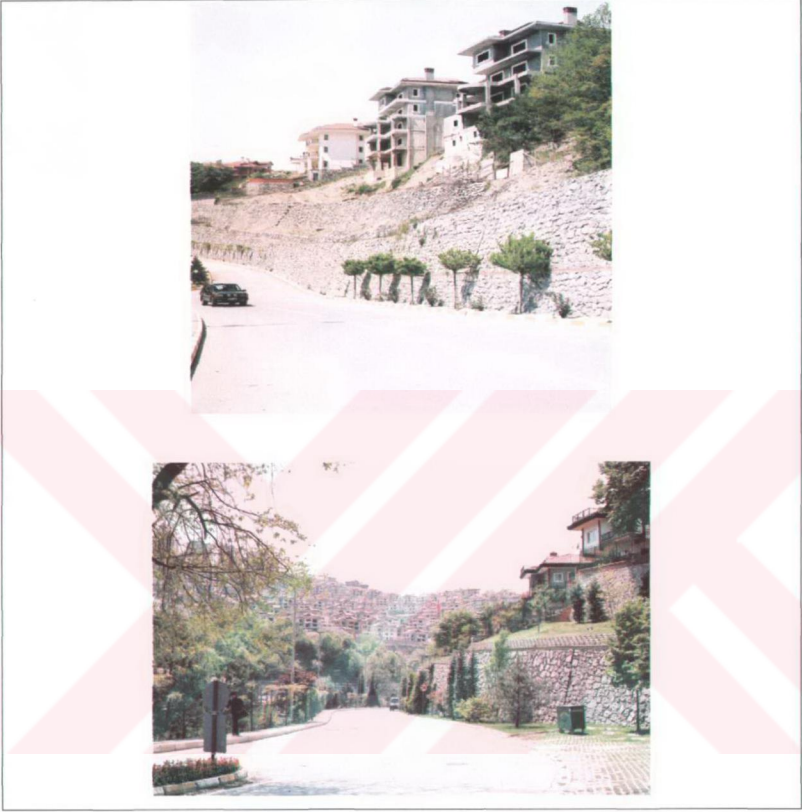
Beykoz'un şehrin kargaşasından uzak bir yaşam sunduğu belirtilerek, Beykoz'un tercih edilmesindeki en önemli etken olarak 'Sit alanı' olması nedeni ile doğal dokusunu kaybetmemiş olması gösterilmektedir. Beykoz'un 1995 yılında sit alanı ilan edilmesinden sonra yapılan sitelerde Acarkent'ten çekilen bu fotoğraflar da, aslında şehrin dışında olmakla birlikte, oldukça yoğun bir yapılaşma görülmektedir (Şekil 4.49).

Şekil 4.49 Sit alanı içindeki yoğun yapılaşma (Acarkent)

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Eylül 2002)

- Yine alanın (Beykoz'un büyük çoğunluğunun) topoğrafyasının oldukça eğimli olması, altyapısını kendisi tamamlayan bu sitelerin inşaatlarında maliyetleri yükselmesine neden olmakla birlikte girişimci için önemli görülmemektedir (Şekil 4. 50).
- Beykoz'un özellikle konut alanlarına yönelik olarak öne çıkarılan zemin sağlamlığı, özellikle 1999 Ağustos depreminden sonra önemli bir pazarlama aracı olarak sunulmaktadır.

Şekil 4.50 Topoğrafyadan dolayı yükselen altyapı maliyetlerine örnekler (Acarkent)

Kaynak: Elif Örnek Özden arşivi(Eylül 2002)

- Emlakçılar Odası'ndan alınan bilgiler doğrultusunda üretilen Şekil 4.51'de görüldüğü gibi, Kavacık merkez fonksiyonuna da bağlı olarak en yüksek toprak değerlerine sahiptir. II.köprü bağlantısından sonra ulaşılabilirlik doğrultusunda orta-üst ve üst gelir grubunun özde mekanlarından biri haline gelen Çavuşbaşı ikinci sıradadır. I.derece doğal sit alanında olduğu halde Mahmut Şevket Paşa, önemli bir bölümü II. Ve III. Derece sit alanın olmakla birlikte I.derece doğal sit alanına da sahip olan Alibahadır ve Dereseki, tamamı I.derece doğal sit olan Akbaba köyleri ise daha düşük değerlerde; ancak yine de talep gören

yerleşmelerdir. 1980 öncesinde toprak fiyatlarının 5 ile 10 dolar olarak değiştiği bu bölgeler günümüzde daha önce de değinilen nedenlerle tercih edilir hale gelince toprak değerleri de 50 ile 75 dolar arasında değişmeye başlamıştır. Bu da mekansal gelişimdeki spekülâtif eğilimlerin bir göstergesidir (Şekil 4.51, Şekil 4.52). Şekilde alan – toprak değeri ilişkisi taramaların sıklığı ile verilmiştir. Artan toprak değerleri tarama sıklığı ile ifade edilmiştir.

Şekil 4. 51 Toprak değerleri

Kaynak Emlakçılar Odası verilerinden yararlanılarak Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Emlak değerleri açısından bakıldığında ise eskiden beri Boğaziçi'nin önemli yerleşim alanlarından olan Anadolu Hisarı ve Kanlıca'nın en yüksek değerlerde olduğu görülmektedir. Yeni gelişen konut alanlarında ise Kavacık, Çavuşbaşı, Soğuksu, Acarkent, Anadolu Kavağı, Yalıköy ve Akbaba şeklinde bir sıralama izlenmektedir.

Şekil 4.52. Beykoz mahalle ve köylerdeki sit dereceleri

Kaynak: 1/25.000 Sit derecelendirmeye göre Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

- 1/ 5.000 planın yapılma ve görüşülmek üzere kurula gönderilme tarihi 1999 Şubat ayı iken, onay koruma kurulundan ancak 2001 Kasım ayında çıkabilmiştir. Beykoz İlçesi'nin tamamını kapsayan planın sadece kentsel yerleşik alanda kalan kısmı onaylanmış, kırsal alanları kapsayan kısmı (özel orman alanları ve köy yerleşik alanlarını içeren bölüm) ise onaylanmamıştır. Onaylanmama gerekçesi ise tarım topraklarının niteliğinin belirlenmemiş olması ve diğer kurumlardan görüşlerin alınmamış olmasıdır. Beykoz 1/ 25.000 Sit Derecelendirmesi hazırlanılırken de alınmamış olan bu görüşlerin (Tarım Bakanlığı'ndan, DSİ, İSKİ gibi kurumlardan) Büyükşehir Belediyesi'nden tamamlanması istenmektedir.
- Alana ilişkin 1/ 1000 ölçekli planlar özel bir planlama bürosu tarafından hazırlanmaktadır. Ancak uygulamalar halen 1/25.000 sit derecelendirmesi ve geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile devam etmektedir.
- Beykoz için en önemli konulardan bir tanesi de ormandan çıkarılan alanlar sorunudur. Orman kanunun (6831) değiştirilmiş 2/B maddesi uygulamaları ile Beykoz ilçesi orman alanından 3402 ha alan orman rejimi dışına çıkartılmıştır. Beykoz İlçesi'nde orman rejimi dışına çıkarılan alan Beykoz ormanlarının % 9,5' i dir. Çıkarılan bu alanların toprakları sığdır, ayrıca dik eğimli yamaçlarda bulunmaktadır ve genelde VI. sınıf tarım arazileridir. Bu alanlarda meydana gelen yoğun yapılaşma sonucunda barajlar ve diğer su kaynakları çeşitli atıklarla kirlenmektedir. Yine bu alanlardaki eğimli arazideki orman arazileri yerleşmek ve yazlık evler yapmak için işgal edilmiştir (Beykoz Belediyesi ve Mucavir Alanı Analitik Etüd ve Araştırması Raporu).

4.3.4. Aktörler ve Roller

Beykoz İlçesi içinde en önemli aktörlerden biri olan koruma kurulu İstanbul III.nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'dur. Marmara Takım Adaları aktarılırken koruma kurulu hakkında bilgi verildiğinden burada sadece Beykoz özelinde dile getirilen sorunlar aktarılacaktır.

Koruma kurulu ile yapılan görüşmelerde sorun olarak tanımlanan en önemli konu "Doğal Sit Alanı"dır. II.Derece Doğal Sit Alanlarının farklı yorumlanması ile apart otel adı altında üst

gelir grubunun tek ailelik konut yapımı önüne geçemedikleri bir sorun olarak tanımlanmıştır. Yine Koruma Amaçlı İmar Planı olmadığı için doğal sit alanı içindeki köylerdeki yapılaşmalar için kurula başvuruların yerinde görülme gereği nedeni ile çok fazla iş yüklerinin olması bir başka sorundur.

Marmara Takım Adaları ve Tarihi Yarımada için aktarılan belediyeye ilişkin sorunların benzerleri Beykoz'da da yaşanmaktadır. Bu sorunlardan ayrı olarak Beykoz özelindeki sorunlara yer verilecektir. Beykoz'da önemli bir aktör olan belediye ile koruma kurulu arasında ciddi görüş farklılıkları olduğu görülmektedir. Belediye, belli bir analitik etüt içermeyen ilan edilen Doğal Sit Alanı kavramının karşısında olduğu gibi derecelendirmede de sorunlar olduğunu düşünmektedir. Uygulamalarını hala 1/25.000 Sit Derecelendirme çalışması doğrultusunda yapan ve bu nedenle sorunlar yaşayan belediye, kullanıcıdan gelen şikayetleri kurula yöneltmektedir.

Kullanıcı ise diğer alanlardan farklı bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Buradaki kullanıcı profili üst gelir grubudur. Gerek iş merkezleri gerekse tek ailelik konut yapı talebi içindedir. Özellikle 1980 sonrası “doğa ile iç içe yaşam” söylemleri ile gelişen orman alanların tahribi ve bazı bölgelerin orman alanlarından çıkarılması baskıları ile karşımıza çıkmaktadır. Alanın özellikle orman havzalarına doğru parsel büyüklüklerinin fazla olması çok sayıda bina yapmaya olanak tanıdığından her site yaklaşık on bin nüfus barındırmaktadır. Bu da bölge için artan nüfus koşutunda ağırlıkla altyapıya dönük aşırı yük getirmekte, giderek doğa ile iç içe yaşam söylemine uymamaktadır. Finanssal açıdan güçlü olan bu kesim, gerek belediyeye gerekse koruma kuruluna baskı yaparak, istekleri doğrultusunda karar alınmasına çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak da sadece Beykoz için değil, tüm İstanbul için önemli olan orman ve su havzalarının yitirilmesi söz konusudur.

4.3.5. Değerlendirme

İstanbul'un kuzeyi, Cumhuriyet dönemindeki bütün planlama çalışmalarında öncelikli koruma alanında tutularak, kentin Marmara kıyıları boyunca doğu - batı aksında gelişmesi sağlanmıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda yoğunlaşan İstanbul'a göç Boğaziçi'ni de etkilemiş, geleneksel Boğaz köylerinin, gerek kendi dokularındaki gerekse çevrelerindeki yapılaşmayla kültürel ve doğal bozulma hızlanarak artmıştır. 1980 ve 1990'lı yıllar doğal çevrenin gecekondu ve villalar tarafından işgalinin yoğunlaşma dönemidir. 1983 yılında planı ile birlikte yasalaşan Boğaz'da, öngörünüm, geri görünüm ve etkilenme bölgeleri yaratılmış,

giderek kısıtlı yapılaşma açılmıştır. Tamamen yapı yasağı olan öngörünümde, yasa üzerinde yapılan değişiklikle çok kısa bir sürede 1500 civarında lüks konut ruhsatı verilmiştir. Diğer bölgelerde ise, yasa ile kesinleşen plana rağmen, parsel ölçeğinde mevzii plan değişiklikleri yapılmış ve ruhsat verilmiştir. Bütünü ile spekülasyona dayalı bu girişimler, bir süre sonra Boğaz Yasası'nda belirtilen alanlardan daha gerilere, mücavir alanlara doğru yönelmiştir.

- Sit ilanını takiben yaşanan mahkeme süreci nedeni ile, geçiş dönemi yapılaşma koşullarının ilanı bir yılı bulmuştur. Bundan sonra da uygulamalar 1/25.000 Sit Derecelendirmesi üzerinden yapılmıştır. Oysa ki bu ölçek uygulamaya temel olabilecek detay içermemektedir.
- Kentsel anlamda yapılaşmanın çok fazla olduğu, yapılaşmanın İslah Planları ile yönlendirildiği alanın doğal sit olarak ilan edilmesi kararı doğal sit tanımı ile örtüşmemektedir.
- Metropoliten alanın kuzeyini kapsayan ve orman, su havzası gibi yaşam kalitesi ve doğal değerlerin sürdürülebilirliği açısından önemli bir bölgenin korunması bir zorunluluktur. Ancak bu alanlar zaten Orman Bakanlığı'nın yetkisi altındadır. Bu koşullarda alanın sit ilan edilmesi başta doğru bir karar olarak alınsa da, uygulamalara bakıldığında kararın koruma için yeterli olduğu söylenememektedir.
- Doğal sit ilke kararları tüm ülke için ortak kararlardır. Bu nedenle II.Derece Doğal Sit olarak tanımlanan alanlarda turizm amaçlı yapılaşma olabileceği kararı her II.Derece Doğal Sit alanı için doğru uygulamalar getirmeyebilecektir. Nitekim Beykoz İlçesi'nin İstanbul Metropoliten Alanı'ndaki konumu düşünüldüğünde ancak bazı bölgeleri turizm amaçlı kullanıma açılabilir. Yapılan uygulamaların da apart otel adı altında villa inşaatları olduğu düşünüldüğünde karar tartışılır hale gelmektedir.
- Yine doğal sit alanı tanımının ve hangi alanların doğal sit olacağının analitik etütlere dayanmaması bir başka sorundur.
- Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda yaşanmaya başlanan Beykoz İlçesi ve çevresinde orman işgallerini önlemek, orman rejimi dışına çıkartmaları durdurmak gerekmektedir. Bu gereklilik Beykoz ve çevresinde en önemli doğal kara eko sistemi olan ormanları korumak için olduğu kadar, İstanbul için de geçerlidir.

4.4. Bölüm Sonucu

Bu bölümde, İstanbul Metropoliten Alan içinde seçilen üç örnek alan olan; Marmara Takımadaları, Tarihi Yarımada (Eminönü- Fatih) ve Beykoz ilçelerinin sit alanı ilan

edilmeleri ve sit alanı sonrası yaşanan planlama süreci ile gelişmeler irdelenmiştir. Her üç alanın genel değerlendirmesi ile ilgili olarak aşağıdaki sonuçları söylemek mümkündür;

- Her üç bölge de birbirinden farklı özellikler taşımaktadır ve bu nedenle farklı sit alanlarına sahiptir (Kentsel, Doğal+ Kentsel, Doğal, Kentsel+ Arkeolojik gibi).
- Her üç bölge de sit ilan edilmelerinden sonra planlanmaya çalışıldı ise de henüz uygulama planları yoktur.
- Marmara Takımadaları için koruma planının bir türlü yapılamadığından planlama yetkisinin çeşitli kurumlara devredildiği görülmektedir. Ancak bu da çözüm olmamıştır.
- Beykoz İlçesinin tamamının sit ilan edilmesine tepkiler mahkeme kararları ile çözümlenme sürecine girdiğinden sit ilanı ile planın yapımına başlama süreci arasında geçen sürede uygulamalar 1/25.000 plandan yapılmaya çalışılmıştır.
- Tarihi Yarımada için yapılan ve iptal edilen Koruma Amaçlı İmar Planı üzerinden geçen on dört yıl sonra, Koruma Amaçlı Nazım Plan ve Uygulama İmar Planları ilgili belediye meclislerinden geçerek görüşülmek üzere İstanbul İ.nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na iletilmiştir.

Doğal çevre ve tarihi mirasımızın korunması kaygısının, sürdürmek durumunda olduğumuz gelişme çabaları ile uzlaştığı ve koruma olgusuna toplumun katılımının sağlandığı bir platform olarak tanımlanabilecek (Dinçer, 1994), Koruma Amaçlı İmar Planları, yasal olarak sit ilanından sonra bir yıl içinde üretilmek durumunda olan belgelerdir. Ancak henüz bu süre içinde planlarının yapılıp uygulandığı bir örnek gerçekleşmemiştir. Temelde bir imar planı olan Koruma Amaçlı İmar Planları üzerinde sürdürülen tartışmalar veya bazı kararlar ile ilgili eleştiriler ve hatta zaman zaman mahkemelerin müdahaleleri planın bütünlüğü ve temel hedeflerini bozmaktadır. Bu durum planı uygulanır olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Bu bölümde seçilen örnek alanlar özelinde yapılan arazi çalışmaları, koruma planı aktörleri ile görüşmelerden elde edilen sonuçlar paralelinde üçüncü bölümde ortaya konulmaya çalışılan “koruyamama” gerekçeleri, alan çalışmaları sırasında yapılan analitik etütler, koruma kurulu ve belediye temsilcileri ile yapılan görüşmeler ve koruma kurulu kararlarının irdelenmesi sonucunda elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ile yaşanan sorunların mevcut alanlardaki doğruluğu da sorgulanmıştır.

Tüm bu çalışmalar göstermiştir ki; korunacak değerlerin tahribinde ve bu tahribin önüne geçebilecek yasal belge olan Koruma Amaçlı İmar Planlarının üretilmesinin önündeki sorun aktörler ve rollerinden kaynaklanmaktadır.

Her üç örnek alanda da görülmektedir ki ‘belediye’ (başkan, yardımcılar, planlama grubu), plan kavramına karşı olmamakla birlikte, “koruma uygulamaları”nın kısıtlayıcı olması nedeni ile koruma planlarını benimsememekte ve dolayısı ile vatandaşlara benimsetmekte sorun yaşamaktadırlar. Henüz koruma bilincinin oluşmadığı ve rant olgusunun kamu yararı kavramının önünde olduğu ülkemizde oy çokluğu ile seçilen belediye başkanları gelecek seçimlerde de zirvede olabilmek için kısıtlayıcı gördükleri ve tepki alacaklarını düşündükleri koruma uygulamalarından taviz verebilmektedirler. Özellikle yüzyüze ilişkilerin halen çok güçlü olduğu Adalar Belediyesi’nde bu tür sorunlar yaşanmaktadır. Günübirlik kullanıcıların sadece iskele etrafındaki yeme-içme mekanlarını kullandıkları ve belirlenen güzergahlardaki turlarla plajlara ya da mesire yerlerine gitmeleri nedeni ile Adaların tarihi mekanlarını “gösterildiği” kadarı ile bilmekte ve bu şekilde de dokunun halen bozulmadığını düşünebilmektedirler. Ancak detayda bakıldığında çok ‘esnetilmiş’ uygulamalarla koruma gibi görünen ancak bozulmaları teşvik eden bir tavrın varlığı görülebilmektedir. Pek çok olumsuz uygulama gözönünde gerçekleşmekte ancak seyirci kalınmaktadır. Özellikle son dönemlerde parsel bazında daha çok kullanıcının üst gelir grubu olduğu yenilemeler gerçekleşmekte, bu da belediye adına koruma kararlarını ‘esnetmek’teki bir başka faktör olabilmektedir.

Marmara Takımadaları’nda karşımıza çıkan bir başka grup kullanıcı da zaman içinde ‘hizmetler sektöründe çalışmak için göçle gelen düşük gelir grubudur. Adanın eskileri bu durumdan şikayetlerini “balık kokularının yerini kokoreç kokuları aldı” şeklinde dile getirmektedirler. Her tarihi dokuda olduğu gibi adalarda da, mekana yabancı olma, mekanı değiştirerek kullanmayı, bir anlamda tüketmeyi getirmiştir. Koruma kurulunun geçiş dönemi yapılaşma koşullarında tarihi binalarda bölüntülere izin vermesi de gerek göçle gelenlerin gerekse yaz aylarındaki sezonluk kullanıcıların bu tarz binaları tercih etmesi ile mekanın orijinal kullanışı değişmiş / tüketilmiştir. Kısacası gerek üst gelir grubunun parsel bazındaki yenilemelerinde koruma kurulu kararlarını zorlayarak kat haklarını artırmaya çalışmaları gerekse düşük gelir grubunun yine koruma kurulu kararı ile bölüntüye gitmeleri ve bakım yapamamaları ile gittikçe bakımsızlaşan tarihi doku, kişisel menfaatlerin kamu yararının önüne geçtiği uygulamalardır.

Benzer durum Tarihi Yarımada ve Beykoz için de geçerlidir. Tarihi Yarımada kullanıcının çok çeşitlendiği bir alandır; bir yandan konut (iskan) nüfusu bir yandan hizmetler sektörünün tüm alt birimlerinin bulunması ile farklı baskıları yaşamaktadır. Konut kullanıcısı, konutunu gerek parsel bazında yenilemek gerekse onarım adı altında değişikliğe gitmek için baskı oluştururken, çalışanlar da işyerleri ile ilgili olarak genişletme, reklam panosu, otopark gibi talepleri ile baskı grubu oluşturmaktadırlar. Beykoz için de yine yaratılan suni merkez paralelinde oluşan plazalar bölgeye çekim yaratmış ve bugün oldukça yoğun kullanılan bir merkez oluşmuştur. Oluşan bu merkezin ve II.köprü ile ulaşım kolaylığının bölgedeki etkisi, orman alanları içinde tek ailelik konut eğilimleridir. Belediye de üst gelir grubunun tek ailelik konutların yerleşim için bu bölgeyi seçmesinden memnun gözükmektedir. Ancak üst gelir grubu oldukları için daha kolay baskı oluşturabilen ve daha kolay tavizleri alabilen bu kesim, yaygın yerleşimi ile tüm İstanbul'un su ve orman havzalarını kullanmakta ve tüketmektedirler.

Her üç örnek alandaki kullanıcı, profili değişmekle birlikte, gerek sit alanı ilanını takiben geçiş dönemi yapılaşma koşullarının ilanı sonrası plan üretim aşamasında gerekse plan üretildikten sonraki uygulamalarda kişisel menfaatleri doğrultusunda belediyelere baskı oluşturmakta ve kararları kendi istekleri doğrultusunda değiştirmeye zorlamaktadır. Oy kaygısı ile bu baskılar karşısında direnmekte zorlanan belediyeler de plan yapım aşamasının uzamasından bir anlamda memnun olmaktadır çünkü geçiş dönemi yapılaşma koşullarını daha rahat esnetebilmektedirler.

Bir başka aktör olan koruma kurulları ise; tüm olumsuz koşullarına rağmen özveri ile çalışmakla birlikte denetleme yetkilerinin olmamasının arkasına sığınarak, aldıkları kararların yanlış uygulamalarına tepkisiz kalmaktadırlar. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının bir senede gerçekleşecek koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar geçerliliği olacağı düşüncesi ile bir ay gibi kısa bir sürede üretilmesi beraberinde bazı eksiklikleri getirmektedir. Her üç örnek alanda da görüldüğü gibi oldukça büyük ve değişken yapılı alanların bir ay gibi kısa bir sürede üretilen bu yapılaşma koşulları ile her duruma çözüm getirmesi de mümkün değildir. Bu nedenle gerçekten de bir sene içinde planların hazırlanarak yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Ancak özellikle Marmara Takımadaları ve Beykoz'dan sorumlu olan İstanbul III. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun gerek mevcut yapılaşmadaki eksiklikleri (personel, görev alanı genişliği v.b.) gerekse gündem konularındaki öncelik hataları ile üretildikten sonra görüşülmek üzere koruma kuruluna gönderilen planlar, iki sene

gibi çok uzun süreler görüşülmeyi bekleyebilmektedir. Bu da zaten koruma amaçlı planların yürürlüğe girmesini çok fazla istemeyen belediyeler tarafından ‘fırsat’ olarak değerlendirilerek görüşülmesi için koruma kuruluna baskı yapmamalarına neden olmaktadır. Yine koruma kurulları üyelerinin ve müdürlük daimi personelinin (başkan, raportör) sıkça değişmesi de bazı olumlu uygulamaların terk edilmesini getirdiği gibi kimi zaman geçmişte alınan kararlarla çelişkili uygulamaların da oluşmasına neden olabilmektedir.

Her üç aktör de davranışları ile öz çıkarlarını düşünmekte ve bu durum da koruma ilkeleri ile çelişmektedir. Bu bölümden çıkan sonuçları aşağıdaki gibi maddeleştirerek özetlemek mümkündür:

- Temelde plan üretilinceye kadar geçecek bir yıllık süreçte denetimi sağlayarak uygulamalara yol gösterici olmayı amaçlayan geçiş dönemi yapılaşma koşulları, örnek alanlar özelinde en az yedi sene olmak üzere başvuru tek belge olmuştur. Ancak zaman içindeki bazı uygulamalar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının bir ay gibi kısa bir sürede hazırlanmasının ve uzun yıllar uygulamalara konu olmasının hatalı kararları da beraberinde getirebildiğini göstermektedir.
- Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının plan yapılıncaya kadar geçen süreçte çok fazla kısıtlayıcı olmaması, planın üretilmesini geciktiren bir başka sorundur.
- Geçiş dönemi yapılaşma koşulları sit ilan edilen alanda hazırlanan 1/5000 planları sadece bir ölçüt olarak almakta, ancak 1/1000 planlarla geçerliliğini yitirmektedir. Bu bir anlamda yasada net olarak tanımlanmayan Koruma Amaçlı İmar Planı’nın ölçeğinin 1/1000 olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu durumda çalışma alanları özelinde Büyükşehir Belediyesi’nin ürettiği / üreteceği 1/5000 Koruma Amaçlı İmar Planları aslında koruma kurulu açısından uygulamayı kolaylaştıracak bir ara kesit olarak görülmemektedir. Bir başka açıdan da sit alanlarında yetkili birimleri sadece koruma kurulu, ilçe belediye başkanı ve imar / planlama birimi şeklinde sınırlamaktadır. Bu kadar dar bir sınır da baskı gruplarının bu birimlere yönelmesi ve rant sağlama isteklerinin daha kolay hayata geçirilmesine neden olmaktadır.
- Sit alanlarında tek yetkili Kültür Bakanlığı olarak tanımlanmakta ve bakanlık adına görev yapan koruma kurulları da bu anlamda sit ilan edilen alanlarda tek yetkili gibi tanımlanmaktadır. Gerek kendi içlerinde gerekse belediyeler ve ilişkili oldukları diğer kurumlarla kurulması gereken eşgüdüm de sağlanamamaktadır. Koruma kurulları geçiş dönemi yapılaşma koşullarını birebir mekanda uygulamaya geçiren birimler olarak özellikle tarihi dokunun yoğunlaştığı alanlarda planların yapılmasına veri

vererek katkıda bulunabilecek birim iken, plan yapım aşamasında devreye girememekte ve çoğunlukla planla sadece onay aşamasında karşılaşmaktadırlar.

- Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının uygulanması sırasında belediyeler, gelen baskılar sonucunda koruma kurulunun aldığı kararların esneterek uygulanmasına göz yumabilmektedir.
- Mevcut koruma yasamızda sit alanı ilanını takiben bir yıl içinde koruma amaçlı imar planının üretilmesi gerektiği belirtilmekte, ancak bu süre sonunda planın üretilmemesi durumunda ne olacağı anlaşılamamaktadır. Yüksek Kurulun almış olduğu ilke kararlarında da planların bir yıl içinde üretilmediğinin anlaşıldığı vurgulanmakta ancak çözüm olarak geçiş dönemi yapılaşma koşullarının bir yıl daha uzatılması gösterilmektedir.*
- Koruma Kurullarında alınan kararlar, kurul üyelerinin kişisel bilgi birikimine ve korumaya bakışına göre alınmaktadır. Bu da her koruma kurulu özelinde farklı nitelikli geçiş dönemi yapılaşma koşullarının işletilmesini getirmektedir. Koruma Kurulu üyelerinin değişmesi durumunda aynı geçiş dönemi yapılaşma koşulları farklı uygulanabilmektedir.
- Koruma Kurulların aldığı kararlar alındığı gibi uygulanmayabilmektedir.
- Mevcut yapılaşmada koruma kurulları ; oluşumları, olanakları ve yetkileri anlamında sorunlar yaşamaktadır.
- Koruma adına ve planlamaya katılım adına, bilinç yaratmak ve yaygınlaştırmak için etkin olması gereken sivil toplum kuruluşları henüz bu niteliğe kavuşamamışlardır; bu konuda destek görmedikleri de bir gerçektir.

Beşinci bölümde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında planlama- koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistem önerisi kurgulanmaya çalışılacak, bu amaçla temel kabuller ve ilkeler belirlenerek, hedefler oluşturulacaktır.

* 5226 sayılı Yasa ile değişik 2863 sayılı Yasanın 17. maddesi gereği hazırlanması zorunlu olan koruma amaçlı imar planlarının ilgili valilik ve belediyelerce yaptırılması zorunlu tutulmakta ve ‘iki yıl içinde plan hazırlanmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma planı yapılcaya kadar durdurulur kararı getirilmiştir. ‘ İki yıl içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı durumlarda koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir’ denmektedir.

5. PLANLAMA- KORUMA İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR SİSTEM ÖNERİSİ

İkinci bölümde de aktarılmaya çalışıldığı gibi fiziki planlamanın, koruma kavramının ve aralarındaki ilişkinin gelişiminin hız kazanması tüm dünyada II. Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Özellikle koruma adına bildirgelerin ve uluslararası çalışmaların başladığı bu yıllarda yıkılan ve yok olan kentlerin yeniden yaşama kavuşturulması amacı ile başlatılan çalışmalar sonucunda 1931 yılında Atina Bildirgesi ile tanımlanan çerçevenin yetersiz kaldığı görülmüştür. 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü, Atina Bildirgesi'ni temel alarak, daha çok anıtsal nitelikli yapıların yerinde korunması, fonksiyon kazandırılması, özgün malzeme ile onarımı, dönem kalıntılarının saygı görmesi, yapılan onarımın özgün yapıdan ayırt edilebilecek şekilde ve dengeli bir biçimde yapılması ve onarımda varsayımlara dayanan müdahalelerin bulunmaması gerektiği vurgulanmıştır. Venedik Tüzüğü restorasyon uygulamalarına getirdiği genel ilkesel çerçeve açısından daha sonraki anlaşma ve sözleşmelere temel olmuştur. Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Mimari Miras Yılı nedeni ile 1975 yılında düzenlenen kongre sonunda yayınlanan Amsterdam Deklarasyonu ile "Bütünleşmiş Koruma" (Integrated Conservation) kavramı üzerinde durulmuştur. Amsterdam Deklarasyonu çevre ölçeğinde korumanın genel ilkelerini belirleme açısından önemlidir. Deklarasyonun üzerinde durduğu konular bugün ülkemizde koruma açısından bir türlü aşamadığımız sorunlardır. Temel olarak mimari mirasın tek yapı değil, doku, kent ve çevresi olarak görülmesi gerektiği, korumanın tek başına bir çalışma olarak değil de büyük ölçekli şehir ve bölge planlamanın bir parçası olarak düşünülmesi ve bu anlamda da planlama araçlarına sahip olan yerel yönetimlerin önemli sorumluluk üstlenmeleri gerektiği, yapıların onarımı ve korunması için gerekli parasal yardım olanakları yaratılması gerekliliği, genç neslin eğitilmesi programlarına ağırlık verilmesi ve kamu yararına dönük faaliyet gösteren uluslararası, ulusal ve yerel bağımsız kuruluşlar desteklenmesi konulara değinilmiştir.

UNESCO'ya üye ülkelerle birlikte ülkemizin de 1983 yılında benimsediği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi" hükümlerine göre taraf devletler toprakları dahilindeki kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını taahhüt etmiştir. Ülkemizden de Pamukkale, Kapadokya, Göreme, İstanbul, Boğazköy Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Patara ve Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası kültürel miras olarak Dünya Kültürel Miras Listesine alınmıştır. Böylesine özel ve dünyada ender bulunan değerlerimiz için günümüze kadar sürdürülen tarihsel ve kültürel çevre koruma politikalarının başarılı olduğunu söylemek olası değildir. 1970'li yıllardan beri uluslararası platformlarda yoğunlaşarak sürdürülen çabalar ülkemizde de yerini almış olsa da, Amsterdam Deklarasyonu'nun üzerinden geçen otuz yıllık

süreç içinde yukarıda özetlenen değişimlerin adına yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Oysa 2002 yılı itibarı ile; 2425 adet arkeolojik sit, 269 adet doğal sit, 146 adet kentsel sit, 17 adet tarihi sit olmak üzere 2857 adet sit alanı ile 44406 adet korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı tescil edilmiştir. Özel konumu ile dünyanın varoluşundan beri pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu anlamda da birçok kültürün üst üste yaşamasına olanak sağlamış olması nedeni ile gerek yer altı gerekse yerüstü kültür varlıkları açısından oldukça zengin olan ülkemizde, bu zenginliklerin dokular hatta korunmuş kentler şeklinde gelecek kuşaklara bir miras olarak aktarılmasının başarılmış olması beklenirdi. Ancak, özellikle 1950 sonrası yaşanan kırsal alandan kentlere yaşanan hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kırdan kente göç olgusu, kentlerin plansız büyümesi, arsa spekülasyonu, 1980 sonrası yazlık konut ve turizm amaçlı kıyı yağması gibi nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengeleri çok değiştirmiş; geleneksel kent dokuları tüm çabalara ve yasal sınırlamalara rağmen yok olmaya başlamıştır.

Ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarının korunması adına yaşanan kuramsal ve kavramsal gelişim paralelinde izlenen sorunların tartışıldığı ilk üç bölüm ve örnek alanların gerek sit alanı ilanı sonrasında yaşadıkları süreç ve planlama çalışmaları irdelenmiş ve her üç örnek için alan incelemeleri yapılarak günümüze ilişkin çözümlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla her üç alan özelinde, görüşmeler, tespitler, gözlemler yapılmış ve bu koşutta mevcut sistemin planlamaya ilişkin sorunlarına çözüm getirmek hedeflenmiştir. Korumanın planlama yolu ile sağlanacağı kuşkusuzdur; ancak mevcut sistem koruma amaçlı imar planlarının üretilmesini destekleyememekte aksine uygulamaya geçmemesinden yararlanmayı hedeflemektedir. Bu nedenle de yukarıda aktarılan ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve kuruluşlara rağmen gereken çalışmaların yıllardır yapılmamış olması yeni bir sistemin kurgulanmasını zorunlu kılmaktadır.

5.1. Yeni Sisteme İlişkin Genel Kabuller

İstanbul Metropoliten Alanı'ndan seçilen üç örnek alan özelinden hareketle koruma- planlama ilişkisi üzerine kurgulanan tezde amaç giriş bölümümde de ayrıntılı olarak açıklandığı gibi; kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında en önemli araç olan planların; sit alanı ilanı sonrasında elde edilme, onaylanma ve uygulama süreçlerinin uzaması, bu durumda da korunacak değerlerin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması sorununu planlama boyutunda gidermek üzere yeni bir sistem önermektir. Öneri yeni sistemin temel dayanakları dördüncü bölümde aktarılan örnek alanların sit ilan edilme süreçlerinden başlayarak

günümüze kadar gelinilen kesit ve günümüz kesitinde yapılan mekansal irdelemeler sonucunda elde edilenlerdir. Bu amaçla yapılan genel kabuller aşağıda tekrardan kaçınılarak özetlenmiştir.

• İlgili Kurumlar Arasında Eşitlik ve Eşgüdüm

Kültür Bakanlığı'nın koruma konusu ile ilgili birimleri olan Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları* ile yereli temsil eden belediyelerin, sık sık yetki çatışmaları yaşamaları ve birbirleri ile kopuklukları etkin koruma için sorun yaratmaktadır. Bu nedenle bu üç birimin görev tanımları yeniden yapılmalı, koruma ile ilgili oluşumları farklılaştırılmalıdır. Mevcut sistemde koruma kurulları belediyeler ve ilişkili oldukları diğer kurumlarla da olması gereken eşgüdüm sağlanamamaktadır. Oysa koruma kurulları, geçiş dönemi yapılaşma koşullarını birebir mekanda imara dönüştürülen kararları veren birimler olarak özellikle tarihi dokunun yoğunlaştığı alanlarda planların yapılmasına veri vererek katkıda bulunabilirler.

Kurumlar arasında ilişki ve eşgüdüm gerektiren bir başka önemli konu Koruma Amaçlı İmar Planı yapımıdır. "Koruma Amaçlı İmar Planı" özellikli bir plan türü olarak tanımlanmakla birlikte; bu planları yapacak / yapabilecek plancılar ya da planlama ekipleri tanımlanmamıştır. İlçe belediyelerinin bu planı üretmesi gerektiğinden kendi bünyelerindeki planlama ya da imar grupları ile yeterli olamayacakları açıktır.** Büyükşehir Belediyeleri dışındaki belediyelerin büyük çoğunluğunun teknik kadrosunda şehir plancı, arkeolog, mimar, inşaat mühendisi, harita mühendisi v.b. gibi teknik vasıflı meslek gruplarını temsil eden çalışanların bulunmaması, çalışanların çoğunluğunun da eğitimleri sırasında tarihi çevreyi korumaya yönelik bilgi almamış olmaları yerel yönetimlerin korumadaki yetersizliklerinin bir nedenidir. Planlama eğitimi veren okullardaki koruma eğitiminin de böyle bir planı yapmaya yeterliliği tartışmalıdır. Yine sadece plancıdan / plancılardan oluşan ekiplerin de uygun olmadığı görülmektedir.

• Parasal Kaynaklar

Gerek tek yapı ölçeğinde gerekse doku ölçeğinde korumanın en önemli sorunlarından birisi parasal kaynakların yetersizliğidir. Koruma işlemi oldukça pahalı bir eylemdir. Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl Kültür Bakanlığı'nca bu amaçla konulan ödeneklerle yapılmaktadır. Uygun gördüğü durumlarda Vakıflar Genel Müdürlüğü, İl Özel İdareleri,

* 5226 sayılı yasa değişikliği ile koruma kurulları, koruma bölge kurulları olarak değiştirilmiştir.

** 5226 sayılı yasa değişikliği ile şehir plancıların koruma planlarının müellifi olduğu ve ekip çalışması gerektirdiği yasa maddesi olarak tanımlanmıştır

belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, maliklere, koruma, bakım ve onarım için teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunmaktadır. Özel mülkiyete konu kültür varlıklarının korunması ise Resmi Gazetenin 24.6.1985 tarih ve 18791 Sayılı “Özel Hukuka Tabi Gerçek Ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği” ile sağlanmaktadır. Bunların yanı sıra diğer finanssal katkı; I.ve II. grup olan taşınmaz kültür varlıklarının her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olmasıdır. Kültür ve tabiat varlıkları yapılacak onarım vb. çalışmalar için kültür ve tabiat varlıklarından belediyece alınacak vergi, harç ve harcamalardan muaftır. Yine, anıt eserler turizm amaçlı olarak kullanılacak ise Turizm Bakanlığı’nca kredi sağlanabilmektedir. 5226 sayı ile kabul edilen ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda 12.madde ile emlak vergilerinin %10 oranında artışı sonucu elde edilecek gelirin ‘Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı’ olarak kullanılması öngörülmüştür. Yine aynı maddede 2985 sayılı Toplu Konut Yasası uyarınca verilecek kredilerin %10’unun tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlerine ilişkin başvurularca kullanılması hükme bağlanmıştır. Ancak bu kaynakların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Halkın korumaya bakışını değiştirebilmek, bu amaçla iyi örnekler ortaya koyabilmek ve yapılan planları uygulamaya geçirebilmek için daha etkin kaynaklara ihtiyaç vardır.

• Kararlarda Açıklık / Katılım

Koruma kararlarından en çok etkilenenler kuşkusuz sit alanı ilan edilen bölgede yaşayanlardır. Planlama sürecinde çoğunlukla yer almayan / alamayan bu kesimi temsil edebilecek sivil toplum örgütleri olarak nitelendirilen meslek odaları, vakıflar, dernekler v.b. ise planlama ve uygulama aşamasına doğrudan müdahalede bulunamamakta, ancak görüş bildirerek sürece koyabilmektedirler. Karar ve uygulamalardan doğrudan etkilenen ve sürece dahil edilmeyen, alınacak kararlarda düşüncelerine danışılmayan, bu nedenle de gerekli bilincin bir türlü yaygınlaşamadığı alanın kullanıcısı olarak nitelendirilen halk ise, yasal olarak ilgili Koruma Kurulu’nun verdiği kararlara uymak zorunda olmasına rağmen, yaşadığı alana ilişkin kararlardan çok sonra haberdar olmasının da etkisi ile sadece kişisel menfaatine uymayan durumlarda, şikayetçi oldukları konularda yine ilgili Koruma Kurulu’na başvurarak görüş almaktadır(lar). Kararların daha katılımcı ortamlarda alınması, (bu katılım ortamı, koruma kurulu – belediye / valilik – sivil toplum örgütleri gibi koruma kararını alan-uygulayan ve etkilenen birimlerin temsilcilerinden oluşmalıdır) ya da hemen açıklanması, özellikle koruma kararlarından en çok etkilenecek kişilerin ve grupların kararlar kesinleşmeden bilgilendirilmesi, görüşleri alınıp planlama sürecine katılması, toplumda

koruma bilincinin yaygınlaştırılması ve gerekli kamuoyu desteğinin, giderek parasal desteğin sağlanması mümkün olabilecektir.

• Planlamanın Süreci Olarak Ele Alınması

“Sit Alanı” ilan edilen alanda geçiş dönemi yapılaşma koşullarının yürürlükten kalkması Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planlarının yürürlüğe girmesi ile mümkün olmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin olduğu yerlerde nazım planın ve uygulama planının farklı birimlerce hazırlanması (büyükşehir belediyesi - ilçe belediyesi) ve eş zamanlı olmayışı uygulama ve kararların tutarlılığı açısından sorun yaratmaktadır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması sadece bulunduğu kent ile de sınırlı kalmayan, mevcut planlama kademelenmesi içinde bölge planı – kent planı ilişkisini de kurgulayacak şekilde ele alınmalı ve nazım plan ile uygulama imar planının eş zamanlı üretilmesi sağlanmalıdır. Günümüzde planlama sürecine eklenen “havza” kavramının da korunacak alanlara uygulanması ile “Havza Ölçeğinde Koruma” kavramı geliştirilmiştir. Bu kavrama göre; koruma amaçlı planlamada “sitler”le sınırlı kalmanın yeterli olmadığı ve bu nedenle birbiri ile tarihsel, ekolojik ve sosyo-ekonomik etkilenmeler içinde bulunan yaşam değerlerinin aynı doğayı ve coğrafyayı paylaştıkları “çevre ve kültür havzalarının” bir bütün olarak korunması ve yaşatılması hedeftir (Tarihi Kentler Birliği Bartın- Amasra Bildirgesi, 2003). Yine mevcut planlama sistemimizdeki özel amaçlı plan türleri zaman zaman bir “eylem planı” niteliğinde katkı sağlasalar da “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar” ile ilgili bölümde de tartışıldığı gibi;

- Parçacı yaklaşımdır,
- Yapılaşmaya- fizik mekana yansıtacak olan sosyal ve ekonomik verilerin ilgili yerleşmenin bütününde toplanamamasından kaynaklanacak kopukluklara neden olmaktadır,
- Mevcut yapılaşmaya göre oluşturulacak yeni plan kararlarının alanın yakın çevresi, giderek tümünü kapsayan plan içinde sağlıklı yorumlanabilme zorluğu oluşturmaktadır,
- Koruma planı = mevzu plan anlayışı ile planlar yapılmaktadır.

Günümüz pratiğinde yukarıda sayılan nedenlerle tarihi alanların kent içi ilişkisinin kurulmadığı, planlama alanı bütünü içinde oluşturulmuş özerk bir bölge, sınırları çizilmiş ve bu sınırlar dışı yokmuş gibi algılandığı düşünüldüğünde, bölgesi ve yakın çevresi ile hiçbir ilişkinin kurulamayacağını söylemek yanlış olmaz. Bu durumda planının öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma

kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar dizgesi olarak değerlendirilmenin önüne geçilememekte ve planlama bütünlüğü bozulmaktadır. Bu sorunu aşabilmek için koruma amaçlı planların ‘eylem planı’ olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda yasal düzenleme, organizasyon ve pratik eksikliğinin yanı sıra kent bütününe yönelik bir stratejik kararlar dizini bağlamında mevzii planların eylem planı niteliğine dönmemesi sorunu sözkonusudur. Dolayısı ile stratejik planlamanın ve disiplinler arası çalışma sistematığının hayata geçirilmesini zorlayacak kurumsal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

• Etik kavramının benimsenmesi

Ahlak felsefesi olarak tanımlanabilen “etik” kurallar sisteminin benimsenmesi, kültür varlıklarımızın korunmasında günümüzde karşılaştığımız sorunları çözebilecek ve kültürel varlıkların korunmasında kurumsallaşmayı etkinleştirecek etkili bir araca sahip olunmasını sağlayacaktır. Etik, kurumlar ve haklarla ilgilidir. Günümüzde varolan tüm evrensel değerler, kurallar, başta insan hakları olmak üzere, etik kavramından doğmuştur. Böyle olmakla birlikte etik kurallar, hukuksal alanın yerini almaktan öte, bu alanı tamamlayıcı ve kurumsallaşmayı destekler niteliktedir.

Dünyada etik kurallar (Code of Ethics) birçok alanda oluşturulmuş olup uygulandığı alandaki tüm ilişkileri düzenlemektedir. Kültürel varlıkların korunması konusunda ise UNESCO başta olmak üzere; ICOM (The International Council of Museums), ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ve ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration) gibi örgütlerin bünyelerinde örnek alınabilecek çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çalışmalar; kültürel varlıkların transferi sırasında hem birey - kurum, birey - toplum arasındaki ilişkileri düzenlemekte hem de kanun dışı edinim, yasak kazılar, illegal transferi yasaklayıcı önlemleri içermektedir. Ülkemiz için korumadan doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarının rollerinin yeniden düzenlenmesiyle uygulama öncesi ve sonrasında uyulması gereken temel esasların belirlenmesi gerekmektedir.

• Koruma Bilincinin Oluşturulması

Kültürel varlıkların korunması her şeyden önce bir bilinç meselesidir. Ülkemizde koruma bilincinin yerleştirilmesine katkı sağlayacak faaliyetlerin, kültürel varlıklara sahip çıkmanın, insanımızın kendisine ve geçmişine olan saygısının bir ifadesi olduğunu bilincinin tüm toplumda yaygınlaştırılmış olduğunu söylemek güçtür. Yine koruma adına ve planlamaya katılım adına, bilinç yaratmak ve yaygınlaştırmak için en etkin olması gereken sivil toplum kuruluşlarının bu konuda destek görmedikleri de ortadadır. Koruma bilincini oluşturanın

en temel yolu eğitimidir. Bilinçlendirme süreci koruma konusundaki bilgilendirme ile hız kazanacak ve yaygınlaşacaktır. Bu nedenle, temel eğitim kurumlarından başlamak üzere, koruma kavramı özeline inen ancak kent ve planlama kavramlarından başlayan bir bilgilendirme sürecinin eğitim sistemimize dahil edilmesi gerekmektedir.

• Koruma Mevzuatının Yeniden Ele Alınması

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, tanımlar bölümünde “ender bulunmak”, “özellikleri olmak”, ve “güzel olmak” şeklinde göreceli nitelikler tanımlamıştır. “Devletin imkanları gözönünde tutularak, ... yeteri kadar eser korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir” hükmünde yer alan “yeteri kadar” ölçütünün sayısal ya da niteliksel olup olmadığı açık değildir. Yine , Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun görevlerine ilişkin tanım yapılırken (51.Maddenin “a” fıkrası) “..... veya benzeri işler....” ifadesi de yorum gerektiren bir tanımdır (Madran, 2000). * Tanımlarla ilgili bir başka eksiklik de günümüzde, uluslararası planda “çevre ölçeğinde koruma” kavramı ile ifadelendirilen sit kavramının, yasadaki tanımı ile örtüşmemesidir. Yine sit ölçeğindeki “sağlıklaştırma”, “yenileme”, “düzenleme” vb. tanımlara yer verilmemesi önemli eksikliklerdir.

Ülkemizde imar hareketleri çeşitli yasa ve yönetmeliklerle yönlendirilmektedir ve planların ölçek hiyerarşisi, yapım yöntemleri gibi benzeri uygulama konuları kanunlarla uyumlu olmak durumunda olan yönetmeliklerle belirlenmiştir. Ancak, uygulamada imar ile ilgili kanun ve yönetmelikler arasında boşluklar ve çelişkili durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle imar yasası ile kültür ve tabiat varlıklarının korunması yasasının birbiri ile entegre olması gerekmektedir.

5.2. Planlama- Koruma Sistematığının Kurgulanması

Bugün ülkemizde yaşanan planlama-koruma sorunlarını örnek alan incelemelerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda mevcut durum aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- ‘Sit alanı’ ilan gerekçeleri tartışmaya açıktır. (Özellikle Beykoz İlçesi bütününün kentsel alan olarak yapılaşan ve zaman içinde ıslah planları dahi üretilmiş alanların doğal sit alanı ilan edilmesi kararı)
- Benzer şekilde sit alanı kararlarından sonra, hem Beykoz İlçesi doğal sit alanı içinde hem de Marmara Takımadaları içinde turizm bölgeleri ilan edilmesi, korunması

* 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile tanımlarda değişiklik yapılmıştır. Yukarıda eleştirilen konular netleştirilmiştir.

istenen alanlarda yoğunluk yaratması ve rant oluşturmaları nedeni ile çelişkili kararlardır. Koruma kurulu kararlarının uygulayıcısı belediyedir. Ancak, belediyeler kararların alındığı hali ile uygulanmasını sağlayamamaktadır. (Bkz. Eminönü İlçesi Kentsel+Arkeolojik Sit Alanı altbölge çalışması sonuçları)

- Koruma kurulları geçiş dönemi yapılaşma koşullarını kısa sürede ve geçici olarak hazırlamaktadırlar. Ancak koruma amaçlı imar planlarının üretilmesinin uzun yıllar sürmesi nedeni ile uygulamalara temel olan belge konumuna gelen geçiş dönemi yapılaşma koşulları sit alanı ilanından hemen sonra hazırlanırken çok daha kısıtlayıcı olmak durumundadırlar. (Her üç örnek alanda da koruma kurulları bir süre sonra koruma amaçlı imar planı üretilinceye kadar gelişme alanları ve tescilli olmayan parseller için görüş belirtmeyi durdurmuştur. Ancak bu çaba yeterli değildir.)
- Planlama çalışmalarında doğru uygulamalar yapılmasını sağlamak üzere yerel yönetimlere ve diğer uygulayıcı birimlere toplumsal baskı oluşturmaları hedeflenen, ancak ülkemizde henüz bu bilinçte olmayan kullanıcı, Marmara Takımadaları ve Tarihi Yarımada'da alınan koruma kararlarının farklı (kat kullanımı açısından) uygulanması yönünde baskı oluşturmaktadır. Beykoz İlçesi'nde ise kullanıcının yüksek gelir grubundan olması, alanın sunduğu potansiyellerle birleşince, yapılan baskı kat artışı talebi ile sınırlı kalmamış, tanımlanan fonksiyondan farklı uygulamalar da gerçekleşmiştir. (Turizm amaçlı kullanım alanlarına apart otel adı altında villalar yapılması gibi).
- Koruma kurulları kurul üyelerinin bilgi birikimleri ve kişisel görüşleri ile karar üretmektedirler. Bu nedenle koruma kurulları arasında kararlarda eşgüdüm ve ortak tavır olmadığı gibi, üyelerinin değişmesi halinde aynı koruma kurulu içinde de farklı görüşler olabilmektedir.

Tüm bu saptamaları; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında koruma anlayışından uzaklaşılması, korumanın ancak planlama yolu ile sağlanabileceği gerçeğinin benimsenememesi ve bu paralelde korumada etkin olan her aktörün korumayı kendi istediği gibi yorumlayarak davranması sonucu istenen / olması gereken çağdaş korumanın gerçekleşmemesi olarak özetlemek mümkündür. Çok boyutlu ve çok aktörlü olan koruma sistemimizin yaşadığı sorunların giderilmesi ve etkin bir şekilde işleyebilecek yeni bir planlama- koruma ilişkisinin yeni bir sistematığe temellenerek kurgulanması zorunluluğu vardır. Bu amaçla öncelikle, çalışmanın ilk bölümünde (ss: 14-15) tanımlanan varsayımlar, alan çalışmaları sonucu elde edilen bilgiler ile test edilecektir.

1) Koruma Planı: Tarihi değerlerin, kültürel varlıkların ve kentsel sit alanlarının kontrol altına alınmasının, yaşatılarak korunmasının ve özgün niteliklerini yitirmelerinin önlenmesinin en önemli aracı planlamadır. Ülkemizde “Koruma Amaçlı İmar Planları” ile korunmaları sağlanmaya çalışılan bu değerler, sürekliliği olmayan politikalar ve parçacı müdahaleler nedeni ile etkin bir şekilde gerçekleşememektedir. Yasal kısıtlamasına karşın “sit alanı” ilanını takiben planların elde edilmesinin uzun sürelerle yayılması bu alanlardaki değerlerin tahribine yol açmakta, aynı zamanda sürmekte olan uygulamalarda da çelişkili kararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

- Marmara Takımadaları için koruma amaçlı imar planı bir türlü yapılamadığından, planlama yetkisinin çeşitli kurumlara devredildiği, ancak yine de planın üretilmediği görülmüştür. (bkz. Çizelge 4.1.)
- Marmara Takımadaları’nda yerleşik alanının tamamı kentsel sit alanı olması nedeni ile, koruma amaçlı planları olmadığı için yapılaşmalar koruma kurulu tarafından saptanan geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile devam etmektedir. Zaman zaman belediyeye gelişme alanlarındaki imar izinleri ile ilgili olarak yetki verilmeyle birlikte, bu yetkinin koruma adına olumsuz etkileri görülerek, yapılaşma ile ilgili tek yetki yeniden koruma kurulunun belirlediği geçiş dönemi yapılaşma koşulları olarak tanımlanmıştır. Bu süre içinde yapılaşan parsellere bakıldığında ise, Şekil 5.1.’de de görüldüğü gibi, kuruldan çok belediyenin kararı ile yapılaşmıştır.

Şekil 5.1. Marmara Takımadaları imar izinleri

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu elde edilen veriler ile Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Yine belediyenin koruma kurulu tarafından alınan kararlardan farklı (kat kullanımı, taban genişliği, II.bodrum kat kullanımı gibi) uygulanmasına izin verdiği, hatta oy kaygısı ile teşvik ettiği görülmüştür.

Şekil 5.2. İzinsiz çekme ve bodrum katlı binalara örnekler

Kaynak: Elif Örnek Özden Arşivi (Ekim 2002)

- Yerleşim alanı çok eskilere dayanmakla birlikte, Marmara Takımadaları'nda günümüze kadar gelen tescilli eserlerin oranı Büyükada, Burgaz ve Heybeliada'da yaklaşık %25 oranındadır. Kınalıada'da bu oran daha da düşmektedir (%12). (Çizelge 5.1.)

Çizelge 5.1. Marmara Takımadaları tescilli bina / toplam bina oranları

	ANITSAL MİMARİ		TOPLAM BİNA SAYISI
	SAYI	%	
BÜYÜKADA	471	26	1875
HEYBELİADA	323	27	1205
BURGAZADA	121	24	510
KINALIADA	89	12	764
TOPLAM	1004	23	4354

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu elde edilen veriler ile Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

- Marmara Takımadaları'nda "kıyı ile ilişkili olan parsellerde 3621 sayılı Kıyı Kanunu hükümleri geçerli olacaktır. Yapılan alan tespitlerinde bu parsellerde yapılaşma tek katlı olacak ve toplam inşaat alanının %15'ini geçemeyecektir" kararına aykırı uygulamalar olduğu görülmüştür (Şekil 5.3)

Şekil 5.3. Kıyıda olması gereken uygulamaya aykırı yapılara örnek (Burgazada)

Kaynak: Elif Örnek Özden Arşivi

- Tarihi Yarımada'da koruma kurulu kararı ile tescil edilen yapıların yıkıldığı ve buna belediyenin seyirci kaldığı ya da engelleyemediği görülmüştür. (22.12.1999/ karar no:11494 : Tescilli bina yıkılarak yerine 5 katlı bina yapıldığı tespit edilmiş ve belediyeden bilgi istenmiştir).

Gerek uygulamayıcı birimlerin gerekse kullanıcının istediği gibi davranmasına olanak sağlayan yukarıda da örnekleri verilen uygulamalar nedeni ile Koruma Amaçlı İmar Planlarının üretilmesi istenmemektedir.

2)Sıt Alanı : Bir yerleşmenin, bir kent parçasının giderek bir bölgenin "sıt alanı" ilan edilmesi, bir anlamda o bölgede koruma adına yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere, o bölgeye farklı bir statü kazandırmak ve planlanmasında da özel bir amaç belirlemek olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, planlamanın doğal akışı içinde korunamayan ve yitirmeye başlanan değerlerin korunması için sıt alanlarının önemli olduğu söylenebilir. Ancak yaşanan pek çok örnek, koruma amacı ile bir bölgeyi hatta ilçenin tamamını sıt ilan etmenin "mutlak koruma" ile eş anlamlı olmadığını ifade etmektedir.

- Beykoz İlçesinin tamamının sit ilan edilmesine tepkiler mahkeme kararları ile çözümlenme sürecine girmiştir. Bu sırada koruma kurulu mahkeme sürecinde olan bir alan ile ilgili karar veremeyeceğini belirttiğinden, belediye uygulamaları sit ilanı ile planın yapımına başlama süreci arasında geçen sürede 1/25.000 plandan yapmaya başlamıştır.
- Beykoz İlçesi özelinde, sit alanı ilanından önce yapılmış olan mevzii planlar ve ıslah imar planlarına karşın tüm bu bölgelerin ‘Doğal Sit’ alanı içine alınması, yine II.Derece Doğal Sit Alanı’nda turizm fonksiyonuna izin verilmesi sonucu oluşan farklı uygulamalar çelişkili ve korumak adına uygun çözümler olamamıştır.
- Marmara Takımadaları’ndan Heybeliada’da doğal sit alanı içinde kalan binalar halen yıkılamamıştır (Şekil 5.4.).

Şekil 5.4. Heybeliada Doğal Sit Alanı İçindeki Yapılaşma

Kaynak: Elif Örnek Özden Arşivi (Mart 2003)

- Tarihi Yarımada’nın tamamının sit alanı olarak ilan edilmesine belediye temsilcisinin karşı çıkış nedeni yerel yönetimin bakışını tanımlaması açısından önemlidir. Sit alanı ilan edilmezden önce belli bir program hazırlayan ve uygulamaya koyan belediyeler, kararı takiben Koruma Amaçlı İmar Planı’nın uygulanmasında daha önceki programları kullanamamakta, bu nedenle de belirledikleri yatırımların yeni uygulanan Koruma Amaçlı İmar Planı ile engellendiğini düşünmektedirler. Yine uygulamalar sırasında sürekli Koruma Kurulu ile çalışmak durumunda olmaları da bir başka engel olarak görülmektedir. İncelenen dosyalardaki belediyenin bu esnek bakışı nedeni ile zaman zaman koruma kurulunun ilgili belediyesinden bilgi istemesi halen bu bakışın değişmediğini göstermektedir.

3)Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları : 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası sit ilanını takiben bir yıl içinde koruma amaçlı imar planının yapımını zorunlu kalmıştır. *Ancak uygulamalarda bir yıl içinde tamamlanan planın olmadığına daha önce de değinilmiştir. Bu nedenle uygulamalar “geçiş dönemi yapılaşma koşulları” ile devam etmektedir. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının temel amacı; plan yapılıncaya kadar bölgede yaşayanları imar haklarını engellemek ve sit kararının “çivi çakılamaz” şeklindeki yaygın ve yanlış imajını ortadan kaldırmak amacı ile yapılaşma ve nüfus yoğunluğu olası / beklenen plandan düşük olmak üzere yapılaşmayı olanaklı kılmaktır. Ancak plan yapım sürecinin çok uzun zamana yayılması, geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile uygulamaların çok uzun süreler devam etmesi, yarattığı belirsizlik ortamlarının yanı sıra çelişkili kararlara ve yanlış uygulamalara neden olduğu gibi denetimsizliği de beraberinde getirmektedir.

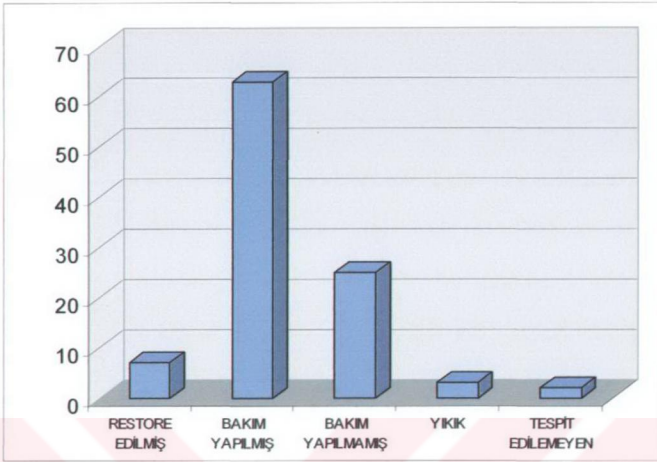
- Koruma Amaçlı İmar Planı olmadığından, tüm parsellerin konut alanı olarak değerlendirilmesinin getirdiği donatı alanı sorunu oluşmaktadır (Çizelge 5.2). Değerler incelendiğinde özellikle sağlık donatısının çok yetersiz olduğu görülmektedir. Sosyal ve kültürel tesislere ilişkin donatılar daha çok klüplere aittir ve tüm halka açık değildir. Bu nedenle oldukça yetersizdir.
- Marmara Takımadaları’nda ve Tarihi Yarımada’da gözlemlenen özellikle ikinci kuşak mal sahiplerinin davranış biçimi olan alana yabancı kişilere kiraya verme sonucu mekana yabancılaşma, kültürel uyumsuzluk sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu yabancılaşmayı alan çalışmaları sırasında mülakatlar yapılırken eski bir ada sakini “midye ve balık kokularının yerini, döner ve kokoreç kokuları aldı” şeklinde bir sitemle özetlemiştir.
- Binanın özgün niteliği ile örtüşmeyen, ancak koruma kurulunun da izin vermesi ile kullanım açısından gerçekleştirilen değişikliklerle ve bölüntülerle, korunacak değerler niteliklerini de kaybedilmektedir. Marmara Takımadaları’nda bakım yapılarak ya da restorasyon yapılarak günümüze gelen binalar toplam tescilli binalar içinde %70 gibi yüksek bir orana sahiptir (Şekil 5.5).

* 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda , 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile değişiklikler yapılmış , 27.7.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre koruma planlarının üretilme süresi iki yıl olarak tanımlanmıştır.

Çizelge 5.2. Marmara Takımadaları Kişi başına donatı değerleri

	FONKSİYON	KİŞİ BAŞINA DEĞERLER		
		STANDART	OLMASI GEREKEN	MEVCUT
BÜYÜKADA	EĞİTİM TESİSİ	7	5000	24000
	SOSYAL TESİS	0,5	4000	39000
	KÜLTÜREL TESİS	0,5	4000	
	SAĞLIK TESİSİ	2	15000	1000
	TİCARET ALANI	1	8000	21000
	İDARİ TESİS ALANI	3	20000	31000
	DİNİ TESİS	0,5	4000	18000
	YEŞİL ALAN	10	7500	1400
HEYBELİADA	EĞİTİM TESİSİ	7	40000	500
	SOSYAL TESİS	0,5	3000	300
	KÜLTÜREL TESİS	0,5	3000	
	SAĞLIK TESİSİ	2	10000	33000
	TİCARET ALANI	1	5000	4000
	İDARİ TESİS ALANI	3	15000	2000
	DİNİ TESİS	0,5	2500	11000
	YEŞİL ALAN	10	55000	11000
BURGAZADA	EĞİTİM TESİSİ	7	10000	1650
	SOSYAL TESİS	0,5	1000	1500
	KÜLTÜREL TESİS	0,5	1000	
	SAĞLIK TESİSİ	2	3000	
	TİCARET ALANI	1	1500	3000
	İDARİ TESİS ALANI	3	5000	2000
	DİNİ TESİS	0,5	1000	10600
	YEŞİL ALAN	10	15000	900
KINALIADA	KONUT ALANI			
	EĞİTİM TESİSİ	7	20000	2000
	SOSYAL TESİS	0,5	1500	14000
	KÜLTÜREL TESİS	0,5	1500	
	SAĞLIK TESİSİ	2	6000	
	TİCARET ALANI	1	3000	3000
	İDARİ TESİS ALANI	3	10000	3000
	DİNİ TESİS	0,5	1500	10300
	YEŞİL ALAN	10	30000	12000

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu elde edilen veriler ile Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Şekil 5.5. Marmara Takım Adaları tescilli yapı analizleri

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu elde edilen veriler ile Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

Tüm tescilli binalar içinde gerek bakım yapılarak günümüze gelmiş, gerekse restorasyon görmüş yapıların müdahale biçimleri incelendiğinde ise görülmektedir ki; özellikle restorasyon sonucu bölüntüler ya da bozulmalar yaşanmaktadır. Bakım yapılmış olan binalarda da benzer sorunlar olmakla birlikte oransal olarak restorasyon sonucu bozulmalardan daha azdır (Çizelge 5.3). Bu noktada turizm fonksiyonunun olumlu ve olumsuz etkilerini irdelemek gerekir. Olumlu etki; binaların bakım yapılarak günümüze gelmesini desteklemesidir. Özellikle yaz aylarında okulların kapanması ile başlayan ve açılışına kadar geçen Haziran-Eylül dönemi kiralık oda ya da bağımsız birim taleplerinin olduğu aralıktır. Bu dönemde adaların hemen hepsindeki talep fazlalığı binalara bakım yapmayı destekleyen bir ivmedir. Yine aynı neden birbirinden bağımsız bölümler yaratmak amacı ile bölüntülerle binaların orijinal yapısının bozulmasını getirmektedir. Bunun bir başka etkisi de yine bu aylarda yoğunluğu arttırmak zaten yetersiz olan donatılar sorununu daha da ortaya çıkartmaktadır.

Çizelge 5.3. Marmara Takımadaları tescilli yapı analizleri

MARMARA TAKIMADALARI TESCİLLİ YAPILARIN ANALİZİ		
ÖZELLİK	SAYI	%
Restorasyon görmüş	11	20
Restorasyonla orijinali bozulmuş	4	7
Restorasyon sonrası bölüntü yapılmış	2	3
Restorasyonla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	41	70
RESTORE EDİLMİŞ	58	8
Bakımla günümüze gelmiş	481	75
Bakımla orijinali bozulmuş	28	5
Bakımla sonrası bölüntü yapılmış	95	15
Bakımla orijinali bozulmuş ve bölüntü yapılmış	31	5
BAKIM YAPILMIŞ BİNALAR TOPLAMI	635	92
TOPLAM	693	100

Kaynak: 2002 yılı arazi tespitleri sonucu elde edilen veriler ile Elif Örnek Özden tarafından üretilmiştir.

- Mülkiyet sorunu nedeni ile ölüme terk edilen tescilli yapıların sit alanına olumsuz etkisi görülmektedir, diğer yandan bu evlerde kiracılar sözkonusu ise binaların bakımsızlık sorunu oluşmaktadır. Şekil 5.6.'da izlenen bina tespit çalışmalarının yapıldığı 2002 Temmuz ayında “Bakımsız” olarak nitelenen yapılara bir örnek iken, Mart 2003’de çekilen bu fotoğraf sonucunda “Yıkık” olarak nitelenmesi gerekmektedir (Şekil 5.6.)

Şekil 5.6. “Bakım yapılmamış” bina iken, “yıkık” hale gelen binalara örnek

Kaynak: Elif Örnek Özden Arşivi (Mart 2003)

- Tarihi Yarımada’da (+40 rakım kotundaki) silüetin korunması amacı ile yapılan çalışmalar yetersiz kalmıştır (Şekil 5.7.). Prost’un ‘+40 rakım üzerinde 12.50 metreden

yüksek yapı yapılamaz' kararı ilk olarak 1953'te İstanbul Belediye Sarayı ile delinmiştir.

Şekil 5.7. Tarihi Yarımada siluet

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü Arşivi

4)Kentsel Rant: Özellikle 1950 sonrası kırsal alandan kentlere yaşanan hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kırdan kente göç olgusu, kentlerin plansız büyümesi, arsa spekülasyonu, 1980 sonrası ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması gibi nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini altüst etmiş; geleneksel kent dokuları tüm çabalara ve yasal sınırlamalara rağmen yok olmaya başlamıştır. Büyük kentlerde 1980 sonrası sermaye birikim süreçlerinin kentsel topraklara yönelmesi ve rant arayışı bir yandan kent merkezlerinde kendine yer ararken, bir yandan da kentin gelişme alanlarına doğru yönelmiş ve her iki hareketin sonucunda da kültürel ve doğal değerlerin tahribine neden olmuştur. Korunacak alanlar açısından bakıldığında da; bir bölgenin “sit alanı” olarak ilan edileceğinin kullanıcı tarafından duyulması, yerel yönetimlere olumsuz yönde baskı yapılmasını da beraberinde getirmektedir. Tarihi çevre koruma konusunda belli bir bilinç düzeyinde olmayan kullanıcı, “sit alanı” ilan edilmesini kentsel rant anlamında kısıt olarak kabul etmektedir. Oysa korumanın “kamu yararı” olduğu düşünülmemektedir. *

*2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda , 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile değişiklikler yapılmış , 27.7.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre Madde 17: 'Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planları ile yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planları ile yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılması, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları

Beykoz İlçesi ve Marmara Takımadaları özelinde üst gelir grubunun özellikle 1980 sonrası kent merkezlerini terk ederek yeşil alanla bütünleşen mekanlarda yaşama eğilimlerinin sonucu olarak başlayan yoğun yapılaşma talepleri, yerel yöneticiler tarafından da desteklenince, sadece bulundukları bölgenin değil, tüm İstanbul Metropolitan Alanı'nın doğal değerleri yapılaşma baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Beykoz İlçesi içindeki II.Derece Doğal Sit Alanı içindeki turizm fonksiyonu kararının dahi farklı yorumlarla konut kullanımı amacına yöneltilmesi, toprak değerlerinin metrekaresinin 1980'lerde 5-10 dolar arasında değişirken, günümüzde 50-75 dolar gibi bir değere yükselmesi de bu alandaki spekülasyon eğilimlerin bir göstergesidir. Ülkemizde planlama çalışmalarının yetersiz kalması nedeni ile kentin gelişmesine yön veren kesim haline gelen girişimcinin son dönemlerde "yeni pazar" olarak sunması ve özellikle üst gelir gruplarının desteklediği, deprem sonrası dönemde de "depreme dayanıklı" olduğu için daha da talep gören İstanbul'un kuzey kesimleri özellikle Anadolu Yakası'nda bu tür spekülasyon yapılaşmalarına neden olmuştur.

Sit alanı içindeki tek yapı açısından bakıldığında; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda , 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile değişiklikler yapılmış , 27.7.2004 tarih ve 25535 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre Madde 17:'Yapılaşma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planları ile yapılaşma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılaşma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planları ile yapılaşmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunlar dışında valilikler yetkilidir' denilmektedir. Ancak bu aktarım hakkının nasıl uygulanacağına ilişkin yönetmelik mevcut değildir.

5.2. 1. Yeni Planlama-Koruma Sisteminin Olması Gereken İlkeleri

Kurgulanan Planlama- Koruma ilişkisi üzerine yeni bir dizgenin ilkeleri geri dönüşümleri yukarıda yapılan (test edilen) varsayımlara dayanmaktadır. Buradan elde edilen sonuçlara çıkarımlara dayanarak olması gereken temel ilkeler şöyle sıralanabilir:

belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunlar dışında valilikler yetkilidir' denilmektedir. Ancak bu aktarım hakkının nasıl uygulanacağına ilişkin yönetmelik mevcut değildir.

1. “Özel Amaçlı Plan” Kavramı “Eylem Planı” Olarak Değerlendirilmelidir.

Her türlü özel amaçlı planlar yapay bir tanımlama getirmesi ve böylesi bir ayrışmanın planlama mantığı ile çelişmesi nedeni ile “Özel Amaçlı Plan” kavramı terk edilmelidir. Ülkemiz Planlama sistemi içinde Kültür, Çevre, Turizm, Bayındırlık-İskan Bakanlıkları ile belediyeler, valilikler, özel bürolar plan yapmakta ya da yaptırmaktadır. Bu durum; planlamanın devamlılığı, entegrasyonu ve geri dönüş ilkelerini zorlamakta olduğu gibi, kent planlarının yapılması, uygulanması ve izlenmesi konularında bir kurumsal yapı oluşmasını engellemektedir. Yine bu bağlamda her kurum kendi ilgi alanı içinde planlamaya dönük yeni bir kavram ve tanımı getirmiştir : Koruma Amaçlı İmar Planı, Turizm Amaçlı İmar Planı gibi... Oysa tüm bu faaliyetler kentlerin bütünü için yapılan imar planlarıdır. Planlar ve yapılacak çalışmalar doğaldır ki, planlanacak yerin özelliklerine göre farklı planlama yaklaşımlarını ve kararlarını getirebilecektir. Özel amaçlı planlar ancak, stratejik anlayışın egemen olduğu bir planlama süreci ve yasal tabanı içinde “eylem planı” olarak değerlendirildiği zaman anlam kazanırlar.

2. Koruma Sürecindeki Aktörler Arasında Eşgüdüm ve Katılım Sağlanmalıdır.

Mevcut koruma sistemimizde süreci tıkayan en önemli nedenlerden biri olan yetki karmaşası ve çok başlılık kaldırılmalıdır. Uygulamadan sorumlu olan Kültür Bakanlığı, belediyeler ve koruma kurullarıdır. Sit alanlarında tek yetkili Kültür Bakanlığı olarak tanımlanmakta ve bakanlık adına görev yapan koruma kurulları (5226 sayılı yasa değişikliği ile koruma kurulları koruma bölge kurulları haline gelirken; yüksek kurulun yetkileri arttırılmıştır) bu anlamda sit ilan edilen alanlarda tek yetkili gibi tanımlanmaktadır. Koruma Kurulları, gerek kendi içlerinde gerekse belediyeler ve ilişkili oldukları diğer kurumlarla da olması gereken eşgüdüm de sağlanamamaktadır. Oysa koruma kurulları geçiş dönemi yapılaşma koşullarını birebir mekanda uygulama geçiren birimleri olarak özellikle tarihi dokunun yoğunlaştığı alanlarda planların yapılmasına veri vererek katkıda bulunabilecek birim iken, plan yapım aşamasında devreye girememekte ve çoğunlukla planla sadece onay aşamasında karşılaşmaktadırlar. Belediyeler de geçiş dönemi yapılaşma koşullarının geçerli olduğu süre içinde, yasal sürede planı hazırlayamadıkları gibi, sorumluluğu koruma kurullarına aktararak kendilerini süreçten soyutlamaya çalışmaktadırlar.

Kültür Bakanlığı, 1970'lerin başından buyana (1710 Sayılı Eski Eserler Yasası ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası) geleneksel dokularda ve arkeolojik alanlarda

saptama, belgeleme (tespit ve tescil) ve sit alanlarının sınırlarını belirlemek işlevini sürdürmektedir. Bu alanların planlanmasına ilişkin çabalar bir iki özel örnek dışında (Kapadokya, Pamukkale vb) 1980'lerin sonuna kadar etkin olamamıştır. 1980'lerin sonunda Kültür Bakanlığı geç de olsa, yasa ile Yerel Yönetimlere bırakılmış olan koruma amaçlı planlama çalışmalarını (ihale yöntemi ile) başlatmıştır. Bu ihaleler ile yapımı tamamlanmış ve halen sürmekte olan projeler bulunmaktadır. Ancak bu projelerin tamamlanması çok uzun sürmekte, bazıları da Belediye ya da müellif tarafından dava konusu edilmektedir. Tarihi çevre koruma alanlarının bir kısmı da Özel Çevre Koruma Alanı sınırları içine alındığından (Patara, Xanthos, Pamukkale, Dalyan, Göcek vb) çok başlı bir planlama ve uygulama yönetimi söz konusudur. Bu nedenle, bu alanlarda planlama yapma ve yaptırma yetkisi Çevre Bakanlığına bağlı Özel Çevre Koruma Kurumu'nda, bu alanlarda yer alan arkeolojik ve kentsel sit alanlarında yapılacak uygulamaya ilişkin onama yetkisi de Kültür Bakanlığı ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarındadır. Bu iki kurum arasındaki çatışmaya yörenin esas sahibi olan yerel yönetimler (valilik, belediyeler, köy tüzel kişilikleri) de katılınca ortaya içinden çıkılması güç bir karmaşa çıkmaktadır. Koruma amaçlı planın kimin tarafından yapılacağı, kimin tarafından onanacağı ve hangi etabın kim tarafından uygulanacağı konusuna net bir açıklık getirilememiştir.

3.Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları Sınırlandırılmalıdır.

Kentsel sit alanında koruma amaçlı imar planı elde edilinceye kadar izlenecek kuralları tanımlayan geçiş dönemi yapılaşma koşulları sit alanının niteliklerine bağlı olarak belirlenmekte, alanın doku özellikleri paralelinde yoğunluk, kütle, konum, yükseklik, mimari özellikler, yapı malzemesi, renk vb. koşulları tanımlanmak üzere hazırlanmaktadır. Bu doğrultuda; bu alanlarda yeni imar parseli oluşturmak üzere ifraz yapılamayacağı, planda öngörülen yoğunluk ve kentsel donanım kararları belli olmadığından korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parseline ilave yeni yapı yapılamayacağına, yeni yapıların, bulunduğu sokaktaki ya da imar adasındaki tescilli yapılardan daha yüksek olmayacağı, korunması öngörülen kentsel silüeti olumsuz etkileyebilecek konum ve yükseklikteki yeni yapı yapılamayacağı temel ilkeler olarak benimsenmektedir ve bu doğrultuda her koruma kurulu kendi alanı içindeki sit alanları için bir ay içinde geçiş dönemi yapılaşma koşullarını belirlemektedir. Ancak planların elde edilmesinin uzaması nedeni ile temelde plan üretilinceye kadar geçecek bir yıllık süreçte (5226 sayılı yasa değişikliği ile iki yıl) denetimi sağlayarak uygulamalara yol gösterici olmayı amaçlayan geçiş dönemi yapılaşma koşulları, örnek alanlar özelinde minimum yedi sene olmak üzere başvuru tek belge olmuştur.

Ancak zaman içindeki bazı uygulamalar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının bir ay gibi kısa bir sürede hazırlanmasının ve uzun yıllar uygulamalara konu olmasının hatalı kararları da beraberinde getirebildiğini göstermektedir. Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları plan yapılıncaya kadar geçen süreçte çok fazla kısıtlayıcı olmalı ve planın üretilmesini teşvik etmelidir. Bu amaçla geçiş dönemi yapılaşma koşulları sadece korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına yönelik olarak hazırlanabilir ve yeni yapılaşma için karar getirmeyecek şekilde düzenlenebilir.

Ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşünce aşılabılır ve tarihi dokunun, ya da bir tabiat parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmesi sağlanabilirse, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınabilir. Bu bakış ile korunacak alanları ve yakın çevrelerini içeren planlarda yapılaşma hakları sınırlı tutulabilirse, korunacak alanların da bu plan bütünlüğü içinde planının öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar dizgesi olarak değerlendirilmesinin önüne geçilecektir ve planlama bütünlüğünü bozulmayacaktır.

4.Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yasal Süresinde Elde Edilmesi Sağlanmalıdır.

Günümüzde koruma amaçlı imar planları ile ilgili en önemli sorun planların tanımlanan yasal sürede hazırlanamaması sorunudur. 5226 sayılı Yasa ile değişik 2863 sayılı Yasanın 17. maddesi gereği hazırlanması zorunlu olan koruma amaçlı imar planlarının ilgili valilik ve belediyelerce yaptırılması zorunlu tutulmuş ve ‘iki yıl içinde plan hazırlanmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma planı yapılıncaya kadar durdurulur kararı getirilmiştir. ‘ İki yıl içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı durumlarda koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir’ denmiştir. Ancak bu da tam olarak planın elde edilmesini sağlayacak bir yaptırım gibi gözükmemektedir.

Bu doğrultuda, öncelikle plan yapma / yaptırma görevi olan birimlerin, bu planları elde etmek üzere ihtiyaç duyacakları dokümanların ülke genelinde altyapısının sağlanması gerekmektedir. Bu dokümanlardan en önemlileri; güncel halihazır haritalar ve tescil bilgileridir. Bunların yanı sıra koruma amaçlı imar planını üretebilecek bir ekibin de planı yapma / yaptırma yetkisi olan birimlerin oluşumları içinde tanımlanmalıdır. Bu koşullar

sağlandıktan sonra, yasal süresi içinde koruma amaçlı imar planlarını üretmeyen yetkililer hakkında yasal süreç başlatmak, plan yapma / yaptıрма yetkisini devretmek, parasal kaynaklarında kesinti yapmak gibi yaptırımlar düşünülmelidir.

5.Koruma Kurullarının Oluşumları ve Görevleri Yeniden Tanımlanmalıdır.

5226 sayılı yasa ile değişiklik yapılan ve Koruma bölge kurulları olarak tanımlanan koruma kurulları oluşumları gereği temel çalışma konuları korunması gerekli yapılar ve alanlardır. Kültür Bakanlığı'na tanımlanan görevleri üçüncü bölümde de aktarıldığı ve bilindiği gibi; Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak, gruplamasını yapmak, geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek, Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip onamak, koruma alanlarının tespitini yapmak, özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak ve bu alanlarla ilgili uygulamaya yönelik kararlar almaktır.

Ancak günümüzde koruma kurulları, koruma amaçlı imar planlarının zamanında üretilmemesi sonucu sit kararı alınan alanda, korunması gereken yapı ya da alanlar ile ilgili olsun olmasın tüm yapılaşma ile ilgili talepler için parsel bazında karar üretmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ise;

1. Koruma planı yapma gerekçelerini ortadan kaldırmaktadır.
2. Sit alanlarının plansız olarak kurul eliyle yapılaşmaya açılmasını doğurmaktadır.
3. Koruma Kurulu'nun gündemini yoğunlaştırmaktadır.
4. Koruma kurullarının belediyenin görevlerini üstlenmesine neden olmaktadır.

Yukarıda tanımlanan bu sorunlar paralelinde koruma kurullarının bakanlıkça tanımlanan görevlere karşın pratikte yerine getirdiği görevler karşılaştırıldığında temeli “iyi niyet” olmakla beraber, uygulamanın koruma kurullarının kuruluş amaçları ile çeliştiği görülmektedir.

Bakanlıkça tanımlanan ya da tanımlanmayan ancak zorunlu olarak yapılmak zorunda kalınan tüm bu görevleri yerine getiren koruma kurullarının yetkileri incelendiğinde ise görülmektedir ki ; kurullar verdikleri kararlar ile kentsel kimliğin ya da doğal çevrenin sürdürülebilirliğine ya da yokolmasına neden olurken, bu önemli sorumluluğa rağmen yetkileri yaptırım ve denetleme olanakları açısından çok kısıtlıdır. III. Bölümün sorunlar alt başlığında tanımlanan eksiklikleri ve olanaksızlıkları ile ülke genelinde hizmet veren tüm koruma kurullarının aynı

değerlendirme kriterine sahip olamayacağı açıktır (uzmanlık alanları, görev alanları, toplantı sıklığı, ekipman ve donanım gibi).

6.Koruma Kanunu Yeniden Ele Alınmalıdır.

Değinilen tüm olumsuzluklar bağlamında, koruma, sübjektif bir kavramdır. Bu nedenle neyin, nasıl korunacağını ortaya koyan ilkesel kararın saptanması ve “kişisel bilgi birikimine ve kişisel bakış açısına bağlı” olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Yasaların çıkarılması ve kapsamı konusunda koruma kavramının gelişmiş olduğu ülkelerle bir paralelliği bulunmasına karşın, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası içerdiği eksikliklerle korumaya tam olarak hizmet verememektedir. 5226 sayılı yasa ile değişiklikler yapılmış olmakla birlikte yine de kavramsal olarak korumanın geldiği nokta mevcut koruma yasamıza yansımamakta, kavramlarda, tanımlarda açıklık bulunmamaktadır En önemli sorun olan koruma planının üretilmemesinin nasıl bir yaptırımı olduğu da tanımlanmalıdır. Bir başka sorun yapılaşma hakları kısıtlanmış parseller için getirilen aktarım haklarıdır. Ancak henüz uygulama yönetmeliği hazır olmadığından nasıl sonuçları olacağı belirsizdir. Yine Yüksek Kurula karar yetkisinin verilmesi, tanımı ve sınırları net olarak belli olmayan basit onarım yetkisinin belediyelere aktarılması da yetki anlamında yeni yasa ile getirilen değişikliklerdir. Ancak bu yetki değişiklikleri olumlu görülmemektedir. Yine kurumlar arası olması gereken görev tanımları yasa maddesi olarak tanımlanabilir ve olması gereken eşgüdüm de bu şekilde sağlanabilir.

7.Koruma Bilincinin Yaygınlaştırılması Gerekmeektedir.

Tüm dünyada kültür değerlerinin kullanılarak korunması halkın katılımı, sivil örgütlenme ve girişimlerle sağlanmaktadır. Ülkemizde böyle bir bilincin olduğundan söz etmek mümkün değildir. Örnek alan çalışmalarında sivil toplum temsilileri ile yapılan görüşmelerde, sivil örgütlerin henüz yeterince tanınmadığı ve özellikle yerel yönetimlerin sivil toplum örgütlerini bir güç unsuru olarak görmedikleri sonucuna varılmıştır. Oysa sivil toplum örgütleri ve yerel halktan oluşan dernekler, o bölge için halkın görüşünü planı yapan ve uygulayan birimlere aktarabilecek güçte oluşturulabilseler ve daha önce de değinildiği gibi plan yapılıp uygulanmaya başladıktan sonra değil de plan yapım sürecinde devreye girebilmeleri sağlanmalıdır. Bu şekilde görüşlerini plan yapım sırasında tartışma ve ikna olma sürecini yaşayacakları için uygulanma sırasında planı yeniden kendi istekleri doğrultusunda değiştirmek üzere uygulayıcıya baskı yapmaları ve plan kararlarına aykırı uygulamalar neden

olmaları engellenecektir. Genel anlamda kentsel planlamanın ne olduğu bu sürece katılan halk tarafından algılandığında eksikliği duyulan koruma bilinci de bu şekilde tartışma – bilgilenme olanağı bulmaya başlayacaktır. Öncelikle korunması gereken alanlarda yaşayanlar arasında başlaması hedeflenen bilgilenme ve bilinçlenme süreci zaman içinde, ilköğretim kurumlarından başlaması gereken bir bilgilenme ve bilinçlenme sürecine dönüştürülebilirse tüm ülkeye yayılabilecektir. Halkın katılımı ve desteği ile bu bilinci oluşturacak kamuoyu oluşturulması ise ancak ilkel, eşitlikçi, güven verici, halkla bütünleşen, onunla iletişim içinde olan yasal, yönetsel ve karar mekanizmaları ile sağlanabilecektir.

5.2.2. Yeni Planlama-Koruma Sisteminin Hedefleri

Dünyadaki son gelişmeler, küreselleşme, herkese ama özellikle ve öncelikle plancılara, ülke ölçeğinde, kent ölçeğinde hızla yerine getirilmesi gereken önemli görevler yüklemektedir. Bilinçli bireylerin, kentlilerin, yöneticilerin, yerel yöneticilerin kentlerin kimlikli gelişmesi ve ülkemizin dünya üzerinde kimlikli ve saygın bir ülke olarak yerini alması için, kendilerine düşen görevleri yerine getirmeleri zorunludur. Kamu duyarlılığının yeterince yaratılamadığı, sorumlulukların yeterince paylaşılamadığı ve aktörler arası diyalogun yeterince kurulamadığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları ve bilimsel kurumların görüş ve değerlendirmelerinin alınacağı çalışma ortamlarının kurumsallaşması gerekmektedir. Planlama – koruma ilişkisi üzerine kurgulanan yeni sistemin uygulayıcı aktörleri mevcut sistemde olduğu gibi Kültür Bakanlığı adına görev yapan Yüksek Kurul, koruma kurulları ve belediyeler ve valiliklerdir. Ancak mevcut sistemde Kültür Bakanlığı ve bünyesindeki kuruluşlar koruma konusunda koordinasyon ve organizasyon görevini yerine getirmemekte ve bu nedenle koruma sürecinde yer alan her birim farklı bir şekilde hareket etmektedir. Doğal, tarihsel, kentsel ve arkeolojik sit alanlarının önemi ve ülkenin kalkınma potansiyelindeki yeri konusunda merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, bilimsel kuruluşların, plancılarının ve ilgili diğer kuruluşların benimsediği ortak politikalara gereksinim vardır. Bu nedenle oluşumları ve görevleri yani rolleri yeniden betimlenmeli ve sorun olarak tanımlanan eşgüdüm eksikliğini gidermek ve koordinasyonu sağlamak üzere yardımcı birimler oluşturulmalıdır.

Kent planlama, gelişmeci bir perspektif ile, yeni alanların imara açılmasına indirgeyen planlama anlayışının artık terk edilmesi gerekmektedir. Planlama salt fiziksel çevrenin düzenlenmesine indirgenmemeli, toplumsal, ekonomik ve fiziksel mekan bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu doğrultuda kültürel değerlerin ve tabiat varlıklarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması planlamanın her kademesinde ana amaç olmalıdır. Planlama anlayışı

olarak stratejik planlama anlayışının benimsendiği bakış doğrultusunda bir araç olarak tanımlanabilecek eylem planlaması ise aşağıdaki unsurları içermelidir:

- Güncel sorunlar ve olanakları uzlaşmacı bakış ile değerlendiren bir vizyon,
- Bu sorun ve olanaklar için stratejik amaçlar tanımlamak,
- Hedef belirleyerek, uygulama stratejileri ve programlar oluşturmak,
- Süreci geri dönüşlerle değerlendirmek.

Tüm bu bakışlar doğrultusunda öneri sistemin ana birimleri ve rolleri aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

Yüksek Kurul

Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin koruma konusunda uzmanlaşmış kişiler yerine büyük çoğunluğunun merkezi yönetim kuruluşlarının temsilcilerinden oluşturulması tarihi çevreyi korumada en önemli işlevin yerine getirilmesinde eksiklikler ve sakıncalar yaratmaktadır. Ayrıca Koruma Kurullarının seçilme yolu ile değil de atama yolu ile oluşturulması da sakıncalıdır. Mevcut sistemde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun oluşumu, (Şekil 5.9)'da izlendiği gibi, 10 bürokrat ve 6 seçilmiş üye olmak üzere 16 üyedir. Tabii üyelerin üyelikleri, kurumlarındaki görevleri süresince devam ederken, seçilen üyelerinin üyelikleri 5 yıl sürelidir. Bu üyeler iki dönemi aşmamak şartıyla yeniden seçilebilmektedirler.

Önerilen yeni sistemde yüksek kurulun seçilen ve atanan üyelerinin aynı kalması, ancak, bu üyelerin tarafsız ve mevcut siyasi yapıdan bağımsız olarak görev yapmaları (etik hareket etmeleri) sağlanmalıdır. Yeni sistemin yüksek kurula yetirdiği yeni üyelik sistemi öğretim üyeleri arasından yine öğretim üyelerince seçilmesi öngörülen danışmanlık sistemidir. Bu danışmanlar her toplantıya katılan ve kararların alınması ve uygulanmasını denetleyen, ilkesel bütünlüğü ve eşgüdümü sağlayacak birimler olarak tanımlanmıştır (Şekil 5.10). Yüksek Kurulun bürokrat ağırlıklı bilimsel bir eylem olan koruma için yeterli olamayacağı gerekçesi ile bilim adamlarından oluşan danışma kurulunun bu eksikliği kapatacağı ve bürokrat ağırlıklı yapıyı bilimsel verileri ile destekleyeceği düşünülmektedir. Ancak yine de 5226 sayılı yasa ile tanımlanan yüksek kurulun karar birimi olmayıp denetleyen ve tavsiye eden birim olması daha uygun görülmektedir.

Üyelerin görev süreleri dolmadıkça ya da istifa etmedikçe görevden alınmanın olmayacağı, dolayısı ile kalıcı bir birim olarak görev yapacak olan yüksek kurul, kuruluş amacında olduğu

gibi, ilke kararları üreten, koruma politikalarını belirleyen, koruma kurullarını denetleyen ve eşgüdümelerini sağlayan birimler olarak tanımlanmıştır. Koruma politikalarının saptanması ve tüm koruma kurullarının bu politikalar bağlamında çalışmasının denetlenmesi oldukça önemlidir. Yine ilke kararlarının yoruma açık olmayacak ve herkes tarafından aynı anlaşılacak şekilde düzenlenmeleri sağlanmalıdır.

Şekil 5.8. Mevcut yüksek kurul

Üyelerin görev süreleri dolmadıkça ya da istifa etmedikçe görevden alınmanın olmayacağı, dolayısı ile kalıcı bir birim olarak görev yapacak olan yüksek kurul, kuruluş amacında olduğu gibi, ilke kararları üreten, koruma politikalarını belirleyen, koruma kurullarını denetleyen ve eşgüdümelerini sağlayan birimler olarak tanımlanmıştır. Koruma politikalarının saptanması ve tüm koruma kurullarının bu politikalar bağlamında çalışmasının denetlenmesi oldukça önemlidir. Yine ilke kararlarının yoruma açık olmayacak ve herkes tarafından aynı anlaşılacak şekilde düzenlenmeleri sağlanmalıdır.

Şekil 5.9. Öneri yüksek kurul

Koruma Bölge Kurulu

Mevcut koruma dizgesinin önemli bir sorunu; koruma ile ilgili kurumsal yapılaşmada yaşanan eşgüdüm- organizasyon sorunları ile korumada en etkin kurum olması gereken koruma kurullarının kendi iç yapılanmalarından kaynaklanan sorunlardır. Koruma bölge kurullarının görev alanlarının coğrafi alanlarının çok geniş olmasından kaynaklanan sorunlar, çok büyük yetki alanına sahip kurulların bir ya da birkaç koruma kuruluna bölünmesi ile aşılabılır (Şekil 5.10). Öneri yeni koruma bölge kurul belirlenirken ; üçüncü bölümde aktarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları Müdürlükleri ile yapılan anket çalışması esas alınmıştır. Buna göre önerilen yeni bölge kurulları :

Şekil 5.11. Koruma bölge kurulu mevcut yapılanması

Koruma Kurulları oluşumları, olanakları ve yetkileri anlamında sorunlar yaşamaktadır. Kurullarda alınan kararlar, kurul üyelerinin kişisel bilgi birikimine ve korumaya bakışına göre alınmaktadır. Bu da her kurul özelinde farklı nitelikli geçiş dönemi yapılaşma koşullarının işletilmesini getirmektedir. Kurul üyelerinin değişmesi durumunda aynı geçiş dönemi yapılaşma koşulları farklı uygulanabilmektedir. Yine kararlar alındığı gibi uygulanamayabilmektedir. Oysa koruma kurulları, koruma konusunda en yetkin, güven duyulan, kararları tartışılmaz olan kurumlar haline dönüşmelidir (Şekil 5.12). Bu sorunları gidermek üzere kurgulanan yeni koruma bölge kurulunun aşağıdaki nitelikleri içermesi öngörülmüştür :

- Koruma her ne kadar operatif bir eylem ise de yine de bilimsel bir tabana oturmaktadır. Koruma bir bilimdir ve bu nedenle oluşumları akademik birimlerce seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Üyelerin uzmanlık alanlarının yetersiz olduğu belirlenen koruma bölge kurullarına (Bkz. Üçüncü bölümde aktarılan Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulları ile gerçekleştirilen anket çalışması) ihtiyaç duyulan mimarlık tarihi, peyzaj, jeoloji konularında uzman üyelerin dahil edilmesi öngörülmüştür. Kurulda görev alacak uzman kişilerin seçilme kriteri olmalıdır. Kurul üyeleri akademik gelişmelerini belirtilen konularda tamamlamış, bilgi birikimini yayınları ile kanıtlamış, kurulda görev almaya gönüllü akademisyenler arasından akademik kurullarca seçilen öğretim üyelerinden oluşmalıdır.
- Üyelerin sıkça değişmesinin yarattığı sorunları ortadan kaldırmak amacı ile yeni bir yapılanma tanımlanmıştır. Buna göre; kurulun çekirdek kadrosu, büro müdürlükleri

ve danışman kadrosundan oluşmaktadır. Büro müdürlüklerinin kadroları genişletilmiş ve raportörlerin uzmanlık alanları üyelerin uzmanlık alanları ile aynı olacak şekilde yeniden tanımlanmıştır. Aynı üyelerde olduğu gibi raportörler için de her uzmanlık alanından bir temsilci olma zorunluluğu getirilmiştir. Yüksek Kurul uygun gördüğünde, koruma bölge kurulu büro müdürünün talebi doğrultusunda raportör sayısını arttırabilecektir. Büro müdürlüğü için öngörülen bir başka kadro koruma konusunda yeterliliği kanıtlanmış, bu konuda çalışmalarda bulunmuş iki öğretim üyesi (emekli olabilir) ve bu konuda yetiştirilecek yüksek lisansını ya da doktora çalışmasını koruma konusunda tamamlamış bir mimar ve bir şehir planı ile bir hukuk danışmanı olmak üzere beş kişiden oluşacak daimi danışma birimi koruma kurulunda görev yapacaktır. Üyelerin her gün kurulda olması mümkün değildir. Ancak bu önerilen ekibin, kurul başvurularını kendi içlerinde görüşükten sonra görüşülmesi gerekli olan dosyaları koruma kurulu gündemine getirmeleri, görüşülmesine gerek olmayanların işlemlerini kendilerinin yapmaları, koruma kurullarını şu an olduğu gibi “imar bürosu” gibi çalışma yükünden kurtaracaktır.

Şekil 5.12. Öneri koruma bölge kurulları

Kurul üyelerinin belirlenmesi ve ataması konusunda ise; “**açıklık**” ve “**yetkinlik**” ilkesi esas alınmalıdır.

- Belediye meclisleri şeffaf olacaktır ve toplantıları sivil toplum örgütlerinin temsilcilerine açılacaktır. Böylece toplumda oluşturulmak istenen planlama ve koruma bilinci sağlanması yönünde önemli bir adım atılacaktır.
- Koruma bölge kurulları toplantılarına plan müellifleri davet edilecektir. Böylece koruma kurulu aldığı kararlar konusunda daha hassas ve tutarlı olmak gereğini hissedecektir.

- Bir anlamda **“yasa gücünde”** olan Koruma Yüksek Kurulu ve tüm Bölge Kurulları kararlarının, Bakanlıkça uygun periyotta ve abonelikle de yaygınlaştırılarak ilgi duyan tüm kesimlere (üniversitelere, kütüphanelere, meslek kuruluşlarına vb.) ulaşabilecek şekilde yayımlanması, uzun süredir genel beklentidir. Yasada bunu sağlayacak maddeler yer almalı; böylece hem tüm kurulların aldıkları kararlar tek bir dergide derlenerek **“kararlar arasında uyum sürecine”** katkıda bulunulmalı hem de “yayım” nedeniyle de kararların **“gerekçeli”** olarak yazılmalarının gerekliliği sağlanmalıdır (Görgülü, 2003)
- III.bölümde tanımlanan araç eksikliği, arşivleme sorunlarının giderilerek koruma kurulları çağdaş ekipman ile donatılması, çalışma ortamlarının çağdaş koşullarda düzenlenmesi, arşivlemede bilgisayar teknolojisinin kullanılmasının sağlanması hedeftir. Tüm koruma kurullarının bir ağ ile birbirlerine bağlanması, her an iletişim içinde olmaları günümüz bilişim çağı için zorunluluktur.

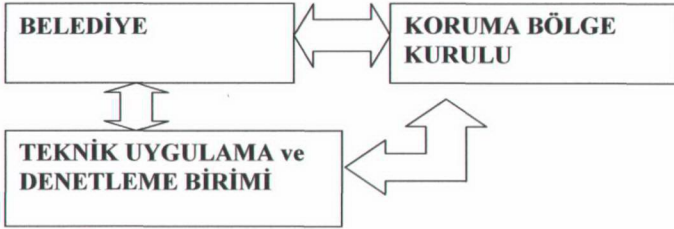
Teknik Uygulama ve Denetim Birimi

Koruma yönündeki kurul kararlarının uygulanmasında, tek sorun bu olmamasına karşın, kararın doğruluğu ve tutarlılığı, yerel yönetimin inançsızlığı ve duyarsızlığı ile karşılaştığı sürece, istenilenlerin gerçekleşmesi mümkün değildir. Denetimsizlik, kötü uygulamalar, kurul kararlarından sapmalarla bir anlamda koruma mekanizmasının işletilmesi mümkün olamamaktadır. Mevcut koruma dizgesinin önemli bir sorunu; koruma ile ilgili kurumsal yapılanmada yaşanan eşgüdüm - organizasyon sorunlarıdır. Oysa kurullar geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile birebir mekanda uygulamaya yön veren birimler olarak özellikle tarihi dokunun yoğunlaştığı alanlarda planların yapılmasına veri vererek katkıda bulunabilecek birim iken, plan yapım aşamasında devreye girememekte ve çoğunlukla planla sadece onay aşamasında karşılaşmaktadırlar. Belediyeler de geçiş dönemi yapılaşma koşullarının geçerli olduğu süre içinde, yasal sürede planı hazırlayamadıkları gibi, sorumluluğu koruma kurullarına aktararak kendilerini süreçten soyutlamaya çalışmaktadırlar. Uygulamadaki bir başka sorun, vatandaşın gelen baskılar sonucunda kurul kararlarının esnetilerek uygulanmasına belediyeler tarafından göz yumulmasıdır.

Olması gereken organik bağın oluşmasına engel olan bu durumun ortadan kaldırılması için belediyeler ve kurullar sit alanı ilanından itibaren birlikte çalışmalıdırlar. Planlama çalışmalarının tümü için geçerli olan bu süreç, koruma hedefi için mutlak gerekmektedir. Koruma Kurullarının yetki alanlarının çok geniş olması, çoğunlukla birden fazla ilin dolayısı

ile birden fazla belediyenin bulunması da eşgüdüm sorunu yaratan bir etkidir. Bu anlamda koruma kurullarının ve belediyelerin bir arada çalışmaları da zorlaşmaktadır. Bu sorunu gidermek üzere yeni bir birimin oluşturulması öngörülmüştür. Teknik Uygulama ve Denetleme Birimi adlı bu birim, belediye bünyesinde ancak özerk olarak çalışacak, belediyenin görevlendireceği iki kişiden oluşan teknik ekip (en az bir şehir plancının olması zorunludur) ile koruma kurulunun görevlendireceği (raportör ya da danışman ekipten seçilecek) üç kişiden (birinin imar hukukçusu olması zorunludur) olmak üzere toplam beş kişiden oluşacak bu birim kurul ile belediye arasındaki eşgüdümü sağlayacak ve alınan kararların mekanda uygulamasının denetlenmesinden sorumlu olacaktır (Şekil 5.13). Bu birim, korunması gereken alanlarda alınan koruma kararlarının uygulamaya geçilmesinde karşılaşılabilecek hukuki sorunların çözümünün nasıl olabileceğini araştıracaktır. Yine alınan kararların uygulanmasındaki finansman sorunları için model aramak, mülkiyet sorunlarının çözümü için strateji belirlemek gibi doğrudan uygulama ile ilgili sorunların çözümü, uygulamalar için kaynak temini ve yapılan uygulamaların denetlenmesinden sorumlu olacaktır.

Bir başka sorumluluk alanı ise ;basit onarımlar için gelen başvuruları değerlendirmek, karar almak ve uygulamaktır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda değişiklik yapan 5226 sayılı yasa ile basit onarım yetkisi belediyelere bırakılmıştır. Ancak tam olarak tanımlı yapılmamış ve sınırları saptanmamıştır. Önerilen teknik temsilcilik, kurulla işbirliği içinde, bu görevi yerine getirebilecek nitelikte bir birimdir.

Şekil 5.13. Öneri teknik uygulama ve denetleme birimi

Kurgulanan dizgenin temel hedeflerinden biri de Koruma Amaçlı İmar Planı kavramının kaldırılarak, korunacak yapı ve alanların kent bütünü içinde ele alınmasına olanak sağlayacak planlama bütünlüğünün sağlanmasıdır. Ancak “Özel Amaçlı Planlar” sisteminin tamamının

kaldırılması uzun zaman alacaktır. Bu nedenle koruma amaçlı imar planları daha öncede değinildiği gibi stratejik planlamanın bir parçası olan “EYLEM ALANLARI” şeklinde ele alınmalıdır.

5.2.3. Yeni Planlama-Koruma Sistemine İlişkin Öneriler

1.)Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının içeriği daraltılması ve süresi kısıtlanmalıdır.

Bir bölgenin sit ilan edilmesi bilindiği gibi alandaki tüm uygulamaları durdurmakta ve gelişmeyi yönlendirmeyi sadece geçiş dönemi yapılaşma koşullarına bırakmaktadır. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının sona ermesi Koruma Amaçlı İmar Planların onaylanması ile gerçekleşmektedir. Ancak plan yapım sürecinin çok uzun zamana yayılması, geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile uygulamaların çok uzun süreler devam etmesi, çelişkili kararlara ve yanlış uygulamalara neden olabileceği gibi denetimsizliği de beraberinde getirmektedir. Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşullarının plan yapılıncaya kadar geçen süreçte çok fazla kısıtlayıcı olmaması, planın üretilmesini geciktiren bir başka sorundur. Temelde plan üretilinceye kadar geçecek bir yıllık süreçte (yeni değişikliğe göre iki yıl) denetimi sağlayarak uygulamalara yol gösterici olmayı amaçlayan geçiş dönemi yapılaşma koşulları, örnek alanlar özelinde minimum yedi sene olmak üzere başvuru alan tek belge olmuştur. Ancak zaman geçiş dönemi yapılaşma koşulları parçacıl yaklaşımlar getirmesi, çoğunlukla parsel ölçeğinde karar üretmesi, mekansal organizasyon şemasının bütünlüğünü koparması, kent bütünü ile entegre olamaması gibi sorunlar nedeni ile uzun yıllar uygulamalara konu olması hatalı kararları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, özellikle korunması gereken değerlerin yoğun olduğu yerlerde, bu değerlerin yitirilmemesi ve çağdaş koruma anlayışı paralelinde kentin yaşayan parçaları olarak korunmasının sağlanması için en kısa sürede planın hazırlanması zorunluluktur.

Geçiş dönemi yapılaşma koşulları tüm ülkemizde uygulanan ve sit alanı içindeki gelişmeleri yönlendiren karardır. Sit ilanı öncesinde alana ilişkin bir planın olmaması, plansız ancak sit olma özelliği gösteren, bu nedenle de farklı bir bakışla ele alınması gereken alanı sadece bir ay içinde (yeni değişikliğe göre üç ay) üretilen sözel kararlar dizgesine bağlı bırakmanın önüne geçmek gerekmektedir. Üst ölçekli mevcut planı hiç olmayan yerlerde geçiş dönemi yapılaşma koşulları tanımlanmamalıdır. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları sadece tescil, tescilli bina, tescilli bina bitişiği, anıt eser, anıt ağaç gibi sadece korunması gereken değerler için karar üretecek, bunun dışındaki talepleri yapılacak olan planla değerlendirecek şekilde daha katı hazırlanabilir.

Geçiş dönemi yapılaşma koşulları geçici de olsa bir “nizam”ı oluşturmak ve sürdürmek durumundadır. Bu nokta, en azından “sit” alanı ile ilgili bazı bilgilerin derlenmesini, bu bilgilerin değerlendirilmesini ve sonuçta bazı hükümler üretilmesini gerektirir. Sadece belli konulara geçici çözüm getirmeyi de amaçlasa, bu hükümlerin bir aylık süre içinde üretilmeyeceği açıktır. Ayrıca, Koruma kurullarının yapısı ve çalışma biçimi de bu tür belgelerin kısa zamanda üretilmeyeceğini göstermiştir. Sonuçta, birbirine çok benzeyen, geçerli olacağı alanın kendine özgü niteliklerini gözardı eden, tip imar yönetmeliğinden alınan kalıpları tercih eden ve korumaya yönelik kimi yaklaşımları herhangi bir doyurucu ve bilimsel çalışmaya dayanmayan belgeler oluşturulmaktadır. Bu nedenle, geçiş döneminin çok kısa tutulması, yapı şartlarının en alt düzeye indirgenmesi, daha çok tek yapı ölçeğindeki restorasyon etkinliklerinin çözülmesi tercih edilmelidir.

Geçiş dönemi yapılaşma koşulları sit ilan edilen alanda hazırlanan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planlarını sadece bir ölçüt olarak almakta, ancak Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları ile geçerliliğini yitirmektedir. Bu durumda çalışma alanları özelinde Büyükşehir Belediyesi’nin ürettiği / üreteceği Koruma Amaçlı Nazım İmar Planları aslında kurul açısından uygulamayı kolaylaştıracak bir ara kesit olarak görülmemektedir. Bir başka açıdan da sit alanlarında yetkili birimleri sadece kurul, ilçe belediye başkanı ve imar / planlama birimi şeklinde sınırlamaktadır. Bu kadar dar bir sınır da baskı gruplarının bu birimlere yönelmesine ve rant sağlama isteklerinin daha kolay hayata geçirilmesine neden olmaktadır.

Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planına yol gösterecek olan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planları (iptal edilmiş olsa dahi), kısa sürede (3 ay) revizyonunun yapılarak , “yol gösterici şema planları” olarak kabul görmesi ve geçiş dönemi yapılaşma koşullarına rehberlik etmesi sağlanmalıdır.

2)Zamanında üretilmeyen koruma amaçlı imar planları için sorumlulara açılacak davalar ile ödeneklerin kısıtlanması gibi caydırıcı cezalar getirilmelidir.

“Koruma Amaçlı İmar Planı” özellikli bir plan türü olarak tanımlanmakla birlikte; bu planları yapacak / yapabilecek plancılar ya da planlama ekipleri tanımlanmamıştır. İlçe belediyelerinin bu planı üretmesi gerektiğinden kendi bünyelerindeki planlama ya da imar grupları ile yeterli olamayacakları açıktır. Planlama eğitimi veren okullardaki koruma eğitiminin de böyle bir planı yapmaya yeterliliği tartışmalıdır. Yine sadece plançı / plancıardan oluşan ekiplerin de uygun olmadığı görülmektedir. Doğası gereği farklı disiplinlerle çalışması gereken plancılar,

“Koruma Amaçlı” planlarını üretebilmek için arkeoloji, sanat tarihi, restorasyon, mimarlık, hukuk, peyzaj gibi pek çok farklı meslek grubu temsilcilerinden oluşan ekipler kurulmalıdır.

Koruma Amaçlı İmar Planlarının yasal sürede yapılması zorunludur. Ancak yasal süresi içinde üretilmeyen planların sorumluları için ödenek kısıtlaması, yetki kısıtlaması gibi caydırıcı cezalar getirilmelidir.

3) Tüm sit türleri için ilan edilme kriterleri standart hale getirilmelidir.

Bir bölgenin sit alanı ilan edilmesi, bir anlamda o bölgede koruma adına yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere, o bölgeye farklı bir statü kazandırmak ve planlamasında da özel bir amaç belirlemek olarak değerlendirilir. Yani bir anlamda “planlamanın doğal akışı içinde korunamayan ve yitirmeye başlanan değerlerin önlenmesi için sit alanı vardır” denilebilir. Yaşanan pek çok örnek, bir bölgeyi korumak adına sit alanı ilan etmenin mutlak koruma demek olmadığını göstermektedir. Kimi zaman sit alanı ilan edilen bölgelerde gerek derecelendirmeden kaynaklanan, gerekse geçiş dönemi yapılaşma koşullarının esnekliğinden kaynaklanan koruma aleyhine uygulamalar olabilmektedir.

Sit alanlarının ilan edilmesinde mevcutta sadece tanımlardan hareket edilmektedir. Oysa türü ne olursa olsun (özellikle doğal sit alanı için), bir bölgenin sit alanı ilan edilmesi için belli bir analitik etüd aranmalıdır. Böylece tanımı ve neden sit alanı ilan edildiği ve sınırları da tartışılmaz olarak kabul edilen alanların korunması daha kolay olabilecektir. Her alan için ortak aranacak bu kriterler dizgesi, kurullar özelinde değişmeyecek ve tartışılmayacaktır.

Üst ölçekli planlarla yapılanlardan kopuk, ilan edildiği sınırlar içinde kalan Koruma Amaçlı İmar Planı, kentin gelişimine yönelik fiziki planlar ile mevcut ve gelecekteki planlar birleştirilmemekte ve yaşam kalitesini yükseltecek ve yeni işlevler yüklenerek kent bütünü ile entegre olmuş yaşanan bir kent bütünü haline getirememektedir. Kapsamlı planlamayı konuşuyor olsak da ülkemiz planlama sisteminde yitirmeye başlanan, planlamanın gereği olarak mutlak olması gereken planlama sürecinin işletilmesi gerekmektedir. Planlama süreci ve aşamaları doğru kurgulandığında korunması gereken yapılar ve dokuların veri olarak planlama çalışmaları kapsamına alınması sağlanacaktır. Bu doğrultuda, üst ve alt ölçeklerin birbiri ile ilişkisi ve entegrasyonu sağlandığında gerek kentin gelişmesini yönlendiren nazım planlarda gerek daha doku bazında kararlar getiren uygulama planlarında gerekse binaya, parsel kullanımına, sokak kaplamasına, kent mobilyalarına kadar karar getiren kentsel

tasarım projelerinde korunacak alanlarla (yapı ve dokularla) tutarlı kararlar alınacak ve doğru uygulamalar yapılabilecektir.

Günümüzde tartışılan “ Havza boyutunda koruma” yaklaşımında, koruma, yöresel ekonomik kalkınma ile desteklenmektedir. Tekil yapısal / anıtsal korumadan, sokak, mahalle, kent ölçeğine taşınan koruma anlayışı, “havza” kavramına taşınmaya başlamıştır. “Havza ölçeğinde koruma” kavramı özellikle sit alanlarında uygulandığı gibi, sınırlı, parçacıl alanların planlamasında ve uygulamasında karşılaşılan sorunların çözümü için önemli bir fırsat olarak görülmelidir.

4) Koruma bilincini yaratmak ve yaygınlaştırmak için en etkin olması gereken sivil toplum kuruluşları henüz bu niteliğe kavuşamamışlardır. Bu konuda desteklenmelidirler.

Korumanın ekonomik ve kültürel boyutlarının yanısıra toplumsal boyutu da vardır. Uygulamaları etkileyen ve uygulamalardan doğrudan olarak etkilenen de bu toplumsal boyuttur. Bir yönü ile tüm toplum kesimlerinin koruma konusunda bilinçlenmesi paralelinde ülke koruma politikaları etkilemeye kadar gidebilecek bir bakışı tanımlayan toplumsal boyut, bu anlamda bir güç oluşturmaktadır. Toplumun korumaya bakışı ne kadar bilinçli olursa, doğru uygulamalar da o kadar artacaktır. Çünkü yanlış ve kötü uygulamalar karşısında duracak bir toplum baskısı, uygulamacıları doğrudan etkileyecektir. Ancak ülkemizde böyle bir bilinç olmadığı gibi, planlama sistemimiz de katılımcı değildir.

Bu bilinci ve bilgi birikimini oluşturmak üzere, yerel sivil toplum örgütlerinin kurulması desteklenmelidir. Burada önemli rollerden biri belediyelere düşmektedir. Böyle bir örgütlenmeyi desteklemeleri ve planlama çalışmalarından, bölgedeki yatırımların yönlendirilmesinin danışılmasına kadar, belediye sınırları içinde yaşayan vatandaşları ilgilendiren her konuya bu örgüt temsilcisini dahil etmeleri gerekmektedir. Düzenlenecek periyodik bilgilendirme toplantıları ile koruma ve planlama bilincinin yaygınlaştırılması ve olumsuz bakışın ortadan kaldırılması mümkün olacaktır. Bu sivil toplum örgütlerinin belediye içinde bir yerleri ve temsilcileri olmalıdır. Belediye Meclisi toplantılarına katılmalı, görüşlerini bildirebilmelidir.

Tarihsel mirastan herkes sorumludur. Bu nedenle koruma adına sarfedilen çabaların sadece koruma ile ilgili doğrudan sorumlu aktörler ile sınırlı kalması sorunu aşılmalı ve ortak miras için “kamu-yerel-sivil-özel birlikteliğin” güçlendirilmesine de öncelik verilmelidir. Bu birlikteliğe örnek olan en önemli örnek; “Tarihi Kentler Birliği”dir. Tarihi Kentler Birliği,

Kültür Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, ÇEKÜL Vakfı ve Mimarlar Odası'nın katkıları ile 22 Temmuz 2000 tarihinde Bursa'da kuruluş toplantısına davet edilen 54 tarihi kent belediyesinin, “Birlik Tüzüğü”nü kabul etmesi ve “Tarihi Kentler Birliği Kuruluş Bildirgesi”ni imzalamaları ile kurulmuş ve o tarihten buyana üye sayısı 123’ü bulmuş olan bir “kamu – yerel – sivil – özel birlikteliği”dir. Buna benzer oluşumların artarak sürmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

5)Envanter eksikliği giderilmeli, bilgi altyapısı güncellenerek devamlılığı sağlanmalıdır.

Sadece kentsel korumanın değil kentsel planlamanın da önündeki en önemli engellerden biri envanter eksikliğidir. Halihazır haritaların tamamlanmadığı ya da digital ortama geçirilmediği yerler bulunmaktadır. Ülke genelinde hiç planı yapılmamış kentsel bölge hemen hemen yoktur. Ancak bilgiler güncellenmediği için ve arşivleme sistemi olmadığından, planın revizyonu çalışmaları en baştan arazi tespitleri ile başlamaktadır. Oysa ki rutin bilgi güncellemeleri ile çok uzun süren arazi tespitlerinin her an en son hali ile elde edilmesi mümkündür. Bu yöntem ile aynı zamanda alanının farklı kesitlerdeki gelişimini izlemek de mümkün olacaktır. Koruma açısından da böyle bir sistemin önemi büyüktür. Tescilli her binanın halihazır haritalara işlenmesi ve zaman içinde oluşabilecek değişikliklerin rutin dönemlerde kontrol edilmesi, yine aynı şekilde sit alanı sınırlarının da halihazır haritalarda görülmesi gerekmektedir. Planlama çalışmasının temel verileri olan bu bilgilerin halihazır harita üzerinde bulunması yapılacak analiz çalışması sürecini son derece kısaltacaktır.

5.3.Bölüm Sonucu

İstanbul metropoliten alanından seçilen üç örnek alan özelinden hareketle koruma- planlama ilişkisi üzerine kurgulanan tezde hedef; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında en önemli araç olan planların sit alanı ilan edilmesinden sonra plan elde edilme süreçlerinin uzaması, bu durumda da korunacak değerlerin yokolma tehlikesi ile karşı karşıya kalması sorununu engellemek; bu bağlamda yitirilme nedenlerini ve yitirilenleri ortaya koymak üzere yeni bir sistem önermektir. Bu hedef doğrultusunda mevcut sistemde yaşanan tikanıklıkların ve çözümsüzlüklerin önüne geçmekte planlamayı ve korumayı işlevsel ve etkin kılmakta yol gösterici nitelikte olması ve planlama - koruma sistemine katkı sağlaması beklenen doktora tezi ile önerilen model ağırlıklı olarak mevcut sistemin “iyileştirilmesi”ne dayanmakta, ancak yetersiz kaldığı düşünülen konular için de “reform” niteliğinde yeni organizasyonlar içermektedir.

Ülkemizde koruma kararı alınan kentlerin, tarihi alanlarına yönelik olarak yapılan imar planları geçmişin korunması gerekli türlü değerleri ile günümüzün ve geleceğin gelişme şekli ve hızı arasındaki gözle görülür çatışmanın kontrol edilmesini sağlayacak bir araç olarak nitelendirilebilir. Ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşüncesidir. Oysa planlama eylemleri bir bütündür. Koruma amaçlı planlanacak alanlar, kent planlarından ayrı olarak ele alınmamalıdır. Tarihi bir çevrenin eski bir dokunun, özelliği olan bir iskan alanının ya da bir doğa parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmeli, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınmalıdır. Bu bakış ile korunacak alanların planlanması ile kentsel planlama arasında fark yoktur. Adı özelleştirilmeden de korunması gerekli yapılar ve alanlar, planlamanın vazgeçilmez verisi olarak nitelendirilecektir. Böylece planının öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar dizgesi olarak değerlendirilmenin önüne geçilecektir ve planlama bütünlüğü bozulmayacaktır.

Bu nedenle, koruma planları;

- İmar planı bütünü içinde ele alınmalı ve bütünleşmelidir.
- Yapılaşmayı yasaklayıcı ve kısıtlayıcı plan kararları içinde yaşanılmaz çöküntü alanları olmak yerine, olumlu plan yaklaşımları ile yaşam kalitesini yükselterek ve yeni işlevler yüklenerek kent bütünü ile entegre olmuş yaşanan bir kent bütünü haline getirilmelidir. Bu amaçla, yasal, parasal ve teknik altyapı ile ilgili zemin oluşturulmalı ve sosyal yapı ihmal edilmemelidir.
- Koruma planları analizleri gerçekleştirme, hedef ve stratejileri üretme, üst ölçek ilişkilerinin kurgulandığı detay planları üretme aşamalarını içermelidir.
- Yine bu doğrultuda planların uzun süreler alan analiz aşamalarını kısaltmak amacı ile;
 - Hızlı bir envanter çalışmasına gidilmeli, tespit ve tesciller hızla tamamlanmalıdır,
 - Bilgi teknolojileri kullanılmalı ve bilgilerin rutin güncellemeleri yapılmalıdır,
 - Arşiv- bilgi bankası oluşturulmalıdır.
- İmar ile ilgili kanuna tarihi çevre koruması ile ilgili maddeler eklenerek birleştirilmeli, Koruma Kanunu kurum ve kuruluşların teşkilatı, yasal yaptırımlar, tescilli yapılar ve alanlar ile ilgili detayları içermelidir.
- Sit alanı ilanı sonrasında yapılması gereken planlama çalışmaları gerçekçi bir tarihe bağlanmalı ve bu süre sonunda gerçekleşmeyen planlar için yaptırımlar getirilmelidir.

- Gerek yüksek kurul gerekse koruma bölge kurulu üyeleri atama yolu ile değil, seçilme yolu ile görevlendirilmeli ve farklı bir oluşum tanımlanmalıdır.
- Üst ölçekli planlarla yapılan koruma planlarının bağlantısı aranmalı, kentin gelişimine yönelik fiziki planlar ile mevcut ve gelecekteki planlar birleştirilmeli ve eşzamanlı hazırlanmalıdır.

Bunların yanısıra;

- Koruma olgusunun ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları ile bir bütün olduğu unutulmamalıdır.
- Tüm planlama çalışmalarında olduğu gibi korumada da katılım sağlanmalıdır.
- Korumada etkin olan tüm aktörlerde etik oluşması için bilinçlenmeye ve eğitime önem verilmelidir.
- Korumada etkin olan tüm aktörlerde eşgüdüm sağlanmalıdır.

Bu doğrultuda kurgulanan yeni planlama – koruma sistematğinde aşağıdaki genel kabuller yapılmıştır:

- Merkez ile yerel yönetim arasında görev / yetki / sorumluluk ve kaynak dağılımında denklik sağlanmalıdır.
- Finansal araçların oluşturulması gerekmektedir.
- Uygulamaya ilişkin kararlarda şeffaflık temeldir.
- Etik kavramının tüm aktörlerde benimsenmesi şarttır.
- Ekip çalışmasının sağlanması gerekmektedir.

Bu genel kabuller bağlamında aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir :

- ‘Özel amaçlı plan’ lar eylem planları olarak değerlendirilmelidir.
- Koruma sürecinde uygulama yapan birimlerdeki çok başlılık ve kaos önlenmelidir.
- Geçiş dönemi yapılaşma koşulları sınırlandırılmalıdır.
- Koruma amaçlı imar planlarının yasal süresinde elde edilmesi sağlanmalıdır.
- Koruma kurullarının görevleri, oluşumları yeniden düzenlenmelidir.
- Koruma kanunu yeniden ele alınmalıdır.
- Koruma bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

1950’li yıllardan itibaren ülkemiz kentleri sürekli ve hızlı bir devinim içine girmiş ve bu doğrultuda yaşanan değişim ve bozulmalar, özellikle sit alanlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Osmanlı’dan devralınan 1874 tarihli ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi’ne dayanarak, yasal zemin açısından Türkiye’deki koruma olgusunun nerede ise 130 yıllık bir geleneği olduğu söylenebilir. Cumhuriyet’ten sonra öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı’nın görevleri arasında kabul edilen koruma olgusu, 1951’de Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun kuruluşu, daha sonraları ise 1710 ve (3386 ve 5226 sayı ile değişik) 2863 sayılı koruma kanunlarının çıkarılması ile bugünkü yapısına ulaşmıştır. Bu temellere rağmen Türkiye’de kültür varlıklarının korunması konusunda yasal- kurumsal çerçeveden, uygulama – denetleme süreçlerine kadar uzanan, farklı ölçek ve kapsamlarda pek çok sorunun olduğu (yönetim organizasyonu ve yetki dağılımlarından kaynaklanan sorunlar, parasal kaynakların yetersizliği, rant olgusunun her zaman kamu yararına baskın olması, sivil toplum örgütlerinin yeterli düzeyde olmayışı, uygulayıcıların hatalı tutumları ve uygulayıcıları denetleyecek mekanizmaların çalışmaması, yasaların yanlış uygulanması gibi), bu sorunların fiziksel ve sosyo-ekonomik olumsuzluklar olarak kent mekanlarına yansıdığı ancak çözümler üretilmediği görülmektedir. Bu durumun temel nedeni, ülkemizde koruma ile ilgili yasal süreçlerin ve mevcut kurumlaşma düzeninin dünyada ve Türkiye’deki gelişmelere koşut olarak dönüşüp gelişme kabiliyetinin olmamasıdır (Güçhan, 2003). Tarihsel ve kültürel mirasın zenginleştirilerek sürdürülmesinin, bilinçli, kararlı bir yaşama biçimi olduğu, bu anlayışın ülkemizde henüz tam anlamı ile anlaşılamadığı, kavramsal, yasal ve örgütsel açıdan yaşanan olumlu gelişmelere karşın, yapılanlara ayrıntıda bakıldığında, genelde Türkiye’de ağırlığın “koruma” değil “korumama” yönünde olduğu görülmektedir.

6.1. Değerlendirme

Bugün kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının, bir başka deyişle tarihi, kültürel ve doğal çevrelerin korunmasının tek aracı “Koruma Amaçlı İmar Planları”dır. Koruma amaçlı imar planı terimi 1970’li yıllarda Türkiye’de yeni yeni ortaya çıkan çevre koruma olgusunu yasal bir çerçeveye oturtabilme çabalarının ürünüdür. Bu terim, zaman içinde koruma yaklaşımının içeriğini belirleyen bir hale gelmiştir. Bu yaklaşımla yapılan imar planları yasanın belirlediği sit alanları ile sınırlı kalmış, alanın kent bütünü içindeki yeri, tanımı, geleceğindeki rolü ve ilişkileri bir yana bırakarak kentsel sit alanının tek başına planlanması haline dönüşmüştür. Oysa korumada kuramsal yaklaşım tarihsel dokunun kentin yaşamına doğru ve dengeli

katılım ile gelişmesini sağlamayı gerektirir ki imar planı ölçeği bu durumu tam olarak karşılayamaz ve kent bütününe ilişkin planlama kararlarının her ölçekte (ülke, bölge, havza, kent) sit alanı ile bütünleştirilerek korunması gereklidir. Salt planların hazırlanması ve onaylanması da bu süreçte yeterli değildir, yapılan planların uygulanması gereklidir.

Gerek genel planlama anlayışı olarak gerekse korunacak alanlar özelinde koruma amaçlı imar planlarının üretilmesinde aşağıdaki ilkeler benimsenmelidir :

- Nazım plan, uygulama imar planları yapımı öncesi her türlü kurumsal ve bireysel talep ve görüşler alınarak değerlendirilmelidir.
- Planların yapılması ve onanması ve farklı ölçeklerle olan ilişkilerinin tanımlanmasında hiyerarşi esas olmalı ancak, farklı ölçeklerdeki planlara çeşitli kurum, sivil toplum örgütleri ve kişilerin girdi vermesi desteklenmelidir.
- Her ölçekte planlamaya veri sağlayan kurumların birbiri ile eşgüdümünü sağlayacak veri tabanının oluşturulması zorunludur.
- Sivil toplum kuruluşları ve bilimsel kurumların görüşlerinin alınacağı ortak çalışma düzenlerinin oluşturulması gerekmektedir.
- Koruma alanları özelinde koruma kurulları, temel ilkelerin belirlendiği, stratejilerin üretildiği, standartların oluşturulduğu birimler olarak düzenlenmeli, bu doğrultuda gerek üniversiteler ve meslek odaları ile gerekse sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılarak toplumu koruma konusunda bilinçlendirmeye yönelik çalışmaların da yürütüldüğü bir misyon yüklenmelidir.

Kent kimliğinin ve kent belleğinin korunması, tarihi kentsel dokunun yeniden canlandırılması sosyal, ekonomik ve fiziki mekanın birlikte bütüncül olarak ele alınması ile mümkündür. Kamunun bizzat yatırımcı olması nedeni ile uygulamayı yönlendirici, tetikleyici ve teşvik edici rolü önemlidir. Dolayısı ile bugünkü yapılanmada edilgen bir konumda olan kamunun etkin pozisyon yüklenmesi gerekmektedir.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının değerlerin yitirilmeden gelecek kuşaklara aktarılması, çağdaş koruma anlayışının benimsendiği planlama çalışmaları ile mümkündür. Günümüzde kent planlarının fizik mekanı katı bir bakış açısı ile ele alması ve yerel dinamiklerden kopuk bir anlayış ile hazırlanmaları sorununun önüne geçebilmek adına stratejik ve kapsamlı planlama anlayışının benimsenmesi önemli bir araç olarak

görülmektedir. Farklı konular özelinde tanımlanan sorunlu alanlar, nazım plan ölçeğinde “eylem alanları” olarak tanımlanmalıdır. Bu kapsamda sit alanları da benzer bakış açısı ile planlama bütünlüğü içinde “eylem alanları” olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda stratejik planlama anlayışının benimsendiği genel planlama bütünlüğü içinde daha önce neden olduğu sorunlardan dolayı uzun vadede kaldırılması gerekliliği ortaya konulan özel amaçlı planlardan koruma amaçlı imar planları da eylem planları olarak değerlendirilmelidir.

Stratejik planlama katılımcı, çeşitlilik içeren, aktörlerin birbirine saygı gösterdiği, kamuoyunun bilgilendirildiği ve şeffaflık içinde eleştirilerin yapıp değerlendirildiği (Healey, 1996), bir ortam içinde yürütülmeli ve planlama için öncelikler sıralanmalıdır. Korunacak değerleri içeren alanlarda planlama çalışmaları gerçekleştirilirken öncelik sırası doğal olarak bu değerler olacaktır. Bu noktada bir eylem planlaması olarak koruma amaçlı imar planları gündeme gelecektir.

Eylem planlamasında aktörler çok güçlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma Amaçlı İmar Planları da bir eylem planı olarak değerlendirildiğinde korumada etkin olan aktörlerin yeniden yapılanması ve görev tanımlarının yeniden düzenlenmesi gerekecektir. Bu yaklaşım çerçevesinde, kültür varlıklarını korumada yetki ve sorumluluk sahibi olan kamu kurum ve kuruluşları arasında eşgüdümün sağlanması, hepsinin de uzman kadrolarını geliştirmeleri gereği tartışılmazdır.

KORUMA İLE İLGİLİ AKTÖRLER

1. Kültür Bakanlığı*

Günümüzde korumanın objesi sadece “ulusal kültür mirası “ olarak değil, dünya / insanlık tarihinin mirası – evrensel değerleri olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım da korunması gerekli değerlere sahip her ülke gibi ülkemize de önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu doğrultuda da Kültür Bakanlığı’nın koruma konusunda geniş perspektifler içeren koruma politikaları üretme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluğu yerine getirmek üzere, Kültür Bakanlığı’nın yeni yapılanma içine girme zorunluluğu bulunmaktadır. “Kültürel değerlerini yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek, benimsemek, kültür konuları ile kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmak, tarihi ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesi önlemek amacı” ile kurulan Kültür Bakanlığı’nın

* Tez çalışmasında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın iki farklı ve önemli alandan sorumlu olmasının doğru olmadığı düşünülerek Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı olmak üzere iki farklı bakanlık halinde olmaları kabul edilmiştir.

amacına tam olarak ulaştığını günümüz kesiti için söylemek mümkün değildir. Bu nedenle Kültür Bakanlığı'nı daha etkin kılabilmek için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir :

- Personel eksikliğinin giderilmesi gerekmektedir.
- Parasal kaynakların doğru kullanılması sağlanmalı ve yeni kaynak yaratma arayışlarına gidilmeli ve kaynak yönetim merkezi kurulmalıdır.
- Eğitim birimleri kurulmalı, bu birim aracılığı ile koruma konusunda özellikle belediyeler ve koruma kurullarında görev yapan / yapacak personelin mesleki eğitimi yönlendiren / yol gösteren bir birim olarak da görev yapmalı, kurumlarla ilişkileri sağlamak ve koordinasyon için danışma merkezleri oluşturulmalıdır. Bu merkezler aynı zamanda eğitim ve halkla ilişkiler konusunda da çalışmalar gerçekleştirmelidir.
- Dokümantasyon merkezleri kurulmalı ve tüm ülke için envanter ve arşiv çalışmaları tamamlanmalıdır.

2. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları

Ülkemizdeki koruma kurulu sistemi, kurulların yapılanmalarında varolan sorunlara rağmen, hemen her ülkede görülen bir uygulamadır. Dünyanın her ülkesinde koruma ile ilgili konularda karar erki koruma konusunda uzmanlardan oluşan “özerk” kurullardır. Hollanda gibi bazı ülkelerde konulara göre uzmanlaşmış kurullar da vardır (Eyüpgiller, 2000). Kurulların iç yapısı, çalışma esasları, kurullarda koruma konusunda uzman kadrolara yer verilmesi, kararlarda kurullar arası eşgüdüm ve kararlılık / benzerlik sağlanması, özerk çalışma ortamının ve çağdaş çalışma koşullarının yaratılması, kurul kararlarının şeffaflaştırılması ve ulaşılabilir kılınması, gündeminin yoğunluğunun azaltılması, koruma kurullarının farklı siyasi baskı grupları ve bazen de halk ile karşı karşıya gelmesinin engellenmesi.... gibi pek çok konu kurullarla ilgili iyileştirilmesi ve çözüm üretilmesi gerekli konulardır. Kurulların özerk yapılarını korumak koşulu ile, çalışma koşullarının düzeltilmesi, bilimsel gereklere uygun kararlar üretebilmelerinin desteklenmesi gerekmektedir. Koruma kurulları bir üst kültür katmanı, kültür mekanizması olarak kurgulanmalıdır.

3. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler halkın seçtiği kişiler olarak, halka karşı sorumlulukları olan, bilinçlenme, eğitim, kararlara katılım, kültürel ve doğal mirasın korunması gibi konularda ön planda

olması gereken birinci derecede önemli kuruluşlardır. Oysa ülkemizde pek çok belediyede mimar, inşaat mühendisi, şehir plancı gibi teknik personel bulunmamaktadır. Bu nedenle fiziksel çevrenin yapılmasında en etkin birim olan belediyelerin koruma konusunu sahiplenmeleri ve bu konuda görev almaları güçtür.

Tarihsel kent dokularını gerek korumaya duyarsız imar planları gerekse zamanında üretilmeyen koruma amaçlı imar planları olmamasından kaynaklanan sorunlar nedeni ile “koruyamama”nın en önemli sorumlularından biri olan belediyeler, “korumacı imar anlayışı” etrafında ve ülke düzeyinde “birlik” oluşturmak üzere toplanabilmişlerdir. Tarihi Kentler Birliği’ne üye belediyelerce başlayan bu bilincin, yetkili olduğu alanlarda korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı bulunan tüm belediyelerce benimsenmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerce benimsenecek planlama anlayışı, öncelikle tarihsel dokunun korunduğu, yaşatıldığı ve yeni yapılaşmanın da kültürel çevreye saygılı ve uyumlu olduğu, bir plana dayalı olmalıdır.

Koruma sorunu ile en fazla karşı karşıya kalan birimler olan yerel yönetimler, sağlıklı, halkın desteğini alan bir koruma yöntemi yerel yönetimlerin ve o yörede yaşayan vatandaşların korumaya olan inançları ile gerçekleşecektir. Bu inanç, yerel yönetimlerin bu dokuların kentsel kalitesini arttıracak uygulamalara kaynak aktarımı ile olacaktır. Yine, merkezi idare ve yerel yönetimlerin üstleneceği öncü yaklaşımlar, korumanın ekonomik ve moral boyutunu da destekleyecektir.

Gerek alan ölçeğinde gerek tek yapı ölçeğindeki uygulama girişimleri o bölgenin bütünündeki girişimleri özendirecektir. Ancak bu yaklaşımın bütüncül planlama anlayışı çerçevesinde ele alınması gereği unutulmamalıdır. Seçilen örneğin bütün içindeki konumu ve çevrelerindeki gelişmeleri tetikleyebilmesi bir planlama stratejisi olarak geliştirildiğinde amaçlanan sonuca ulaşabilecektir. Bu nedenle, yerel yönetimler tek tek yapı onarımı yerine, bu dokunun değerini arttıracak sistemler geliştirmelidirler.

4. Kamu Kurum ve Kuruluşları :

Kültür varlıkları, ülke kimliğinin oluşmasında önemli roller üstlenirler. Bu değerlerin korunması ve devamlılığının sağlanması ülke kimliği ile eşdeğer olarak düşünülebilir. Kültürel varlıkların korunması kamu yararına olan bir eylemdir. Bir başka deyişle, korumanın

kamu tarafından benimsenmesi ve özellikle kamunun yatırımcı olması, kamunun uygulamayı yönlendirici ve teşvik edici rolü çok önemlidir. Kültür varlıklarının günümüzde giderek artan şekilde kamu kurumları tarafından değerlendirildiği örneklerin görülmesi de koruma adına olumlu gelişmelerdir*

Kültür mirasının korunmasında doğrudan yada dolaylı olarak sorumlu kamu kurum ve kuruluşları bu konuda geliştirecekleri genel stratejileri, kuramsal ve uygulamaya yönelik olarak belirleyecekleri ilkeleri ve sorumlulukları konuyla ilgili uzmanlar, akademik kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve kamuoyunun temsilcileri ile paylaşmalı ve kararlar olabildiğince geniş katılımlı bir ortamda alınmalıdır.

5. Plancı

Mekana dayalı rantların dağıtımını ve paylaşımını organize etme süreci yaşayan ya da işlevsizleştiren bir imar planlama anlayışı bağlamında koruma amaçlı imar planlarının bir yararı olamayacağı açıktır. Bu nedenle merkezi politikalarda ahlaklı kabuller ile yerelin ve sivilleşmenin öne çıkarılması gerekmektedir. Bu noktada da plancının öncelikli işlevi bu mücadele ve uğraşların içinde yer almak ve yeni düzen plancının kimliğini tanımlamaktır. Sözü edilen yeni düzen; kentin ve planlamanın gündeminde olan yaşanabilirlik, kentli, sürdürülebilirlik, sivil toplum örgütü, hakça dağıtım, uzlaşma, yerleşme ahlakı gibi kavramların benimsendiği, “yerel”in güçlendiği bir düzendir. Böylesi bir sistem içinde de kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile bir eylem alanı planlaması olan koruma amaçlı imar planı daha da anlam kazanacaktır. Bu doğrultuda yereli savunan, yerel siyasetin içinde yer alan ve planlamayı toplumsal bir eylem olarak kabul eden ve ettiren plancı, planlamayı yeniden kurabilecektir (Görgülü, 2001).

Plancı, koruma amaçlı imar planlarının üretilmesinin çeşitli aşamalarında görüşme ve fikir alışverişine yönelik tartışma ortamları oluşturmali, bu toplantılara belediye, koruma kurulu, gerektiğinde müze müdürlüğü, bakanlıklar gibi ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının

* Kastamonu Kalkınma Vakfı :Mazlumcuoğlu Konağı’nı satın alarak, onarımını yaptıktan sonra “Kültür Evi” haline getirmiştir. Eflanili Konağı, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı tarafından satın alınarak Kastamonu Valiliği Çevre Koruma Vakfı’na tahsis edilmiştir. Çevre Vakfı tarafından onarımı yapılarak; giriş katı eğitim birimi, orta katı ÇEKÜL Vakfı ve Kastamonu Musiki Cemiyeti, üst katı ise Çevre Koruma Vakfı olarak kullanılmaktadır.

yetkililerinin katılımını sağlamalıdır. Bu çalışma ortamları kararların daha sağlıklı, kabul edilebilir ve uygulanabilir olmasını sağlamak amacı ile kullanılmalıdır.

6. Sivil Toplum Kuruluşları

Günümüzde İtalya ve Fransa gibi çevre ölçeğinde koruma gerekliliğinin bilincinde olan Avrupa ülkelerinde gönüllü kuruluşların kentsel planlama ve düzenlemelerde etkin rol oynadıkları görülmektedir. Bu etkinlikler kimi zaman çeşitli kampanya ve şenlikler düzenleyerek halkı bilinçlendirmek olurken kimi zaman da üye aidatlarından elde ettikleri gelirlerle halkı koruma çalışmalarına ortak etme ve aktif katılım duygusunu canlı tutmak şeklindedir. İngiltere'nin gönüllü kuruluşlarının sayısı ve etkinliği açısından benzerlerine oranla daha farklı bir konumu bulunmaktadır. İngiltere'de 8.000'in üzerinde, sit alanı olarak belgelenmiş uluslararası tüzük ve standartlara uygun olarak "karakter ve görünüşleri ile özel bir mimari veya tarihi ilgi uyandıran özellikleri ile korunması ve değerlerinin artırılması istenen bölgeler" tanımlanmıştır. Bu sit alanları ile ilgili her türlü belgeleme, planlama ve uygulama çalışmalarında etkin olarak gönüllü kuruluş ve vakıfların görev aldığı görülmektedir (Ross, 1996).

Ülkemizde de benzer çabaların başladığı söylenebilir. Mevcut dernek ve kuruluşların çabaları yeterli olmamakla birlikte; oluşmuş olan bu enerji doğru yönlendirilebilirse daha da etkin bir güç odağı haline dönüştürülebilir. Gerek koruma adına doğru kararlar alınması gerekse kararların doğru olarak uygulanmasını denetleyen sivil hareketin bir güç odağı olması da aslında koruma adına yaşanan pek çok problemin (rant gruplarının oluşması, uygulamalarda esneklik talebi gibi) kendiliğinden çözülmesine neden olacaktır. Bu nedenle bu oluşumların desteklenmesi önceliklidir. Tarihsel miras gelecek kuşaklara aktarılacak üzere herkesin sorumlu olduğu bir olgudur. Bu nedenle koruma adına sarfedilen çabaların sadece koruma ile ilgili doğrudan sorumlu aktörler ile sınırlı kalması sorunu aşılmalı ve ortak miras için "kamu-yerel-sivil-özel birlikteliğin" güçlendirilmesine öncelik verilmelidir. Tarihi Kentler Birliği ile başlayan bu birlikteliklerin artması gerekmektedir.*

*Valilik ve Belediye Başkanlığı'nın ortaklığında AKTAV (Amasya Kültür ve Tabiat Barlıkları Koruma ve Eğitim Vakfı) kurulmuştur. Bu vakıf, mülki ve yerel yönetimin güç ve otoritelerini biraraya getirerek sivil inisiyatifle birlikte kent kimliği sürekliliğinin sorunlarını çözmeye yönelik, beraberce sorumluluk üstlendikleri hukuki bir ortaklık kurmuşlardır.

Amasya Turizm Derneği (Yerel ve sivil örgütlenme) yönetim kurulunun tümü sivillerden oluşmaktadır.

7. Kullanıcı

Koruma uygulamalarından en çok etkilenen kesimdir. Davranışları ile koruma ya da korumama kararlarında etkin olabilecek bir güç grubudur. Bu grup, korumanın çıkarlarına ters düştüğünü düşündüğü durumlarda öncelikle yerel yönetimlere, daha sonra koruma bölge kurullarına baskı yaratmakta ve koruma kararlarının esnetilmesini hatta uygulanmamasını istemektedirler. Toplumun her kesimini temsil eden kullanıcı (düşük, orta ve üst gelir grubu) benzer davranışları göstermekte ancak etki oranları yaptırım güçleri oranında fazlalaşmaktadır. Bu nedenle kullanıcının eğitilmesi ve bilinçlenmesi önemlidir. Bunun için gerek temel eğitimden başlamak üzere eğitim sistemi içinde gerekli düzenlemelerin yapılması gerekse toplumsal örgütlenmeler ile bilicin yaygınlaştırılmasına çalışılması zorunludur.

6.2. Sonuçlar

Koruma ve gelişme her ne kadar birbirinden çok farklı kavramları ifade etseler de aslında birlikte uyum içinde ele alınarak stratejik planlamaya entegre edilmesi gereken olgulardır. Kentsel korumanın entegrasyonu ve kalkınma metodlarından oluşan benzer araştırma öncelikleri, stratejik kent planlamasında sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Denilebilir ki; koruma, sürdürülebilir kalkınma için bir araçtır. Kent koruma mekanizması, dinamik değişikliklerin, devamlılık faktörünün tarihi dokudaki etkisi ve koruma vicdanı ve kültürel değerlerin kural ve değerlere etki etmesi sayesinde sürdürülebilir bir kimlik kazanır (Kocabaş,1994).

Sürdürülebilirlik tüm planlama çalışmalarında ana hedef olmalıdır. Korumada sürdürülebilir kalkınma için şu hedefler önemlidir:

- Tarihi dokunun günümüzle dengesini sağlamak ve kaynakları kalkınma mekanizmasında uygulamak,
- Yerel kimliği, çevre kalitesi için teşvik etmek ve kullanmak,
- Koruma vicdanı ile vatandaşlar arasındaki farklılıkları düzeltmek.

Seçilen rnek alanlardan Marmara Takımadaları'nın alan olarak büyük kısmı doğal sit alanıdır. Beykoz İlçesi'nin ise tamamı doğal sit alanıdır. Her üç alan da kentsel sit alanıdır, yanısıra Tarihi Yarımada arkeolojik sit alanına da sahiptir. Bu nedenle her üç alanda da sürdürülebilirlik önem kazanmaktadır; bu nedenle stratejik plan genelinde kentsel koruma ve sürdürülebilir kalkınma esaslı bir koruma anlayışı benimsenmelidir. Sit alanı olarak ilan edilmelerinin üzerinden uzun yıllar geçtiği halde planlı gelişmenin sağlanamadığı, bu nedenle de giderek sürdürülebilirliğin zedelenmeye başladığı bu alanlarda detaylı çalışmalar yapılmış ve neden plan yapılamadığı saptanmaya çalışılmıştır. Alan çalışmalarında elde edilen sonuçlardan sonra, sorunlardan en önemlisi olan 'sit alanlarına ilişkin hazırlanması gereken koruma amaçlı imar planlarının yasal sürelerinde üretilmemesi ya da üretilmek istenmemesi'ne çözüm bulmak amacı ile kurgulanan planlama - koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistem önerisinde aşağıdaki genel kabuller yapılmıştır:

- Merkez ile yerel yönetim arasında görev / yetki / sorumluluk ve kaynak dağılımında denklik sağlanmalıdır.
- Finansal araçların oluşturulması gerekmektedir.
- Uygulamaya ilişkin kararlarda şeffaflık temeldir.
- Etik kavramının tüm aktörlerde benimsenmesi şarttır.
- Ekip çalışmasının sağlanması gerekmektedir.

Bu genel kabuller bağlamında aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir.

- Türkiye'de tarihi kent dokularının korunması ve geleceğe taşınması, bütün içinde değişik ölçeklerde birbirleri ile ilişkileri sıkı kurulmuş, temel hedefleri belirlenmiş bir tasarımın ürünü olmalıdır (Sözen, 2002). Bu doğrultuda tarihi ve kültürel değerler ile evre zenginliklerinin korunabilmesi için gerekli kurumsal ve yönetsel merkezler ile ekipman ve kaynak planlamasının her kent için ayrı ayrı düzenlenmesi yerine, aynı kültür ve evre coğrafyası içindeki komşu kentlerde sürdürülecek kimlikli kentleşme ve mimari, kentsel dokunun doğal değerler ile birlikte ve bütünleşik olarak korunması için havza ölçeğinde koruma stratejileri ve eylem programlarının planlanması çok daha verimli olacaktır.
- Tarihi ve kültürel değerler ile evre zenginliklerinin korunabilmesi planlama ile mümkündür. Bu nedenle mekana dayalı rantların dağıtımını ve paylaşımını organize etme süreci yaşayan ya da işlevsizleştiren bir imar planlama anlayışı bağlamında

üretilen “koruma amaçlı imar planları” anlayışı yerine, koruma amaçlı imar planlarını bir “eylem planı” olarak ele alan bir planlama bakışı yaygınlaştırılmalıdır.

- Korunacak kentsel miras kentsel belleğin bir parçasıdır. Korumanın sadece fiziki mekanların düzenlenmesi, fonksiyonunun değiştirilmesi, kullanıcısının değiştirilmesi çağdaş koruma anlayışı çerçevesi açısından tartışılır bir konudur. Bugün, kent kimliğinin ve belleğinin korunması, tarihi kentsel dokunun yeniden canlandırılması, sosyal, ekonomik ve fiziki mekanların birlikte bütüncül olarak ele alınması ve planlanması gerekliliği artık çağdaş koruma anlayışının çerçevesini çizmektedir. Bu ise kentlinin mekanı algılaması, benimsemesi ve yeniden kullanmaya istekli olması ile mümkündür. Tüm bunlar da merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin bu katılımı sağlayacak politikalar ve araçlar üretmesi ile mümkün olabilecektir. Bu süreçte planlamanın salt fiziki boyutu ile değil, finans kaynaklarını yaratmak, organizasyon şemasını kurmak, etaplamalarını oluşturmak biçiminde ele alınması gereklidir.
- Korumada etkin olan tüm birimlerin uzman, bilgi ve teknik donanım eksiklerinin giderilmesi, maddi olanaksızlıklarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yine bu birimlerin bilimsel yaklaşımları, akademik bilgi ve enerjiyi doğru kullanmaları, yapılan bilimsel çalışmaları kendi uygulamalarına aktarmalarına olanak verecek iletişim ve eşgüdümün sağlanması gerekmektedir.
- Korumada karar alıcı ve uygulayıcı birimler üzerindeki siyasi politikanın ve rantıye gruplarının baskılarının engellenmesi gerekmektedir.
- Koruma imar planları genel planın bir parçası olarak ele alınmalı, koruma politika ve yaklaşımları kentsel bütünün planlanması ile birlikte düşünülmelidir. İmar planlarında gözardı edilen tarihi çevre ve kent ilişkisi kurulmalı, koruma imar planlarında ise yeterli çözüme ulaşmayan, kentle bütünleşmeyen sosyal yapı, aktivite ve kullanım biçimleri çözümlenmelidir.
- Kentsel sit alanlarının bir bütün olarak korunma, yaşatılma ve işletilmesinde tek sektöre değil, birden çok sektöre dayalı bir çözüm aranmalıdır. Kent yönetimi işletmecilik bilinci ile yapılmalıdır. Bunda, kooperatif organizasyonları etkin bir araçtır. Ayrıca kamu idarelerinin katılımı sağlanmalı, bireysel teşebbüsler güçlendirilerek teşvik edilmelidir.
- Koruma planlarının klasik imar planları süreç olarak benzerlikleri olmakla birlikte lejandlar açısından farklılaşması gerekmektedir. Klasik imar planlarının lejandları korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları için yeterli gelmemekte, özel sembol ve

işaretlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla, bir “koruma amaçlı imar planı klavuzu” hazırlanması, ortak dil birliği ve okunabilirlik açısından önemlidir.

- Yerleşme siyasasının ve toprak rantı bağlamında bu sistemin bir parçası olan koruma mevzuatının, ekonomik boyut dikkate alınarak yeniden yapılanması ve korumaya maddi destek sağlayacak, kullanım olanakları genişletecek mekanizmaların oluşturulması kaçınılmazdır.

Sonuç olarak;

“Özel amaçlı plan” kavramı, eylem planı olarak değerlendirilmelidir.

Koruma sürecinde uygulama yapan birimlerdeki çok başlılık ve kaos önlenmelidir.

Sit alanlarındaki “uygun görme- uygulama- denetleme” karmaşası çözümlenmelidir.

Geçiş dönemi yapılaşma koşulları sınırlandırılmalıdır.

Koruma amaçlı imar planlarının yasal süresinde elde edilmesi sağlanmalıdır.

Koruma kurullarının görevleri, oluşumları yeniden tanımlanmalıdır.

Koruma kanunu yeniden ele alınmalıdır.

Koruma bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Tüm bu kabuller ve ilkeler kapsamında Şekil 6.1’de tanımlanan sistem oluşturulmuştur. Tarihi yapı ‘ yerine ikamesi olmayan’ bir değer, bir evrenselliştir. Bu nedenle korumak tüm insanlığın sorumluluğudur. Bu sorumluluk korumada etkin olan aktörlerin en üst biriminden en alt birimine kadar tüm kesimlerce benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Öneri sistem mevcutta varolan sistemden çok da farklı olmamakla birlikte, mevcutta işletilmeyen ve yerine getirilmeyen görevlerin gerçekleştirilmesine yönelik yeni birimler monte edilmiştir. Tüm bu sistemin çalışması ve koruma çalışmalarının önündeki engellerin aşılması bilinç, iyi niyet ve etik ile mümkün olabilecektir. 5226 sayılı yasa ile değişiklik yapılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yasası çalışmada önerilen bazı değişiklikleri destekler bir yapıdadır.

- Koruma amaçlı imar planının bir sene içinde üretilmesinin güç olduğunun ve daha gerçekçi bir zamanın tanımlanmasının gerekliliğinin vurgulandığı çalışma sürecinde kabul edilen değişiklik ile plan üretme süresi iki yıl (bir yıl ek süre verilebilir) olarak yeniden düzenlenmiştir. Benzer şekilde geçiş dönemi yapılaşma koşullarının hazırlanması için tanımlanan bir aylık sürenin yetersizliği vurgulanmıştır. Yasa değişikliği ile geçiş dönemi yapılaşma koşullarının hazırlık süresi üç aya çıkarılmıştır.

- Koruma amaçlı planların üretilmesinin uygulamaya geçilmesi için yeterli olmadığı ve onay için koruma kurullarında çok uzun süreler beklediği belirlenmiştir. Onay için süre kısıtının olmaması bir sorun olarak ortaya konmuştur. Yasa değişikliği ile koruma bölge kurullarına, koruma amaçlı imar planlarının ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlamak zorunluluğu getirilmiştir.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları ile yapılan anket çalışması sonucunda pek çok kurulda eksikliği hissedilen peyzaj mimarı, hukukçu gibi uzmanlık alanlarına yönelik eksikliklerin giderilmesi öngörülmüştür. Yasa değişikliği ile, her kurul için hukuk dalından bir üyeyi öngörülmektedir. Çalışma kapsamında önerilen ise; her kurul özelinde ihtiyaç duyulan uzmanlık alanlarının desteklenmesi ancak her kurulda hukukçunun (danışman kadrosunda da olabilir) mutlak bulunması önerisi yeni değişiklik sonucu yasa ile benzerlik göstermektedir.
- Yeni sistemde kurul ile belediye arasında olması gereken eşgüdümü sağlayacak birim olarak önerilen ‘Teknik Uygulama ve Denetleme Birimi’; yasa değişikliğiyle ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratlar için görevlendirilen ‘koruma,uygulama ve denetim büroları’ ile benzer bir biçimdedir.
- Koruma için fonların ve kaynakların yetersizliği vurgulanmıştır. Yasa değişikliği ile kaynak aktarımında yetersiz görülmekle birlikte artış gerçekleşmiştir.
- Koruma amaçlı planların üretilmesinin uzmanlık ve ekip çalışması gerektirdiği vurgulanmıştır. Yasa değişikliği ile şehir plancıların koruma planlarının müellifi olduğu ve ekip çalışması gerektirdiği yasa maddesi olarak tanımlanmıştır.

Ancak 5226 sayılı yasa ile değişiklik yapılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yasası’nın çalışma kapsamında değerlendirilmesi sırasında eleştirilen kararları da bulunmaktadır.

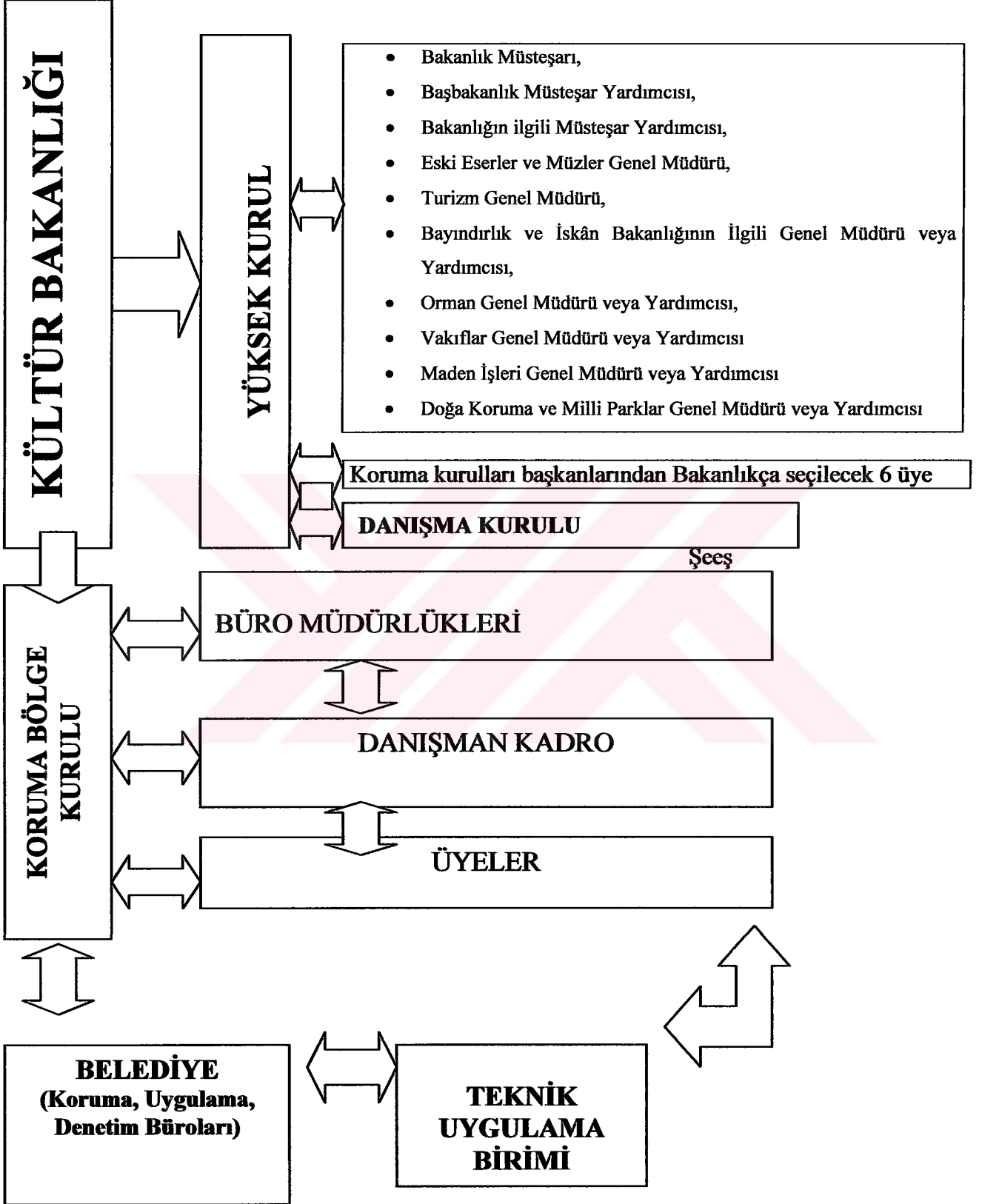
- Tanımlarda halen eksiklikler bulunmaktadır. Getirilen bazı tanımlar net değildir ve diğer şehircilik ve imar ile ilgili yasalarla örtüşmemektedir.
- Yapılaşma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan yada koruma amaçlı imar planları ile yapılaşma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılaşma haklarının kısıtlanmış bölümlerini aktarım alanı olarak tanımlamaktadır. Olumlu gibi görülen bu maddenin nasıl uygulanacağı yönetmelik ile gerçekleşecektir. Ancak yönetmeliğin henüz hazırlanmamış olması nedeni ile belirsizlikler içermektedir.

- 3194 sayılı İmar Yasası'nın 21.maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratları; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimine bırakılmıştır. Ancak bu maddenin amacından farklı uygulamalara konu olma riski bulunmaktadır.
- Yüksek kurulun ve koruma bölge kurulunun bürokrat ağırlığının artırılması bilimsellik adına bir sorun olarak görülmektedir. Yüksek kurulun denetleyici ve ilke koyucu kimliğinden farklı olarak karar verici hale gelmesi de bu anlamda bir sorun olarak görülmektedir.

Sonuç olarak; yeni yürürlüğe giren ve uygulama örneklerinin henüz alınmadığı yasa değişikliğinin olumlu sonuçlar vermesi umulmaktadır.

ÖRGÜTLENME ŞEMASI

Şekil 6.1. Öneri örgütlenme şeması

KAYNAKLAR:

- Ahunbay, Z., (1995), “Değerlendirme Ölçütleri”, 17-19, Tarihi Çevre Koruma Üzerine Yazılar, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akçura, N., (1979), “Yabancı Ülkelerde Eski Eserlerin Korunması”, Mimarlık Dergisi: 8:13-16.
- Akçura, T., (1973), “Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye’de Tarihi Çevre Koruması ve Restorasyon, Mimarlık Dergisi”, S:8,ss:5-6.
- Akı, A., (1988), “Eski Konutların Korunarak Kullanılması İle İlgili Bir Çevre Araştırması”, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 6-13.
- Akın, N., (1995), “Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine”, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon Üzerine Yazılar, İstanbul Teknik Üniversitesi Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul, 59-62.
- Akpınar, F., (1995), “İmar Planı İkilemi ve Bütünleşmesine Yönelik Öneriler”, , 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kololkyumu, MSÜ, İstanbul,ss: 55-60.
- Aktüre, S. Ve Şenyapılı, T., (1976), “Safranbulu’da Mekansal Yapının Gösterdiği Nitelikler ve Koruma Önerilerinin Düşündürdükleri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi”, sayı: 8, ss:13-15.
- Alkan, A., (1990), “Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Alsaç, O., (1984), Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu Üzerine, Mimarlık Dergisi, S:3-4, ss:8-12
- Arel, A., (1993), “Koruma Kurullarının Etkinliğini İlgilendiren Sorunlar Hakkında Rapor” 2 Nolu Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Kurulu, (yayınlanmamıştır).
- Aygen, Z., (1992), “Koruma ve Kullanıcı Katkısı - Tarihi Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aysu, Ç., (1989), “Boğaziçi’nde Mekansal Değişim”, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul
- Baumann, Z., (1999), “Küreselleşme Toplumsal Sonuçları”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Batur, A., (1975), “Tarihi Çevre Korumasında Siyasal ve İdeolojik Boyutlar”, Mimarlık S:5, ss:14-17.
- Baykal, F., (1983), “Ülkemizde Doğal ve Tarihi Çevreyi Koruma Çabaları”,Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi, İstanbul.
- Bilsel, A., Bilsel, G., (1995), “Kentsel Koruma Planlamasında Projelendirme Sürecinde Sorunlar”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kololkyumu, MSÜ, İstanbul, ss: 61-69.
- Bilsel, G., (1998), Alt-bölge Planlamasında Stratejik Planlama Yaklaşımı, III.Bölge Bilimi Türk Milli Komitesi, 8.Ulusal Bölge Bilimi, Bölge Planlama Kongresi, İTÜ, Mimarlık Fakültesi,”İstanbul, ss: 56-78.
- Binan, C., (1993), “Türkiye’de Koruma Konusunda Temel Çelişkiler, Toplumsal Yansımalar Üzerine Saptamalar ve Öneriler”, Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, YÜ, İstanbul,ss: 49-53.

Binan, C., (1999), "Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğünden Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci", Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Binan, D., (1994), "Koruma Kurullarının Oluşumu ve Sorumluluk Bölgelerinin Saptanmasında Ölçütler ve Sorunlar Kapadokya Örneği", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ, İstanbul, ss:176-186.

Bektaş, C., (1992), "Koruma ve Onarım", Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Beykoz Belediyesi (1989) 1/25.000 ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri ve Çevresi, Çevre Düzeni Nazım İmar Planı Açıklama Raporu.

Beykoz Belediyesi, (2002), "Beykoz " s:7, Beykoz Belediyesi Yayın Organı İstanbul.

Boğaziçi İmar Müdürlüğü (1977), 1/5.000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Değerlerini İçeren Nazım Plan ve Raporu.

Castells, M., (1997), "Kent, Sınıf, İktidar", (Çev., A. Erendi), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Cerasi, M., M., (1999), Osmanlı Kenti, (Çev; A. Ataöv), YKY Yayınları, İstanbul.

Cinoğlu, A., (1996), "Koruma Sempozyumlarına İlişkin Bir Değerlendirme", Mimarlık Dergisi, S:267, ss:13-14.

Cullingworth, B., and Nadin, V., (1997), 'Town & Country Planning in the UK', Routledge, London & New York.

Çeçener, B., ve Danışman, G., (1973), "Kültürel Değeri Olan Yapıların Korunması ve İngiltere Mevzuatı", Mimarlık Dergisi, sayı:8, ss:18-19.

Çeçener, B., (1981), "Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı, Kararları, Organları, Koruma Politikası ve Ülkemiz", Türkiye 1. Şehircilik Kongresi, Ankara, ss: 251- 270.

Çeçener, B., (1984), "Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Uygulaması Yapan Kuruluşlar", İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları, TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi, İstanbul, ss: 236- 241..

Çeçener, B., (1995), "Koruma Karar Organları", İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları, TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi, İstanbul, ss: 276- 275..

Çeçener, B., (1995), "Eski Eser'den Taşınmaz Kültür Varlığına Taşınmaz Kültür Varlıkları Mevzuatı, İstanbul Dergisi", sayı: 13, ss: 64-66.

Çelik, Z., (1996), 19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti - Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Çubuk, M., (1995) "Boğaziçi", İstanbul Ansiklopedisi, cilt:2, ss: 265-290, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Çubuk, M., (1990), "Tarihi Kent Dokusunda İmar Müdahalesi, Kastamonu Örneği", Tarihi Kentlerde Planlama-Düzenleme Kolokiyumu 1989, Ankara, ss: 69-87.

Çubuk, M. ve diğerleri, (1993), "Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Stratejik Bir Model Denemesi: Marmara Takım Adaları Sit Koruma Planlaması", Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss:134-155.

Çelikyay, S., (1995), "Kentsel Sit Alanları İçin Tasarım Yönlendiricileri, Bartın Örneği", Mimar Sinan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dinçer, İ., (1993), “Koruma Planlaması ve Uygulaması Sürecinde Bir Model ve Eleştirisi : Parsel Ölçeğinde Denetim ve Danışmanlık Sistemi”, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss: 227-253

Dinçer, İ., ve Şengezer, B., ‘Koruma Hedefinde Havza Ölçeği ve Planlama’, ss:54-57, Tarihi Kentler Birliği Dergisi, 2003.

Dinçer, Y., (1993), “Koruma Amaçlı İmar Planları; Yetki ve Sorumluluk Karmaşası”, Ulusal Koruma Planlaması Semineri II , Yıldız Teknik Üniversitesi, 30 Eylül – 1 Ekim 1993, İstanbul, ss:54-62.

Dinçer, Y., (1993),”Ülkemizde Koruma ile İlgili Kararlara Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yaklaşımı”, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss: 217-226

Dumont, P., Georgeon, F., (Çev; A. Berktaş), Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Ekinci, O., (1993), “Koruma ve Çevre Değerleri”, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss:71-78

Ekinci, O., (1994), İstanbul’u Sarsan On Yıl (1983-1993), Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Ekinci, O., (1995), Düünden Bugüne İstanbul Dosyaları, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Ellin, N., (1999), Postmodern Urbanism, Architectural Press, New York.

Engin, F., (1997), “Kentsel Korumaya İlişkin Model Araştırması, Balat Örneği”, Yıldız Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erbay, Y.,ve Yener, Z., ‘Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Yerel Yönetimlerimizin Avrupa Platformu’, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD), İstanbul, 1999

Erdem, A., (1999), “Göynük Kenti’nde Geleneksel Dokunun Değişim Nedenleri/ Kent Planlama ve Koruma Çalışmaları”, Osmanlı Mimarlığının 7.Yüzyılı “Uluslararası Bir Miras”, Yapı- Endüstri Merkezi yayınları, İstanbul, s: 320-326

Erder, C., (1975), “Tarihi Çevre Bilinci”,ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1999, Ankara, 289.

Ergen, Y.B., (1986), “Tarihi Çevrede Yapılaşma Biçimlerini Belirleyen Uygulanabilir Bir Yöntem Önerisi”, Gazi Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara.

Eyüboğlu, E., (1991), “Kentsel Sit Alanlarının Planlanmasına Yönelik Bir Yöntem Araştırması ve Kadıköy Yeldeğirmeni Örneği”, İstanbul Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Eyüpgiller, K., (2000), ‘Anıt Koruma’da Hollanda Örneği’, Arredamento- Mimarlık, Sayı:2, ss: 80-87, İstanbul.

Genim, S., (1990), “Koruma Konusunda Onama ve Denetleme Mekanizmaları, Koruma Kurulları, Kurul-Yerel Yönetim İlişkileri” Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara, ss: 49-56.

Gökdağ, R., (1990), “Tarihi Yarımada’yı Kurtarma Planı”, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Kasım 1990 , s:9.

Göksu, E., (1993), “Mimari ve Kentsel Korumanın Kavramsal Temelleri ve İlkeleri Uluslararası Düzlemde Belirlenen Çevrenin Ulusal Düzeyde İrdelenmesi”, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss: 79-88.

Görgülü, Z., (1993), “İmar Planlama Koruma ve Planlı İlişkileri Üzerine Bir Derleme, Yapı Dergisi”, 137:35-39.

Görgülü, Z., (1996), “Conservation of Cultural and Natural Heritage: Legal Framework Organization and Questions”, PreHabitat II. İstanbul Workshop, 2nd edition, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Görgülü, Z., (1997), “Koruma Kurulları”, Cumhuriyet Gazetesi, 7Aralık1997, s:2

Görgülü, Z. (2001), ‘Kültür ve Doğa Varlıklarının Korunmasında Planlamanın ve Plancının İşlevi’, ss: 207-210, Taç Vakfının 25.yılı Anı Kitabı ‘Türkiye’de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras’ TAÇ Vakfı, İstanbul.

Görgülü, Z., (2003), ‘Planlamaya Duyarlı Siyaset’, Tarihi Kentler Birliği Dergisi, ss:52-53.

Görgülü, Z., (2003), Tarihi Kentler Birliği’nin ‘2863 Sayılı Koruma Yasası’nda Değişiklik İçin Bakanlık Çalışması Hakkındaki Görüş ve Önerileri’ (basılmamış).

Güçhan, N.Ş., (2002), (derleyen), Her Dem Yeşil Yapraklı Bir Ağaç – Cevat Erder’e Armağan, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.

Gültekin, T.N., (2001) ‘Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Sürecinde Yaşanan Açmazlar’ ss:213-218, Taç Vakfının 25.yılı Anı Kitabı ‘Türkiye’de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras’ TAÇ Vakfı, İstanbul.

Gürel, S., (1993), “Kentsel Koruma ve Üçüncü Dünya Ülkeleri”, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyum, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss:67-70.

Gürsel, Y., (1975), “Tarihi Çevreyi Korumanın Ekonomi Politikası”, Mimarlık S:5, ss: 18-20.

Gülöksüz, Y., (1995), “Toplu Konut İdaresinin Kentsel Sit Alanlarının Rehabilitasyonunda Finans Sorununa Çözümçü Yaklaşım”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyum, MSÜ, İstanbul,ss:9-14.

Hasol, D., (1997), Yağma Var, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Işık, O., (1995 a), “1980 Sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi”, 13:782-797.

Işık, O., (1995 b), “Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları, Birikim Dergisi”, No: 658-69: 98-106, Aralık 94-Ocak 95, İstanbul.

İBŞB, (1995) “İstanbul Metropolen Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu”, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı.

İBŞB, (2002), “Tarihi Yarımada (Eminönü-Fatih), Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışma Raporu.

İsvan, A., (1975), “Uygulamada Tarihi Çevrenin Korunması”, Mimarlık,no:5, ss: 24-25.

İzberk, M., (1998), Dünya Mirası İstanbul –Bir Uygarlık Soykırımı- Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Kahraman, A., (1992), “Koruma Amaçlı İmar Planında Öğeler ve Dengeler”, Yerleşim Yazıları, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, ss:98-106.

Kain, R., (1981), “Planning for Conservation” Mansell, London.

Keleş, R., (1990), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

- Keleş, R., (1991), "Planlı Dönemin Plansız Kentleşmesi 30 Yılın (1961-91) Bilançosu", Türkiye 15. Dünya Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi 6-8 Kasım 1991, İzmir, ss:37-45.
- Keleş, R., (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, Ankara
- Kesici, Y., (1990), Koruma İmar Planı Güncel Sorunlar Araştırması ve Bir Çözüm Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kliass, R., (1990), "Planning and Conservation", 3rd World Planning Review, London pp:
- Kocabaş, A., (1994), "Urban Conservation for Sustainable Development Towards a Research Agenda", Architecture and Planning in the Developing World, University of York.
- Köksal, A., (1995), "Kentsel Koruma Bağlamının Tanım Sınırları", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu, MSÜ, İstanbul, ss:75-77.
- Kuran, A., (1995), "Türkiye'de Korumanın Dünü ve Bugünü", TAÇ Vakfı Yıllığı, İstanbul, 32-37.
- Kuban, D., (1975), "Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması", Mimarlık, S:5, ss:21-23.
- Kuban, D., (1993), "Türkiye'ye Özgü Bir Koruma Politikası Olabilir mi?", Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyumu, 7-8 Nisan 1993, MSÜ, İstanbul, ss:52-58.
- Kuban, D., (1998), Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., (2000), Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., (2001), Türkiye'de Kentsel Koruma, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Larkham, P., (1996), 'Conservation and the City', Routledge, London & New York, p: 3-17.
- Levinsohn, A., (1989), Urban and Regional Information Systems Association, Proceedings of the 1989 Annual Conference, V II, Boston, URISA'89.
- Madran, E. ve diğerleri, (1994), "Koruma Kurullarının Gündemlerinde Bulunan Konulara İlişkin Bir Araştırma", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 35-44.
- Madran, E., ve Özügül, N., (1981), "Planlı Dönemde (1963-1981) Tarihsel Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesinde Kamunun Yaklaşımı", Türkiye 1. Şehircilik Kongresi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 283-302.
- Madran, E., Özügül, N., (1999), International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage, METU Faculty of Architecture Press, Ankara.
- Madran, E., (2000), "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim" (Derleyen; Ersoy, M., Keskinok, Ç.), Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Yargı Yayınevi, Ankara, ss:156-200.
- Madran, E., (2002), Tanzimattan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800 – 1950, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.
- Newman, P., and Thornley, A., (1996), Urban Planning in Europa, Routledge, London & New York.
- Okçuoğlu, Y., ve diğerleri, (1996), Tarihi Konut Stokunun Sağıklaştırılması İçin Bir Finansman ve Örgütlenme Modeli, Konut Araştırmaları Dizisi no:7, T.C.Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.

- Okyay, İ., (1995), “Kentsel Kültürel Mirasın Belirlenmesinde Yöntemler ve Değerlendirme Nedenleri, Çözüm Önerileri”, Mimar Sinan Üniversitesi 3. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamaları Kolokiyumu, 13-14 Nisan 1995, İstanbul, ss:129-134.
- Okyay, İ., (2001), Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması, Malraux Yasası, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, M., (1994), “Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapımı ve Bunların Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunların İrdelenmesi ve Öneriler”, Mimar Sinan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özdeş, G. (1988), ‘1/5.000 Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu’, çoğaltma.
- Özdeş, G. (1993), ‘Planın Ömrü Sınırlıdır’, İstanbul Dergisi, İstanbul, sayı : 4, ss: 66-71.
- Paşçı, A. (1996), ‘Urban Conservation and Rebulding’, Lecture at Faculty of Architecture, City and Regional Planning Department, Project 6, Yıldız Technical University, İstanbul. (basılmamış)
- Promer Planlama, (2001), ‘Beykoz Belediyesi ve Mücavir Alanı Analitik Etüd ve Araştırma Çalışması’ Raporu.
- Ramazanoğulları Turgut, S., (2000), “Metropolitan Alanlarda Planlama- Kent Yönetimi İlişkileri ve İstanbul Metropolitan Alanı’nda Planlama Yönetimine İlişkin Bir Model Denemesi” Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ross, M., ‘Planning and the Heritage’, E&ENSON, London, 1996, s: 155
- Sezgin, S., (1994), “Dünyada Korumanın Tarihi”, TAÇ Vakfı Yıllığı, İstanbul, 32-37.
- Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi, (1996), Tarih Vakfı Sivil Toplum Kuruluşları Bilgi Merkezi, İstanbul.
- Sözen, M. , (2002), ‘ Doğa ve Kültüre Yeniden Birlikte Bakmak’, ‘Türkiye’de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara, ss: 72-74.
- Sungur, A., (1989), “Kentsel Koruma Anlayışının Gelişimi ve Ülkemizde Koruma Politikasının Belirlenmesi İçin Yardımcı Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, İ., (1990), Türkiye’de Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Olayı ve Korumaya Halkın Katılımı Konusunda Yardımcı Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tekeli, İ., (1989), “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler”, Türkiye 11. Şehircilik Kongresi, Ankara, 27-32.
- Tezer, A.,ve Gülersoy, N.Z., (1996), “ İstanbul’un Planlaması ve Kentsel Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi”, İstanbul 2020 Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, ss:175-187.
- Taneri, E., (1979), “Koruma ve Sorunları”, Çevre Dergisi, no:3, s: 13.
- Tankut, G., (1995), “Koruma Politikaları”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ, İstanbul, ss: 187-189.
- Tanyeli, U., (1979), “Korumanın İşlevi Üzerine Gözlemler, Mimarlık Dergisi”, 1:31-33.
- Tola, S., (1995), “Koruma İmar Planlarında ve Uygulamalarında Genel Sorunlar”, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ, İstanbul,ss:100-108

Tuncer, M., (2000), Tarihsel Çevre Koruma Politikaları: Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları no:2520, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Urak, G., (2000), 'Türkiye'de Koruma Sorunları ve Çözüm Önerileri – Amasya Örneği', 75 Yılda Türkiye'de Planlama / Kentleşme Koruma Politikaları ve Mimarlık, Mimarlar Odası, Ankara.

Üstünkök, O., (1981), "Tarihi Çevre Koruması mı?, Tarihi Çevre Savunması mı?", Türkiye 1. Şehircilik Kongresi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ankara, ss: 271-282.

Vidinlioğlu, N., (1993), "Korumada Yasal Sistem Gelişimi", Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, Yıldız Teknik Üniversitesi, 30 Eylül – 1 Ekim 1993, İstanbul, ss:35-41.

Yalçın, M., (1995), Kentsel Koruma Planlarının Ekonomik Açıdan Uygulanabilirliği ve Uygulama Sırasında Plancının Üstlenmesi Gereken Rol, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Yenen, Z.ve diğerleri,(1996), 'İstanbul Metropolitan Alanında Merkez Gelişimi ve Tarihi Yarımada'nın Değişen Rolü', İstanbul 2020 Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, ss:285-303.

Yenen, Z. (2001), 'Geleneksel Çevre : Cankurtaran Örneği',DPT destekli "Tarihi Yarımada Ekonomik- Sosyal -Coğrafi Mekan Tanımlaması" Konulu Araştırma Projesi Raporu, YTÜ, (basılmamış).

Zeren, N., (1981), "Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Zeren, N., (1984), "Tarihsel Çevre Korumasında Yaklaşımlar", Tarihsel Çevre Koruması Seminer Dizisi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, çoğaltma, İstanbul, 37-51.

Zeren, N., (1990), "Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci, İlkeler, Yöntemler", Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara, ss:35- 48.

Zeren, N., (1998), "İstanbul'da Boğaziçi ve Karadeniz Kıyı Kuşağında Doğal ve Tarihsel Çevre Koruma-Kullanma Politikalarının Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Ayten Çetiner'e Armağan, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, ss:58-82.

www.emlakilanlari.com.tr.

www.kulturbakanligi.gov.tr

www.tarihikentlerbirligi.org.tr.

Tarihi Yarımada 1996 Mayıs- 2002 Mayıs tarihleri arasındaki kurul kararları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama İmar Müdürlüğü

GÖRÜŞMELER

BEYKOZ : Beykoz Belediyesi Planlama Müdürlüğü
Gülhan OĞUZ 5.12.2001 ve 8.11.2002

III. nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu

Raportör : Koray ENGİN 1.11.2002

Lalefer DUYGAN 11.12.2002

ADALAR : Fen İşleri Müdürlüğü

Bahar ETİNSEL 27.12.2002

TARİHİ YARIMADA : I. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu

Kurul Müdürü : Günseli AYBAY 5. 7.2002

Raportör: Billur SAĞIROĞLU 24. 9.2002, 1.11.2002, 30.12.2002

EMLAKÇILAR ODASI Osman ULUÖZYURT 24.9.2002

EKLER

- EK: 1 UNESCO tarafından yapılan korunacak varlıkların tanımı :
EK-2 Anket Soruları

EK: 1- UNESCO tarafından yapılan korunacak varlıkların tanımı :

1. Kültürel Varlık ;

*Anıtlar ; tarihsel, sanatsal veya bilimsel açıdan olağanüstü bir değeri bulunan mimari eserler, anıtsal yontu ve resimler, arkeolojik nitelikte eleman ve yapılar, yazıtlar, mağara ve eleman grupları.

*Bütünler ; mimarileri, birlikleri ya da manzara ile bütünleşmeleri nedeni ile tarihsel, sanatsal ya da bilimsel açıdan olağanüstü evrensel bir değeri bulunan yalıtık ya da birleşik yapı grupları.

*Sitler, tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açıdan, olağanüstü evrensel bir değeri bulunan insan yapıtları, insanla doğanın ortaklaşa eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan bölgeler.

2. Doğal Varlık

*Estetik ve bilimsel açıdan olağanüstü evrensel bir değeri bulunan fizik ve biyolojik oluşumlar ya da bu oluşum grupları tarafından meydana getirilen doğal eserler.

*Bilim ya da koruma açısından olağanüstü evrensel bir değeri bulunan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tehdit altında bulunan hayvan ve bitki türlerinin yaşam bölgesini oluşturan sınırları kesinlikle saptanmış bölgeler.

*Bilim, koruma ya da doğal güzellikler açısından olağanüstü evrensel bir değeri bulunan doğal sitler ya da kesin biçimde sınırlanmış doğal bölgeler (sözleşme madde 1 ve 2).

Sözleşmenin hükümleri hükümetlerarası bir komitenin çalışmaları ile uygulanır. Bu komite evrensel mirasın dökümünü yayımlar ve ortak yardımı düzenler ; bu yardım için bir "evrensel miras fonunun" kaynaklarından yararlanır ;

1. Evrensel Miras Komitesi: Sözleşmeyi yürüten Evrensel Miras Komitesi denen hükümetlerarası bir komitedir. Sözleşmeye katılan 21 devletin temsilcilerinden oluşan bu komitenin başlıca yükümlülükleri şunlardır ;

*Korunacak doğal ve kültürel sitlerin saptanması,

*Bunların tüm dünyaya tanıtılması ve evrensel varlıkların korunmasında ve ona saygı gösterilmesinde halkın kendi sorumluluğunun bilincine varması,

*Gerektiğinde, bu koruma için gerek görülen teknik işbirliğinin sağlanması.

Sözleşmeye katılan devletlerce altı yıl için seçilen komite üyesi devletler, kültürel ve doğal varlığı koruma uzmanlarınca temsil edilmektedir. Bu çalışmalarında komiteye yardım eden kuruluşlar şunlardır ;

Anıtlar ve Sitler Uluslararası Konseyi (ICOMOS)

Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Çalışmalar Merkezi (ICROM)

Doğa ile Kaynakların Korunması İçin Uluslararası Birlik (UICN)

2. Evrensel Varlıkların Listesi : "Olağanüstü evrensel bir değeri olan anıt ve sitleri" saptayan komite bunları evrensel varlıklar listesine kaydeder. Listeye geçirme önerisi devletlerden gelir, ancak, kültürel varlıklar ile doğal varlıklar arasında uygun bir dengeyi korumak sureti ile, söz konusu olan eserlerin dünyada tek olma ve özgün olma ölçütlerini titizlikle kullanarak karar veren komitedir. Böylece bu listede yer alan varlıklar, uluslararası kamu oyunun gelecek kuşaklar için korunmasını özellikle gerekli gördüğü varlıklardır.

1982'de bu döküm 112 sit ve anıt içermektedir. Yüzyılın sonunda birkaç yüzü bulacağı düşünülmektedir. Ancak, komite bir de yalnızca büyük ve belirli tehlikelere maruz kalan ve

korunmaları büyük çalışmalar gerektiren evrensel değerdeki sitleri kapsayan bir liste hazırlamıştır. Her iki liste iki yılda bir yenilenmekte ve yayınlanmaktadır.

Ne olursa olsun, koruma karmaşık bir süreçtir, hiç bir zaman bitmeyen bir iştir. Bu listelerde adı geçen anıtların tarihsel kentlerin, milli parkların, kendi devletlerince en titiz bir biçimde korunacağı kabul edilmelidir. Her devletin bu eserlere karşı "elindeki kaynakların elverdiği en yüksek ölçüde görevini yapması" beklenmelidir (Sözleşme, madde 4). Ancak, hiç bir şey kesin değildir, ciddiyet içinde ilan edilen ve niyetlenen girişimleri ilgisizlik izleyebilir. İşte bu yüzden varlıklar listesine kayıtlı eserler listeden çıkarılabilir : Komite "bir varlığın, kaybını sağlayan niteliklerin yitmesine yol açan bir bozulma görüldüğünde" silinmesi usulünü öngörmüştür.

3. Ortak Yardım : "Ulusal ölçekteki mirasın korunması çoğunlukla, gerek duyulan olanakların büyüklüğü ve ekonomik, bilimsel ve teknik kaynakların yetersizliği nedeni ile tamamlanamamaktadır....." (Sözleşme, giriş)

"Toplumsal ve ekonomik yaşamın evrimine" bağlı bu sürekli yozlaşma ve hatta yıkılma tehlikesi karşısında, korumadan sorumlu olanlar sık sık kaynak yokluğu ile karşılaşmaktadır. İşte bu nedenle miras komitesinin yönetmekle yükümlü olduğu ortak yardım pek çok ülke için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Mimari varlığı (yani giderek daha nazik hale gelen yapı ve bileşenleri) doğal varlığı (yani bütünlükleri ve dengeleri sürekli olarak tehdit altında bulunan geniş eko-sistemleri) koruma, mühendislik bilimlerinden mikrobiyolojiye kadar bir dizi disiplini, arkeoloji, sanat tarihi, mimari ve en titiz restorasyon teknikleri ile, botanik, zooloji, orman işletmeciliği, ekonomi, şehircilik, hukuk ve yönetim bilimlerini gerektirmektedir. Bu alanların pek çoğunda uzman sayısı azdır ve edinilen deneyimler yeterince yayılmamaktadır. Bu nedenle komite tarafından sağlanan yardım, eleman alışverişine ve işbirliğine dayanmaktadır. Yardım iyi belirlenmiş amaçlar için yapılmaktadır ; araştırmalar yapılması, uzman ve teknisyenlerin yardımcı olmaları, nitelikli personel yetiştirilmesi malzeme sağlanması. Devletler bundan başka uzun süreli borçlar alabilirler ve belli durumlarda, karşılıksız sübvansiyonlardan yararlanabilirler. Ayrıca, bir felaket yüzünden varlıklar ciddi biçimde zarara uğrar ya da doğrudan doğruya yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalırsa, acil bir yardım öngörülmüştür.

4. Evrensel Varlık Fonu : Her yardım parasal kaynaklar gerektirir. Bunları bir araya getirmek için sözleşme Varlık Fonu kurmuştur. Sözleşmeye katılan devletlerin zorunlu ya da isteme bağlı katkıları ile beslenen bu fon öbür devletlerin, uluslararası kuruluşların, kamuya ait, özel ve kişiye ait kuruluşlarının bağışlarını da kabul edebildiği gibi, toplanan paraları ve düzenlenen gösterilerden elde edilen hasılatı da gelir kaydedebilir.

Bugüne değin, fon, evrensel varlık komitesine hükümetlerce ileri sürülen çeşitli talepleri karşılamış, bu hükümetlere çok değişik çaptaki çalışmalar için uzmanlar ve zorunlu donanım sağlamıştır. Bunlar araştırma ve dökümler, yönetim planları, koruma, restorasyon ya da değerlendirme çalışmalarıdır. Bu yardım kapsamı içinde, her düzeyde uzman personelin yetiştirilmesi amacı ile araştırma stajları düzenlenmiştir.

EK-2 : Anket Soruları

..... KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU

1. KURULDA GÖREV YAPAN PERSONEL HAKKINDA BİLGİLER**1.1. UZMANLIK ALANLARI****a) DAİMİ PERSONEL**

KURUL MÜDÜRÜ:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer*
RAPORTÖR 1:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 2:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 3:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 4:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 5:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 6:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 7:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 8:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
RAPORTÖR 9:	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer
DİĞER						

b) KÜLTÜR BAKANLIĞI TARAFINDAN ATANAN ÜYELER

ÜYE 1 :	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer....
ÜYE 2 :	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer....
ÜYE 3 :	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer....

c) ÖĞRETİM KURULUNCA ATANAN ÜYELER

ÜYE 4 :	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer....
ÜYE 5 :	Arkeolog	Mimar	Sanat Tarihçi	Restoratör	Plancı	Diğer....

1.2. SON 10 YILDA YAŞANAN DEĞİŞİKLİKLER VE NEDENLERİ

(SAYI VE UZMANLIK ALANI)

İSTİFA EDEN :

GÖREVDEN ALINAN :

SÜRESİ DOLAN :

YENİ ATANAN :

* Diğer seçeneğini lütfen açıklayınız.

1.3. GELDİKLERİ YERLER

İKAMET EDİLEN İL

GELİNER KURUM

ÜYE 1 :
 ÜYE 2 :
 ÜYE 3 :
 ÜYE 4 :
 ÜYE 5 :

2. KURULUN ÇALIŞMA ŞEKLİ VE SAHİP OLDUĞU OLANAKLAR**2.1.ÇALIŞMA ŞEKLİ**

- Toplantı Sık :
- Bir Yıl İçinde Görüşülen Ortalama Dosya Sayısı :
- Toplantı Başına Görüşülen Ortalama Dosya Sayısı :
- Bir Yıl İçinde Başvuru Yapan Ortalama Dosya Sayısı :
- Başvuru Yapan Dosyaların Ağırlıklı Konusu a)
 b)
 c)
 d)
- . Görüşülen Dosyaların Ağırlıklı Konusu a)
 b)
 c)
 d).....

2. SAHİP OLUNAN EKİPMAN VE OLANAKLAR

- Arşivlemede ve dökümantasyonda bilgisayar sistemine geçildi mi?
- Kurulun sahip olduğu ulaşım aracı var mı?
- Personel sayısı yeterli mi?
- Personelin uzmanlık alanları yeterli mi?
- Kurulun çalışma mekanı, rahat çalışma için elverişli mi?
- Kurulun çalışma düzenini aksatacak sorunlar nelerdir?

- Sizce daha verimli çalışabilmek ve daha etkin hizmet edebilmek için neler yapılmalı?
-

Teşekkürler.....

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi : 29-12-1971
 Doğum Yeri : İstanbul
 Lise : 1986-1989
 Lisans : 1989-1993

Kenan Evren Lisesi
 Yıldız Teknik Üniversitesi- Mimarlık Fakültesi
 Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yüksek Lisans : 1993-1996

YTÜ- Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge
 Planlama Anabilimdalı- Şehir ve Bölge Planlama
 Programı

Doktora : 1996-2003

YTÜ- Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge
 Planlama Anabilimdalı- Şehir ve Bölge Planlama
 Programı

Çalıştığı Kurum : 1995- Devam ediyor YTÜ - Mimarlık Fakültesi
 Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

